

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

122018

KADIRLI'NIN KURULUŞU, GELİŞMESİ
VE
ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

122018

DANIŞMANI

Yrd.Doç.Dr. Selçuk HAYLI

HAZIRLAYAN

Döndü ÜÇEÇAM

ELAZIĞ 2002

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

KADIRLI'NIN KURULUŞU, GELİŞMESİ
VE
ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez **13 / 06 / 2002** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Danışman
Yrd.Doç.Dr.Selçuk HAYLI

Üye
Prof.Dr.Hayati DOĞANAY

Üye
Prof.Dr.Saadettin TONBUL

Yukarıdaki Jüri üyelerinin İmzaları Tasdik Olunur.

Prof.Dr.Ahmet BURAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KADIRLI'NİN KURULUŞU, GELİŞMESİ VE ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI

Döndü ÜÇEÇAM

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Coğrafya Anabilim Dalı

ELAZIĞ-2002, Sayfa: X+261

Kadirli şehri, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde, Osmaniye ilinin kuzeyinde yer alır. Kent nüfusu, 1927 yılından günümüze kadar, 1935-1940 yılları arası hariç hiçbir dönemde azalmamıştır. Nüfus, 1940-1965 yılları arasında yavaş, 1965-1997 yılları arasında hızlı bir şekilde artarken, 1997 yılından sonra nüfus artış hızı düşme eğilimine girmiştir. Nüfusun değişimi üzerindeki en önemli faktörler, kırsal alandan şehre yönelik göçler ile, daha iyi iş imkanı bulmak amacıyla, şehirden daha büyük şehirlere yapılan göçlerdir.

Kadirli 1960 yılına kadar bir tarım kasabası görünümünde iken, 1960 sonrasında şehirselleşme fonksiyonlarındaki çeşitlenme, özellikle de hizmet sektörünün gelişmesi ile birlikte günümüzde ağırlıklı fonksiyonu hizmet olan bir şehir durumuna gelmiştir.

Kadirli'nin, Çukurova gibi yerleşme koşullarının son derece uygun olduğu bir alanda yer alması, tarih boyunca pek çok medeniyetin yerleşim merkezi olmasını, eski kervan yollarına olan konumu da bir ticaret merkezi statüsü kazanmasını sağlamıştır.

Kadirli'de nüfusun artmasıyla birlikte şehirselleşme fonksiyonlarında da gelişmeler olmuştur. Hizmet sektörünün ağırlıkta olduğu şehirde, sanayi alanında daha fazla yatırımın yapılmasıyla birlikte şehirselleşme kimlik kuvvetlenecektir.

ANAHTAR KELİMELELER: Kadirli, Şehir, Fonksiyon, Nüfus, Yerleşme, Ekonomi, Gelişim, Hizmet, Tarım, Ticaret.

SUMMARY**Thesis of High Master's Degree****THE FOUNDATION, DEVELOPMENT AND URBAN FUNCTIONS
OF KADIRLI****Döndü ÜÇEÇAM****The University of Firat****The Institute of Social Science****The Department of Geography**

The city of Kadirli is located in the north of Osmaniye in Adana part of Mediterranean Region. The population of the city has never decreased since 1927, except between 1935 and 1940. While the population increased slowly between 1940 and 1965, quickly between 1965 and 1997, it has tend to decrease since 1997. The most important factors on the population are the migration from the villages to the city centre and from the city centre to the biggest cities in order to get better jobs and living standard.

Kadirli has become a city having mainly a service sector as a result of the development of the variation of urban functions, especially in service sector after 1960.

The location of Kadirli which is fairly convenient for urban and agricultural life, caused it to be the centre of many civilization in the history and since it is at the cross of the caravan routes caused it to be a commercial centre.

With the increase in population, the urban functions have also developed. The urban identity will become stronger provided that more investments are done in industry in the city having mainly service sector.

KEY WORDS: Kadirli, City, Function, Population, Location, Economy, Development, Service, Agriculture, Trade

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
İÇİNDEKİLER	III
ÖNSÖZ.....	V
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	IX

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri.....	1
1.2. Tezin Amacı, Kapsamı ve İzlenen Yöntem.....	6
1.3. Yerleşmenin Kuruluşuna Etki Eden Coğrafi Faktörler	9
1.4. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

KADIRLI'NIN NÜFUS COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

2.1. Nüfusun Tarihsel Gelişimi	23
2.2. Nüfusun Dağılışı ve Nüfus Yoğunlukları.....	33
2.3. Nüfusun Cins ve Yaş Yapısı.....	39
2.4. Nüfusun Eğitim ve Kültürel Durumu	46
2.5. Nüfusun Ekonomik Nitelikleri.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIRLI'NIN YERLEŞME COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

3.1. Kadırlı'nın Kuruluş ve Gelişmesi	60
3.1.1. 1691 Öncesi	61
3.1.2. 1691-1865 Arası Dönem.....	71
3.1.3. 1865-1960 Arası Dönem.....	72
3.1.4. 1960-1980 Arası Dönem.....	83
3.1.5. 1980-1990 Arası Dönem.....	88
3.1.6. 1990 Sonrası.....	91

3.2. Kadirli'de Şehir İçi Arazi Kullanımı	95
3.2.1. Konut Alanları	99
3.2.2. Resmi ve İdari Fonksiyon Alanları	119
3.2.3. Ekonomik Fonksiyon Alanları	121
3.2.3.1. İş ve Ticaret Alanları	121
3.2.3.2. Tarım Alanları	151
3.2.3.3. Sanayi Alanları.....	153
3.2.4. Sosyal ve Kültürel Fonksiyon Alanları	158
3.2.5. Diğer Fonksiyon Alanları	171

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KADIRLI'NİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

4.1. Kadirli'nin Resmi ve İdari Fonksiyonu	178
4.2. Kadirli'nin Ekonomik Fonksiyonları	183
4.2.1. Ticaret Fonksiyonu	183
4.2.2. Tarım Fonksiyonu	192
4.2.3. Sanayi Fonksiyonu.....	198
4.3. Kadirli'nin Ulaşım Fonksiyonu	207
4.4. Kadirli'nin Sosyal Fonksiyonu.....	212
4.5. Kadirli'nin Kültürel Fonksiyonu	223
4.6. Merkezi Yer Olarak Kadirli	231

BEŞİNCİ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME, BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5.1. Genel Değerlendirme.....	237
5.2. Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	246

BİBLİYOGRAFYA	248
ÖZGEÇMİŞ	261

ÖNSÖZ

“Kadirli’nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Şehirsal Fonksiyonları” isimli çalışmamız 2000-2002 yılları arasında bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Kadirli Çukurova’da Osmaniye ilinin kuzeyinde yer almaktadır. Bu çalışmamızda coğrafya ilminin “Şehir Coğrafyası” yöntem ve teknikleri kullanılarak, Kadirli şehrindeki temel beşeri ve ekonomik faaliyetler ile doğal çevre koşullarının birbiriyle olan ilişkileri incelenmeye çalışılmış ve bu ilişkiler bilimsel çerçevede neden ve sonuçlara dayandırılmıştır.

Daha önce üzerinde bir şehir coğrafyası incelemesi yapılmamış olan Kadirli’nin tarihi ile ilgili olarak yapılmış birkaç çalışma bulunmaktadır. Bunun yanında Kadirli şehri ve ilçesiyle ilgili fiziki ve beşeri özellikte çalışmalar yer almamaktadır. Tez, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışma alanının konusu, kapsamı, tezin hazırlanması aşamasında izlenen yöntem ve teknikler ile yerleşmenin kuruluşuna etki eden coğrafi faktörler açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde şehrin nüfus özellikleri, üçüncü bölümde yerleşme coğrafyası özellikleri, dördüncü bölümde şehrin fonksiyonel özellikleri ele alınmıştır. Beşinci ve son bölümde ise tezdaki her bir konudan elde ettiğimiz sonuçlar özet halinde verilmiştir.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın bitimine kadar geçen süre içerisinde büyük bir titizlikle, sabırla, engin görüş, düşünce ve eleştirileriyle çalışmaya yön veren ve en önemlisi manevi desteğiyle bana yol gösteren Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Selçuk HAYLI’ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmamın her aşamasında sıkıntılarımı paylaşan, değerli görüşleri ve emeğiyle desteğini esirgemeyen Hulusi KARAGEL’e, ayrıca Yrd. Doç. Dr. Harun TUNÇEL’e ve tezinin jüri üyeliğini yapan Prof. Dr. Hayati DOĞANAY ve Prof. Dr. Saadettin TONBUL’a teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamızı maddi olarak destekleyen, ihtiyaçlarımız olan çeşitli donanımları sağlayan üniversitemizin FÜNAF İşletme Müdürlüğü yöneticilerine teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca, pek çok harita ve dokümanından faydalandığım Kadirli Belediyesi çalışanlarına ve özellikle belediyeden bilgi alış verişimi kolaylaştıran Meltem TEKCAN’a, tezin tarihçesiyle ilgili olarak bana çeşitli kaynaklar sağlayan ve benimle bilgilerini paylaşan Hocam Cezmi YURTSEVER’e ve Sefa VAYISOĞLU’na teşekkür ediyorum.

Çalışmalarımı içtenlikle destekleyen babam Veli ÜÇEÇAM’a, annem Fatma ÜÇEÇAM’a, ağabeyim Erkan ÜÇEÇAM ve küçük kardeşim Kenan ÜÇEÇAM’a da ayrıca teşekkür ediyorum.

Döndü ÜÇEÇAM
ELAZIĞ-2002

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Araştırma Sahasının Coğrafi Konumu.....	2
Şekil 1.2 Kadirli ve Çevresinin Topoğrafya Haritası	3
Şekil 1.3 Kadirli'nin Litoloji Haritası	10
Şekil 1.4 Adana, Kadirli ve Kozan'ın Ortalama Sıcaklıklarının Seyri	13
Şekil 1.5 Adana, Kadirli ve Kozan'ın Ortalama Yağış Değerlerinin Seyri	14
Şekil 2.1 Kadirli İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1927-2000).....	27
Şekil 2.2 1935-2000 Yılları Arasında Kadirli'de Nüfus Artış Miktarlarının Seyri	29
Şekil 2.3 1935-2000 Yılları Arasında Kadirli'de Yıllık Nüfus Artış Oranlarının Seyri	29
Şekil 2.4 Kadirli'de Nüfus Artış Hızlarının Seyri (1935-2000).....	30
Şekil 2.5 Kadirli'de Nüfusun Mahallelere Göre Dağılışı (2000).	34
Şekil 2.6 Kadirli'de Mahallelere Göre Aritmetik Nüfus Yoğunlukları (2000)	36
Şekil 2.7 Kadirli'de Mahallelerin Konut Alanlarına Göre Nüfus Yoğunlukları (2000)	37
Şekil 2.8 Kadirli'de Cins Yapısına Göre Nüfus Miktarlarının Seyri (1927-1997).....	40
Şekil 2.9 Kadirli'de Cins Oranlarının Seyri (1927-1997).....	40
Şekil 2.10 Kadirli'de Yaşayan 15 Yaşın Altındaki, 65 Yaşın Üzerindeki ve 15-64 Yaşlar Arasında Kalan Nüfusun Yıllara Göre Oransal Gelişimi (1990, 1997, 2000).....	43
Şekil 2.11 Kadirli'nin Nüfus Piramidi (1990).	44
Şekil 2.12 Kadirli'nin Nüfus Piramidi (1997).	45
Şekil 2.13 1985 Yılına Göre Kadirli'de Eğitim Durumu.....	47
Şekil 2.14 1990 Yılına Göre Kadirli'de Eğitim Durumu.....	48
Şekil 2.15 1997 Yılına Göre Kadirli'de Eğitim Durumu.....	49
Şekil 2.16 Kadirli'de Faal Olmayan Nüfusun Bölünüşü (1990)	52
Şekil 2.17 Kadirli'de Çalışan Nüfusun Sektörel Bölünüşü (1990).....	53
Şekil 2.18 Kadirli'de Ekonominin Sektörel Karakteri (1990)	53
Şekil 2.19 Kadirli'de Çalışan Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Bölünüşü (1990).....	55
Şekil 2.20 Kadirli'de Çalışan Nüfusun Son Haftada Tuttuğu İşe Göre Bölünüşü (1990).....	56
Şekil 2.21 1990-2000 Yılları Arasında Kadirli'de Nüfusun Bağımlılık Oranlarının Seyri.....	57
Şekil 3.1 Kadirli'nin Tarihi Gelişimi	63
Şekil 3.2 Kadirli'nin Mahalle Sınırları Haritası	96
Şekil 3.3 Kadirli'nin Genel Arazi Kullanımı.....	98
Şekil 3.4. Bağ Mahallesi'nde Yer Alan Bulgaristan ve Selanik Göçmenlerine Ait Bir Ev Planı (2001).....	113
Şekil 3.5 Şehirde Yer Alan ve Mimarisi Gayri Müslimlere Ait Bir Ev Planı (2001).....	115
Şekil 3.6 Kadirli'de Yeni Bir Ev Planı (2002).....	116
Şekil 3.7 Kadirli'nin Merkezi İş Sahası (2000)	128
Şekil 3.8 Özel İdare İş Merkezi'nin Planı (2001).	140
Şekil 3.9. Coşkunlar İş Hanı'nın Planı (2000).....	141
Şekil 3.10 Kadirli'de Mahallelere Göre Ticarethanelerin Bölünüşü (2000)	150
Şekil 3.11 Kadirli'de Mahallelere Göre Tarım Arazilerinin Bölünüşü (2000).	153
Şekil 4.1 Yıllara Göre Kadirli'de İş Yerlerinin Gelişimi (1959-2000).....	186
Şekil 4.2 Yıllara Göre Kadirli'de İmalathane Sayılarının Seyri (1954-1980).....	198
Şekil 4.3 Kadirli Çevresinde Tarihi Yollar	209
Şekil 4.4 Kadirli'nin Etki Sahası (2001)	233

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Adana, Kadirli ve Kozan'ın Aylara Göre Ortalama Sıcaklık Değerleri	12
Tablo 1.2 Adana, Kadirli ve Kozan'ın Aylara Göre Ortalama Yağış Değerleri	13
Tablo 2.1 Kadirli'nin Tarihi Devirlerdeki Nüfus ve Hane Sayıları (1525-1914)	24
Tablo 2.2 Kadirli İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1927-2000)	27
Tablo 2.3 Kadirli'de Nüfusun Artış Miktarı, Yıllık Artış Oranı ve Yıllık Nüfus Artış Hızları (1935-2000). ..	28
Tablo 2.4 Kadirli'de Nüfus ve Konutların Mahallelere Göre Dağılışı ve Yoğunluğu (2000)	33
Tablo 2.5 Kadirli'de Cins Yapısına Göre Nüfus Miktarları (1927-2000)	39
Tablo 2.6 Kadirli'de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Miktar ve Oranları (1990, 1997, 2000)	42
Tablo 2.7 Kadirli'de 12 ve Üstü Yaş Grubundaki Çalışan Nüfusun Dağılımı (1990)	43
Tablo 2.8 Kadirli'de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1985).....	46
Tablo 2.9 Kadirli'de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1990).....	47
Tablo 2.10 Kadirli'de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1997).....	48
Tablo 2.11 Kadirli'de 12 Yaş Üstü, Faal Olan ve Faal Olmayan Nüfus Miktarları ve Oranları (1985-1990).51	
Tablo 2.12 Kadirli'de Faal Olmayan Nüfusun Faal Olmama Nedenleri (1985-1990).	51
Tablo 2.13 Kadirli'de Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (1990)	52
Tablo 2.14 Kadirli'de Çalışan Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990).....	54
Tablo 2.15 Kadirli'de Çalışan Nüfusun Son Haftada Tuttuğu İş ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990).....	56
Tablo 2.16 1990-2000 Yılları Arasında Kadirli'de Nüfusun Bağımlılık Oranları	57
Tablo 3.1 1525-1526 Yılı Kanuni Dönemi Tapu Tahrir Defterine Göre Kars-ı Maraş'ın Mahalleleri	69
Tablo 3.2 1562-1563 Yılı Kanuni Dönemi Tapu Tahrir Defterine Göre Kars-ı Maraş'ın Mahalleleri	70
Tablo 3.3 1865'de Yeniden Kurulan Kadirli'nin Mahalleleri ve Günümüzde Buldukları Konumu	75
Tablo 3.4 1993 Yılındaki Yeni Bölümlenmeye Göre Kadirli'nin Mahalleleri.....	93
Tablo 3.5 Kadirli'de Şehir İçi Arazi Kullanım Durumu (2001)	96
Tablo 3.6 Kadirli'de Konutların Mahallelere Göre Dağılışı ve Yoğunluğu (2000).....	105
Tablo 3.7 Kadirli'de Yerleşik Nüfus, Hane Halkı Sayısı ve Büyüklüğü (1985-2000).....	106
Tablo 3.8 Kadirli'de Yer Alan Perakende Ticaret İşletmeleri (2000).....	130
Tablo 3.9 Kadirli'de Yer Alan Büyük Ticaret Kapsamındaki İşletmeler (2000).....	131
Tablo 3.10 Kadirli'de Yer Alan Sanayi Tesisleri (2000)	132
Tablo 3.11 Kadirli'de Yer Alan Küçük Sanayi ve İmalathaneler (2000).....	132
Tablo 3.12 Kadirli'de Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlenme Hizmeti ve Büro Hizmeti Veren İş Yerleri İle Bankalar ve Sigorta Acenteleri (2000).....	134
Tablo 3.13 Kadirli'de Yer Alan Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri İle Ulaşım Hizmeti ve Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler (2000).....	135
Tablo 3.14 Merkezi İş Sahasında Yer Alan Perakende Ticaretin Mahallelere Göre Dağılımı (2000).....	136
Tablo 3.15 Merkezi İş Sahasında Yer Alan Büyük Ticaretin Mahallelere Göre Dağılımı (2000).....	137
Tablo 3.16 Merkezi İş Sahasında Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlenme Hizmeti, Ulaşım Hizmeti, Büro Hizmeti, Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Banka ve Sigorta Acenteleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılımı (2000)	138
Tablo 3.17 Merkezi İş Sahasının Batısında Yer Alan Perakende Ticaretin Mahallelere Göre Dağılışı(2000).....	142
Tablo 3.18. Merkezi İş Sahasının Batısında Yer Alan Büyük Ticaretin Mahallelere Göre Dağılışı (2000)..	143
Tablo 3.19 Merkezi İş Sahasının Batısında Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlenme Hizmeti, Ulaşım Hizmeti, Büro Hizmeti, Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılımı (2000).....	143
Tablo 3.20 Merkezi İş Sahasının Güneyinde (Osmaniye ve Alparslan Türkeş Cad.) Yer Alan Perakende ve Büyük Ticaret İşletmelerinin Mahallelere Göre Dağılışı (2000)	144
Tablo 3.21 Merkezi İş Sahasının Güneyinde Yer Alan Yeme- İçme-Eğlenme-Dinlenme, Ulaşım, Büro, Banka ve Sigorta Acenteleri, Sağlık Hizmetleri Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılışı (2000)	144

VIII

Tablo 3.22 Merkezi İş Sahasının Güneydoğusunda Yer Alan Perakende Ticaret İşletmelerinin Dağılışı (2000).....	145
Tablo 3.23 Merkezi İş Sahasının Güneydoğusunda Yer Alan Büyük Ticaret İşletmelerinin Dağılışı (2000).....	145
Tablo 3.24 Merkezi İş Sahasının Güneydoğusunda Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlenme, Ulaşım, Büro, Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Dağılışı (2000).....	145
Tablo 3.25 Şehrin Kuzeyinde Yer Alan Perakende ve Büyük Ticaret İşletmeleri İle Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).....	146
Tablo 3.26 Şehrin Doğu ve Güneydoğusunda Yer Alan Perakende ve Büyük Ticaretin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).....	147
Tablo 3.27 Şehrin Doğu ve Güneydoğusunda Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlenme, Büro, Sağlık ve Ulaşım Hizmeti Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).....	148
Tablo 3.28 Kadirli'deki Ticarethanelerin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).....	149
Tablo 3.29 Kadirli'de Arazi Miktarı ve Kullanım Durumu (2000).....	151
Tablo 3.30 Kadirli'de Mahallelere Göre Ekilen ve Dikilen Arazilerin Ürün Türlerine Göre Dağılımı (2000).....	152
Tablo 3.31 Küçük Sanayi Sitesi'nde Yer Alan Ticarethaneler (1972 ve 2000).....	155
Tablo 3.32 Kadirli'de Eğitim Kurumlarının Yapılış Tarihi ve Mahallelere Göre Dağılımı.....	164
Tablo 3.33 Kadirli'deki Camiler, Yapılış Tarihleri ve Buldukları Mahalleler (2001).....	170
Tablo 3.34 Kadirli'de Dini Eğitim Veren Kurumlar.....	170
Tablo 4.1 1562-1563 yılı Kanuni dönemine ait Kars-ı Maraş sancağı Tapu Tahrir defterlerine göre sancağa bağlı nahiyeler ve köy sayıları.....	179
Tablo 4.2 Yıllara Göre Kadirli'nin Sahip Olduğu Köy Sayıları (1935-2000).....	180
Tablo 4.3 İdari Bakımdan Kadirli İlçesine Bağlı Olan Köylerin Eski ve Yeni Adları, Nüfus Miktarları ile Merkeze Olan Uzaklıkları (1990).....	181
Tablo 4.4 İdari Bakımdan Kadirli İlçesine Bağlı Olan Köylerin Eski ve yeni Adları, Nüfus Miktarları ve Merkeze Olan Uzaklıkları (2000).....	182
Tablo 4.5 Yıllara Göre Kadirli'de Yer Alan İş Yeri Sayısı (1868-2000).....	184
Tablo 4.6 Yıllara Göre Kadirli İlçe Merkezindeki İş Yerlerinin Gelişimi ve İş Yeri Türü (1949-2000).....	185
Tablo 4.7 Kadirli İlçe ve Merkezinin Arazi Miktarı ve Kullanım Durumu (2000).....	192
Tablo 4.8 Kadirli İlçe ve Merkezinde Ekilen-Dikilen Arazilerin Kullanım Şekline Göre Durumu (2000).....	192
Tablo 4.9 Kadirli'de Üretilen Başlıca Ürünler ve Miktarları (Ton) (2000).....	193
Tablo 4.10 Kadirli'de Yer Alan Küçük Sanayi İşletmelerinin Mahallelere Göre Dağılımı (2000).....	202
Tablo 4.11 Kadirli'de Yıllara Göre Sağlık Tesislerinin Dağılışı (1961-1999).....	213
Tablo 4.12 Kadirli Devlet Hastanesinde Yıllara Göre Personel Durumu (1997-2000).....	214
Tablo 4.13 Kadirli Devlet Hastanesindeki Uzmanlık Alanları ve Doktor Sayıları (1997-2000).....	215
Tablo 4.14 Kadirli Devlet Hastanesinde Yıllara Göre Tedavi Edilen Hasta Sayısı (1997-2000).....	215
Tablo 4.15 Devlet Hastanesi'nde Doktor, Yatak Sayısı İle Doktora ve Yatağa Düşen Yatılı Hasta Miktarı (1997-2000).....	216
Tablo 4.16 Yıllara Göre Doktora ve Yatağa Düşen Kişi Sayısı (1997-2000).....	216
Tablo 4.17 Kadirli'deki Sağlık Ocaklarının Personel Durumları (2000).....	218
Tablo 4.18 1 Nolu Sağlık Ocağı'nın Faaliyet Sahası İçerisindeki Nüfusun Yıllara Göre Seyri (1997-2000).....	218
Tablo 4.19 2 Nolu Sağlık Ocağı'nın Faaliyet Sahası İçerisindeki Nüfusun Yıllara Göre Seyri (1997-2000).....	219
Tablo 4.20 3 Nolu Sağlık Ocağı'nın Faaliyet Sahası İçerisindeki Nüfusun Yıllara Göre Seyri (1997-2000).....	220
Tablo 4.21 4 Nolu Sağlık Ocağı'nın Faaliyet Sahası İçerisindeki Nüfusun Yıllara Göre Seyri (1997-2000).....	220
Tablo 4.22 Kadirli'de Kurulan Spor Klüpleri.....	223
Tablo 4.23 Kadirli'de Yer Alan Eğitim Kurumları, Öğrenci-Öğretmen, Personel ve Derslik Sayısı (1999-2000).....	225
Tablo 4.24 Halk Eğitim Merkezi'nin Düzenlediği Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2000).....	226

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1.1 Kadirli'nin kuruluşunda önemli yeri olan Savrun çayının, hemen batı kenarında yer alan Sülemiş Tepesi'nden bir görünüm (2000).....	11
Foto 1.2 Kadirli'nin Kuruluşunda Önemli Bir Etken Olan Savrun Çayının Şehrin Orta Kesimlerinden Bir Görünümü (2000).....	18
Foto 2.1 Şehrin Batı-Doğu İstikametinde Genel Görünümü (2000).....	38
Foto 3.1 Kadirli çevresinde ilk yerleşim yeri olarak tespit edilen Karatepe'deki kazı alanından bir görüntü (2001) ..	62
Foto 3.2 Tarihi Alacami harabesinden bir görüntü (2001).....	68
Foto 3.3 1890 yılında II. Abdülhamit tarafından yaptırılan Hamidiye camisi (2001).....	78
Foto 3.4 1909 yılında inşa edilen ve Kadirli'nin Konağı ismiyle de bilinen Sağlık Meslek Lisesi'nden bir görüntü (2001).....	79
Foto 3.5 1911 yılında inşa edilen Cemal Paşa Köprüsü ve köprünün doğusunda yer alan yerleşim alanından bir görüntü (1947).....	80
Foto 3.6 Kadirli'de yerleşimin nüvesini oluşturan Alacami ve çevresi yerleşimi (1927).....	81
Foto 3.7 Savrun çayının kenarındaki alanlarda henüz ıslah çalışmalarının yapılmadığı ve bataklık alanlarının bulunduğu 1946 yılından bir görüntü.....	82
Foto 3.8 1960 yılında Kadirli'den bir görüntü (1960).....	82
Foto 3.9 Cemal Paşa Köprüsü'nün doğusunda 1961 yılında hizmete açılan Mehmet Can Parkı'ndan bir görüntü (1961).....	85
Foto 3.10 Şehrin güneyinde Osmaniye Caddesi boyunca olan gelişme (2000).....	86
Foto 3.11 Şehrin doğusunda yer alan Yeşiltepe ve Bağ mahallelerinin engebeli doğu kısımlarında kurulmuş olan gecekondular mahallelerinden bir görüntü (2000)	90
Foto 3.12 Şehrin kuzeydoğusunda yer alan gecekondulardan bir görüntü (2002).....	92
Foto 3.13 Savrun çayı doğusunda Pazar mahallesinde yer alan ve Huğ olarak tabir edilen evlerden bir görüntü (1964).....	100
Foto 3.14 Şimdiki müftülük binasının yerinde Hükümet Caddesi'nde inşa edilen eski belediye binasından bir görüntü (1920).....	101
Foto 3.15 Şehrin batısında, genellikle tek ve iki katlı evlerin yer aldığı bahçeli konut alanlarından bir görüntü (2001).....	108
Foto 3.16 Şehit Kansu Küçükateş mahallesinde yer alan ve 1998 yılında yapımı tamamlanan Cansum kooperatiflerinden bir görüntü (2001).....	108
Foto 3.17 Bağ mahallesindeki eski ve yeni yapıların birlikte görüntüsü (2001).....	109
Foto 3.18 Pazar mahallesinde yer alan "Huğ" evlerden bir görünüm (2001).....	110
Foto 3.19 Dayanıklılığı daha da artırılmış, çatısı yenilenmiş, pencereleri büyütülmüş modern bir "Huğ" evi (2001) ..	111
Foto 3.20 Tufan Paşa mahallesinde yer alan ahşap karkaslı taş meskenlerden bir görünüm (2001).....	112
Foto 3.21 Şehirde yer alan ahşap karkaslı taş meskenlerden bir görünüm (2001).....	113
Foto 3.22 1950'li yıllarda Kadirli'ye yerleşen Bulgaristan ve Selanik göçmenlerine ait bir mesken örneği (2001) ..	114
Foto 3.23 Bağ mahallesinde yer alan ve mimarisi gayri müslimlere ait bir evin görünümü (2001)	115
Foto 3.24 Düz damlı betonarme konutlardan bir görünüm (2000)	117
Foto 3.25 1980'li yıllarda özellikle şehrin doğu ve kuzeydoğu kesiminde gecekonduların yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan çarpık kentleşmeden bir görüntü (2001).....	118
Foto 3.26 1956 yılında inşa edilen kaymakamlık binasından bir görüntü (2002).....	119
Foto 3.27 Hükümet konağının ve Hükümet Caddesi'nin batısında yer alan belediye binası (2001).....	120
Foto 3.28 Uzunçarşı Caddesi'nin her iki tarafında gelişmiş olan merkezi iş sahasından bir görünüm (2000).....	123
Foto 3.29 Şehrin merkezi olan Uzunçarşı Caddesi'nden bir görünüm (2002).....	124
Foto 3.30 Şehir otogarından bir görünüm (2001)	124
Foto 3.31 Adana, Osmaniye ve Adıyın karayollarının şehir merkezi ile birleştiği kavşak noktasından görüntü (2002)	125
Foto 3.32 Şehrin batısını doğusuna bağlayan Cemal Paşa Köprüsü'nden bir görünüm (2001).....	126
Foto 3.33 Özel İdare İş Hamı Coşkunlar Caddesi'nin kuzeyinde yer almaktadır (2000).....	139

Foto 3.34 Değişik türde iş yerlerinin bulunduğu Coşkunlar İş Hanı'ndan bir görüntü (2000)	141
Foto 3.35 Kadirli'nin tek un fabrikası olan Öz Un Fabrikası'ndan bir görünüm (2001).....	156
Foto 3.36 1984 yılında kütlü pamuk çırçırılama amacıyla kurulan Pamsan Çırçır Fabrikası, 1990'lı yıllardan itibaren bu işlevini sürdürmemiş ve 1995 yılında kapanmıştır (2001)	157
Foto 3.37 Kamil Kara Bulvarı güneyinde ve Pamsan Çırçır Fabrikası doğusunda yer alan İlkay Un Fabrikası 1999 yılında üretimini durdurmuştur (2001).....	158
Foto 3.38 Sülemiş Tepesi'nin güneyinde ve Savrun çayının hemen batısında yer alan Kadirli Lisesi (2001)..	163
Foto 3.39 Özel Yeni Serhat Koleji'nden bir görüntü (2002).....	165
Foto 3.40 Alacami Caddesi'nde çeşitli resmi kurumların bulunduğu alanda yer alan Halk Eğitim Merkezi değişik dönemlerde çeşitli amaçlarla kullanılmıştır (2001).....	166
Foto 3.41 Cemal Paşa mahallesinde stadyumun kuzeyinde yer alan kapalı spor salonu 1996 yılında hizmete girmiştir (2001)	171
Foto 3.42 Bağ mahallesinde yer alan Maarif Çamlığı ya da diğer adıyla Milli Eğitim Ormanı 1960 yılında ağaçlandırılmaya başlanmıştır (1961).....	172
Foto 3.43. Uzunçarşı Caddesi ile Derviş Paşa Caddesi'nin birleştiği köşede yer alan Üçgen Park'tan bir görüntü (2001).....	174
Foto 3.44 Cemal Paşa Köprüsü'nün doğusunda yer alan park alanı (2002).....	175
Foto 4.1 Şehit Halis Şişman mahallesinden bir görünüm (2001).....	195
Foto 4.2 Savrun çayında yıkanan turplardan bir görüntü (2000)	196

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Araştırma sahası, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde yer alan Osmaniye'ye bağlı bir ilçe merkezini meydana getirmekte ve ilin kuzeybatısında bulunmaktadır (Şekil 1.1). Burası, Orta Toroslar ile Amanos dağlarının birleşme sahasının batısında yer alan Kadirli ovasının doğu kenarında ve tepelik bir sahanın batı yamacı eteklerinde kurulmuştur. Şehir bu kesimde, Yukarı Çukurova'da yer alan Kadirli ovasına inen Savrun çayının her iki yakasına yayılmış durumdadır. Araştırma sahası, kuzeyde Savrun çayı vadisi ve yükseltisi 100-150 m.yi aşan tepelik alanlar, doğuda Amanos dağlarının kuzey bölümüne ait yamaçlar ve bunlar üzerindeki tepelikler tarafından sınırlanırken, güneyi ve batısında ise doğal bir engelle karşılaşmaz (Şekil 1.2).

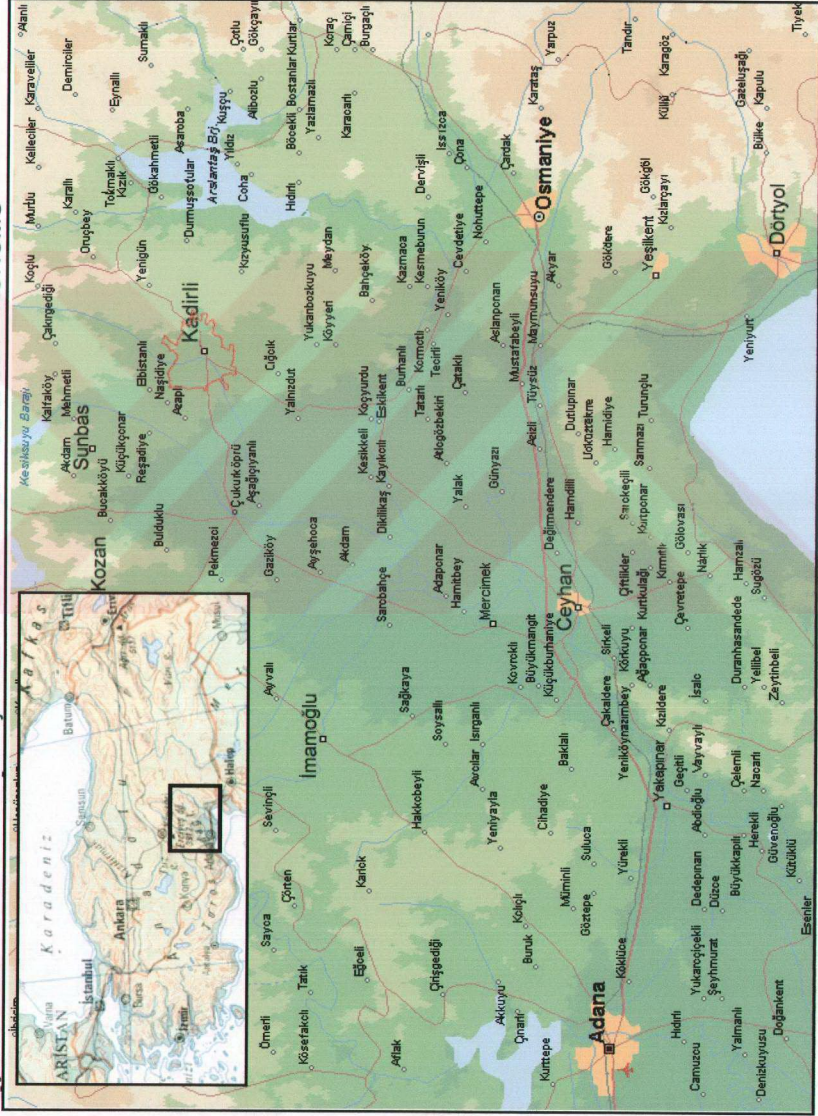
Kadirli ilçesi, doğusunda Andırın ve Düziçi, güneyinde Ceyhan ve Osmaniye, batısında Sunbas ve Kozan, kuzeyinde Feke ve Saimbeyli ilçelerinin sınırları ile çevrilidir. Kadirli şehri ise, kuzeyinde Harkaçtıği, Yusufizzettin, Şahaplı ve Karakütük köyleri, doğusunda Söğütlüdere, Yukarı Çıyanlı ve Çiğdemli köyleri, güneyinde Mezretli, Çiğcık ve Anberinarkı köyleri ile batısında Azaplı, Aydınlar ve Halitağalar köyleri tarafından kuşatılmış durumdadır (Şekil 1.1, Şekil 1.2).

Araştırma sahası, karakteristik bir Akdeniz iklimine sahiptir. Buna bağlı olarak yazları sıcak ve kurak, kışları serin ve yağışlıdır. İklim tipi böyle olmakla beraber denize uzaklık, yüzey şekilleri ve yükseklik gibi faktörlerin etkisiyle kıyı kesimlerine oranla farklılık gösterir. Adana (71 yıllık), Kozan (37 yıllık) ve Kadirli (3 yıllık) Meteoroloji İstasyonu'nun verilerine göre en düşük ortalama sıcaklık ocak ayında Adana'da 9,2 °C iken, Kadirli'de 8,6 °C dir. En yüksek ortalama sıcaklık ağustos ayında Adana'da 28 °C iken, Kadirli'de karasallığın etkisi ile 28,9 °C dir. En düşük ortalama yağış temmuz ayında Adana'da 4,4 mm iken, Kadirli'de 11,0 mm'dir. En yüksek ortalama yağış ise aralık ayında Adana'da 119,1 mm iken, Kadirli'de 61,0 mm'dir (Tablo 1.1 ve Tablo 1.2, Şekil 1.4 ve Şekil 1.5).

Araştırma sahasında yerleşilmiş alan dışında kalan yerlerin hemen tümü tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Tarla tarımı yapılan bu sahalarda daha çok tahıl ekilmektedir. Kentin yayılma alanı içinde yer yer çeşitli meyve ve sebze yetiştirilen bahçeler de mevcuttur.

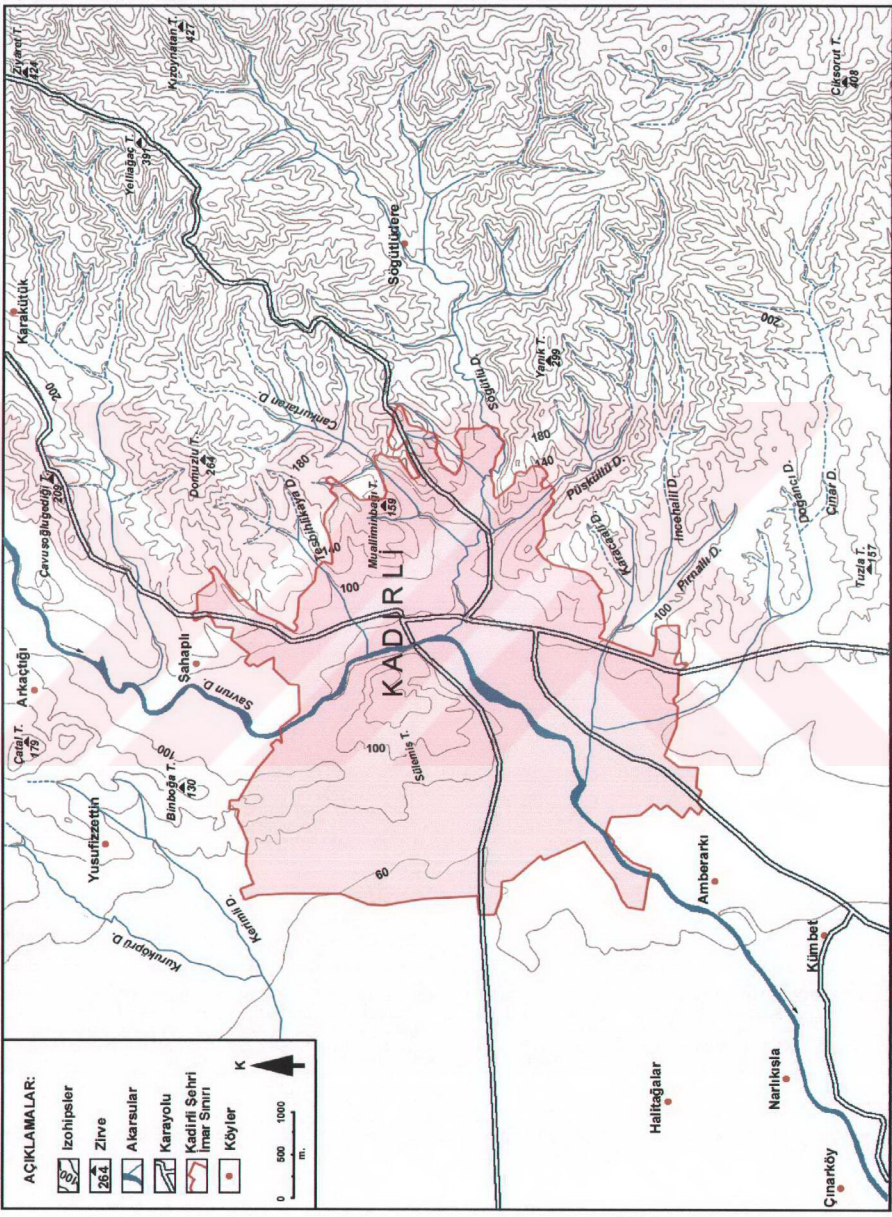
ŞEKİL 1.1.

ARAŞTIRMA SAHASININ COĞRAFI KONUMU

ŞEKİL 1.2.

KADIRLI VE ÇEVRESİNİN TOPOĞRAFYA HARİTASI

Savrun çayının batısında, çam ağaçlarıyla yeşillendirilen Sülemiş Tepesi ve çevresi, Savrun çayının doğu kenarındaki belediye parkı ve Bağ mahallesindeki Milli Eğitim Ormanı, Kadirli'nin koruluk alanlarını oluşturan önemli sahalardır. Bunların dışında kentin önemli bir bölümündeki konut bahçeleri de alanın önemli bitki örtüsü ögesi durumundadır (Şekil 3.3).

Araştırma sahasının en alçak yerleri 60 m'lerde yer alan ova tabanı iken, en yüksek kesimleri kuzeyden güneye doğru tümüyle doğu kenarları boyunca yamaçlar üzerinde yükselen 400 m'lerdeki tepelik alanlardır (Şekil 1.2). Kadirli halkının büyük çoğunluğu yaz aylarında bunalıcı sıcaklardan kurtulmak için bu sahalarda yer alan yaylalara mevsimlik olarak göç etmektedirler.

Sahanın jeolojik ve jeomorfolojik yapısını iki kısımda ele almak mümkündür. Birinci kısımda zemin yapısını Miosen ve Oligosen formasyonlarının meydana getirdiği kumtaşı, konglomera, kil ve marnlardan oluşan yamaçlar ve tepelik alanlar, ikinci kısımda ise Kuvaterner çökellerinin oluşturduğu ova tabanı yer alır (Şekil 1.3).

Kadirli ovası, ince taneli, kalın tabakalı alüvyal topraklardan oluşur. Ova toprakları ana kayanın türüne bağlı olarak hemen her yerde killi, kireçli ve az da olsa humuslu olup genellikle esmer, kara, boz ve kırmızı renklerde. Bu topraklar tarımsal potansiyel açısından oldukça önemlidirler. Dağlık ve tepelik alanlar ise kahverengi orman topraklarıyla örtülüdür. Bu toprakların da özellikle tahıl tarımı açısından önemi büyüktür (Şekil 1.3).

Savrun çayı araştırma sahasının en önemli hidrografik birimidir. Kaynağını Orta Toroslardan alarak, Çukurova'nın yukarı kesimlerindeki Kadirli ovasının güneybatısında Ceyhan nehrine kavuşan akarsuyun Kadirli'nin kuruluşu ve gelişmesi üzerindeki önemi büyüktür. Özellikle şehrin güneydoğusundaki mahallelerin teşekkülünde önemli rolleri bulunan Cankurtaran deresi, Söğütlü dere ve Bülbül deresi Savrun çayına kavuşan belli başlı akarsulardır (Şekil 1.2).

Araştırma sahasının bu elverişli doğal özellikleri çok eski dönemlerde keşfedilmiş olacak ki Kadirli; Hititler, Romalılar, Selçuklular, Kilikyalılar ve Beylikler döneminde de Dulkadiroğulları'nın yerleşme alanı olmuştur. Son olarak Kadirli, Osmanlı idaresinden günümüze kalan bir yerleşme sahasıdır.

Kadirli nüfusuna ait edindiğimiz ilk bilgiler 1525 yılına aittir. Bu bilgilere göre 1525 yılında Kadirli'de 242 asker, 105 hane, 14 mücerred yaklaşık 781 kişi yaşamaktadır. 1865 yılı Adana Salnamesine göre ise Kadirli'nin nüfusu 2412 kişidir.

Şehrin nüfusuna ilişkin en sağlıklı bilgilere ilki 1927 yılında yapılan genel nüfus sayımları ile ulaşabiliyoruz.

Kadirli’de nüfusun yıllar arası seyri dikkate alındığında, 1935-1940, 1940-1965, 1965-1970, 1970-1997 ve 1997 sonrası dönemler göze çarpmaktadır.

1935-1940 devresi ayrı tutulacak olursa, Kadirli, hiçbir dönemde nüfus kaybetmemiştir. Aksine 1940 yılında 2368 kişi olan nüfus, 1990 yılına gelindiğinde 23 kat artarak 55061 kişiye ulaşmıştır.

Kadirli, 10.000’i aşan nüfusu ve ekonomik fonksiyonlarındaki çeşitlenme sebebiyle 1960’dan sonra şehir olma kimliğini kazanmıştır. Özellikle tarımsal faaliyetlerde bu yıllardan sonra meydana gelen değişimler (tarım ürünlerine dayalı sanayiinin ve ticaret aktivitesinin gelişmesi), şehir nüfusunun artışıyla birlikte çeşitli hizmet kollarının ortaya çıkması ve iş kollarında görülen çeşitlilik bunda etkili olmuştur.

Şehir, 1940-1965 yılları arasında yavaş, 1965-1997 yılları arasında ise hızlı bir gelişim süreci yaşarken, 1997 sonrasında tekrar yavaşlama seyrindedir.

Şehrin % 46’lık kısmını (865,4 ha) tarım alanları oluşturmaktadır. Özellikle şehrin batısında ve güneyinde kalan kısımlar verimli tarım alanları durumundadırlar. Ancak 1990’lı yıllardan sonra bu verimli tarım alanları büyük ölçüde bayındırlık faaliyetleri altında yok olup gitmektedirler. Şehrin kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusunda yerleşimin fiziksel engeller nedeniyle sınıra dayanması ve artan nüfusa yer seçimi problemlerini ortadan kaldırmak için, batı ve güneydeki tarım alanları tek katlı bahçeli konut alanları haline dönüştürülmeye başlanmıştır. Son yıllarda yapı kooperatifleri yapımına hız verilmiş ama bu alanlardaki yatay yapılaşma önlenememiştir.

1.2. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve İzlenen Yöntem

Araştırma sahasını oluşturan Kadirli şehri, ülkemizin güneyinde yer alan Osmaniye ilinin kuzeybatısındadır. Şehrin ortasından geçmekte olan Savrun çayı, gerek nüfus ve yerleşme ve gerekse ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi bakımından şehre ayrı bir özellik kazandırmıştır. Kadirli, fiziki ortam-insan ilişkisinden kaynaklanan dengenin, yüzyıllar önce kurulduğu bir yaşama alanı olmuş ve tarih içerisinde nüfus bakımından sürekli olarak değişiklikler göstermiştir.

Savrun çayının doğusundaki eğimli yüzeylerde başlayan yerleşme, özellikle 1965 yılından sonraki nüfus artışıyla birlikte bu kesimdeki tarım alanları üzerinde ve Savrun çayının batısında gelişme göstermiştir. Buna bağlı olarak verimli tarım alanları da konut alanları haline dönüşmeye başlamıştır. Böylece hızlı artan nüfusa yer seçimi problemi, tarım alanlarının yerleşime açılmasıyla çözümlenmiş; bununla birlikte yanlış arazi kullanımı sorunu ortaya çıkmıştır.

Coğrafya ilminin “Şehir Coğrafyası” yöntem ve teknikleri kullanılarak, belirli bir mekân ünitesi üzerindeki temel beşeri faaliyetler ile doğal çevre koşullarının birbirleriyle olan ilişkileri, şu amaçlar doğrultusunda incelenmeye çalışılmıştır:

Daha önce üzerinde bir şehir coğrafyası incelemesi yapılmamış olan Kadirli'nin şehir coğrafyası özelliklerini inceleyerek, daha sonra yapılacak çalışmalara bir kaynak oluşturmak; şehrin kuruluşunda etkili olan fiziki ve beşeri coğrafya faktörlerinin neler olduğunu ve bu faktörlerin şehrin kuruluşunda nasıl bir rol üstlendiğini belirlemek; şehrin tarihsel gelişimini ortaya koymak; nüfusun tarihsel gelişimi ile sosyal, kültürel ve ekonomik niteliklerini belirlemek; şehir içi arazi kullanım durumunu açıklayarak, mekansal farklılıkları ortaya koymak ve şehrin merkezi özelliğinin belirlenmesinde etkili olan şehrsel fonksiyonların çeşitliliğini açıklamaktır.

Kısaca, Kadirli'nin kuruluş, gelişme ve şehrsel fonksiyonlarını ortaya koyduğumuz bu çalışmada, öncelikle sahanın fiziksel karakterinin belirlenmesi açısından, çeşitli haritalardan faydalanılmıştır. Bunlar: Adana İller Bankası'ndan temin ettiğimiz Harita Genel Komutanlığının hazırlamış olduğu 1/25000 ölçekli Kadirli ve yakın çevresine ait N36 a1, a2, a3 ve a4 pafta numaraları ile gösterilen topoğrafya haritaları, Kadirli Belediyesi'nden aldığımız 1/5000 ölçekli “Şehir İmar Planı”, 1/1000 ölçekli “Hali Hazır Durum Haritası” ve mahalle sınırlarını gösteren 1/5000 ölçekli “Şehir Planı” gibi temel haritalardır.

Bunların yanı sıra şehrin nüfus, yerleşme ve ekonomik coğrafya özelliklerinin belirlenmesinde bazı istatistiki veri, rapor ve yıllıklardan da yararlanılmıştır. Bunların başlıcaları D.İ.E.'den alınan 1927-1997 yılları arası şehir nüfusuna ait nüfus miktarları, 1985 ve 1990 yıllarına ait nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri; Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü ve Kadiri Merkez Sağlık Ocağı'ndan temin edilen 1996-2000 yılları arasına ait mahalle ve şehir nüfusları ile nüfusun cins ve yaş yapısını yansıtan "E.T.F. Raporları" dır. Ayrıca çalışmamızda sıkça yer verdiğimiz 2000 yılı bilgilerini yansıtan, Kadiri Belediyesi İmar İşleri Müdürlüğü'nden alınan "Binalar Cetvelleri" önemli kaynaklarımızdan biri olmuştur. Bunların dışında Kadiri Esnaf ve Sanatkarlar Odası'ndan "Tanımlı Meslekler Listesi", Kadiri Ticaret ve Sanayi Odası'ndan "Kayıtlı İşyerlerinin Sayısı ve Türleri", Kadiri Kaymaklığı'ndan "Kaymakamlık Brifing Dosyası", Kadiri İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden okul, öğrenci, öğretmen, personel sayıları, nüfusun cins yapısına ait bilgiler, Halk Eğitim ve İlçe Tarım Müdürlükleri'nden temin edilen veriler çalışmamızda kullandığımız diğer kaynakları oluşturmaktadır.

Nüfus istatistiklerini yansıtan farklı kaynaklardan veriler elde edilmiştir. Aynı yıla ait değişik kaynaklardan elde ettiğimiz veriler amaca uygun bir şekilde kullanılmıştır.

Çalışmamızda kullandığımız alan ölçümleri, Ankara İller Bankası Genel Müdürlüğü'nden aldığımız 1/5000 ölçekli halihazır durumu yansıtan haritalar üzerinden planimetrik yöntemler kullanılarak elde edilmiştir.

Elde edilen temel haritaların bilgisayar ortamına aktarılıp, amaca uygun bir biçimde değiştirilerek hazırlanabilmesi için, A3 boyutunda tarayıcı (Scanner) kullanılmıştır.

Tüm coğrafi çalışmalarda esas alınan nedensellik, dağılım ve karşılaştırma ilkelerine bağlı kalınarak, derlenen istatistiki veriler, bu prensipler doğrultusunda ele alınmış; beşeri coğrafyanın gözlem, tasvir, karşılaştırma ve yorumlama metotları ile de çalışmaya yön verilmiştir.

Bu çalışmada, mevcut arazi kullanımı üzerindeki yanlış uygulamalar ve yapılması gereken iyileştirmeler üzerinde de durulmuştur.

Araştırma üç safha halinde gerçekleştirilmiştir;

Araştırmanın hazırlık safhası: Titiz bir literatür çalışması yapılmış, gerekli haritalar ve istatistiki veriler temin edilmiştir. Arazide yapılacak işler planlanmış,

ortaya çıkabilecek sorunlar ve alternatif yöntemler saptanmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler tablo, grafik ve harita gibi görsel materyallere dönüştürülmüştür. Bunlar yapılırken, en son yıla ait elde edilen verilerle, daha önceki yıllara ait olanlar karşılaştırılmış ve durum analizi yapılmıştır.

Arazi çalışmaları safhası; Saha gözlemlerine sıkça yer verilmiştir. Bu sebeple, çeşitli aralıklarla çalışma alanına gidilmiştir. Arazide yapılan gözlemler ve edinilen bilgiler 1/5000 ölçekli şehir imar planı, 1/1000 ölçekli hali hazır durum haritası, arazi gözlem ve not defterine işlenmiştir. Merkezi iş sahası incelenmiş ve ayrıntılı durumunu yansıtan haritası, arazide yapılan birebir gözlemlerle hazırlanmıştır. Küçük sanayi sitesi, çeşitli atölye ve imalathanelerde düzenlenen anketlerle, sanayiinin şehrin gelişmesine olan etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Şehirsel fonksiyonların ve merkezilik özelliğinin tespiti konusunda gerekli gözlemler yapılmış ve detay bilgi için anketler düzenlenmiştir. Arazide çeşitli amaçlarla fotoğraf ve slayt çekimleri de yapılmıştır. Büro çalışmaları öncesi; arazi gözlemleri ve literatür çalışmaları yeniden gözden geçirilmiş, aksaklıkların giderilmesi ve mevcut haritaların kontrolü için arazi gözlemleri tekrarlanmıştır.

Büro çalışmaları safhası: İstatistikler neden-sonuç ilişkisine dayanılarak karşılaştırılmış ve çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre gerekli tablo, grafik ve haritalar hazırlanmıştır. Gözlemler sonucunda da topografya, litoloji, şehir içi arazi kullanımı, merkezi iş sahası, fonksiyonel etki sahası, mahalle sınırları, tarihi gelişim haritaları, ticarethanelerin mahallelere göre bölünüşü, nüfusun mahallelere göre dağılımı, aritmetik nüfus yoğunluğu, konut alanlarına göre nüfus yoğunluğu gibi haritalar çizilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Görsel materyallerin hazırlanması ve metin yazımı için gerekli bilgisayar programları (Word, Exel ve Photo Shop), bilgisayar tarayıcısı ve yazıcısı gibi aletler kullanılmıştır.

Yapılan çalışma değerlendirilerek, tarihi süreç içerisinde meydana gelen değişiklikler saptanmış, şehrin fonksiyonel analizi yapılmış ve çıkan sonuçlar bir sentez halinde ortaya konularak araştırma sonuçlandırılmıştır.

1.3. Yerleşmenin Kuruluşuna Etki Eden Coğrafi Faktörler

“Çukurova, tarihi devirlerde insanların yerleşmesi ve iktisadi faaliyetlerini sürdürmesi için uygun bir alan olmuştur. Çünkü bu verimli ova, çeşitli tarım ürünleri için elverişli bir iklim ve Toros dağlarından inen akarsuların oluşturduğu alüvyal topraklara sahiptir. Ayrıca, bir taraftan İç Anadolu ile Güneydoğu Anadolu ve Mezopotamya, diğer taraftan Suriye üzerinden Akdeniz’in doğu kıyıları arasında, önemli bir geçit noktasında bulunmaktadır. Ovanın deniz ulaşımına uygun bir kıyı şeridine sahip oluşu ve Akdeniz’in diğer bölgeleri ile kolay ilişki kurabilmesi, önemini biraz daha artırmaktadır” (KARA 1989, s.115).

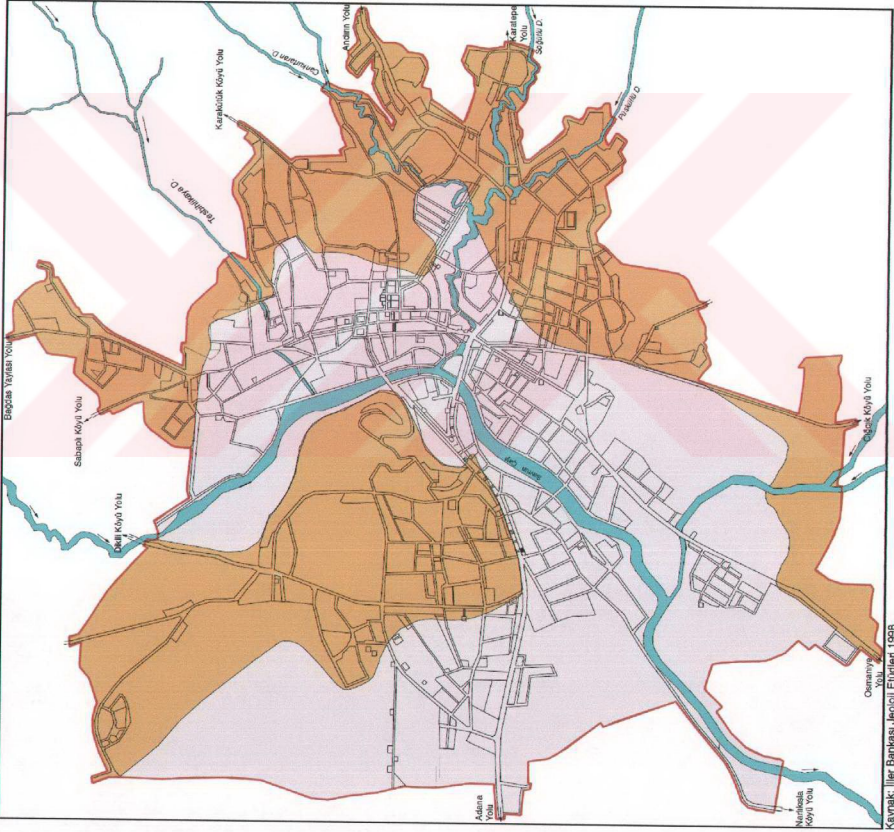
Kadirli’de yerleşme yerinin seçiminde etkili olan faktörler arasında, sahanın *jeolojik ve morfolojik yapısının* etkisi büyüktür. Alüvyal tabanda su seviyesinin yüksek olması nedeniyle yerleşmeler ilk önce engebeli doğudaki yamaçlar üzerinde kurulmuştur.

Araştırma sahası Çukurova deltasının yukarı kesimlerindeki Kadirli ovaları ile Orta Toroslara ait birimlerin birleştiği kesimde kurulmuş olduğundan Kuvaterner çökellerinin oluşturduğu Kadirli ovaları ile Miosen ve Oligosen formasyonlarının meydana getirdiği yamaçlar ve tepelik alanlar sahanın başlıca morfolojik birimlerini meydana getirmektedir (Şekil 1.3).

Araştırma sahası çoğunlukla düz ve az eğimli alanlardan oluşmaktadır. Engebeli ve eğimli alanlar Kadirli’nin kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusunda yer almaktadır. Bu bölgeler eğimli, heyelana maruz ve muhtemel heyelan alanları olarak yerleşime uygun olmasa da, gecekondulaşma nedeniyle kalabalık bir nüfus kitlesinin yerleşim alanı durumundadır. Nitekim bu kesimler; kumtaşı, kil, marn tabakaları ile temsil edilen, yer yer marn tabakalarının büyük kalınlık kazandığı Miosen formasyonları tarafından işgal edilmiştir. (İller Bankası 1991 ve 1998).

Savrun çayının ayırdığı yerleşimin batısında yer alan Sülemiş Tepesi, eğimli bir bölge olup, ağaçlandırılmış durumdadır. Çayın güneye doğru olan akış yönünde ise arazi tamamen düzlüktür. Kuzeyde, şehir sınırları içerisindeki en alçak yükselti 100 m’dir. Güneye doğru ise yükselti, yerleşim alan sınırına kadar ortalama % 0,5 eğimle 90 m’ye inmektedir. Merkezdeki yerleşilmiş alanlar 85-130 m yükseltileri arasında yer almaktadır. Daha kuzeyde ve doğudaki çok eğimli alanlarda ise yükselti 160-190 m arasında değişmektedirler (İller Bankası 1998) (Foto 1.1, Şekil 1.2).

ŞEKİL 1.3. KADIRLININ LİTOLOJİ HARİTASI

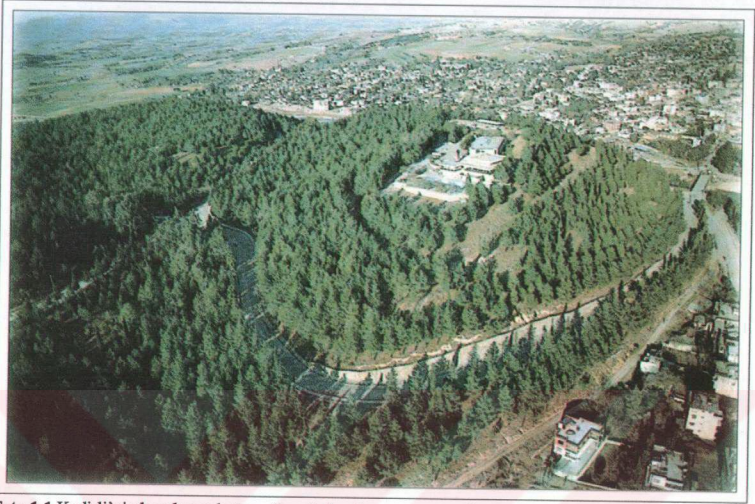

AÇIKLAMALAR

- Alluvion
- Kumtaşı, Konglomera, Kl ve Marm
- Akarsu
- Şehir İmar Sınırı

0 100 200 300 m.

Foto 1.1 Kadirli'nin kuruluşunda önemli yeri olan Savrun çayının, hemen batı kenarında yer alan Sülemiş Tepesi'nden bir görünüm (2000). Savrun çayının ayırdığı yerleşimin batısında çam ağaçlarıyla yeşillendirilmiş olan Sülemiş Tepesi eğimli bir bölge olup, Kadirli'nin bitki örtüsünü oluşturan önemli ağaçlandırma sahalarından biri durumundadır.

Araştırma sahasının kuzeybatısında, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan engebeli saha, yerleşime en uygun alanları meydana getirir. Nitekim bu kesimler, kalker çimentolu ve kaba heterojen elementli konglomeraların geniş yayılım gösterdiği Pliosen formasyonları tarafından işgal edilmiştir (Şekil 1.3). Burası Sülemiş Tepesi eteklerindeki çok eğimli kesimler haricinde, birinci derecede yerleşmeye uygun olmasına rağmen şehrin batı ve güneyindeki verimli düz tarım alanları konut alanları tarafından işgal edilmektedir (İller Bankası 1991).

Engabeli ve eğimli bu alanlar arasında kalan kesimler ise zemin yapısını alüvyal çökellerin oluşturduğu ova tabanıdır. Alüvyal çökeller kumlu, killi ve siltlidir. Savrun çayı ve kollarının dağlık sahalardan getirerek ova tabanında çöktüğü orta sıklıktaki malzemeden oluşmuştur. Ova tabanında yer altı su seviyesi 7-8 m arasındadır. Şehir merkezinin yer aldığı kesim ile güneydeki geniş düzlüklerde zemin alüvyondur (Şekil 1.3). Bu alanlar tarımsal kullanıma ayrılmış olmasına rağmen, günümüzde büyük oranda yerleşim alanlarına dönüşmüştür. Tarımsal

faaliyetler özellikle şehrin kuzeyi, batısı ve güneybatısında yaygın olarak sürdürülmektedir.

Yerleşme yerinin seçiminde etkili olan faktörler arasında *iklim özelliklerinin* de etkisi vardır.

Araştırma sahasında tipik Akdeniz iklimi hakimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışları serin ve yağışlıdır. Bölgenin meteorolojik değerleri 1998-2000 (sıcaklık değerleri) ve 1994-2000 (yağış değerleri) yılları arasındaki Kadirli Meteoroloji İstasyonu'nun, 1963-2000 yılları arasındaki Kozan Meteoroloji İstasyonu'nun ve 1929-2000 yılları arasındaki Adana Meteoroloji İstasyonu'nun verileri karşılaştırılarak belirlenmiştir.

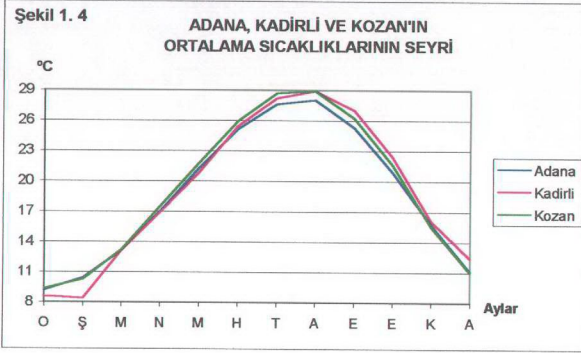
Kadirli Meteoroloji İstasyonu'nun 3 yıllık kısa süreli sonuçlarına göre, araştırma sahasında ölçülen en düşük ortalama sıcaklık 8,4 °C ile şubat ayına rastlarken, en yüksek ortalama sıcaklık 28,9 °C ile ağustos ayına rastlar. Yıllık ortalama sıcaklık ise 19 °C (Kadirli'nin 3 yıllık kısa süreli rasat sonuçları buraya en yakın istasyon olan Kozan Meteoroloji İstasyonu'nun değerleri baz alınarak irca yöntemi (rasat sürelerindeki kısalığın giderilmesi) uygulanmış ve yıllık ortalama sıcaklık 19,1 °C çıkmıştır)'dir. Sahaya en yakın merkez olan Kozan istasyonunun 38 yıllık sonuçlarına göre en düşük ortalama sıcaklık 9,3 °C ile ocak ayı, en yüksek ortalama sıcaklık ise yine 28,9 °C ile ağustos ayındadır. Bu sonuçlar Adana merkez istasyonunun verileriyle karşılaştırıldığında ise önemli değişikliklerin olmadığı, hatta birbirine benzer sonuçların varlığı dikkat çekmektedir (Tablo 1.1, Şekil 1.4).

Tablo 1.1 Adana, Kadirli ve Kozan'ın Aylara Göre Ortalama Sıcaklık Değerleri

İSTASYON(Ort.Stc.)	AYLAR												Yıllık Ort
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	
ADANA (°C)	9,2	10,4	13,1	17,0	21,3	25,1	27,6	28,0	25,3	20,9	15,7	11,1	18,7
KADIRLI (°C)	8,6	8,4	13,1	16,9	20,8	25,4	28,2	28,9	27,0	22,4	16,1	12,4	19
KOZAN (°C)	9,3	10,3	13,2	17,5	21,8	25,9	28,7	28,9	26,2	21,6	15,5	11,0	19,2

Kaynak: Adana Met.İst.(1929-2000), Kadirli Met.İst.(1998-2000), Kozan Met.İst.(1963-2000).

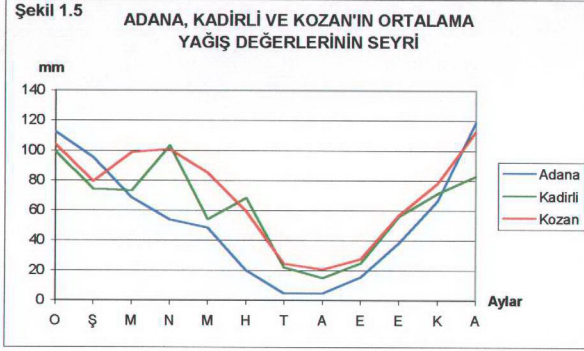

Yağışla ilgili sonuçlar incelendiğinde de üç ayrı merkeze ait verilerin birbirinden farklı sonuçlar içerdiği görülür. Kadirli'nin 7 yıllık kısa süreli sonuçlarına göre en az ortalama yağışlı ay 14,7 mm ile ağustos ayı, en fazla ortalama yağışlı ay ise 103,2 mm ile nisan ayıdır. Kozan istasyonunun 38 yıllık sonuçlarına göre ise en az ortalama yağışlı ay 20,5 mm ile ağustos ayı, en fazla ortalama yağışlı ay ise 112,6 mm ile aralık ayı olduğu görülür. Adana merkez istasyonunun 71 yıllık sonuçlarına göre ise en az ortalama yağışlı aylar 4,4-4,5 mm ile temmuz ve ağustos ayları, en fazla ortalama yağışlı aylar ise 119,1-112,4 mm ile aralık ve ocak aylarıdır. Buna göre Kadirli'nin son 7 yıllık verilerinin iklim hakkında bilgi vermektten öte son yıllardaki meteorolojik durumu yansıttığını söylemek mümkündür. Bununla beraber Kozan ve Kadirli gibi yerleşmelerin Torosların eteklerinde yer almasından dolayı orografik yağışlara bağlı olarak, Adana'ya oranla ilkbahar ve yaz yağışlarını daha fazla aldığı sonucuna ulaşmak mümkündür (Tablo 1.2, Şekil 1.5).

Tablo 1.2 Adana, Kadirli ve Kozan'ın Aylara Göre Ortalama Yağış Değerleri

İSTASYON(Ort. Yağış)	AYLAR											
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A
ADANA (mm)	112,4	95,4	68,6	53,9	48,3	19,9	4,4	4,5	15,3	38,3	66,6	119,1
KADIRLI (mm)	99,3	74,4	73,1	103,2	54	68,3	22	14,7	24,8	56	71,5	82,8
KOZAN (mm)	104,2	79,3	98,7	100,9	85,1	59,4	24,4	20,5	27,6	57,0	78,2	112,6

Kaynak: Adana Met. İst. (1929-2000), Kadirli Met. İst. (1994-2000), Kozan Met. İst. (1963-2000).

Ayrıca yöre yazın deniz üzerinden gelen güneybatı yönlü Lodos, kışın Toroslar üzerinden gelen kuzeydoğu yönlü Poyraz rüzgarlarının hakimiyet alanıdır.

Yerleşmenin kuruluşunda sahanın **toprak özelliklerinin** de etkisi vardır. Kadirli Ovası, Savrun çayı ve ona kavuşan Kurt deresi, Tesbihlikaya deresi, Cankurtaran deresi, Söğütlü dere, Pırnallı dere ve Çınar derelerinin çevresindeki dağlık ve tepelik sahalardan taşıyarak getirdikleri unsurların burada birikmesi neticesinde meydana gelmiştir. Bu itibarla, bu bölgedeki topraklar çok yeni teşekküller olup, alüvyonlaşma tarihi devreler içinde ve günümüze kadar devam etmiştir.

Göney'e göre, Kadirli ovasındaki genç alüvyal depolar henüz çok yenidir ve pedojenez için gerekli zaman henüz geçmemiştir. Dolayısıyla depolar içinde, pedojenez şartları ile ilgili zonlaşmalar meydana gelmemiştir. Bu bölge topraklarında görülen zonlaşmalar, doğrudan doğruya depoların sedimentasyon özelliklerine ve şartlarına bağlıdır (Göney 1976, s.50).

Toprak oluşumunda etkili olan iklim, topografya, bitki örtüsü, litoloji ve zaman gibi faktörler arasında, Kadirli ovasında insanın doğrudan ya da dolaylı etkisini özellikle belirtmek gerekir. Zira bu bölge Göney'e göre, tarihin en eski zamanlarından beri meskun bir saha idi. Paleolitik sonları ve neolitikten beri Kadirli ovasında zirai faaliyetlerin gerçekleştirildiği, bu sebepten dolayı ova topraklarının binlerce seneden beri sürülerek karıştırılmış, ekilmiş, gübrelenmiş ve sulanmış olduğu bilinmektedir. Böylece bu bölgenin toprakları doğal faktörlerin yanında

beşeri faktörlerin de ortak ürünüdür. Günümüzde Kadirli Ovası'ndaki verimli topraklar insanın asırlarca süren mücadelesi sonucunda kazanılmış ve ziraata açılmıştır (Göney 1976, s.50).

H. Oakes'in toprak tasnifine göre Adana ovalarında 1A, 2A, 2As, 3S, 7B ve 7C rumuzlu topraklar mevcuttur (Oakes 1958, s.50). Bunlardan Kadirli ovasında görülen genç alüvyal topraklar 1A sembolü ile, hidromorfik alüvyal topraklar ise 2A sembolü ile gösterilmiştir (Oakes 1958, s.55-64). 1A sembolü ile gösterilen genç alüvyal topraklar nehirlerin dar veya geniş taşma sahalaları ile buralara komşu olan hafif meyilli vadi kenarlarını, dar kıyı şeritlerini, büyük nehirlerin denizlere vardığı yerlerde meydana gelen ufak ve büyük deltaları ihtiva ederler. Genellikle deltanın sular tarafından istila edilmeyen yerlerinde bulunur, geniş ve düz bir sahaya kaplarlar. Yüzey ve iç drenaj bakımından nispeten iyi durumdadırlar. Buğday, mısır ve soya yetiştirilen en önemli ürünlerdir. Çeşitli sebzeler ve baklagiller de yetiştirilir. Bu toprakların geniş bir kısmında sulama yapılmaktadır (Oakes 1958, s.54-56). Kadirli şehri ile Azaplı köyü arasında kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu ve dar bir kuşak halinde uzanan hidromorfik alüvyal topraklar ise 2A sembolü ile gösterilmiştir. Bunlar azonal topraklar olup kötü drenaj şartlarının hakim olduğu yerlerde meydana gelirler. Taban suyu seviyesi senenin büyük kısmında yüzeyde veya yüzeye yakın yerde bulunur. Yüzey sularının akışı ya hiç yoktur veya ağırdır. Su baskınlarında veya yağışlı mevsimlerde haftalarca sular altında kalırlar. Kötü iç drenajı veya drenajın hiç mevcut olmaması ile gri ile açık gri arasında değişen renk bu grup toprakların en bariz özelliklerindedir. Her tip alüvyonlu sahada meydana gelebilirler fakat ekseriya bunların bulunduğu yerler killidir ve ağır topraklardır. Ovada alçak kısımlara tekabül ederler. Oldukça fazla humus ihtiva ederler, büyük bir kısmı tuzlu ve tuzlu-alkali reaksiyondadır. Böylece ıslaha muhtaçtır. Gelişi güzel sulamalar neticesinde, bu toprakların PH derecesi yükselmiştir. Bu itibarla sulamalı ziraat, büyük bir dikkatle yapılmaktadır (Oakes 1958, s.64-65).

Kadirli'de görülen diğer bir toprak tipi de, etek ovalarındaki iri unsurlu kumlardan ve çakıllardan meydana gelen topraklardır. Bunlara kolüvyal topraklar da denir.

Toros dağlarından inen sel ve dereler, ovaların kenarlarına geldiğinde, hızlarının azalması sonucu taşıdıkları unsurların bir kısmını bırakmaktadır. Kolüvyal topraklar da, azonal topraklar grubundandır. Kadirli'de Söğütlü dere (Bülbül deresi)

vadisinin yamaçlarında rastlanan kolfüvyal toprakları bazı araştırmacılar terrarosalara benzetmektedir. Oysa terrarosalar Akdeniz iklim kuşağı dahilinde kalkerler üzerinde oluşan intrazonal bir toprak tipidir. Bu sebepten dolayı Söğütlü dere vadisinin yamaç kısımlarında yer yer görülen kırmızı topraklar, çevredeki tepeler ve dağların üzerinde oluşmuş ve sonra ovanın kenarına taşınmıştır. Drenajı oldukça iyidir. Sulamalı ziraat yapılır. PH derecesi düşüktür. Böylece tuzluluk ve alkalilik meselesi bu tip topraklar için bahis konusu değildir (Göney 1976, s.51-53).

Kadirli'de görülen bir başka toprak türü de kahverengi orman topraklarıdır. Bu topraklar Kadirli ovasının Toroslara yamandığı, araştırma sahasının doğu ve kuzey kesimlerindeki dağlık sahalarda yaygındır. Kahverengi orman toprakları zonal topraklar grubundandır. Yüksek kireç içeriğine sahip ana kaya üzerinde oluşan bu topraklarda horizonlar birbirine tedricen geçer. A horizonu koyu kahverengi, dağılgan ve granüler yapıdadır. B horizonu, genellikle daha açık kahverengi ve granüler yapıdadır veya yuvarlak köseli blok yapıdadır. Kil içeriği C'den daima fazladır. Buna bağlı olarak, bu toprakların dağılış gösterdiği alanlar aynı zamanda muhtemel heyelan alanlarına karşılık gelir. Şehrin bu kesimlerindeki alanlarda eğimin azaldığı yerlerde tarım yapılırken, daha doğuya ve kuzeye gidildikçe eğim artmakta ve mera alanları olarak kullanılmaktadırlar. B horizonunun aşağı kısımlarında CaCO₃ bulunur. Kahverengi orman toprakları genellikle yaprağını döken orman örtüsü altında oluşur. Drenajları iyidir. Çoğunlukla orman veya otlak kullanımına ayrılmışlardır. Ancak tarıma alınmış kısımlarında verim yüksektir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Savrun çayının doğusunda kalan kesimler, Söğütlüdere vadisi boyunca ince bir şerit halinde uzanan kolfüvyal topraklar hariç tamamıyla kahverengi orman topraklarından oluşmaktadır. Savrun çayının batısında kalan kesimlerde ise yoğun olarak alüvyal topraklar, alüvyallerin arasında Azaplı köyü ile Kadirli arasında dar bir alanda hidromorfik topraklar, yerleşme merkezinin kuzeybatı uzantısında ise kahverengi topraklar ile alüvyal topraklar uzanmaktadır.

Kadirli'nin kuruluşu üzerinde etkili olan coğrafi faktörlerden biri de **hidrografik özelliklerdir**. Kadirli ovası esas itibarıyla Kesik suyu, Sunbas çayı, Savrun çayı ve kollarının Toros dağlarından taşıdıkları unsurların, bu kısımda birikmesi sonucunda meydana gelmiştir. Akarsu kaynakları içinde Savrun çayı ve onun kollarından olan Tesbihlikaya deresi, Cankurtaran deresi, Söğütlü dere,

Püsküllü dere, Bülbül deresi, Pırnallı dere, Çınar dere ve Kurt dereleri önemli yer tutmaktadır (Şekil 1.2, Şekil 3.3).

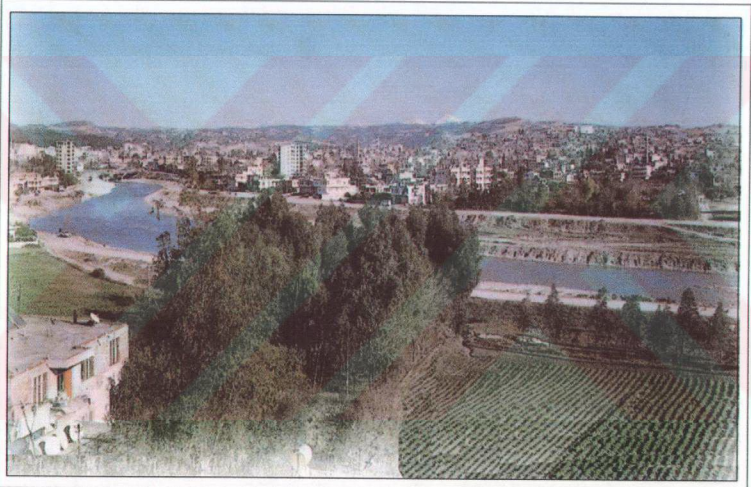
Savrun çayının şehrin ekonomik ve sosyal hayatında önemli bir yeri vardır (Foto 1.2). Mazgaç ve Kartallık dağı eteklerinden 7-8 tane kaynak suyu birleşerek "Savrun gözü" 'nü oluşturur. Delihöbek ve Harmankaya eteklerinden çıkan Hamam ve Enişdibi suları, Ziyaret dağı eteklerinden çıkan Zingir suları, Beyoluğu çatında Savrun'a karışır. Güneye doğru ilerleyen Savrun; Çelten, Dokurcun, Bostanlı, Soğucak-Deligoz, Ali deresi, Tuvaras, Elmacık, Fatma deresi, Kırkpınar, Göğbuğet, Evrengözü, Kalealtı ve Balıklağa sularını alarak Kadırlı'de ovaya iner. Ovada Savrun'un iki kere yatak değiştirdiği bilinmektedir. Önceleri Halitağalar-Çınar-Öksüzlü-Aşağı Çıyanlı'dan geçerek Sunbas suyu ile birleşirdi. 1874'ten sonra Savrun çayı bugünkü yatağından akmaya başlamıştır. Bu tarihte Enver Bey'in açtırmış olduğu çeltik arki, bu yatağın ve Akçasaz bataklığının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tozlu köyü güneyinde Sunbas ile birleşirken 1960'tan sonra su baskını önlemek için doğuda Ceyhan ırmağına bağlanmıştır. Savrun çayı bu mesafeler arasında 110 km uzunluğundadır (Vayısoğlu 2000, s.74).

Savrun çayında ilkbahar mevsimi, suyun en bol olduğu devreyi teşkil etmektedir. İlkbahardaki yağışlara, karların eriyerek akması da ilave edildiğinden, akarsu yataklarından geçen su miktarı çok artmaktadır. Adana Toroslarının güney yamaçlarından inen derelerin Savrun çayına katılması neticesinde, kış mevsimi nehrin yatağından en fazla su geçirdiği devre olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum Savrun çayı ve ona kavuşan derelerin yağmurlarla beslendiğini açıkça ifade etmektedir. Bununla beraber kar yağışlarının da akarsuların rejimi üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Savrun çayının kurak geçen yaz mevsiminde de hayli su akıtması, dağların yüksek kısımlarında eriyen kar suları ve karstik kaynaklardan da beslendiğini ortaya koymaktadır (Göney 1976, s.63-65) (Foto 1.2) .

Savrun çayının yıllık akım miktarlarına bakacak olursak; ortalama akım miktarının 8,056 m³/sn, minimum akım miktarının 0,460 m³/sn, maksimum akım miktarının ise 584 m³/sn olduğu görülmektedir. Bu husus yörenin özellikle ziraat hayatı üzerinde çok önemlidir (Vayısoğlu 2000, s.78) (Foto 1.2).

Kadırlı'de nüfusun kalabalık olduğu kesimler, Savrun çayı çevresi ve şehrin kuzeyi ve güneyi arasındaki tümüyle doğu kesimlerinde yer alan derelerin çevreleridir. Savrun çayı ve kollarının Kadırlı şehrinde nüfus ve yerleşmenin dağılışı

üzerinde önemli etkisi olduğunu görmekteyiz. Şehirde en fazla nüfus barındıran mahalleler genellikle şehrin güneydoğu diliminde toplanmıştır. Burası Cankurtaran deresi, Söğütlü dere ve Püsküllü dere vadilerinin yer aldığı hafif eğimlerle yükselen dağlık kesimin yamaçları üzerindedir. Bu kesimde şehir nüfusunun % 47'si yaşar. Nüfus yoğunluğu dekara 9,5 kişidir. Aynı zamanda şehirde yer alan konutların % 44'ü de bu kesimde toplanmıştır. Bundan başka Savrun çayı kenarında yer alan Yenimahalle, Pazar mahallesi, Savrun mahallesi, Şehit Vedat Kocadallı mahallesi ve Cemal Paşa mahalleleri aynı zamanda şehrin en yoğun nüfuslu kesimlerini meydana getirmektedir (Foto 1.2).

Foto 1.2 Kadirli'nin Kuruluşunda Önemli Bir Etken Olan Savrun Çayının Şehrin Orta Kesimlerinden Bir Görünümü (2000). Savrun çayının, şehrin ekonomik ve sosyal hayatında önemli bir yeri vardır. Uzunluğu 110 km olan Savrun çayında suyun en bol olduğu devre ilkbahar mevsimidir. Kadirli'de nüfusun kalabalık olduğu kesimler Savrun çayı çevresidir.

19. yy'ın 2. yarısına kadar konar göçerlerin ve bu arada Ulaşlı, Tecirli ve Cerit aşiretlerinin yaşama sahası olan bu bölge yüzyıllardan beri göçebe toplumlar tarafından kışlak olarak kullanıla gelmiştir. Kadirli yukarı Çukurova'dan doğuya doğru Amanoslar'a kadar uzanan, kuzeyi ve doğusu dağlarla çevrilmiş olan uzun bir düzlüğün yalnızca bir kısmını içerisine alır. Torosların yöreye yakınlığı ve deniz seviyesinde olan vadilerdeki ılıman iklim şartları, bu bölgeyi göçebe hayvancılık için

çok elverişli kılmaktadır. Bu hayvancılık, sürülerin ilkbaharda alçak çayırlardan yazı geçirecekleri yaylalara götürülmesi ve bu yolla değişik otlaklardan yararlanılması şeklindedir (Bates 1971, s.247). Osmanlı imparatorluğunun bölgedeki konar göçer aşiretleri yerleştirmek için yaptığı bütün girişimler ve yerleşme teşebbüsleri Fırka-i Islahiye'nin bölgeye gelmesine kadar gerçekleşmemiştir (Karaboran 1996, s.11)

Kadirli yöresi insanlık tarihinin en eski zamanlarından itibaren insan topluluklarının dikkatini çekmiş, fiziki coğrafya şartları yanında iktisadi ve sosyal şartların yerleşme bakımından arz ettiği durum; bu bölgenin tarihin en eski zamanlarından beri bir takım yerleşme merkezlerinin odak noktası olmasını sağlamıştır (Karaboran 1996, s.11).

Kadirli'nin kuruluşunda etkili olan beşeri faktörlerden birisi de *ticarettir*.

Hitit kralı Asativandas'ın Mısır'a kadar gönderdiği haberciler, kervanlarla Anadolu'ya kalay ve kumaş taşıyan Asurlu tüccarlar, hatta Ortaçağ'da kutsal topraklara giden Haçlılar tarihi Akyol'u kullanmışlardır. Ayrıca bu yolu Sayda'dan gelen Fenikeli tüccarlar da kullanmışlardır. Anadolu'dan aldıkları bakır ve gümüşü ülkelerine bu yoldan taşımışlardır. Toroslardan kestikleri sedir tomruklarını da Ceyhan nehri üzerinde yüzdürerek bugün Yumurtalık'ın bulunduğu kıyılara kadar taşıyıp, Fenike'ye sevk etmişlerdir. (Arman 1994, s.110).

Bu yol; yakın zamana kadar yörüklerin göç yolu da olmuştur (Vayisoğlu 2000, s.105).

Kadirli'de "isneyn pazarı" olarak tabir edilen ve pazartesi günleri kurulan bir ticari etkinlikten bahsedilmektedir (Orhonlu 1963, s.76-77). Bu sözler Kadirli'nin 1500'lü yıllarda bile "canlı ve eski bir pazar yeri" olduğunu göstermektedir. Kadirli (Kars) ve pazar sözleri birbiri ile bütünleşmiştir. 1808 tarihli son Kadirli sipahi yoklama defterinde bile Kadirli kasabası "Pazar Yeri demekle maruf" sözleriyle açıklanmaktadır (Yurtsever 1999, s.3)

1691 yılında Rakka (Suriye)'dan firar eden aşiretler, Kars-ı Zülkadriyye sancağını tahrip ve yağma etmişlerdir. Bunun üzerine halk, civar sancaklara ve dağlara sığınmış, sancak merkezi boşalarak harabe haline gelmiş, kasabayı otlar ve çalılar kaplamıştır (Refik 1989, s.112-113). Bu olayın sonucunda, Kadirli merkezinde sadece Alacami ile çevresindeki 10-15 kadar kemerli taş bina ayakta kalabilmiştir. Burası dağ kolu aşiretleri ile hayvan sırtında mal taşıyan tüccarların,

alış veriş merkezi olarak kullanılmış, dolayısı ile kasabaya “Pazaryeri” veya “Kars Pazarı” denmiştir (Yurtsever 1981, s.20).

1691 yılında yaşanan bu olaydan sonra daha fazla zarar görmek istemeyen yöre sakinleri hem güvenlik içinde olmak hem de yurtlarından uzak kalmamak amacıyla çevredeki dağlık alanlara çekilmişlerdir. 1865 yılına kadar devam eden bu sıkıntılı dönem Kadirli’yi yeniden iskân etmek isteyen Fırka-i İslahiye hareketinin bölgeye gelmesine kadar sürmüştür.

Kadirli’nin pazar fonksiyonu kazanmasındaki en önemli sebep, civarın en eski yerleşim merkezi olan Karatepe’ye ulaşan önemli ticaret yollarına göre bulunduğu konumudur. Nitekim Kadirli bulunduğu konum itibarıyla, kıyı ile iç kesimler arasında sürekli yolculuk eden ve mal taşıyan tüccarların ovoidan dağlık bölgeye geçmeden önce, hayvanlarını dinlendirdikleri, gerekli ihtiyaçlarını giderdikleri ve dağ kolu aşiretleri ile mal takası yaptıkları, böylece ağır yüklerini nispeten hafiflettikleri son durak yerleridir.

Kadirli 1865 yılında, “Pazaryeri” adıyla bilinen birkaç konak ve evden başka yerleşimi olmayan sadece Alacami civarında kurulan pazaryerinde ticari faaliyetlerin olduğu terk edilmiş bir yerdir. Askerler ellerinde tuttıkları uzun kendir ipe Savrın’a paralel bir ana cadde (bu günkü Uzunçarşı Caddesi) ve caddeye dikine inen sokaklar açarlar. Kadirli o zaman kuzeyde ve güneyde iki küçük dere ile Savrın suyu arasında Alacami etekleri merkez alınarak kurulur (Yurtsever 1999, s.99). Kadirli’nin eski dönemlerde kazanmış olduğu pazar fonksiyonu tarihin hiçbir döneminde önemini kaybetmeyerek günümüze kadar gelmiştir.

Kadirli’nin kuruluşu üzerinde etkili olan sosyal faktörlerden biri de **ulaşım özellikleridir**.

Kadirli, coğrafi konumu itibarı ile tarihin en eski dönemlerinden itibaren önemli ticaret yollarının yakınında yer almış ya da bu yolların uğrak yeri olmuştur. Bu tarihi yollardan birisi “Akyol” dur. Akyol; Karatepe’nin batı eteklerinden geçip, Andırın ovasına inen, oradan da Har boğazı arasından Andırın’a çıkan yoldur. Andırın’dan sonra Göksun’a ulaşan bu yol, “Göç Yolu” adıyla Doğu Kilikya ile Kapadokya arasında, eski devirlerden beri bağlantıyı sağlamaktadır (Alkım 1952, s.612) (Şekil 4.3).

Doğu Kilikya’nın kilit noktasında bulunan Karatepe ile Kapadokya’nın mühim bir yol kavşağında olan Göksun arasındaki irtibat, Göksun’dan çıkıp aşağı

yukarı kuzey-güney istikametinde seyrederek, Kilikya ile Kapadokya'nın bir kısmının irtibatını sağlamaktadır. Dağlık bölgeden geçerek, kuzeyden güneye inmek isteyen bir kimse batıda *Mazgaç* ve *Bağdaş bellerini*, doğuda ise *Meryemçil belini* aşmak zorundadır. Böylece biri doğuda, diğeri batıda olmak üzere *iki esas yol* söz konusudur. Bunlardan doğu kesimdeki ana yol, Andırın'a kadar "**Akyol**", Andırın ile Göksun arasında ise "**Göç Yolu**" adını alır. Batı kesimdeki ana yol ise, Kilikya ovasının doğu kesiminden başlayarak bu günkü Kadirli şehrinin 20 km. kadar kuzeybatısındaki Mehmetli köyüne ulaşır. Mehmetli'den itibaren *Çiçeklidere* vadisini takip ederek *Bağdaş Belini* ve sonra da daha kuzeydeki *Mazgaç Belini* aşarak Göksun'a ulaşır. Bu yol bugün "**Çiçeklidere Yolu**" adıyla bilinmektedir (Alkım 1959, s.61-62) (Şekil 4.3).

Bu iki ana yol arasında Kadirli'den, batıdaki *Çiçeklidere* yoluna bağlanan 4 tane de tali yol bulunmaktadır.

Bu yolların, büyüklü küçüklü kalelerle donatılmış olması, yol sisteminin tarihin orta zamanlarında da gerek stratejik ve gerekse ticaret bakımından büyük rol oynamış olduklarını göstermektedir. Bu tarihi yollar, Doğu Kilikya'da yaşayıp sıcak yaz aylarında yaylaya çıkan köylü ve göçebeler tarafından halen kullanılmaktadır (Alkım 1959, s. 71-72) (Şekil 4.3).

Kadirli'nin kuruluşu üzerinde etkili olan beşeri faktörlerden birisi de Kadirli'nin Çukurova havzasında yer almasına bağlı olarak sahip olduğu *tarımsal potansiyeldir*. Çukurova; iklim, toprak, su ve sulama şartları bakımından, insanlık tarihinin en eski zamanlarından beri insan topluluklarını kendine çekmiş; böylece en eski devirlerden itibaren Kadirli gibi yerleşmelerin kuruluşuna sahne olmuştur. Bu hususta, Kadirli ovasındaki düz ve geniş alüvyal toprakların kolay işlenebilmesinin, dolayısıyla bu bereketli topraklardan kolaylıkla mahsul alınabilmesinin etkisi büyük olmuştur (Kara 1989, s.115). Yörede Neolitik ve belki de Paleolitik'e kadar inen yerleşme kalıntılarına tesadüf edilmektedir.

Çukurova bölgesinin doğusundaki alçak yaylaların eteklerinde yer alan Kadirli'nin güneyinde, Neolitik'i temsil eden kültür katlarına rastlanmıştır. Çukurova'da şimdiye kadar tespit edilen Neolitik ve Kalkolitik'e ait 29 yerleşme yerinden birisi de Kadirli ve çevresidir (Göney 1976, s.68).

Ayrıca Kadırlı bulunduğu konum itibariyle konar-göçer aşiretlerin elverişli hayvancılık sahalarına yakındır. Buna bağlı olarak daha sonraki dönemlerde konar-göçer bu aşiretlerin sürekli yaşama sahası olmuştur.

1.4. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Sahamızla ilgili olarak yapılmış coğrafi çalışmaların yanı sıra, Kadırlı ve çevresini ilgilendiren, tezimizde de sıkça yer verdiğimiz, yerleşmenin tarihi ile ilgili olan çalışmalar da bulunmaktadır. Bunları, tarih sırasına göre şöyle belirtebiliriz:

Ener (1961), “Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış” isimli çalışmasında yörenin tarihini ayrıntılarıyla incelemiştir.

Kara (1975), “Çukurova’da Pamuk” isimli çalışmasında, öncelikle Çukurova’yı delta ve iç ova olarak 2 kısma ayırmakta, Kadırlı’yi de iç ovada göstermektedir.

Göney (1976), “Adana Ovaları” adlı çalışmasında Kadırlı’nin de içinde bulunduğu alana, Yüksekova ismini vermekte ve ovanın genel fiziki özellikleri yanında buradaki yerleşmelerin nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetleri üzerinde durmaktadır.

Halaçoğlu (1980), “Maruzat” isimli eserinde Kars-ı Zülkadriyye (Kadırlı) kazasının yeniden kuruluşu ile ilgili olarak bilgiler vermekte ve Fırka-i İslahiye’nin yapmış olduğu konar-göçer aşiretlerin yerleştirme hareketini anlatmaktadır.

Kara (1990), “Çukurova’da Endüstri” adlı eserinde yöredeki yerleşmelerin fonksiyonel özellikleri üzerinde durmakta ve 1970 yılı verilerine göre Kadırlı’nin bir tarım kenti olduğunu söylemektedir.

Kara (1992), “Kadırlı’nin Coğrafi Özellikleri” başlıklı yazısında, daha çok ilçenin nüfus yapısı üzerinde durmakta ve Kadırlı’de sanayi yatırımlarına destek verilmesi gerektiğinden söz etmektedir.

Yurtsever (1999), “Kadırlı Tarihi” adlı eserinde, Kadırlı’nin kuruluş ve gelişmesi ile ilgili olarak, tarihi süreç içerisinde görülen değişimler üzerinde durmakta, Osmanlı tahrir defterlerine dayanarak 16.yüzyıla ait nüfus ve ekonomik özellikler hakkında da bilgiler vermektedir.

Vayısoğlu vd. (2000), tarafından hazırlanan “Kadırlı 2000” adlı eserde, Kadırlı’nin tarihi yapısı ile ilgili bilgi verildikten sonra, şehrin adeta bir tantımı yapılmakta ve kırsal yerleşmelerle ilgili genel bilgi verilmektedir.

2. KADIRLI'NİN NÜFUS COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

2.1. Nüfusun Tarihsel Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğunda yapılan ilk nüfus sayımında (1831) Kadırlı'nın nüfusu hakkında bilgi verilmemektedir. Buna karşın 16.yüzyıldan sonra muntazam bir şekilde tutulan arazi tahrir defterlerinden Kadırlı'nın nüfusuna ait edindiğimiz ilk bilgiler 1525 yılına aittir. Kanuni dönemine ait tapu tahrir defterlerinden çıkardığımız bilgilere göre Kadırlı'de 105 hane, 14 mücerred (bekar) ve 242 tane de asker nüfus bulunmaktadır.

Her hanede ortalama 5 kişinin yaşadığı düşünülürse (Göyünç 1991, s.331-348) asker ve bekar sayısı ile birlikte nüfus miktarı yaklaşık 781 kişidir (Tablo 2.1). 1562 yılında tutulan Kanuni dönemi tapu tahrir defterlerine göre ise Kadırlı'de 89 hane, 183 mücerred (bekar), 86 sipahi hanesi ve 164 de bekar sipahi nüfus bulunmaktadır (Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defteri (1562-1563 Sayımı), s.154-158). Yine her hanede 5 kişinin yaşadığını düşünerek yaptığımız hesaplama göre Kadırlı'de yaklaşık 1222 kişi yaşamaktadır (Tablo 2.1).

Kadırlı nüfusu hakkında, 1562 tarihinden 1864 yılına kadar sağlıklı bir bilgiye ulaşamadık. 1600-1800 yılları arasında ülkede yaşanan sosyal sarsıntılar Kadırlı'nın de içinde bulunduğu bölgeyi etkilemiş, Celâli isyanlarının olumsuz etkileri görülmüştür.

Kadırlı Osmanlılar zamanında 1691 yılında Suriye'nin Rakka bölgesinden firar ederek buraya gelen aşiretler tarafından tahrip ve talan edilerek bir harabeye dönüştürülmüştür (Refik 1989 s.112-113). 1691 yılında yaşanan bu olaydan sonra daha fazla zarar görmek istemeyen yöre sakinleri hem güvenlik içinde olmak hem de yurtlarından uzak kalmamak amacıyla çevredeki dağlık alanlara çekilmişlerdir.

Bu dönemde yörede devlet otoritesinden ziyade, yerli derebeylerin hakimiyeti söz konusu olmuştur. Bu olayın sonucunda, sadece Alacami ile çevresindeki 10-15 kadar kemerli bina ayakta kalabilmiştir. 1865 yılına kadar devam eden bu sıkıntılı dönem Kadırlı'yi yeniden yerleşime açmak isteyen Fırka-i İslahiye hareketinin bölgeye gelmesine kadar sürmüştür.

Osmanlı döneminde, 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımından 33 yıl sonra, 1864 yılında, yörede çıkan isyanları bastırmak için, Derviş Paşa ile gelen Cevdet Paşa'nın eserinde (Tezakir) Kadırlı'nın nüfusu hakkında bilgilere rastlanılmakta ancak

kasaba nüfusu hakkında bilgi verilmemektedir. Cevdet Paşa'nın da belirttiği gibi nüfus hakkında verilen rakamlar kesin sayılmaz, doğruluğu hakkında çaba harcanmıştır (Baysun 1963,s.223-224). Bu eserde Kadirli'de toplam 2596 hane olduğu ifade edilmektedir. İnceleme konumuz olan Kadirli'nin nüfusu hakkında en azından bir fikir vermesi için, yine bir hanede ortalama 5 kişinin yaşadığını kabul edecek olursak, Kadirli'de toplam 12980 kişi yaşamaktadır (Tablo 2.1).

Tablo 2.1. Kadirli'nin Tarihi Devirlerdeki Nüfus ve Hane Sayıları (1525-1914).

Yıllar	Kasaba Merkezi		Toplam		Kaynaklar
	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	
1525	781	105	-	7617	Osm. Arş. T. T. D (1525-1526 Sayımı), No:998, s.486-487
1562	1222	175	-	-	Osm Arşivi Tapu Tah. Def. (1562-1563 Sayımı), s.154-158
1864	-	-	12980	2596	Baysun 1963, s.223-224
1865	-	651	-	-	Yurtsever 1999, s.99
1876	4561	1325	8406	2552	Halaçoğlu 1973, s.15-16
1881-1893	-	-	14829	-	Karpat 1985, s.124-125
1896	-	-	14601	3381	Vayısoğlu 2000, s.85
1902	-	-	14706	4457	Vayısoğlu 2000, s.85
1914	-	-	18212	-	Karpat 1985, s.173

1865'de Kars-ı Zülkadriyye adıyla yeniden teşkilatlandırılarak Halep vilayetinin Kozan sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Kadirli, o dönemde birkaç konak ve evden başka yerleşimi olmayan, Alacami civarında kurulan pazar yerinde ticari faaliyetlerin olduğu bir yerdir. 1866'da kuruluşu tamamlanan kasabada 1865 yılı bilgilerine göre 599'u Türk ve 52'si Hıristiyan olmak üzere toplam 651 hane bulunmaktadır (Yurtsever 1999, s.99),

Görüldüğü gibi 1525-1865 yılları arasındaki 340 yıllık dönemde Kadirli nüfusunda önemli oranda değişiklikler olmuştur. Bunu şu şekilde açıklamamız mümkündür. 1600-1800'lü yıllar arasında yaşanan sıkıntılı dönemde Kadirli kasabası yakılıp yıkılmış ve yaklaşık 175 yıl, 1865 yılında Fırka-i İslahiye'nin kasabayı yeniden imar etmesine kadar yerleşilememiştir. Bu dönemde kasaba merkezi boşalmış ve halk güvenliğini sağlamak için dağlara çekilmiştir.

Çukurova, Gavur dağı (Cebel-i Bereket), Kurt dağı ve Kozan dağlarında, 1865-1866 yıllarında devlet idaresini yeniden tesis eden Fırka-i İslahiye, yalnızca bir askeri hareket olmayıp, bilhassa konar göçer oymakların, yerleşmelerini sağlayan bir

kuruluşur. Ayrıca bu yeniden yerleştirme sonunda kurulan kasaba ve köyler önemli merkezler haline gelmiş, çevre il ve ilçelerin de gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Yapılan yerleştirme sırasında, konar göçerlerin durumları icabı hayvanlarını otlatmaları için, yerleşme sahalarında meraların bulunmasına dikkat edilmiştir. Bu sebeple iskân edilen aşiretler, ya yaylak veya kışlaklarına, veya yine kendi istedikleri daha başka bir bölgeye yerleştirilmişlerdir. Buna karşılık ise onlardan birer köy kurmaları ve ziraat yapmaları istenmiştir. Bu bölgede 26'ya yükselen bir aşiret ve aile topluluğu görülmektedir. Bunlardan Varsaklar, Çukurova ve Kozan dağlarında yaşamakta idiler. Çukurova'da bulunan Varsaklar, genel olarak, Bayındır, Salur ve İğdir boylarına mensup olanlardır. 1719 yılında Varsaklar, Kadirli, Sis (Kozan) ve çevresindeki boş, harap köy ve çiftliklere yerleştirilmek istenmiştir. 1852-1853 yıllarında Çukurova'yı dolaşan V. Langlois, Varsakları 800 çadır olarak tespit etmiştir (Halaçoğlu 1973, s.1-3).

Gavur ve Kurt dağlarından sonra, 1865-1866 yıllarında Çukurova tarafına geçen fırka, burada da önemli iskân meselelerini yoluna koymuştur. Fırka-i İslahiye hareketinin yaptığı en önemli işlerden biri, eski Dulkadirli devletinin hükümet merkezi olup harap bir halde bulunan Kars-ı Zülkadriye kasabasını yeniden imar ederek, çevre aşiretlerden bir kısmını kasabaya yerleştirmesidir. Fırka-i İslahiye buraya geldiği zaman, Dulkadirli halkından bazıları buranın imar edilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine kasabanın yeniden kurulmasına teşebbüs edilmiş ve Kars dağlarında oturanlar ile Çukurova aşiretlerinden isteyenlerin buraya yerleşmelerine izin verilmiştir. Bunun üzerine 600 haneye yakın bir topluluk (yaklaşık 3000 kişi) buraya yerleşmiştir (Halaçoğlu 1973, s.13-14). Bununla beraber, Fırka-i İslahiye'nin Kozan'ı ıslahatı esnasında, isyan eden Kozanoğulları'ndan Yusuf Ağa'ya yardımda bulunan, Tatarlı muhacirleri Kadirli kasabasına yerleştirilmişlerdir (Halaçoğlu 1973, s.17).

Konar göçer aşiretlerin yerleştirme işleminden birkaç yıl sonra, 1868 yılında kasabada hane sayısının 700-800'ü bulduğu da belirtilmektedir (Yurtsever 1999, s.105-106).

Kadirli, idari teşkilatta daha sonra teşkil olunan Kozan Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olarak yer almıştır ve kısa zaman içerisinde gelişerek, önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir (Halaçoğlu 1973, s.13-14).

Reform Ordusu (Fırka-i İslahiye)'nun 1876 yılında, Kadirli yöresine aşiretleri iskân etmesiyle kasaba nüfusu 4143'ü Müslüman ve 418'i gayri müslim olmak üzere toplam 4561 kişidir (Halaçoğlu 1973, s.15) (Tablo 2.1).

Nüfusun, 1865-1876 yılları arasındaki bu 10 yıllık dönemde yaklaşık 1500 kişi artması nüfusun seyri açısından doğal kabul edilebilir. Ancak bu dönemde kasaba merkezinde nüfus artışı söz konusu iken kırsal alanlarda bir nüfus kaybı görülmektedir. 1864 yılında hane sayısını 5 ile çarparak yaklaşık olarak hesapladığımız 12980 kişilik nüfus miktarı, 1876 yılında 8406 kişidir (Tablo 2.1). Bu demek oluyor ki, 10 yıl içerisinde yaklaşık 4500 kişi yurt yerlerini terk etmiştir. Bunun sebebi ise, göçebe halinde yaşayan insanların sedanter hayata alışamayarak tekrar eski yurt yerlerine gitmesi ile ilgilidir. Daha sonraki yıllarda ise gitmeyip kalanlar önemli nüfus gruplarını oluşturmuşlardır (Tablo 2.1)

Cuinet'in 1880'li yıllarda yöreyi ziyareti sırasında, kasaba nüfusunun 1800 civarında olduğunu ifade etmektedir ki, bu değer kasaba nüfusunun 1876 yılından itibaren yaklaşık 2761 kişi azaldığını göstermektedir (Cuinet 1892, s.93-94). Bu ise bizim kanaatimize göre doğru bir değerlendirme değildir. Çünkü Cuinet'in yörenin Müslüman nüfusu sayısını az göstermesi bazı ideolojik emeller peşinde olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Keza kasaba toplam nüfusu ise onun tespitlerine göre 4426 kişidir. 1876 yılında Halaçoğlu'na göre toplam nüfus ise 8406 kişidir. Osmanlı devletinin 1881-1893 yılları arasında kapsayan dönemde yaptırdığı nüfus tespitlerine göre Kadırlı'nın toplam nüfusu 14829'dur (Karpas 1985, s.124-125) (Tablo 2.1). Aynı döneme rastlayan bu nüfus tespitlerinde Cuinet'in sadece gözlemleri sonucunda verdiği bilgilerle, Osmanlı devletinin nüfus tespit amaçlı çalışmalarını bir tutmamak gerekmektedir.

Şehir nüfusu ile ilgili en sağlıklı bilgilere ancak ilki 1927 yılında yapılan genel nüfus sayımları ile ulaşabiliyoruz.

Kadırlı nüfusunun 1927 yılından günümüze gösterdiği gelişme dikkate alındığında 1935-1940 yılları arasında nüfusun yıllık % 1,5 oranında azaldığı, 1940-1965 yılları arasında yıllık % 23 ve 1965-1970 yılları arasında ise % 15 oranında arttığı görülür. 1970-1997 yılları arasında ise yıllık artış oranı % 5'e, 1997 sonrasında ise % 0,21'e kadar gerilemiştir.

Kadırlı'da 1927 yılında 1244'ü erkek, 1230'u kadın olmak üzere toplam 2474 kişi (D.İ.E. 1944), 1935 yılında ise 1338'i erkek, 1216'sı kadın olarak toplam 2554 kişi yaşamaktadır. 1940 yılına gelindiğinde ise erkek nüfusun 1192 kişiye, kadın nüfusun ise 1176 kişiye düştüğü kasabada, toplam nüfus 2368'e gerilemiştir (Tablo 2.2).

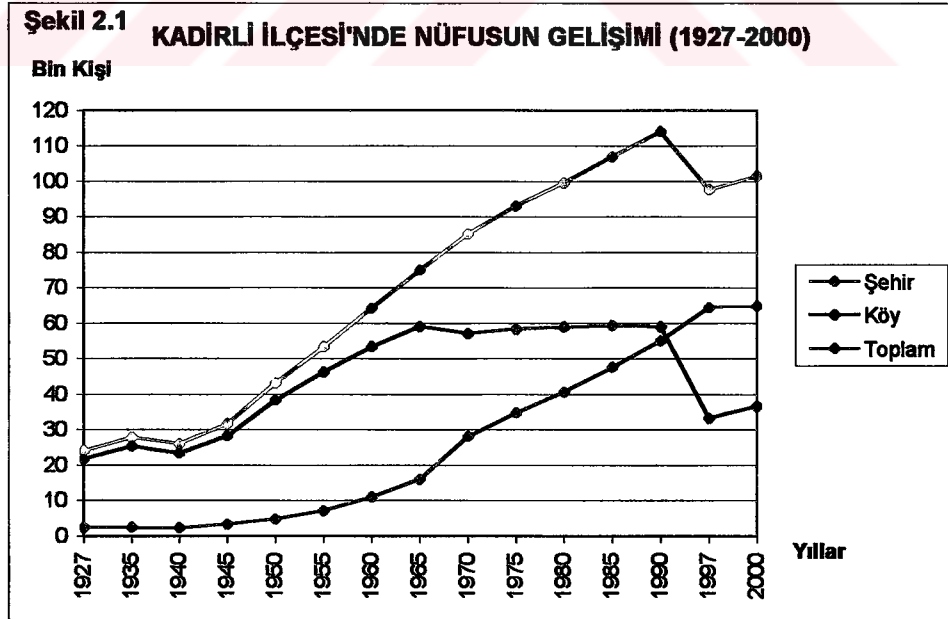
Kadirli’de 1927 yılında 1244’ü erkek, 1230’u kadın olmak üzere toplam 2474 kişi (D.İ.E. 1944), 1935 yılında ise 1338’i erkek, 1216’sı kadın olarak toplam 2554 kişi yaşamaktadır. 1940 yılına gelindiğinde ise erkek nüfusun 1192 kişiye, kadın nüfusun ise 1176 kişiye düştüğü kasabada, toplam nüfus 2368’e gerilemiştir (Tablo 2.2).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 1927-1935 yılları arasında Kadirli nüfusu, yıllık % 0,4 gibi düşük bir oranda büyümüştür. Nüfusun artış hızı da % 0,4 oranındadır.

Tablo 2.2 Kadirli İlçesi’nde Nüfusun Gelişimi (1927-2000).

SAYIM YILLARI	ŞEHİR NÜFUSU			KIR NÜFUSU			TOPLAM NÜFUS
	T	E	K	T	E	K	
1927	2474	1244	1230	21702	-	-	24176
1935	2554	1338	1216	25387	13419	11968	27941
1940	2368	1192	1176	23645	11937	11708	26013
1945	3345	1691	1654	28325	14546	13779	31670
1950	4751	2405	2346	38398	20401	17997	43114
1955	7122	3611	3511	46220	24005	22215	53342
1960	10964	5642	5322	53295	27585	27710	64259
1965	15926	8398	7528	59053	30063	28990	74979
1970	28109	14951	13158	57030	28107	28923	85139
1975	34779	18315	16464	58254	29127	29127	93033
1980	40643	20691	19952	58874	29099	29775	99517
1985	47609	23731	23878	59329	28629	30700	106938
1990	55061	27481	27580	59030	28565	30465	114091
1997	64427	31309	33118	33239	16202	17037	97666
2000	64833	-	-	36648	-	-	101481

Kaynak: D.İ.E.

1935-1940 devresinde ise nüfus 186 kişi azalırken, bunun 146'sını erkekler meydana getirir. Erkek nüfus bu devrede % 11 oranında azalırken, kadın nüfus da % 3 oranında azalmıştır. Erkek nüfus oranı bu devrede % 52'den % 50'ye düşmüş ve kasabada cins oranlarında dengelenme olmuştur. Kasaba nüfusu bu devrede % 7 oranında küçülürken, nüfusun yıllık artış hızı (%-1,5) ülke değerlerinin çok altında kalmıştır (% 2,6). Yaptığımız arazi çalışmalarına göre bunun en önemli nedeni, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte hızlı bir kalkınma hamlesi gerçekleştiren Adana şehrindeki yoğun bayındırlık faaliyetleri nedeni ile, inşaat işlerinde ve sanayide çalışabilecek erkek nüfusun Adana'ya göç etmesidir.

1940-1965 devresinde nüfus 13558 kişi artarken, bunun 7206'sını erkekler, 6352'sini kadınlar meydana getirir. Nüfus 1940'da 2368 kişi iken, 1965'de 15926 kişiye ulaşmıştır. 1940'da % 50 olan erkek nüfus oranı, 1965'de % 53'e yükselmiştir. Nüfus bu devrede % 573 oranında büyürken, nüfusun yıllık artış hızı (% 7,6) ülke değerlerinden bile (% 3,6) fazladır (Tablo 2.2 ve 2.3, Şekil 2.1, 2.2 ve 2.3).

Bu devrede Kadirli'ye 1951'de Bulgaristan'dan ve 1960 yılından itibaren başlamak üzere K. Maraş'ın Andırın ve Göksun ilçelerinden göç edenler olmuştur (İller Bankası, 1998, s.8). Görüldüğü gibi bu devredeki nüfus artışında doğal nüfus artışının yanı sıra, dıştan göçlerin de etkisi vardır.

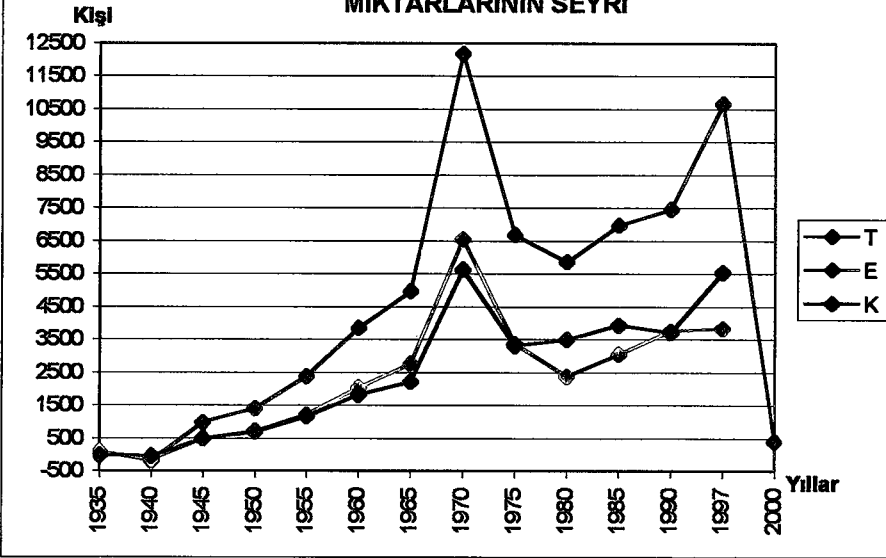
Tablo 2.3 Kadirli'de Nüfusun Artış Miktarı, Yıllık Artış Oranı ve Yıllık Nüfus Artış Hızları (1935-2000).

Sayım Yılları	Nüfus Artış Miktarı (Kişi)			Yıllık Nüfus Artış Oranı (%)			Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1927-1935	80	94	-14	0,4	1	-0,1	0,4	0,9	-0,1
1935-1940	-186	-146	-40	-1,5	-2,2	-0,7	-1,5	-2,3	-0,7
1940-1945	977	499	478	8,3	8,4	8,1	6,9	7	6,8
1945-1950	1406	714	692	8,4	8,5	8,4	7	7	7
1950-1955	2371	1206	1165	10	10	9,9	8,1	8,1	8,1
1955-1960	3842	2031	1811	10,8	11,3	10,3	8,6	8,9	8,3
1960-1965	4962	2756	2206	9,1	9,8	8,3	7,5	8	6,9
1965-1970	12183	6553	5630	15,3	15,6	15	11,4	11,5	11,2
1970-1975	6670	3364	3306	4,7	4,5	5	4,3	4,1	4,5
1975-1980	5864	2376	3488	3,4	2,6	4,3	3,1	2,4	3,8
1980-1985	6966	3040	3926	3,4	2,9	3,9	3,2	2,7	3,6
1985-1990	7452	3750	3702	3,1	3,2	3,1	2,9	2,9	2,9
1990-1997	10656	3828	5538	2,8	2	2,9	3,5	1,9	2,6
1997-2000	406	-	-	0,2	-	-	0,2	-	-

Kaynak: D.İ.E.

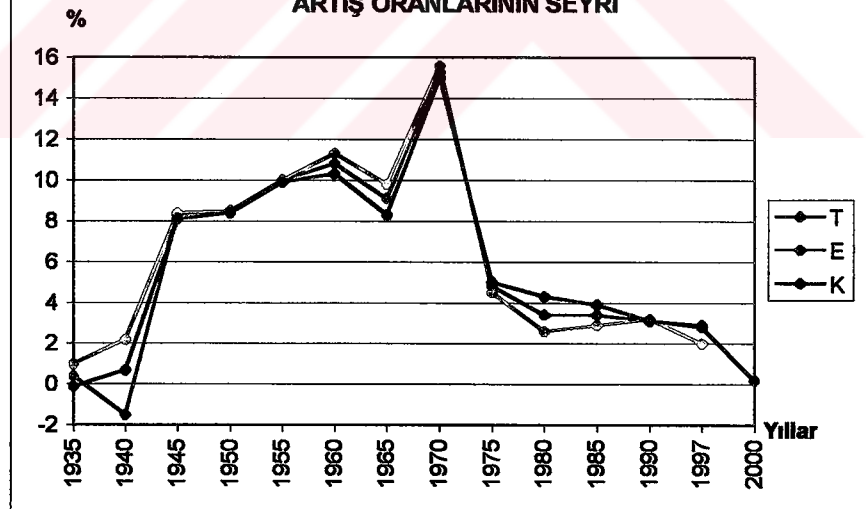

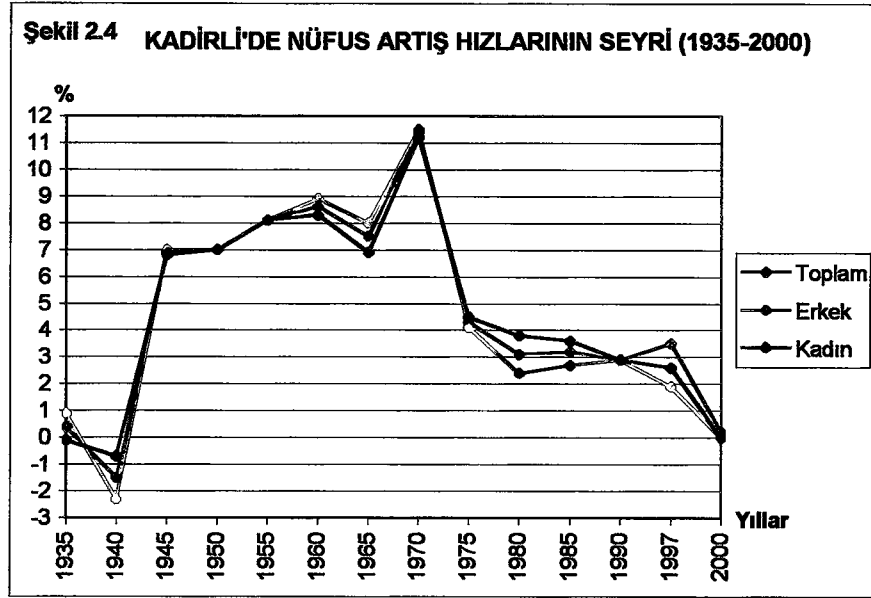
Şekil 2.2 1935-2000 YILLARI ARASINDA KADIRLI'DE NÜFUS ARTIŞ MİKTARLARININ SEYRİ

Şekil 2.3

1935-2000 YILLARI ARASINDA KADIRLI'DE YILLIK NÜFUS ARTIŞ ORANLARININ SEYRİ

1965-1970 devresinde nüfus 12183 kişi artarken, bunun 6553'ünü erkekler, 5630'unu ise kadınlar meydana getirir. Nüfus 1965'de 15926 kişi iken, 1970'de 28109 kişiye ulaşmıştır. Nüfus bu devrede % 77 oranında büyürken, nüfusun yıllık artış hızı % 11,4, Türkiye ortalaması ise % 4,7'dir (Tablo 3.1 ve 3.2, Şekil 3.1, 3.2 ve 3.3).

Doğal nüfus artışına paralel olarak Kadirli ilçe merkezine bu devrede, ilçe köylerinden de büyük çapta göçler olmuştur. Özellikle Topraktepe, Kesikkeli, Vayvaylı, Çaygeçit, Öksüzlü, Kiremitli, Araplı ve Gafarlı köyleri başta olmak üzere ilçenin bir çok köyünden ekonomik sorunlar, yüksek gelir elde etme düşüncesi, eğitim ve sağlık olanakları, şehirsiz çekicilik gibi etkenlere bağlı olarak göç edenler olmuştur. Ayrıca İnşasına 1965 yılında başlanılan ve 1971 yılında tamamlanan Mehmetli (Kesiksuyu) barajının, civar köylerin tarım alanlarını işgal etmesiyle, bir miktar nüfus Kadirli'ye göç etmiştir. Bununla birlikte arazi çalışmaları sırasında edindiğimiz bilgilere göre, bu dönemdeki yerel seçimlerin (belediye seçimleri) kazanılması düşüncesiyle, Güneydoğu Anadolu'dan (özellikle Şanlıurfa) gelen mevsimlik tarım işçilerinin seçmen nüfus olarak, başta Yeşiltepe mahallesi olmak üzere iskânlarına müsaade edilmiştir. Nitekim bu devrede şehir nüfusu ülke değerlerine göre 2,5 kat daha hızlı artmıştır.

1970-1997 devresinde de nüfusta artışlar söz konusudur. Ancak bu devredeki artışlar, 1940-1965 yılları arasındaki oranda olmamıştır. Bu devrede nüfus, şehrin göç vermesinin etkisiyle ancak 36318 kişi artmış, bu artışın % 55'ini (19960 kişi) de

kadınlar oluşturmuştur. 1970'de 28109 kişi olan nüfus, 1997'de 64427'ye ulaşmıştır (Tablo 2.1 ve 2.2, Şekil 2.1, 2.2 ve 2.3).

Sonuç olarak denilebilir ki Kadirli'de 1935'den 1980'e kadar olan her dönemde erkeklere nazaran sayıları daha az olan kadın nüfusu, 1985 yılından itibaren erkeklere oranla daha fazla olmuştur. Yaptığımız arazi anketlerinin sonuçlarına göre, 1970 sonrasında Kadirli'den geçimini sağlamak ve daha fazla gelir elde etmek amacıyla ekonomik nedenli, eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmak amacıyla da sosyal içerikli erkek nüfus göçleri söz konusudur ve göçlerin büyük çoğunluğu Adana şehrine yöneliktir.

Buna karşın yapımına 1975 yılında başlanılan ve 1984 yılında tamamlanan Arslantaş barajının etkilediği kırsal alanlardan, özellikle de Andırın'ın Gökahmetli, Kıyıkçı ve Köleli köyleri başta olmak üzere Kadirli şehrinin doğusundaki yerleşim alanlarına göçler olmuştur. Bu nedenle de şehrin bu kesimleri gecekonduyla işgal edilmeye başlamıştır. Bundan sonradaki dönemlerde de kırsal alandan göçüp gelenler, maddi durumları iyi olmadığı için şehrin bu alanlarındaki gecekondu sayısını artırmışlardır.

1935-1970 yılları arasındaki yıllık nüfus artış oranı % 28 iken, 1970-1997 yılları arasında ancak % 5'dir. 1935-1970 devresinde şehrin nüfus artış hızı % 6,8 olup ülke değerinden yaklaşık iki kat daha fazladır (% 3,6). 1970-1997 devresinde ise % 3 olan oranıyla ülke değerinin çok altındadır (% 4).

1997 sonrası devrede Kadirli nüfusu hiçbir devrede olmadığı kadar yavaş (yıllık artış hızı % 0,2) bir gelişim içerisinde. Bu devrede gerçekleşen 406 kişilik artışın büyük kısmını yine kadın nüfusun oluşturduğu kuvvetli bir ihtimaldir. 1997'de 64427 olan şehir nüfusu 2000'de ancak 64833'e ulaşabilmiştir. Devrenin yıllık büyüme oranı % 0,2 kadar düşük bir değer gösterir. 1970'de % 47 olan nüfusun kadın oranı, 1997'de % 51'e yükselirken, erkek nüfus oranı giderek azalmaktadır (Tablo 2.1 ve 2.2, Şekil 2.1, 2.2 ve 2.3).

Sonuç olarak denilebilir ki: Kadirli'de nüfusun yıllar arası seyri dikkate alındığında, 1935-1940, 1940-1965, 1965-1970, 1970-1997 ve 1997 sonrası dönemler göze çarpmaktadır.

İlçe merkezi ve kırsal kesimden, Adana'daki bayındırlık faaliyetlerinde çalışmak üzere göçlerin söz konusu olduğu 1935-1940 devresi ayrı tutulacak olursa, Kadirli,

hiçbir dönemde nüfus kaybetmemiştir. Aksine 1940-1990 yılları arasında 23 kat nüfus artışına sahne olmuştur. Kadirli, 1960'dan sonra şehir olma kimliğini kazanmıştır.

Şehir, 1940-1965 yılları arasında yavaş, 1965-1997 yılları arasında ise hızlı bir gelişim süreci yaşarken, 1997 sonrasında tekrar yavaşlama seyrindedir.

Buna ek olarak KARA'nın verdiği bilgilere göre Kadirli ilçe nüfusu 1940-1990 yılları arasında çok hızlı bir artış göstermiştir. Nitekim ilçe toplam nüfusu 50 yıllık bir dönemde % 339 oranında artmıştır. Aynı dönemde Türkiye nüfusu ise % 217 oranında artmıştır. Kır nüfusu 1940-1990 yılları arasında % 150 oranında çoğalarak 23464 kişiden 59030 kişiye ulaşmıştır. Buna göre 1940 yılında % 91'i köylerde yaşayan Kadirli nüfusunun 1965'te % 79'u, 1990 yılında ise % 52'si köylerde yaşar olmuştur. Kır nüfusu 1965'e kadar hızlı bir şekilde artarken, bu yıldan sonra Kadirli ve Adana'ya olmak üzere şehirlere doğru hızlı bir göç olayı yaşanmıştır (Kara 1992, s.1). Bu nedenle de, 1965 sonrasında kırsal nüfus hemen hiç artmamaktadır.

Şehir nüfusu ise, kır nüfusunun tersine 1940-1965 yılları arasında yavaş bir gelişme; fakat 1965 yılından sonra çok hızlı bir artış göstermektedir. Bu artışta, Mehmetli ve Arslantaş barajlarının yapımının etkisi büyük olmuştur. Tarım arazilerinin baraj suları altında kalmasından dolayı bu çevrede yaşayan halk yeni geçim kaynakları için Kadirli'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Mehmetli barajının yapılmasıyla 1970'den sonra Mehmetli köyünden, 1975'ten sonra ise özellikle Akdam, Akköprü, Akmaşat, Alibeyli, Döğenli köylerinden göçler olmuştur. Ayrıca 1960'tan sonra Kahramanmaraş, Adıyaman, Gökseki ile Kayseri'nin Sarız ve Pınarbaşı ilçelerinden Kadirli'ye yönelik iç göçün başladığı görülür. Bunun yanı sıra yerel yönetimin uyguladığı politikayı da unutmamak gerekir. Arslantaş barajının yapılmasıyla birlikte ise Kadirli'nin doğusunda bulunan özellikle Bahadırli, Durmuşsofular, Karatepe, Sofular köylerinden 1980'den sonra göçler başlamıştır.

1940 yılında 2368 kişinin yaşadığı büyükçe bir köy durumunda olan Kadirli, 1990 yılı nüfus sayımına göre 55061 kişinin yaşadığı orta büyüklükte bir şehir olmuştur. Adana ve ilçelerinin hiçbiri, bu yıllarda Kadirli şehir nüfusu hızında bir artış gösterememiştir. 1940-1990 yılları arasında Adana % 940, Osmaniye % 1550, Kozan % 860, Ceyhan ise ancak % 747 oranında artmışken, Kadirli şehir nüfusu aynı dönemde % 2225 oranında artmıştır. Buna göre Kadirli şehir nüfusu, en hızlı artan Osmaniye nüfusundan bile bir kat daha hızlı çoğalmıştır (Kara 1992, s.1).

2.2.Nüfusun Dağılışı ve Nüfus Yoğunlukları

Kadirli'de mahalle nüfusları hakkında bilgi sahibi olduğumuz 1997 yılından günümüze kadar geçen 3 yıllık süre içerisinde şehir nüfusu 1997'de 64402 kişiden 2000'de 67270 kişiye ulaşırken, 2868 kişilik artış göstermiştir. Toplam 20 mahalleden oluşan şehirde ortalama mahalle nüfusu ise 3364 kişidir.

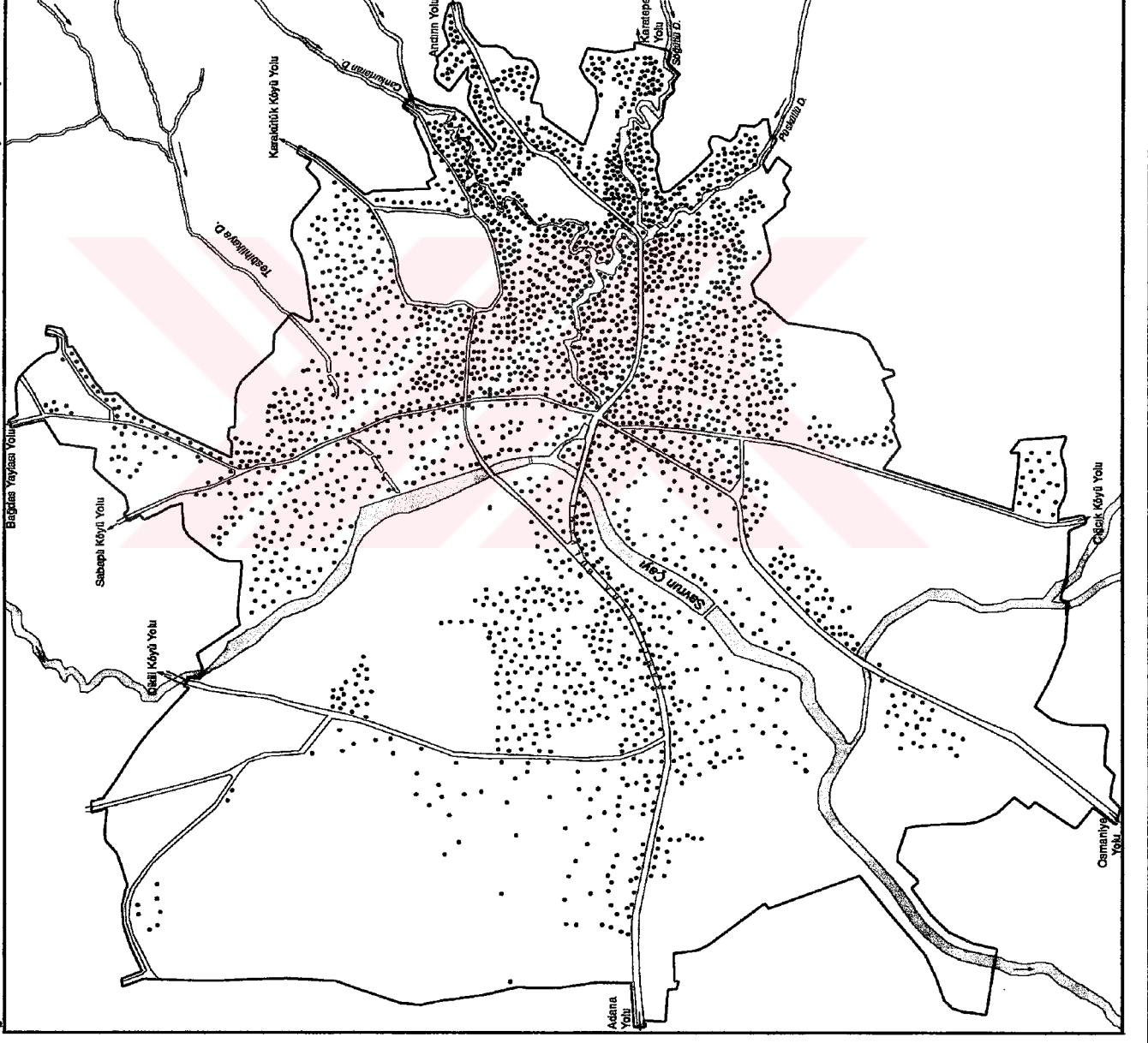
Şehirde nüfus, mahallelere dengeli olarak dağılmamıştır. Savrun mahallesinde nüfus 1000 kişiyi bulmazken (947 kişi), Cemal Paşa mahallesinde 6510, 7 Mart mahallesinde ise 7029 kişi olmuştur. Mahallelerin yarısından fazlasının nüfusu 2000-5000 arasındayken, Pazar mahallesi, Dere mahallesi ve Tufan Paşa mahallelerinde 1000-2000 arasındadır (Tablo 2.4, Şekil 2.5).

Tablo 2.4 Kadirli'de Nüfus ve Konutların Mahallelere Göre Dağılışı ve Yoğunluğu (2000)

MAHALLE ADI	Nüf.Mik. (Kişi)	Mah.Alanı (ha)*	Nüf.Yoğ. Kişi/ha	Topl. İçnd. Nüf. %'si	Konut Sayısı	Konut Alanı (ha)	KonutYoğ Konut/ha	Topl. İçnd. Kont. %'si
Savrun	947	16,5	58	1,4	367	4,3	86	1,8
Pazar	1327	28,8	46	2	666	19,1	35	3,3
Dere	1793	17,1	105	2,7	595	12,2	49	3
Tufanpaşa	1889	21,1	90	2,8	580	16	36	2,9
Kurtuluş	2290	46,4	49	3,4	718	10	72	3,6
K.Küçükateş	2390	355,7	7	3,6	681	64,5	10	3,4
V.Kocadallı	2525	88,4	29	3,8	865	55,2	15	4,3
Yeşiltepe	2549	44,9	57	3,8	735	34,1	21	3,7
Bağ	2977	60	50	4,4	990	24,3	40	5
Cengiztopel	3219	288,8	11	4,8	918	38,6	24	4,6
Derviş Paşa	3252	24,9	131	4,8	959	22,6	42	4,8
M.Delikuş	3376	33,4	101	5	1057	29,1	36	5,3
H. Şişman	3416	187,1	18	5	1002	56,4	18	5
Yenimah.	3830	91	42	5,7	1175	53,2	22	5,9
Orhan Gök	4032	91,4	44	6	1344	25,2	53	6,7
İ.Kundakçı	4050	34,6	117	6	1090	25,9	42	5,5
M.Yağız	4904	56,7	86	7,3	1187	29,8	40	6
M.Hallaç	4965	42,3	117	7,4	1166	33	35	5,8
Cemalpaşa	6510	290,8	22	9,7	1900	89,9	21	9,5
7 Mart	7029	49,2	143	10,4	1987	36,4	54	9,9
TOPLAM	67270	1868,7	36	100	19982	679,5	29	100

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri, * Mahalle alan değerleri planimetrik ölçümle hesaplanmıştır.

ŞEKİL 2.5. KADIRLI'DE NÜFUSUN MAHALLELERE GÖRE DAĞILIŞI (2000)

Son 3 yıl içerisinde Bağ mahallesi, Cengiz Topel mahallesi, Derviş Paşa mahallesi, Pazar mahallesi, Savrun mahallesi, 7 Mart mahallesi, Şehit Mehmet Delikuş mahallesi ve Şehit. Vedat Kocadallı mahallelerinde nüfus azalırken, diğer mahallelerde de önemli artışlar olmamıştır.

En fazla nüfus barındıran mahalleler genellikle şehrin güneydoğusunda toplanmıştır. Burası Cankurtaran deresi, Söğütlü dere ve Püsküllü dere vadilerinin yer aldığı, hafif eğimlerle yükselen dağlık kesimin yamaçları üzerindedir. 7 Mart, Şehit Mustafa Yağız, Şehit Mehmet Hallaç, Şehit İbrahim Kundakçı, Şehit Orhan Gök, Derviş Paşa ve Şehit Mehmet Delikuş mahallelerinin yer aldığı bu kesimde şehir nüfusunun % 47'si (31608 kişi) yaşar (Şekil 2.5). Burada nüfus yoğunluğu hektara 95 kişidir (Şekil 2.6). Aynı zamanda şehirde yer alan konutların % 44'ü de bu kesimde toplanmıştır. Nüfusun ikamet ettiği konut alanlarına göre dağılışı yapıldığında ise nüfus yoğunluğu hektara 156 kişidir (Şekil 2.7, Fotoğraf 2.1).

Şehirde en az nüfusa sahip mahalleler ise genellikle arsa bedelleri yüksek olan, ticarethanelerin yoğunluk kazandığı ve buna bağlı olarak konut sayılarının azaldığı Pazar, Savrun, Dere ve Tufan Paşa mahalleleri gibi şehrin orta bölümlerinde yer alan merkez mahallelerdir. Burada şehir nüfusunun ancak % 9'u (5956 kişi) yaşarken, nüfus yoğunluğu ise 70 kişi/ha'dır (Şekil 2.6). Nüfusun ikamet ettiği konut alanlarına göre dağılışı yapıldığında ise nüfus yoğunluğu hektara 116 kişidir (Şekil 2.7).

Şehrin kuzeydoğu dilimini meydana getiren ve şehrin güneydoğu kesiminde olduğu gibi merkezi iş sahasının çevresindeki oturma alanlarını oluşturan Yenimahalle, Kurtuluş, Yeşiltepe ve Bağ mahalleleri de şehrin kuzeyindeki az eğimli yamaçlar üzerinde gelişmiştir. Belirtilen bu dört mahallede nüfusun % 17'si (11646 kişi) yaşarken, ortalama nüfus yoğunluğu hektara 48 kişidir (Şekil 2.6). Aynı zamanda şehirde yer alan konutların % 18'i bu kesimde toplanmıştır. Nüfusun ikamet ettiği konut alanlarına göre dağılışı yapıldığında ise nüfus yoğunluğu hektara 96 kişidir (Şekil 2.7, Fotoğraf 2.1).

Foto 2.1 Şhrin Batı-Doğu İstikametinde Genel Görünümü (2000). En fazla nüfus barındıran mahalleler genellikle şehrin güneydoğusunda toplanmıştır Şhrin kuzeydoğusunda yer alan ve şehrin güneydoğu kesiminde olduğu gibi merkezi iş sahasının çevresindeki oturma alanlarını oluşturan mahalleler de şehrin kuzeyindeki az eğimli yamaçlar üzerinde gelişmiştir. Savrun çayının batısındaki mahalleler daha çok tarım alanları içerisinde ve önemli karayolları (Adana ve Osmaniye karayolları) çevresinde gelişme göstermişlerdir.

Son dönemlerde nüfusunda artış görülen Savrun çayının batısındaki Cemal Paşa, Şehit Halis Şişman ve Şehit Kansu Küçükateş mahalleleri ile Savrun çayının doğusundaki Şehit Vedat Kocadallı ve Cengiz Topel mahalleleri daha çok tarım alanları içerisinde ve önemli karayolları (Adana ve Osmaniye karayolları) çevresinde gelişme göstermişlerdir. Belirtilen bu mahallelerde, şehir nüfusunun % 27'si (18060 kişi) yaşarken, tarım işletmelerinin çok geniş alanlar kaplaması (söz konusu mahallelerin % 59'u) nedeniyle ortalama nüfus yoğunluğu (1,5 kişi/da) düşüktür (Şekil 2.6). Nüfusun ikamet ettiği konut alanlarına göre dağılışı yapıldığında ise ortalama nüfus yoğunluğu dekara 5,9 kişidir (Şekil 2.7, Fotoğraf 2.1).

2.3. Nüfusun Cins ve Yaş Yapısı

Kadirli şehir nüfusunda 1927'den 1980 yılına kadar geçen sürede erkek nüfus sayısı kadınlara oranla daha fazla olmuştur. 1935'de % 52 olan erkek nüfus oranı, 1970'de % 53'e yükselirken, 1985'e kadar olan hiçbir dönemde % 50'nin altına düşmemiştir (Tablo 2.5, Şekil 2.8).

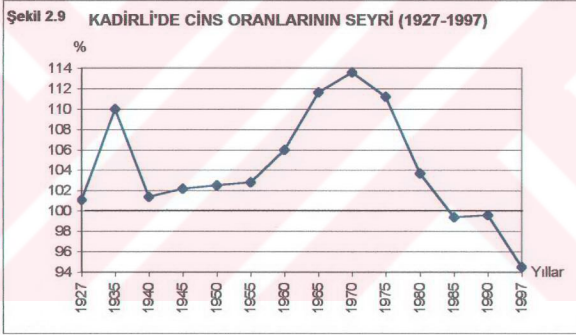
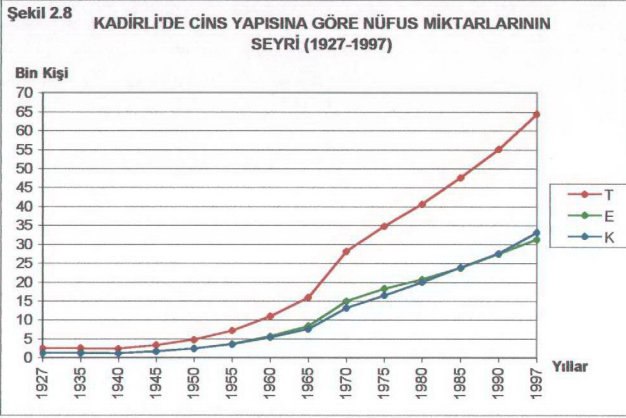
1935'de % 52,3'ü erkek, % 47,7'si kadın olan şehir nüfusunun bu cins yapısı, 1985 yılına kadar hep erkekler lehine olmuştur. Cins oranı bir yerdeki nüfusun cins yapısının belirlenmesinde kullanılır. 100 kadın sayısına karşılık gelen erkek sayısını ifade eder. Cins oranı, bir yerdeki nüfusun kadın ve erkek oranlarını vermekten öte, kadın ve erkek nüfusları arasındaki dengenin kurulup kurulmadığı üzerinde durmaktadır. Buna göre; 1935 yılında 100 kadına 110 erkek olan cins oranı 1940 yılında 101, 1960'da 106, 1965'de 112 ve 1970'de de 114'e yükselmiştir (Tablo 2.5, Şekil 2.8 ve 2.9).

Tablo 2.5. Kadirli'de Cins Yapısına Göre Nüfus Miktarları (1927-2000).

Sayım Yılları	Toplam Nüfus	Erkek		Kadın		Cins Oranı
		Sayısı	%	Sayısı	%	
1927	2474	1244	50.3	1230	49.7	101
1935	2554	1338	52.3	1216	47.7	110
1940	2368	1192	50.3	1176	49.7	101
1945	3345	1691	50.5	1654	49.5	102
1950	4751	2405	50.6	2346	49.4	103
1955	7122	3611	50.7	3511	49.3	103
1960	10964	5642	51.4	5322	48.6	106
1965	15926	8398	52.7	7528	47.3	112
1970	28109	14951	53.1	13158	46.9	114
1975	34779	18315	52.6	16464	47.4	111
1980	40643	20691	50.9	19952	49.1	104
1985	47609	23731	49.8	23878	50.2	94
1990	55061	27481	49.9	27580	50.1	100
1997	64427	31309	48,6	33118	51,4	95
2000	64833	-	-	-	-	-

Kaynak: D.İ.E.

1985 yılından itibaren kadın nüfus sayısı, erkeklere oranla daha fazla artmaya başlamıştır. Nitekim 1970 sonrasında fazla artış göstermeyen erkek nüfusu, kadınlara olan hakimiyetini ancak 1980'e kadar koruyabilmiştir. 1985 yılında % 50,2'si kadın, % 49,8'i erkek olan şehir nüfusunun cins oranı 99'dur. 1990 yılında bu oran 100 ve 1997'de 95'tir (Tablo 2.5, Şekil 2.8 ve 2.9).

Şehrin ekonomik gelişiminin yavaşlamasıyla birlikte ailesinin geçimini temin etmekte zorlanan erkek nüfus, başka yerlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Böylece 1985 yılından itibaren kadın nüfusu erkeklere nazaran daha fazla artmış ve cins yapısında kadınlar lehine bir gelişme olmuştur. Cins oranları da 1985 sonrasında düşmeye başlamış ve 1970'de % 53,1 olan erkek nüfus oranı 1997'de % 48,6'ya gerilemiştir (Tablo 2.5, Şekil 2.8 ve 2.9).

Henüz Cumhuriyet döneminde gelişme gösteren Kadırlı'de erkek nüfus sayısında artışlar söz konusu iken, 1940 yılından itibaren 1965 yılına kadar olan

dönemde ilçe dışından olan göçlerin etkisiyle ve özellikle 1951 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin kadın sayısının fazla olmasına bağlı olarak cins oranlarında kısmen dengelenme olmuştur (İller Bankası 1998, s.8).

1965 yılından sonra Kadirli kırsal kesiminden olan göçlerin etkisiyle erkek nüfus oranında yeniden artışlar olmuşsa da, şehrsel gelişimin yavaşladığı 1970 sonrasında, erkek nüfus sayısında ki artışlar da azalmıştır. Bu dönemi takiben 1985 yılından itibaren ise şehirde kadın nüfusun fazlalığı söz konusu olmuştur. Bu durumda özellikle 1980'den sonra yükseköğrenim görmek için şehirden ayrılan erkek nüfusun kadınlara oranla çok daha fazla artış göstermesinin de etkisi olmuştur. Nitekim 1935 yılında 110 olan cins oranı, 1940 yılında 101'e düşerken, 1970 yılında 113'e yükselmiştir. Ancak 1980 yılından sonra tekrar düşen cinsellik oranı, 1985'de 99'a, 1997'de ise 95'e gerilemiştir (Tablo 2.5, Şekil 2.8 ve 2.9).

Araştırma alanı *yaş gruplarına göre incelendiğinde* ise, yetişkin yaş grubunun fazla olduğu dikkati çekmektedir. *15-64 yaş grubunun* toplam nüfusa oranı 1990 yılı itibarıyla % 58 iken, 1997 yılında % 61 ve 2000 yılında % 67'dir. Kadirli'de 1990-2000 yılları arasında 0-14 yaş grubunda bir azalma görülmüyorken, 65 yaşın üstündekilerde nispeten bir artış söz konusudur. Bu durum şehrin bağımlılık oranlarını etkilemektedir. 1990'da iktisaden faal nüfustan her 100 kişi faal olmayan 71 kişiyi geçindirmekte iken, bu oran 2000 yılında 49'a kadar düşmüştür. Bu oran günümüz itibarıyla Kadirli'nin ekonomik yapısındaki refah seviyesini gösterir. Ancak 0-14 yaş grubundaki nüfus bundan sonraki dönemlerde bu düşüş hızıyla giderse günümüzde yetişkin olan ve ekonomik anlamda faydalı nüfus yaşlı nüfus lehine gelişecektir. Bu da istenmeyen bir durumdur (Tablo 2.6, Şekil 2.10). Yetişkin nüfusa cinsiyet açısından baktığımızda 1990 ve 1997 yıllarında kadın, 2000 yılında ise erkek nüfusun fazla olduğu görülür. Nitekim 1990 yılında 15-64 yaş grubundaki erkek nüfus oranı % 49,4, kadın nüfus oranı % 50,6 iken, 1997 yılında erkek nüfus oranı % 47,4'e gerilerken, kadın nüfus oranı % 52,6'ya yükselmiştir. 2000 yılında ise erkek nüfus oranı % 50,4, kadın nüfus oranı % 49,6'dır (Tablo 2.6).

1990 yılında yetişkin nüfusun % 49,4'ünü (15873 kişi) *15-29 yaşları arasındakiler* oluşturur. Bu durum çalışma çağındaki şehir nüfusunun genç ve dinamik yapısını ortaya koymaktadır. Nitekim çalışan nüfusun % 35'i (4446 kişi) bu grupta yer alır. 15-29 yaşları arasındaki nüfusun % 49'unu (7789 kişi) erkekler, % 51'ini (8084

kişi) kadınlar meydana getirirken, bu gruptaki çalışan nüfusun % 79'unu (3528 kişi) erkekler oluşturur.

30-44 yaşları arasındakiler ise yetişkin nüfusun % 32'sini (10197 kişi) meydana getirirken aynı zamanda çalışan nüfusun % 41'i de (5136 kişi) bu yaş grubundadır. 30-44 yaşları arasındaki nüfusun % 49,4'ünü (5034 kişi) erkekler, % 50,6'sını (5163 kişi) kadınlar oluştururken, bu gruptaki çalışan nüfusun % 84'ünü (4307 kişi) erkekler oluşturur (Tablo 2.6 ve 2.7, Şekil 2.10, 2.11 ve 2.12).

Tablo 2.6. Kadırlı'de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Miktar ve Oranları (1990, 1997, 2000)

Yaş Grb	1990						1997						2000					
	T	%	E	%	K	%	T	%	E	%	K	%	T	%	E	%	K	%
0-4	5820	10,5	2975	5,4	2845	5,1	6873	10,8	3524	5,6	3349	5,2	7154	9,6	3717	5	3437	4,6
5-9	7244	13,1	3668	6,6	3576	6,5	6899	10,8	3523	5,5	3376	5,3	6899	9,3	3432	4,6	3467	4,7
10-14	8482	15,4	4360	7,9	4122	7,5	7941	12,3	4080	6,3	3861	6	7393	9,9	3712	5	3681	4,9
0-14	21546	39	11003	40	10543	38	21713	34	11127	36	10586	32	21446	29	10861	29	10585	29
15-19	7232	13,1	3825	6,9	3407	6,2	8048	12,4	3921	6	4127	6,4	8152	11	4083	5,5	4069	5,5
20-24	4209	7,6	1783	3,2	2426	4,4	4614	7,2	1816	2,8	2798	4,4	7967	10,9	3929	5,3	4038	5,6
25-29	4432	8,1	2181	4	2251	4,1	4822	7,5	2210	3,4	2612	4,1	6541	8,9	3302	4,5	3239	4,4
30-34	3995	7,3	1994	3,6	2001	3,7	4910	7,6	2356	3,6	2554	4	5574	7,5	2849	3,8	2725	3,7
35-39	3461	6,3	1681	3,1	1780	3,2	4163	6,4	2046	3,1	2117	3,3	5438	7,3	2784	3,8	2654	3,5
40-44	2741	5	1359	2,5	1382	2,5	4074	6,2	1967	3	2107	3,2	4883	6,6	2508	3,4	2375	3,2
45-49	2107	3,9	1040	1,9	1067	2	3171	4,8	1570	2,4	1601	2,4	3722	5,1	1901	2,6	1821	2,5
50-54	1599	2,9	767	1,4	832	1,5	2371	3,6	1162	1,7	1209	1,9	3231	4,4	1633	2,2	1598	2,2
55-59	1304	2,4	725	1,3	579	1,1	1861	2,8	917	1,4	944	1,4	2371	3,2	1169	1,6	1202	1,6
60-64	989	1,8	491	0,9	498	0,9	1432	2,1	760	1,1	672	1	1807	2,5	886	1,2	921	1,3
15-64	32103	58	15866	58	16237	59	39466	61	18725	60	20741	63	49686	67	25044	67	24642	67
65-69	593	1,1	272	0,5	321	0,6	1189	1,8	570	0,8	619	1	1189	1,5	617	0,8	572	0,7
70-74	310	0,5	123	0,2	187	0,3	842	1,3	379	0,6	463	0,7	961	1,2	456	0,6	505	0,6
75-79	236	0,4	116	0,2	120	0,2	437	0,6	183	0,2	254	0,4	336	0,5	164	0,2	172	0,3
80-84	147	0,3	59	0,1	88	0,2	191	0,3	80	0,1	111	0,2	231	0,4	112	0,2	119	0,2
85 +	160	0,3	62	0,1	98	0,2	589	0,8	245	0,3	344	0,5	122	0,2	59	0,1	63	0,1
65 +	1412	3	612	2	800	3	3248	5	1457	5	1791	5	2839	4	1408	4	1431	4
Topl	55061	100	27481	49,8	27580	50,2	64427	100	31309	48,6	33118	51,4	73971	100	37313	50,4	36658	49,6

Kaynak: 1990-1997: D.İ.E., 2000: Merkez Sağlık Ocakı

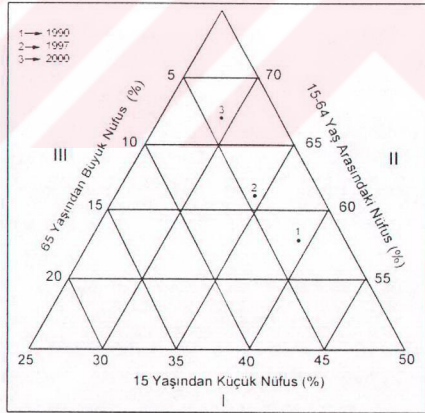
1997'de 15-29 yaş grubundaki nüfus, yetişkin nüfusun % 44,3'ünü (17484 kişi), 2000'de % 45,6 (22660 kişi)'sını meydana getirir. Bu yaş grubundaki nüfusun 1997'de % 45,4'ünü (7947 kişi) erkekler, % 54,6'sını (9537 kişi) kadınlar oluştururken, 2000'de % 50'sini (15314 kişi) erkekler, % 50 (11346 kişi)'sini ise kadınlar meydana getirir. 30-44 yaşları arasındakiler ise yetişkin nüfusun 1997'de % 33,3'ünü (13147 kişi), 2000'de % 32'sini (15895 kişi) meydana getirir. Bu yaş grubundaki nüfusun 1997'de % 59,7'sini

(7855 kişi) erkekler, % 40,3'ünü (5292 kişi) kadınlar oluştururken 2000'de % 51,2'sini (814 kişi) erkekler, % 48,8'ini (7754 kişi) ise kadınlar meydana getirir (Tablo 2.6, Şekil 2.10, 2.11 ve 2.12).

Tablo 2.7. Kadırlı'da 12 ve Üstü Yaş Grubundaki Çalışan Nüfusun Dağılımı (1990).

Yaş Grubu	E	%	K	%	T	%
12-14	230	0,4	87	0,2	317	2,5
15-19	992	1,8	277	0,5	1269	2,3
20-24	890	1,6	321	0,6	1211	2,2
25-29	1646	3	320	0,6	1966	3,6
30-34	1661	3	316	0,5	1977	3,5
35-39	1452	2,6	308	0,5	1760	3,1
40-44	1194	2,2	205	0,4	1399	2,6
45-49	887	1,6	120	0,2	1007	1,8
50-54	540	1	62	0,1	602	1,1
55-59	463	0,9	48	0,08	511	0,98
60-64	272	0,5	33	0,06	305	0,56
65 +	181	0,3	28	0,05	209	0,35
Toplam	10408	18,9	2125	3,8	12533	22,7

Şekil 2.10. Kadırlı'da Yaşayan 15 Yaşın Altındaki, 65 Yaşın Üzerindeki ve 15-64 Yaşları Arasında Kalan Nüfusun Yıllara Göre Oransal Gelişimi (1990, 1997, 2000).

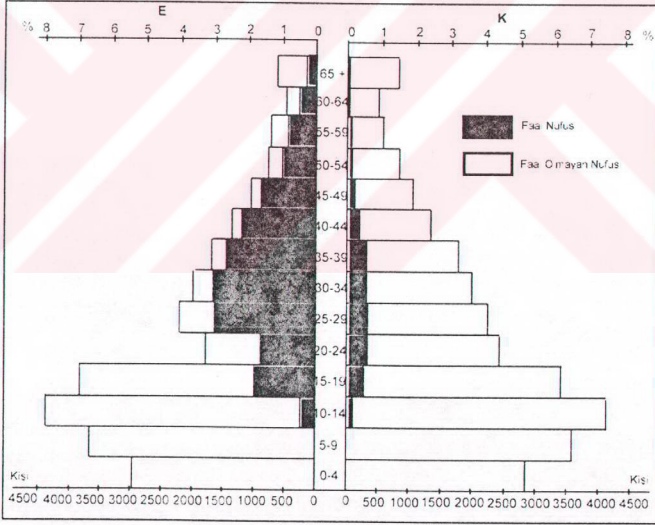

1990 yılında 15714 olan 10-19 yaşları arasındaki nüfus, 2000 yılında sayıları 14508 olan 20-29 yaşları arasındakilerdir. Son 10 yıl içerisinde bu yaşlar arasındaki insanların sayısının 1206 kişi azalması; 1990 yılında 10-14 yaşları arasında olanların,

2000 yılı itibarıyla 20-24 yaş grubunda ve önemli bir kısmının askerde olması ve eğitimle ilgilidir. Nitekim 1990 yılında 8482 kişi olan 10-14 yaşları arasındakiler, 2000 yılında 7967 kişi olan 20-24 yaşları arasındakilerdir ve bu yaş grubunda son 10 yıl içerisinde 515 kişilik azalma söz konusudur. Bu da gösteriyor ki 20-24 yaşları arasındakilerin önemli bir kısmı üniversitede okumak ve askere gitmek gibi sebeplerle şehirden ayrılmışlardır. 25-29 yaş grubunda ise ayrılma sebebi ekonomiktir (Tablo 2.6, Şekil 2.11 ve 2.12)

Araştırma sahasında nüfusun önemli bir bölümünü ise genç nüfus meydana getirir. 0-14 yaş grubunun toplam nüfusa oranı 1990 yılında % 39 iken, 1997'de önce % 34'e, 2000 yılında ise önemli bir azalış göstererek % 29'a gerilemiştir. Kısaca belirtmek gerekirse genç nüfusun şehir nüfusu içerisindeki oranı son 10 yılda % 10 azalmıştır. 65 yaşın üzerindeki yaşlı nüfus ise şehir nüfusunun 1990'da % 3'ünü meydana getirirken bu oran 1997'de % 5, 2000 yılında ise % 4'tür (Tablo 2.6, Şekil 2.10, 2.11 ve 2.12).

Şekil 2.11 Kadirli'nin Nüfus Piramidi (1990).

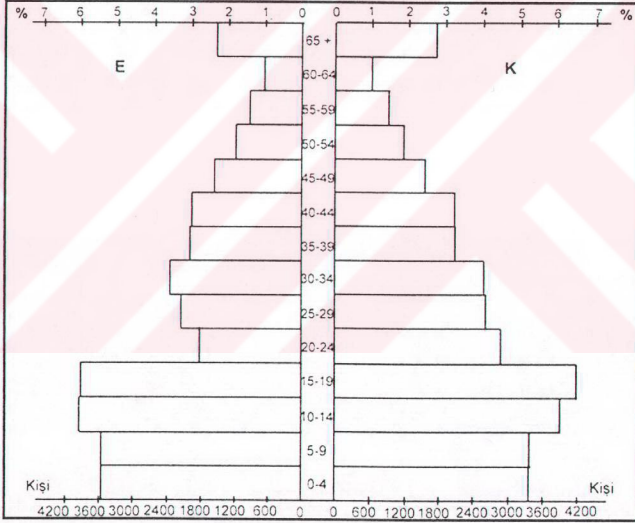

Kadirli şehir nüfusunun 1990-2000 yılları arasındaki yaş yapısı incelendiğinde; doğumların % 1 oranında azalmasına rağmen, hemen her yaş grubunda önemli oranda artışlar olmuştur. Yetişkin yaş grubundaki nüfusun şehir nüfusu içerisindeki oranı % 3

kadar büyümüştür. Bunların iktisaden faal olabilecek nüfusu meydana getirdiği düşünülürse; şehrin günümüz itibarıyla geldiği nokta sevindiricidir. Ancak dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da, özellikle şehirdeki 10-19 yaşları arasındaki genç nüfusun, 1990-2000 arasında 1206 kişi azalmış olmasıdır. 2000 yılı itibarıyla 20-29 yaşları arasındaki bu nüfusun, eğitim ve askerlik gibi nedenlerle 515 kişi azalan 20-24 yaşları arasındakiler bir kenara bırakılacak olursa, 25-29 yaşları arasında olanları yaklaşık 700 kişi azalmıştır. Bu durum tamamıyla şehirde 1970 sonrasında baş gösteren, 1985'den itibaren artan ve 1997'den beri de hızlanan, dışarıya ekonomik içerikli genç nüfus göçleriyle ilgilidir. Bir bütün olarak bakıldığında 20-29 yaşları arasındaki dinamik nüfus, Kadırlı'de kalmamakta ve daha çok Adana'ya göç etmektedir (Tablo 2.6, Şekil 2.11 ve 2.12).

Şekil 2.12 Kadırlı'nın Nüfus Piramidi (1997).

Bir yerdeki nüfusun genç sayılabilmesi için 65 + yaş grubunun toplam nüfusun % 4'ünü geçmemesi gerektiği görüşü göz önünde bulundurulursa (Türkey 1962, s.72), bu oranın 1990'da % 3, 1997'de % 5, 2000'de % 4 olan Kadırlı'de, nüfusun genç bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

2.4. Nüfusun Eğitim ve Kültürel Durumu

Bir alanın eğitim düzeyi sadece okuryazarlık oranı ile ölçülemeyeceği gibi okullaşma oranı, nüfusun eğitim kademeleri arasındaki durumu ve okul-öğretmen-öğrenci sayısı dengesi gibi konuların da ele alınması gerekmektedir (Doğanay 1994, s.163). Ancak, nüfusun eğitim düzeyinin belirlenmesi amacıyla bu bölümde öncelikle nüfusun okur yazarlık durumu hakkında bilgi vereceğiz. Okullaşma oranı, öğrenci ve öğretmen sayıları ile eğitim kademeleri arasındaki ilişkilere ait bilgiler Kadirli'nin Fonksiyonel Özellikleri bölümünde, kültürel fonksiyonlar başlığı altında ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

1935 yılı verilerine göre Kadirli'de 6 ve daha yukarı yaş grubundaki okuma-yazma bilen nüfus miktarı 594'tür. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı ise 1956'dır. Bunlardan okuma yazma bilen erkeklerin sayısı 468 (% 78,8), kadınların sayısı ise 126 (% 21,2)'dir. Okuma yazma bilmeyen erkeklerin sayısı 868 (% 44,4) iken, kadınların sayısı 1088 (% 55,6)'dir (D.İ.E. 1937).

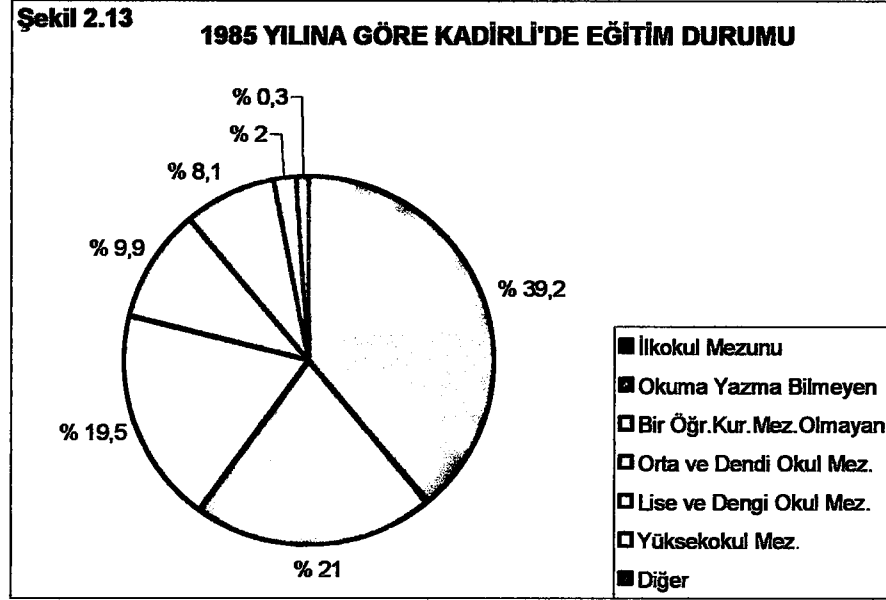
Şehirde 6 ve daha yukarı yaş grubundaki insanların nüfusu 1985'de 40281, 1990'da 47933 ve 1997'de 56292 kişidir. Bu nüfusun 1985'de 19977 kişisini erkekler, 20304 kişisini kadınlar, 1997'de ise 23130 kişisini erkekler, 29162 kişisini kadınlar oluşturur.

Şehirde okuma yazma bilenlerin sayısı 1985'de 31748 kişi olup bunun 17729 kişisi (% 55,8) erkek, 14019 kişisi (% 44,2) kadındır. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısının 8490 kişi olduğu şehirde, bunun 2221 (% 26) kişisini erkekler, 6269 (% 74) kişisini kadınlar meydana getirir (Tablo 2.8, Şekil 2.13).

Tablo 2.8. Kadirli'de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1985)

EĞİTİM DURUMU		Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
Okuma-Yazma Bilmeyen		8490	21	2221	26	6269	74
Okuma-Yazma Bilen		31748	78,8	17729	55,8	14019	44,2
	Bir Öğrt. Kur. Mezun Olmayan	7839	19,5	3976	50,7	3863	49,3
	İlkokul Mezunu	15806	39,2	8919	56,4	6887	43,6
	Orta ve Dengi Okul Mezunu	4010	9,9	2404	59,9	1606	40,1
	Lise ve Dengi Okul Mezunu	3270	8,1	1820	55,6	1450	44,4
	Yüksekokul Mezunu	802	2	597	74,4	205	25,6
	Diğer	21	0,1	13	61,9	24	38,1
Okuma-Yazma Bilip Bilm.Bilinmeyen		43	0,2	27	62,7	16	37,3
TOPLAM		40281	100	19977	49,6	20304	50,4

Kaynak: D.İ.E.

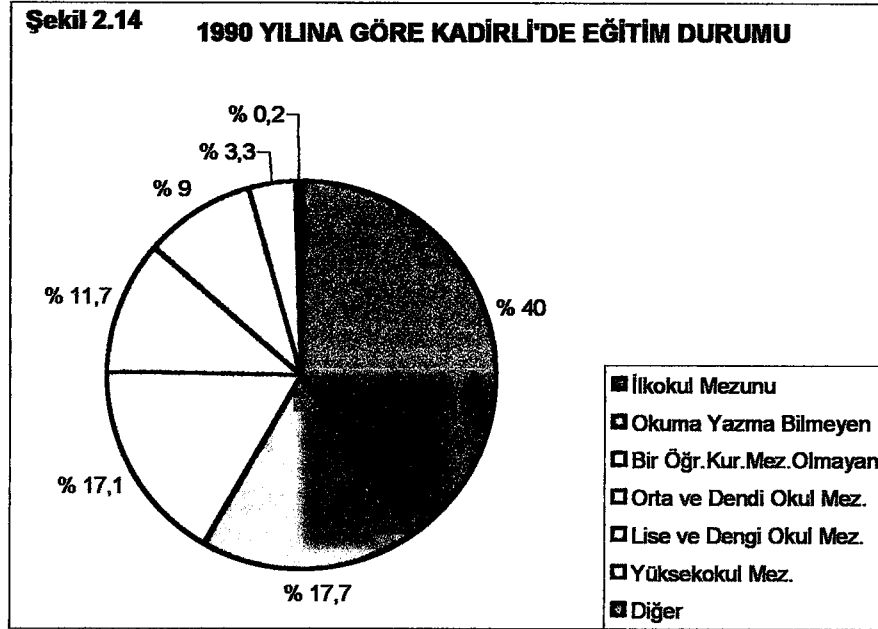

Şehirde okuma yazma bilenlerin sayısı 1990'da 39431 kişi olup bunun 21537 (% 54,6) kişisi erkek, 17894 kişisi (% 45,4) kadındır. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısının 8488 kişi olduğu şehirde, bunun 2297 (% 7) kişisini erkekler, 6191 (% 73) kişisini kadınlar oluşturur (Tablo 2.9, Şekil 2.14).

Tablo 2.9. Kadirli'de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1990)

EĞİTİM DURUMU		Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
Okuma-Yazma Bilmeyen		8488	17,7	2297	27	6191	73
Okuma-Yazma Bilen		39431	82,3	21537	54,6	17894	45,4
	Bir Öğr. Kur. Mezun Olmayan	8208	17,1	4108	50	4100	50
	İlkokul Mezunu	19652	41	10656	54,2	8996	45,8
	Orta ve Dengi Okul Mezunu	5630	11,7	3314	58,8	2316	41,2
	Lise ve Dengi Okul Mezunu	4337	9	2420	55,8	1917	44,2
	Yüksekokul mezunu	1591	3,3	1033	64,9	558	35,1
	Diğer	13	0,1	6	63	7	37
Okuma-Yazma Bilip Bilm.Bilinmeyen		14	0,1	11	78,5	3	21,5
TOPLAM		47933	100	23845	49,7	24088	50,3

Kaynak:D.İ.E.

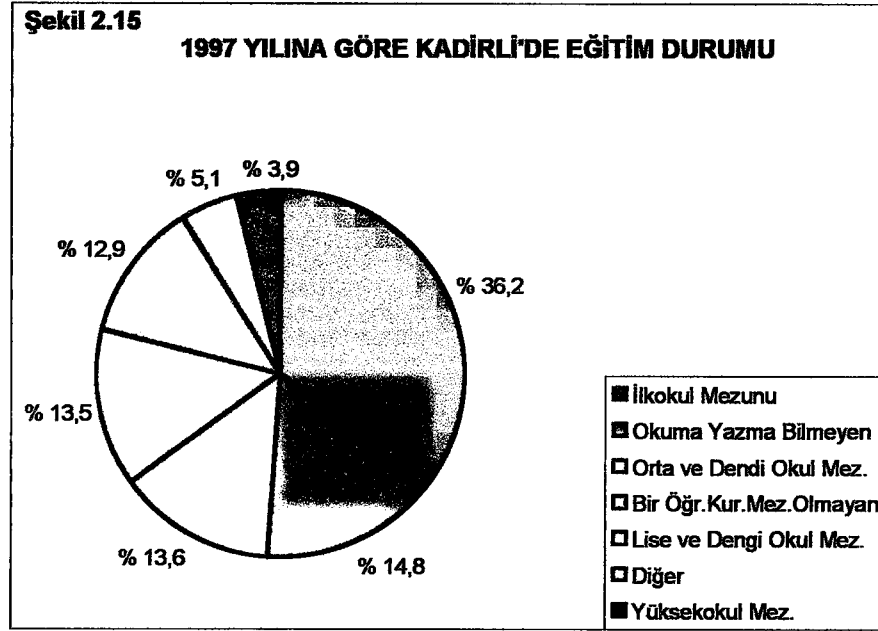

1997 yılı itibarıyla ise şehirde okuma yazma bilen 45329 kişinin 23645'i (% 52,1) erkek, 21684 kişisi (% 47,9) kadındır. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısının 8308 kişi olduğu şehirde bunun 2324 kişisi (% 28) erkek, 5984 kişisi (% 72) kadındır (Tablo 2.10, Şekil 2.15).

Tablo 2.10. Kadirli'de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1997)

EĞİTİM DURUMU	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
Okuma-Yazma Bilmeyen	8308	14,8	2324	28	5984	72
Okuma-Yazma Bilen	45329	80,5	23645	52,1	21684	47,9
Bir Öğr. Kur. Mezun Olmayan	7633	13,5	3751	49,1	3882	50,9
İlkokul Mezunu	20348	36,2	10251	50,4	10097	49,6
Orta ve Dengi Okul Mezunu	7662	13,6	4385	57,2	3277	42,8
Lise ve Dengi Okul Mezunu	7288	12,9	3773	51,7	3515	48,3
Yüksekokul mezunu	2183	3,9	1355	62	828	38
Diğer	215	0,4	130	60,4	85	39,6
Bilinmeyen	2655	4,7	1161	43,7	1494	56,3
TOPLAM	56292	100	27130	48,2	29162	51,8

Kaynak:D.İ.E.

Sonuç olarak, 1935 yılında erkeklerin % 78,8'i okuma yazma bilirken, 1985'de bu oran % 89'a, 1990'da da % 90'a yükselmiştir. Son dönemlerde özellikle yüksek öğrenim gören erkek nüfusun göçüyle bu oran % 87'ye gerilemiştir. Ayrıca bu dönemde doğum oranları artmış, kırsal kesimden şehre olan göçler artmış ve doğal olarak şehir nüfusu büyümüşse de doğan çocuklarla, kırsal kesimden gelenlerin önemli bir kısmının okuma-yazma bilmemesi de bu oranın düşmesinde etkilidir. Aynı şekilde kadınların 1935'de % 21,2'si okuma yazma bilirken, bu oran 1985'de % 69'a 1990 ve 1997'de % 74'e yükselmiştir.

1935 yılında % 23 olan okuma yazma bilenlerin oranı, 1985'de % 79'a, 1990'da % 82'ye yükselirken, 1997'de % 81'e düşmüştür. 1990'da okuma yazma bilmeyenlerin % 13'ü kadın iken, % 5'i erkektir. 1997'de ise kadınların % 10'u, erkeklerin % 4'ü okuma yazma bilmezken, kadınların % 3'ü ve erkeklerin % 2'sinin ise okuma yazma bilip bilmediği bilinmemektedir.

1985 yılında okuma yazma bilen nüfusun % 39'u ilkokul, % 10'u orta ve dengi okul, % 8'i lise ve dengi okul, % 2'si yüksek okul ve fakülte, % 20'si ise bir öğretim kurumundan mezun değildir.

1990 yılında okuma yazma bilen nüfusun % 41'i ilkokul, % 12'si orta ve dengi okul, % 9'u lise ve dengi okul, % 3'ü yüksek okul ve fakülte, % 17'si ise bir öğrenim kurumundan mezun değildir.

1997 yılında ise okuma yazma bilen nüfusun % 36'sı ilkokul, % 13'ü orta ve dengi okul, % 13'ü lise ve dengi okul, % 4'ü yüksek okul ve fakülte, % 14'ü ise bir öğrenim kurumundan mezun değildir.

1985 yılında ilkokul mezunlarının % 44'ü kadın iken, bu oran 1997'de % 50'ye, orta ve dengi okul mezunlarının % 40'ı kadın iken % 43'e, lise ve dengi okul mezunlarının % 44'ü kadın iken % 48'e, yüksek okul mezunlarının ise % 26'sı kadın iken % 38'e yükselmiştir.

Şehirde okuma yazma bilenlerin sayısı 1985'de 31748 kişi iken, 1997'de 45329 kişiye yükselmiştir. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı ise 1985'de 8490 kişi iken, 1997'de 8308 kişiye düşmüştür. Bu durum şehir nüfusunun eğitim yapısı açısından önemli bir gelişmedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Kadirli'de 1980'li yıllardan sonra hızla gelişme gösteren eğitim durumu üzerinde pek çok husus etkili olmuştur. Özellikle 1980'li yıllardan önce, ortaöğretimin kırsal kesimlerde ihtiyaca cevap verememesi nedeniyle, çocuğunu okutmak isteyen aileler, şehirde ya akrabalarının yanına göndermek suretiyle ya da ev kiralayarak, çocuklarının (özellikle de erkek çocukların) okumasını sağlıyorlardı. Bu nenenle de şehre okumak için gidenlerin sayısı fazla değildi. Ama 1990'lı yıllardan sonra köy ile şehir arasında gününbirlik öğrenci servis olayının başlaması şehre okumak için gitmeyi teşvik etmiştir. Bunda tabii ki ailelerin ekonomik gelir seviyelerinin artışı ve insanların artık eğitilmiş insanın önemine inanmaya başlaması da etkili olmuştur. Ayrıca Teknik Lise, Sağlık Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi, Kız Meslek Lisesi gibi okulların 1983'den sonra yapılması ve bu okulları bitirince daha kolay iş bulabilme imkanının olması kırsal kesimde insanların çocuklarını okutmak için şehre göndermelerinde büyük rol oynamıştır. Bu durum sadece Kadirli kırsalından olmamış, Andırın'ın Kadirli'ye yakın köylerinden de özellikle Sağlık Meslek Lisesi, Teknik ve Ticaret Meslek liselerinde okumak için öğrencilerin gelmesine neden olmuştur. Böylece şehrin eğitim alanındaki etki sahası ilçe sınırlarını bile aşmış duruma gelmiştir.

2.5. Nüfusun Ekonomik Niteliği

1990 yılı itibarıyla şehirde 12 ve daha yukarı yaş grubunda olan nüfus miktarı 38651 kişidir. Bunun 12533'ü (% 32) iktisaden faal olan nüfusu, 26118'i ise (% 68) iktisaden faal olmayan nüfusu meydana getirmektedir. Nüfusun 19118 kişisi (% 49) erkek, 19533 kişi ise (% 51) kadındır.

İktisaden faal olan nüfusun 8162 kişisi (% 83'ü) erkek, 1552 kişisi (% 17'si) ise kadındır. İktisaden faal olmayan nüfusun ise 8710 kişisini (% 33'ünü) erkek, 17408 kişisini (% 67'sini) kadın nüfus meydana getirir Toplam nüfus içerisinde erkeklerin % 38'i (10408 kişi) iktisaden faal iken, % 62'si (17073 kişi) faal değildir. Kadınların ise % 8'i (2125 kişi) iktisaden faal iken, % 92'si (25455 kişi) faal değildir (Tablo 2.11).

Tablo 2.11. Kadirli'de 12 Yaş Üstü, Faal Olan ve Faal Olmayan Nüfus Miktarları ve Oranları (1985-1990)

Yıllar	1985			1990		
	T	E	K	K		
Toplam Nüfus	47609	23731	23878	55061	27481	27580
Faal.Olm.Gereken Nüf.	31875	15718	16157	38651	19118	19533
%	66,9	33	33,9	70,2	34,7	35,5
İkt.Faal.Olan Nüfus	9714	8162	1552	12533	10408	2125
%	20,4	84	16	22,8	83	17
İkt.Faal Olmayan Nüf.	22161	7556	14605	26118	8710	17408
%	46,5	34	66	47,4	33,3	66,7

Kaynak: D.İ.E.

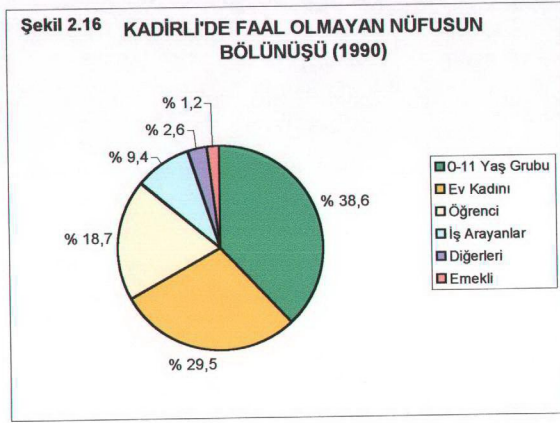
İktisaden faal olmayan erkek nüfusun 2952 kişisini iş arayanlar, 459 kişisini emekliler, 4384 kişisini öğrenciler ve 915 kişisini ise diğer nedenlerle faal olmayanlar meydana getirir. Kadın nüfusun ise 1032 kişisini işsiz olup iş arayanlar, 58 kişisini emekliler, 12532 kişisini ev kadınları, 3622 kişisini öğrenciler ve 164 kişisini ise diğer nedenlerle faal olmayanlar meydana getirir.

1990 yılına ait bu sonuçlar 1985 yılı ile karşılaştırıldığında son 5 yılda iş arayanların sayısının 987 kişi arttığı, emeklilerin sayısının 254 kişi arttığı, ev hanımlarına 1735 kişinin daha katıldığı, öğrenci sayısının 1167 kişi arttığı ve başka nedenlerle faal olmayan 186 kişinin faal duruma geldiği görülür (Tablo 2.12, Şekil 2.16).

Tablo 2.12. Kadirli'de Faal Olmayan Nüfusun Faal Olmama Nedenleri (1985-1990).

Faal Olmayan Nüfus	1985						1990					
	E	%	K	%	T	%	E	%	K	%	T	%
İş Arayanlar	2378	79	619	21	2997	13,5	2952	74	1032	26	3984	9,4
Emekli	226	86	37	14	263	1,2	459	88,8	58	11,2	517	1,2
Ev Kadını	-	-	10797	100	10797	48,8	-	-	12532	100	12532	29,5
Öğrenci	3907	57	2932	43	6839	30,8	4384	54,7	3622	45,3	8006	18,7
Diğerleri	1045	82	220	18	1265	5,7	915	84,8	164	15,2	1079	2,6
0-11 Yaş Gr.	-	-	-	-	-	-	8363	51	8047	49	16410	38,6
TOPLAM	7556	34	14605	66	22161	100	17073	40,1	25455	59,9	42528	100

Kaynak: D.İ.E.

Sonuç olarak, sayılarında artış görülen ev hanımı ve emeklilerin faal nüfusa katılmadığı düşünülürse, ayrıca buna işsiz olup iş arayanlar ve öğrencilerin sayılarındaki artışlar ile 0-11 yaş grubundakiler de eklendiğinde, Kadirli'de 1985'de 22161 kişi (nüfusun % 46'sı) olan bağımlı nüfus, 1990 yılında 20367 kişi daha artarak, 42528 kişiye (nüfusun % 77'si) ulaşmıştır. Buna göre Kadirli nüfusunun 1990 yılında sergilediği tablo, şehrin ekonomik gelişimine gereken ivmeyi kazandıracak potansiyelde gözükmektedir.

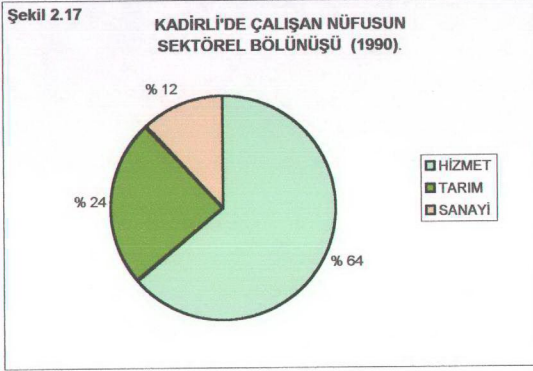
Kadirli'de çalışan nüfusun % 12'si sanayi, % 24'ü tarım ve % 64'ü hizmet sektöründe çalışır. Şehir ekonomisinde hizmet sektörü hakim olup, bu durum şehrin sektörel karakterini ortaya koyar (Tablo 2.13, Şekil 2.17, 2.18).

Tablo 2.13. Kadirli'de Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (1990)

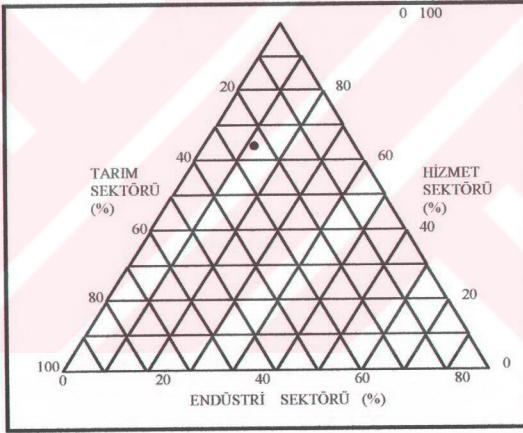
SEKTÖRLER	E	%	K	%	T	%
TARIM	2151	72	833	28	2984	24
HİZMET	6962	86,6	1073	13,4	8035	64
SANAYİ	1295	85,5	219	14,5		1514
TOPLAM	10408	83	2125	17	12533	100

Kaynak:D.İ.E.

Şekil 2.18. Kadırlı'de Ekonominin Sektörel Karakteri (1990).

Şehirde tarım sektöründe çalışan nüfus miktarı 2984 kişidir. Buna göre şehir nüfusunun % 24'ü geçimini toprağı işleyerek temin etmektedir.

Sanayi sektöründe çalışan toplam 1514 kişilik nüfus tamamıyla imalat sektöründe çalışır. Buna göre şehir nüfusunun % 12'si geçimini imalat sanayiinden temin etmektedir (Tablo 2.14).

Hizmet sektöründe çalışan toplam 8035 kişilik nüfusun 49 kişisi elektrik, gaz ve su işlerinde; 2274 kişisi toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel işletmelerinde; 741

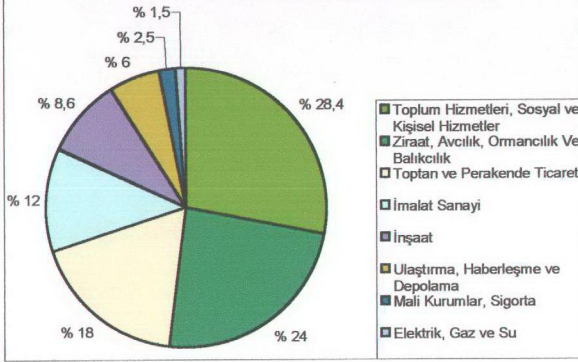
kişisi ulaştırma, haberleşme ve depolama işlerinde; 317 kişisi mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve yardımcı iş hizmetlerinde; 3570 kişisi ise toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerde çalışmaktadır. Bu hizmet kolları içerisinde Kadırlı'de karakter kazanmış olan hizmetlerin başında, % 28,4'lük paya sahip olan toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerle, % 18'lik paya sahip toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel işletmeleri başta gelir (Tablo 2.14).

Tablo 2.14. Kadırlı'de Çalışan Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990)

SEKTÖR	Faaliyet Kolu	Cinsiyet	Nüfus Miktarı	Toplam	Genel Toplam	İktisadi Faal. Kolu (%)	Sektörel (%)
T A R I M	Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	E	2151	2984	2984	24	24
		%	72				
		K	833				
		%	28				
S A N A Y İ	İmalat Sanayi	E	1295	1514	1514	12	12
		%	85,5				
		K	219				
		%	14,5				
H İ Z M E T	İnşaat	E	1075	1084	8035	8,6	64
		%	99				
		K	9				
		%	1				
	Elektrik,Gaz ve Su	E	47	49		1,5	
		%	96				
		K	2				
	Toptan ve Perakende Ticaret	E	2198	2274		18	
		%	96				
		K	76				
		%	4				
	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	E	713	741		6	
%		96					
K		28					
%		4					
Mali Kurumlar, Sigorta	E	E	247	317	2,5		
		%	78				
		K	70				
		%	22				
	Toplum Hizmetleri,Sosyal ve Kişisel Hizmetler	E	2682	3570	28,4		
		%	75				
		K	888				
		%	25				
GENEL TOPLAM		E	10408	12533	12533	100	100
		K	2125				

Kaynak: D.İ.E.

Şekil 2.19 KADIRLI'DE ÇALIŞAN NÜFUSUN İKTİSADİ FAALİYET KOLLARINA GÖRE BÖLÜNÜŞÜ (1990).

Tarım sektöründe çalışan 2984 kişilik nüfusun % 72'sini (2151 kişi) erkekler, % 28'ini (833 kişi) ise kadınlar oluşturur. Sanayi sektöründe ise çalışan 1514 kişilik nüfusun % 85,5'ini (1295 kişi) erkekler, % 14,5'ini (219 kişi) ise kadınlar meydana getirir. Hizmet sektöründe çalışan 8035 kişilik nüfusun % 86,6'sını (6962) erkek, % 13,4'ünü (1073) ise kadın nüfus oluşturur. (Tablo 2.14, Şekil 2.19).

1990 yılı itibarıyla son hafta içerisinde çalışan 12533 kişilik nüfusun % 34'ü tarım dışı üretim faaliyetlerinde (imalat sanayi gibi) çalışanlar ile ulaştırma makineleri kullananlardır. Çalışanların % 94'ünü (3982 kişi) erkek nüfus oluşturur. Bu iş kolunda toplam 4231 kişi çalışır.

Son haftada çalışan nüfusun % 23'ünü meydana getiren zirai faaliyetlerde çalışanların % 71,5'ini (2064 kişi) erkek nüfus, % 28,5'ini ise (823 kişi) kadın nüfus oluşturur.

İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve ilgili mesleklerde çalıştığı son hafta içerisinde tespit edilen nüfusun, % 60,6'sını (1005 kişi) erkek nüfus, % 39,4'ünü ise (653 kişi) kadın nüfus meydana getirir.

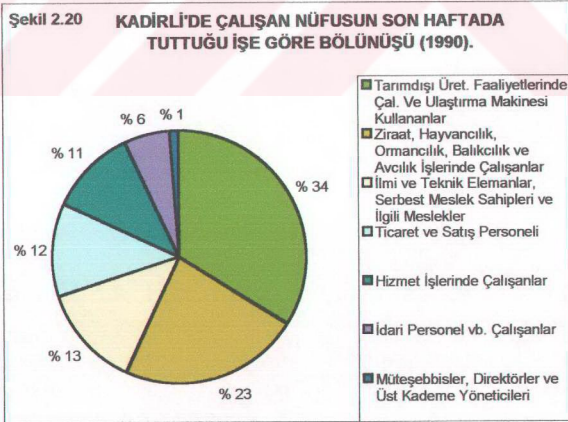
Ticaret ve satış personeli olarak çalışan nüfusun da önemli kısmını erkek nüfus oluşturur (% 96,3). Bu iş kolunda 1536'sı erkek olmak üzere toplam 1594 kişi çalışmaktadır. Hizmet işlerinde çalışanlarında % 91,9'u (1227 kişi) erkeklerdir. Bu iş kolunda 1335 kişi çalışır.

İdari personel olarak çalışan 759 kişinin 529'unu (% 69,7) erkek nüfus meydana getirir. İşyeri sahipleri, idareciler ve üst kademe yöneticisi olarak çalışanların ise büyük kısmını erkek nüfus oluşturur. Bu iş kolunda 65'i erkek (% 94,2) olmak üzere toplam 69 kişi çalışmaktadır (Tablo 2.15, Şekil 2.20).

Tablo 2.15. Kadırlı'da Çalışan Nüfusun Son Haftada Tuttuğu İş ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990).

Son Haftada Tutulan İş	E	%	K	%	T	%
İlmi ve Teknik Elemanlar,Serbest Meslek Sahipleri ve İlgili Meslekler	1005	60,6	653	39,4	1658	13,2
Müteşebbisler, Direktörler ve Üst Kademe Yöneticileri	65	94,2	4	5,8	69	0,5
İdari Personel vb. Çalışanlar	529	69,7	230	30,3	759	6
Ticaret ve Satış Personeli	1536	96,3	58	3,7	1594	12,8
Hizmet İşlerinde Çalışanlar	1227	91,9	108	8,1	1335	10,7
Ziraat, Hayvancılık, Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık İşlerinde Çalışanlar	2064	71,5	823	28,5	2887	23
Tarım dışı Üret. Faal. Çal. ve Ulaştırma Makinesi Kullananlar	3982	94	249	6	4231	33,8
TOPLAM	10408	83	2125	17	12533	100

Kaynak: D.İ.E.

Sonuç olarak denilebilir ki, Kadırlı'de 1990 yılı nüfus sayımına göre, çalıştıkları tespit edilen nüfusun, çalıştığı iş kolu ve meslekler itibarıyla % 83'ünü erkek nüfus meydana getirirken, kadın nüfus ancak % 17 oranındadır. Kadınlar daha çok ilmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve ilgili mesleklerde, idari personel olarak ve zirai faaliyetlerde çalışmaktadır.

Şehirde nüfus bağımlılık oranları 1990'da % 71 iken, 1997'de % 63'e ve 2000'de % 49'a kadar düşmüştür. Giderek azalan bir grafik gösteren yaş bağımlılık oranı, nüfusun sosyal ve ekonomik yapısı açısından olumlu bir gelişmedir (Tablo 2.16, Şekil 2.21).

Tablo 2.16. 1990-2000 Yılları Arasında Kadırlı'de Nüfusun Bağımlılık Oranları.

YILLAR	YAŞ GRUPLARI			BAĞIMLILIK ORANI
	0-14	15-64	65+	
1990	21546	32069	1446	71
1997	21713	39466	3248	63
1999	21233	47299	2466	50
2000	21446	49686	2839	49

Kaynak: 1990-1997 Yılı Verileri D.I.E., 1999-2000 Yılı Verileri Merkez Sağlık Ocağı.

1990 yılında 21546 kişi olan 0-14 yaş grubundaki insanların sayısı, 1997'de 21713 kişiye yükselirken, 2000'de de 21446 kişiye düşmüştür. 1990-2000 yılları arasında gerçekleşen bu 100 kişilik azalmanın en önemli sebebi, şehirdeki kiralık konutlarda ve yatılı okullarda kalmakta olan civar köylü öğrencilerin, okullarına artık servis otoları aracılığıyla günü birlik gidiş geliş yapmaya başlamalarıdır.

1990 ile 2000 yılları arasındaki nüfus piramitleri incelendiğinde, 15-64 yaşları arasındaki çalışabilen nüfusun sayısının arttığı, bu yaş grubuna bağımlı olan 0-14 ve 65

yaşın üstündeki nüfusun ise sayısında önemli sayılabilecek artışların olmadığı görülmekte ve buna bağlı olarak hesaplanan nüfus bağımlılık oranları da düşmektedir. Bu durum aynı zamanda Kadirli'nin sahip olduğu iş gücü dinamizmini ortaya koymaktadır. Bu potansiyel özellikle sanayi alanında yapılacak yatırımlarla değerlendirilmek zorundadır. Aksi takdirde bu dinamik nüfus kendisine başka alanlar arayacak ve Kadirli'yi terk etmek durumunda kalacaktır.

1990 yılında 1446 olan 65 yaşın üzerindeki insanların sayısı, 1997'de 3248 kişiye yükselirken, 2000'de 2839'a düşmüştür. Buna rağmen 1990-2000 yılları arasında gerçekleşen 1393 kişilik artış, şehirdeki sağlık kuruluşlarının varlığı ve yaşlı nüfus için şehir yaşıntısının daha cazip olması gibi sebeplere bağlıdır.

İktisadi açıdan faal olmayıp, aynı zamanda çalışma çağındaki nüfusa bağımlı olan 0-14 ve 65 yaşın üzerindeki insanların sayısı arttıkça nüfusu bağımlılık oranı da artacaktır. Buna göre Kadirli'de 1990-2000 yılları arasında 0-14 yaş grubunda azalma varken, 65 yaşın üzerindekielerde görülen artış, şehir nüfusunun bağımlılık oranlarını etkilemiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki, 1990 yılı itibarıyla faal nüfustan her 100 kişi iktisaden faal olmayan 71 kişiyi geçindirmekte iken, 2000 yılı itibarıyla 49 kişiyi geçindirmek durumundadır. Bu da şehrin refah seviyesi bakımından olumlu bir gelişmedir.

2000 yılı bina sayım cetvellerinden ve arazi gözlemlerimizden elde ettiğimiz sonuçlara göre, Kadirli'de tarım önemini korumaktadır. Ancak bu durum eski dönemlerdeki kadar değildir. Çünkü şehir içinde işlenecek tarım alanlarının giderek yerleşim alanı haline gelmesi, tarımda çalışan nüfusun şehirden kırsala yönelmesine, başka alanlarda iş aramasına ve dolayısıyla da büyük şehirlere göç etmesine sebep olmaktadır. Özellikle şehrin kuzeydoğu ve doğusunda yer alan mahallelerde halkın ekonomik gelir seviyesinin düşük olması, tarım alanlarında çalışmayı zorunlu kılmaktadır. Bu alanlardan kırsalda çalışmak üzere ürün ekme, toplama, çapalama ve Kadirli için önemli bir ürün olan turp tarlalarında çalışma ve sökülen turpların Savrın çayında yıkanması gibi dönemlerde bir çok işçi gitmektedir. Ayrıca şehirde yaşayıp tarım dışı başka sektörlerde çalışan ve kırsalla bağlantısı devam eden nüfus da bulunmaktadır. Ancak Kadirli şehrinde direk olarak tarım aktivitesinden ziyade, son yıllarda gelişen tarım ürünleri ticareti ve kırsal alanlara yönelik tarımsal alet, ilaç ve gübre satan iş yerlerinin sayısının artması bu sektörde bir hareketlenmeyi meydana

getirmiştir. Böylece kırsal alanlardaki üretime bağımlı bir iş kolu gelişmiştir. Kadirli’de tarım ürünlerinin ticaretini yapan 173 iş yerinde 216 kişi çalışmaktadır.

Ayrıca son yıllarda hem iş yeri sayısında hem de çalışan sayısında artışların görüldüğü ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmelerinde de önemli gelişmeler görülmektedir. Bu sektörde çalışan sayısı 667 kişidir. 2000 yılı itibariyle perakende ve toptan (büyük) ticaret işletmelerinde çalışan sayısı 2268 kişidir. Bunun yanında önemi ve sayısı giderek artan küçük sanayi ve imalathanelerde 1116 kişi, yeme-içme-dinlenme-eğlenme hizmetlerinde ise 660 kişi istihdam olanağı bulmuştur.

Kadirli’de nüfus artışına bağlı olarak insanların bir takım ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmet tesislerinin oranı giderek artış göstermektedir. Bu da bu alanlarda iş imkanları doğurmakta bir kısım nüfusa istihdam olanağı yaratmaktadır. Bu Kadirli için doğal bir özelliktir. Ancak büyük sanayi için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Özellikle iki tane önemli fabrikanın kapanması bu alanda iş imkanı bulan nüfusu zor durumda bırakmıştır. Küçük sanayi ve imalathanelerde ise gelişmeler sevindirici yöndedir. Ama Kadirli’de bunlardan ziyade büyük sanayiinin gelişmesi için çabalar harcanmalıdır. Çünkü Kadirli, büyük bir öneme sahip olan kırsaldaki tarımsal potansiyelin sadece ticaretinin yapıldığı bir yer olmaktan ziyade, bunların mamul hale getirilerek pazarlarının oluşturulduğu bir yer durumuna gelmelidir. Bu da Kadirli’de sanayi alanında yeni iş imkanı doğuracak, tarımda çalışan nüfusun burada istihdam olmasını sağlayacak ve büyük şehirlere olan göçü engelleyecektir.

3. KADIRLI'NİN YERLEŞME COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

3.1. Kadırlı'nın Kuruluş ve Gelişmesi

Kadırlı'nın kuruluşu hakkında kesin bir tarihlendirme yapmak zordur. Ancak, gerek yerleşmenin ve gerekse yerleşmenin yer aldığı bölgenin tarihi hakkında yapılan çalışmaların etüdü sonrasında elde ettiğimiz sonuçlar, Kadırlı'nın tarihi gelişimini aydınlatabilecek düzeydedir. Yerleşmenin tarihini ele aldığımız bu bölümde, tarihin belirli devirlerini ve önemli olaylarını ele alan bazı inceleme yazıları, yerel çalışmalar ve Çukurova tarihini inceleyen genel çalışmaların ortak tespitleri dikkate alınmış ve bu ilmi tespitlere çalışmamızda sıkça yer verilmiştir.

Eski çağlarda ve Bizanslılar devrinde Kadırlı'nın de yer aldığı Çukurova bölgesine Kilikya adı veriliyordu (Sümer 1963, s.3). Çukurova; iklim, toprak, su ve sulama şartları bakımından, insanlık tarihinin en eski zamanlarından beri insan topluluklarını kendine çekmiş; böylece en eski devirlerden itibaren yerleşmelere sahne olmuştur (Göney 1976, s.67). Bu hususta, ovalardaki düz ve geniş alüvyal toprakların bir çok yerlerde gayet kolay işlenebilmesinin, dolayısı ile bu verimli topraklardan kolaylıkla ürün alınabilmesinin etkisi büyük olmuştur. Daha önce de değinildiği üzere burası, bir taraftan İç Anadolu ile Güneydoğu Anadolu ve Mezopotamya, diğer taraftan Suriye üzerinden Akdeniz'in doğu kıyıları arasında, önemli bir geçit noktası durumundadır. Ovanın deniz ulaşımına uygun bir kıyı şeridine sahip oluşu ve Akdeniz'in diğer bölgeleri ile kolay ilişki kurabilmesi, önemini biraz daha arttırmaktadır (Kara 1989, s.115).

Tarihi süreç içerisinde Kadırlı'deki yerleşim ve gelişimini 6 ayrı dönemde ele almak mümkündür. Bunlar: Bölgede beşeri faaliyetin izlerine rastlandığı tarihten, Osmanlılar zamanında mevcut yerleşimin Suriye'nin Rakka bölgesinden firar eden aşiretler tarafından yakılıp yıkılarak tamamen ortadan kaldırıldığı *1691 öncesi dönem*; bölgede nüfus ve yerleşimin olmadığı, yöre halkının güvenliğini sağlamak için dağlık alanlara çekildiği, ancak eski yerleşim alanının stratejik konumu itibarıyla ticari etkinliğinin sürdüğü *1691-1865 arası dönem*; yörenin Fırka-i İslahiye hareketi tarafından yeniden yerleşiminin sağlandığı ve yerleşmenin kasaba özelliğini kazandığı *1865-1960 arası dönem*; yerleşmenin yatay yönde en fazla gelişme kaydettiği, fonksiyonel özelliklerinin ve nüfusunun arttığı ve buna bağlı olarak şehir olma kimliğini kazandığı *1960-1980 arası dönem*; yerleşmenin şehir kimliğinin

belirginleştiği ve buna bağlı olarak orta büyüklükte bir şehir olmasına rağmen her büyük şehir gibi gecekondulaşma, tarım alanlarının işgali, hızlı nüfus artışı, altyapı sorunları, işsizlik vb. sorunların arttığı 1980-1990 arası dönem ve yerleşmenin doğusundaki yatay gelişimini sınırlayan doğal engellere dayanmasına bağlı olarak, güneyi ve batısındaki yatay gelişime uygun düz alanlarda gelişme gösterdiği ve toplu konut projelerinin uygulandığı 1990 sonrası dönemdir.

3.1.1. 1691 Öncesi

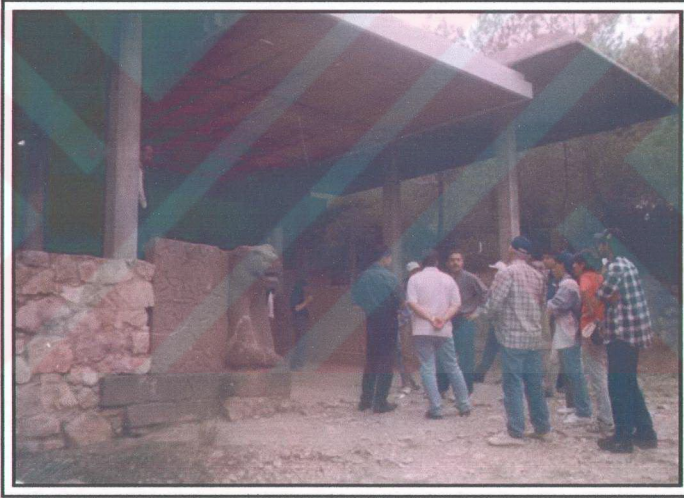
Bölgede bu döneme ait insan yaşamına ilişkin çeşitli bulgulara rastlanmıştır. Ayrıca Osmanlılar zamanında Suriye'nin Rakka bölgesinden firar ederek bölgeye gelen aşiretler tarafından mevcut yerleşimin ortadan kaldırılmasından önce, yörede Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, beylikler döneminde Ramazanoğulları ile Dulkadiroğulları ve Osmanlılar hakimiyet kurmuşlardır. Günümüzde bu medeniyetlerin mevcudiyetine ilişkin tarihi eserlere rastlamak mümkündür.

Çukurova'nın tarih ve tarih öncesine ait çalışmaları henüz son safhada değildir. Buna rağmen yapılan çalışmalar gösteriyor ki, bu bölgede alt Neolitik'e ve belki Paleolitik'e kadar inen yerleşme kalıntılarına tesadüf edilmektedir. Tarih öncesine inen eski yerleşme merkezlerinden bir çoğu bugün ortadan kalkmıştır. Bu hususta en büyük rolü, alüvyal ovaları meydana getiren Savrun çayı gibi nehirler ve dereler oynamıştır. Çevresindeki yayla ve dağlardan getirdikleri unsurların asırlardan beri ovada birikmesi neticesinde, Kadirli gibi pek çok eski yerleşme merkezi alüvyonlar tarafından örtülmüştür (Göney 1976, s.67) Bütün bunlara rağmen, bazı araştırmacılar tarafından Kadirli'de tarih öncesine ait izler ve eski yerleşme noktaları tespit edilmiştir. Göney, Williams Seton'un "Cilician Survey" adlı çalışmasına atfen konuyla ilgili olarak şunları belirtmektedir: "Bölgenin doğusundaki alçak yaylaların eteklerinde yer alan Kadirli'nin güneyindeki Tatarlı höyüğü ile Şamşin höyüğünde Neolitik'i temsil eden kültür katlarına rastlanmıştır". Çukurova'da şimdiye kadar Neolitik ve Kalkolitik'e ait 29 yerleşme yeri tespit edilmiş olup, bunun 15 tanesi Aşağı Çukurova'da, 14 tanesi ise Kadirlinin de yer aldığı yüksek ovada yayılmış bulunmaktadır (Göney 1976, s.68).

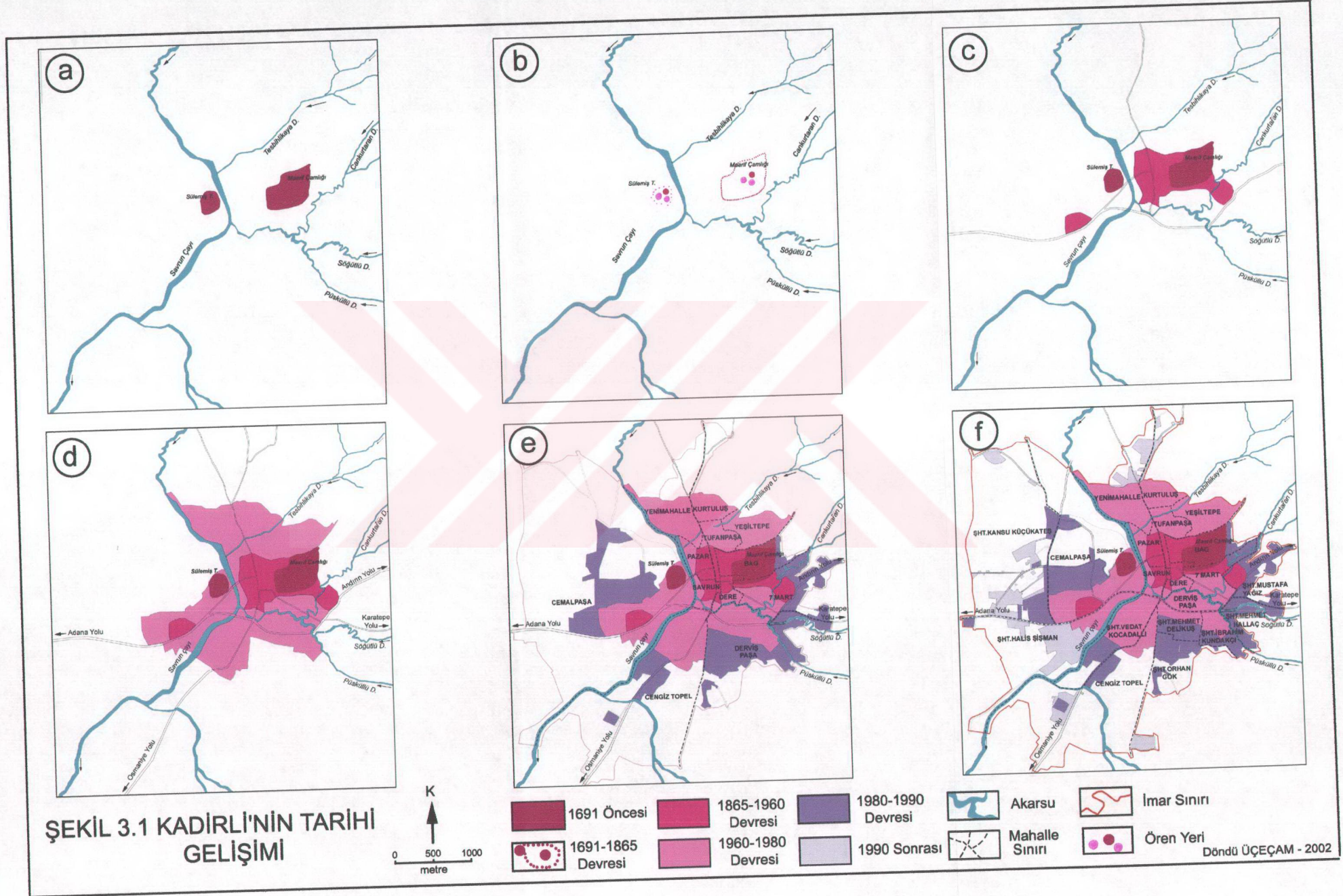
2000 yıllık eski bir tarihe sahip olan Kadirli ve çevresinde çeşitli medeniyetlerin kalıntılarını görmek mümkündür (Ener 1961, s.39-85). "Sülemiş Tepesi" ile "Milli Eğitim Çamlığı" içinde yer alan oyma mağara evleri

Romalılar'dan çok daha önceleri Kadirli'nin insan yerleşimine sahne olduğunu göstermektedir (Şekil 3.1.a). Yedioluk, Çardak yaylası ve Savrungözü gibi dağlık yörelerde rastlanan mağara evler, Kadirli ilçesinde M.Ö. 5000'lere uzanan insan yerleşim yerlerinin bulunduğunu kanıtlamaktadır (Yurtsever 1999, s.1).

Kadirli'nin tarih öncesine ait ilk bilgilerimiz, özellikle Karatepe'de yapılan kazılar yardımıyla oldukça aydınlanmış durumdadır (Foto 3.1). Bu nedenle Karatepe kazıları, ovanın tarih öncesini aydınlatması bakımından önemlidir. Kadirli ve yakın çevresine hakim olan ilk ve en uzun süreli siyasi organizasyon Hitit imparatorluğu ile başlamıştır. Bir Hitit boyu olarak kabul edilen Luviler, M.Ö 1900'lerde krallık kurmuşlardır. Krallıklarının merkezi Kadirli yakınlarındaki Karatepe mevkidir (Vayisoğlu 2000, s.11).

Foto 3.1. Kadirli çevresinde ilk yerleşim yeri olarak tespit edilen Karatepe'deki kazı alanından bir görüntü (2001). Karatepe yerleşim alanı, 1946 yılında öğretmen Ekrem Kuşçu tarafından bulunmuş ve ilgililere haber verilmiştir. Karatepe'de kazı çalışmalarına 1947 yılında H.Çambel, H.Th.Bossert, B.Alkım başkanlığındaki kazı ekibi tarafından başlanmış ve Hitit dönemine ait bulgular ortaya çıkarılmıştır.

Kadirli ilçesi yönetim sınırları içinde, ilçe merkezinin 23 km. güneydoğusunda Ceyhan nehrinin batı yönündeki Arslantaş adıyla da anılan Karatepe, Kadirli'nin Ceyhan nehri kıyısında bulunan bir köyüdür. Karatepe kale harabesinin içinde yanmış yıkılmış eski bir şehrin, uygarlığın külleri ortaya çıkmıştır. Kalenin batısında, güney ovalardan Orta Anadolu yaylasına geçit veren bir kervan yolu, doğusunda, Arslantaş baraj gölü yer almaktadır (Yurtsever 1999, s.5-7). Karatepe; M.Ö.8. yy'da, Adana ovası hükümdarı Asitavandas tarafından, krallığını kuzeydeki vahşi kavimlere karşı korumak üzere bir hudut kalesi olarak kurulmuştur. M.Ö. 7. yy içinde Asurluların saldırıları sonucu yakılıp yıkılmış ve küller altında bırakılmıştır. Böylece bir daha da yerleşilmemiştir. Tarihi göç yolunu ve Ceyhan ırmağı geçitlerini kapayan ve kurucusunun ismine hitaben Asitavandas diye anılan Karatepe, Ceyhan-Osmaniye ovalarından çıkıp, Andırın-Göksun-Pınarbaşı üzerinden ve Anti-Toroslardan aşarak, Orta Anadolu'ya yol vermekteydi. Bu yol "Akyol" adıyla anılmaktaydı. Civar köylüler bunu "Ağyol-Kocayol" şeklinde söylemekte (Altay 1965, s.53).

Ceyhan ırmağının doğu sahilindeki Domuztepe de Geç Hitit çağına ait bir yerleşim alanıdır. Müzenin 2 km kuzeyindeki bu tepeye Haçlılar tarafından Kum Kalesi adıyla bilinen bir kale yaptırılmıştır. Kale, bugün Arslantaş baraj gölünün suları altında kalmıştır (Vayisoğlu 2000, s.104). Ceyhan ırmağının her iki yakasında karşılıklı olarak yer alan Karatepe-Arslantaş ve Pınarözü-Domuztepe ören yerlerinde, 1984 yılında yapılan kazı sonuçlarına göre Domuztepe'nin de Karatepe gibi küçük bir sınır kalesi olduğu izlenimi ortaya çıkmıştır. Böylece Domuztepe yakınlarındaki Pınarözü mevkiinin de Roma dönemine ait olduğu düşüncesi güçlenmiştir (Çambel 1985, s.273).

Ramsay Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası isimli kitabında Flaviopolis ile ilgili olarak şunları belirtmektedir: "Ptolemy tarafından Kilikya'nın Charekene denilen havalisinde gösterilen Flaviopolis, Anazarbos'tan sonraki ilk merhale (XX mil) olarak gösterilmiştir. Bu, Falaviopolis'in bugünkü Sis olduğunda hiç şüphe bırakmamaktadır" (Ramsay 1961, s.428-429). Ramsay Flaviopolis'in olduğu yeri Sis (Kozan) olarak göstermiş ama bu tam anlamıyla bir yer belirlemesi değildir. Çünkü Kadirli ve Kozan Anavarza'nın kuzeydoğu ve kuzeybatısında iki farklı yönde bulunmakta ve Anavarza'ya eşit uzaklıkta yer almaktadırlar. Bu nedenle

Flaviopolis'i farazi olarak Sis şehri olarak göstermenin hiçbir mantıksal açıklaması yoktur.

Nitekim bu konu ile ilgili olarak Yurtsever şunları söylemektedir: 1760'lı yıllarda Romalılar zamanında Anadolu'nun detaylı haritasını çizen Ludovici Philippi, Kadirli yöresini "Chracane" ismiyle belirtmiştir. Aynı harita üzerinde Sis (Kozan) şehrinin bulunduğu yeri de Flavias olarak göstermiştir. Oysa tarihin hiçbir zamanında Sis şehri Flavias ismini almamıştır. Burada yanlış bir yer belirleme vardır. Anavarza şehrinin kuzeydoğusunda yer alan Flavias şehri Kadirli'nin bulunduğu yeri göstermektedir. Kadirli'nin Romalılar zamanındaki ismi Flaviopolis'tir. Ayrıca Kadirli yöresinde antik dönem (Yunan, Roma, Bizans) arkeolojik araştırma yapanların genel kanısı, Romalılar zamanında Yukarı Çukurova'da kurulan Flaviopolis şehrinin Kadirli olduğudur (Flavias ailesi M.S. 69 yılında Roma imparatorluğunun başında bulunmaktadır). Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1930'larda) Kadirli hükümet konağı karşısındaki Coşkunlar İş Hanı'nın inşaat hafriyatı esnasında Roma imparatoru Hadrianus'un heykeli bulunmuştur. Hadrianus M.S.II. yy içinde hüküm süren Antoniuslar hanedanına mensuptur. Hadrianus zamanında Flaviopolis imar edilmiş, hamam, yönetim binaları, evler ve bir de putperest tapınağı (Alacami'nin ilk şekli) yaptırılmıştır (Yurtsever 1999, s.1-2). Ayrıca, 19. yy'nin sonlarında Doğu Kilikya'yı gezen bilgin James Theodor Bent de Kadirli'nin eski adını "Flaviopolis" olarak belirtmekte; fakat bunun kesin olmadığını ilave etmektedir (Altay 1965, s.49-50).

1064'te Kars havalisinden Kapadokya bölgesine geçen Karsak Türkleri 1071'de Malazgirt zaferinden sonra, Orta Toros dağlarına ve Çukurova'ya sarkmışlardır. Karsak Türkleri, Kadirli'yi imar etmek suretiyle, asıl memleketleri olan Kars adını vererek, burayı kendilerinin idari merkezi yapmışlardır. Bu tarihlerde Kars adını alan Kadirli, aynı zamanda bölgede kurulan ilk Türk şehri olup, Doğu Çukurova'nın idari merkezidir (Vayısoğlu 2000, s.27-28).

Kadirli'de ilk siyasi ve sosyal teşkilatlanmayı 14. yy ortalarında Dulkadiroğulları yaptığından Dulkadiroğullarının Kars'ı demek olan Kars-ı Zülkadriyye şeklinde isimlendirilmiştir (Yurtsever 1981, s.20). 1500 ve 1600'lü yıllarda tutulan Osmanlı arşiv belgelerinde "Kars-ı Zülkadriyye" ismine rastlanmamaktadır. Ancak 1690'lı yıllarda patlak veren Maraş yöresindeki aşiretlerin

isyan ve kaç kaç olayları esnasında Kars-ı Zülkadriyye ismine sık sık rastlanmaya başlanmıştır (Yurtsever 1999, s.3).

Kars kasabası 1350'den 1865 yılına kadar soy bağları ve ekonomik ilişkiler bakımından Maraş'a bağlı kaldığından, **Kars-ı Maraş** olarak (1526 tarihli Tapu Tahrir Defteri'nde de Kadirli'nin ismi "Kars-ı Maraş" olarak geçmektedir), 1578-1588 yıllarında ise Zülkadriyye vilayetine bağlı **Liva-ı Kars** olarak isimlendirilmiştir (Yurtsever 1981, s.19).

Kadirli ismi ise, Vayisoğlu'nun tespitlerine göre 7.11.1928 tarihinde kesinlik kazanmıştır. Kadirli tapu ve nüfus dairesinde bulunan eski yazı defterlerde hala Kars ismine rastlanmaktadır. Açıklamalara göre Kars'a gönderilen mektuplar ve diğer resmi evraklar çoğu kez karışmakta olup bazen Adana Kars'ı veya Doğu Anadolu'daki Kars yanlışlıkla tercih edilmektedir. Muhtelif sebeplerden dolayı Kars isminden vazgeçilmiş ama Zülkadriyoğullarından (Dulkadirli beyliği) gelen Kadirli ismi korunmuştur (Yurtsever 1999, s.4)

Eski adı **Kars-ı Zülkadriyye** veya **Kars Pazarı** olan Kadirli'nin antik devirlerdeki tarihi ile, ilk defa 19. yy'nin sonları ile 20. yy'nin başlarında buraları gezen üç yabancı bilginin ilgilendiğini görüyoruz. Prof. Bossert de bu konu üzerinde durmuş ve Karatepe bölgesi ile ilgili yaptığı çalışmalarda, elde ettiği bazı sonuçlara kendi kanaatlerini de katarak dikkate değer bilgiler vermiştir. 2000 yıllık eski bir tarihe sahip bulunan Kadirli'nin o tarihlerdeki adının Flvias veya Flaviopolis olduğu söylenmektedir. Flvias şehri Doğu Kilikya'da ve eski adı Anazarbos; yahut Anazarbuz olan bu günkü Anavarza'nın 18 km uzağında bulunuyordu (Altay 1965, s.49-50).

Kadirli merkez tarihi M.S 69 yılıyla başlatılmaktadır. Kadirli, Roma çağındaki Flaviopolis adından da anlaşılacağına göre, M.S. 1.yy'da Flavianler döneminde kurulmuş, Roma çağıının sonuna dek önemli bir merkez olmuştur (Can 2000, s.4).

Bazı tarihi kayıtlarda, Büyük İskender'in M.Ö. 330 yıllarında birkaç generalini göndererek burada bazı kaleler yaptırdığı ve Yunan kültürünün M.S. 100 yılına kadar bu çevrede kendini hissettirdiği her ne kadar belirtilmekte ise de Bossert'in kasaba içini ve civarını araştırırken topladıkları çanak-çömlek kalıntıları arasında, tarihi Roma imparatorluğu çağından daha eskiye giden hiçbir parçaya tesadüf edemediklerini belirtmesi kayda değerdir (Altay 1965, s.50).

Bossert ayrıca Sülemiş Tepesi'nde yapmış olduğu araştırmalarda, Romalılar döneminde ölü gömmek için kullanılan mezar kalıntılarına rastlandığını ifade etmektedir (Vayısoğlu 2000, s.26).

Bizanslılar döneminde (M.S 395-638) Kalealtı içme suyu, taş örme dehlizlerle Kadirli'ye getirilmiş, Alacami civarındaki depodan kiremit borularla şehre su dağıtılmıştır. Yakın tarihlerde kalıntılarına rastlanan hamamlar da Bizanslılardan kalma eserlerdir. Avluk (Koçlu) köyü sınırları içerisindeki Kadirli'nin tek şifalı suyu Kokar'dan, Roma ve Bizans döneminde de yararlanılmıştır. 1980'li yıllarda yol yapımı sırasında kiremit borular çıkarılmıştır. Bu borularla Kokar'ın 5 km doğusundaki Ağınağat denilen yerden içme suyu getirilmiştir. Yine Kokar'daki hamam ve çevresindeki bina kalıntıları Bizans devrinden kalmadır (Vayısoğlu 2000, s.27).

Alacami, Kadirli'nin Roma, Bizans ve Türk medeniyetlerini bir arada yaşatan tek canlı abidesidir. Alacami II. yy'nin başlarında Romalılar tarafından bir manastır olarak yapılmıştır. Bu manastırın doğu kısmının orta kesimlerine 5. yy'da Bizanslılar tarafından bir kilise ilave edilmiştir (Foto 3.2). Dulkadiroğulları zamanında (1489-1490) Alaüddeve Bozkurt Bey'in oğlu Kasım Bey 1488 yılında bu kiliseyi camiye çevirerek "Alaüddeve Mescidi" adını vermiştir. Alacami adının onun adının kısaltılmış şekli olduğu söylenmektedir (Vayısoğlu 2000, s.99).

Alacami 1865'ten 1924 yılına kadar aralıksız cami ve medrese olarak kullanılmıştır. 1924 yılında medrese olarak kullanılırken, Tevhid-i Tedrisat kanununun çıkmasıyla kapatılmıştır. Cemaati daha çok medrese öğrencilerinden oluşan Alacami, o yıllarda Hamidiye camininin ihtiyaca cevap vermesi yüzünden cemaatsız kalarak kapanmıştır (Vayısoğlu 2000, s.100). Alacami 1868 Zeytin-Ermeni isyanında 1 yıl askeri levazım ambarı, 1873-1875 yılları arasında yaz aylarında aşar zahire ambarı olarak kullanılmıştır (Vayısoğlu 2000, s.99). Alacami'nin doğu kısmında kasabanın mezarlığı bulunmaktadır. Bu mezarlığın yakınlarındaki sırtlar üzerinde ise, kayalara oyulmuş çok sade görünümlü Roma mezarları vardır. Bunların karşısında, kasabanın batı yakasında tabii bir yükseklik görülür. "Sülemiş Tepe" diye anılan bu yerde bazı araştırmalar yapılmış ve burasının Romalılar zamanında bilhassa ölü gömme amacıyla kullanıldığını gösteren mezar kalıntılarına rastlanmıştır (Foto 1.1).

Foto 3.2. Tarihi Alacami harabesinden bir görüntü (2001). II. yy'nin başlarında Romalılar tarafından yapılan, Bağ mahallesi sınırları içerisindeki harabe, Kadirli'de yerleşimin başladığı ve çevreye doğru yayıldığı bir nüveyi teşkil etmektedir.

1375'te Mısır Türk Kölemen Devlet Sultanı Sis Ermeni krallığına son verince, Kadirli ve çevresinde Türk hakimiyeti kesintisiz olarak zamanımıza kadar gelmiştir. 1400-1468 yılları arasında Doğu Çukurova Ramazanoğlu Beyliği hakimiyetine girmiştir. 1468 tarihinden 1515 yılına kadar Doğu Çukurova, Dulkadiroğlu beyliğine bağlanmıştır. Bu süre içerisinde Kars (Kadirli) Dulkadiroğlu beyliğinin kışık idare merkezi olmuştur. 1515'te Dulkadiroğlu beyliği ortadan kaldırılınca Maraş'ta "Maraş Beylerbeyliği" (Dulkadirli Eyaleti) kuruldu. Merkezi Kadirli olmak üzere bu beylerbeyliğine bağlı Kars-ı Maraş veya Kars-ı Zülkadriyye adıyla bir sancak kuruldu (Vayisoğlu 2000, s.28-29).

1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında kendi isteği ile Osmanlı hakimiyetini kabul eden Ramazanoğulları'na Adana ovaları yurtluk ve ocaklık olarak verildi (Kurt 1990, s.179). 1517'de Ramazanoğulları'nın Osmanlı Devletine katılmasıyla, Osmanlı ülkesinde 3 Kars sancağı teşekkül etmiş oldu. Bunları birbirinden ayırt etmek için bu günkü Kars ilindeki sancağa Dutman Karsı, Silifke havalisindeki Kars sancağına Karataşlık Karsı, Kadirli'deki sancağa da Kars-ı Zülkadriyye sancağı (Kars-ı Maraş, Kars-ı Dulkadirli gibi) ismi verilmiştir (Vayisoğlu 2000, s.31).

Kadirli’de Osmanlı hakimiyetinin gerçekleştirildiği 16. yüzyılın başlarında tutulan 1525-1526 tarihli Tapu Tahrir Defterleri’nde (Osmanlı Arşivi, Tapu 998, Kars-ı Maraş Sancağı Bölümleri) Kadirli’nin ismi “Kars-ı Maraş” olarak geçmektedir (Yurtsever 1981, s.19). Defterlerde Kars-ı Maraş şehrinin içindeki mahalleler için “Kars İçi” anlamına gelen “Nefs-i Kars” deyimini kullanılmıştır. Bu mahallelerin günümüzde hangi mahallelerin bulunduğu alana karşılık geldiği hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz (Tablo 3.1).

Tablo 3.1 1525-1526 Yılı Kanuni Dönemi Tapu Tahrir Defterine Göre Kars-ı Maraş’ın Mahalleleri

Mahalleler	Hane Sayısı	Mücerred	Asker Sayısı	Tahmini Nüfus
1.Kasab Karalu-Göz Selman	55	8	-	283
2.Çobanlı	31	5	-	160
3.Veled-i Varsak	12	-	-	60
4.Alamescid	3	1	-	16
5.Şaduman Lala	-	-	13	13
6.Kuşçu İlyas	-	-	2	2
7.İldeşoğlu	-	-	20	20
8.Sungurbeyli	-	-	9	9
9.Veledan-ı Mande	-	-	35	35
10.Veledan-ı Salman	-	-	42	42
11.Hüsam Divane	-	-	23	23
12.Veledan-ı Suyusaka	-	-	4	4
13.Ali Naib	-	-	37	37
14.Veledan-ı Ertaşoğlu	-	-	5	5
15.Karaçoban	-	-	14	14
16.Divane Danyal	-	-	18	18
17.Perakende	-	-	16	16
18.Nefs-i Kars (Kars içi)	4	-	4	24
TOPLAM	105	14	242	781

Kaynak: Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defteri (1525-1526 Sayımı), No:998, s.486-487

1525-1526 yılı Kanuni dönemine ait Tapu Tahrir Defterleri’ne göre Kars-ı Maraş’ta (Nefs-i Kars-Şehir içi) 18 mahalle, 242 asker, 105 hane, 14 mücerred (bekar) bulunmaktadır (Tablo 3.1).

Bu döneme ait en sağlıklı bilgiler 1562-1563 tarihli Kanuni dönemine ait Kars-ı Maraş sancağı tapu tahrir defterlerindedir (Tablo 3.2). Bu tarihi belgeye göre Kars-ı Zülkadriyye sancağının sınırları: Güneyde Amik ovası, doğuda Amanos dağları ve kuzey uzantısı Elmadağı-Binboğa dağlarının yüksek hatları, kuzeyde Kayseri Tomarza ilçesinin kuzeyindeki Köstere kalesi, batıda Üstüyen beli, Feka dağları, Naltaşı, Gez beli ve Erciyes dağı etekleridir. Bu sınır içerisinde o zaman 14

nahiye, 16 taife, 500 civarında cemaat, bir çok köy ve mezraa isimleri bulunmaktadır (Vayisoğlu 2000, s.31).

1562 sayımında Alamescid mahallesi sadece ekip-biçilen bir mezraadır. (Yurtsever 1999, s.53-55). Sancak defterine göre Alacami civarındaki mahalle Alamescit mahallesi olarak geçmektedir (Vayisoğlu 2000, s.99). Diğer mahallelerin günümüzde buldukları konum hakkında ise fazla bir bilgiye sahip olamadığımız için şehir içinde belirli bir yer belirlemesi yapamıyoruz. Ama, bu mahallelerin Savrun çayı doğusunda Alacami etekleri merkez olarak batıya ve güneye doğru yayılış gösterdiğini söyleyebiliriz (Şekil 3.1.a).

1525 sayımı ile 1562 sayımı arasında sadece 37 yıl vardır. Kanuni zamanında tesadüf eden bu yıllarda “Nefs-i Kars” ın mahallelerinde gözle görülür farklılıklar vardır. 1525 yılındaki Kars mahallelerinden Varsakoğlu, Nefs-i Kars (Kars İçi), Şaduman Lala, Salmanoğlu, Suyusaka, Karaçobanlı, Divane Danyal mahalleleri 1562 sayımında yer almamaktadır. Bu dönemde Celali isyanları nedeni ile Osmanlı yönetimi ve yerli Türkmen halk arasında çok ciddi sosyal sarsıntılar olmuştur. Bu nedenle adı geçen mahallelerde yer alan Türkmen nüfusta Çokak, Sunbas, Savrun, Geben gibi kendi soydaşı oymaklarının yer aldığı, kendi taifelerinin bulunduğu yurt yerlerine gitmişlerdir (Yurtsever 1999, s.53-55) (Tablo 3.1 ve Tablo 3.2).

Tablo 3.2 1562-1563 Yılı Kanuni Dönemi Tapu Tahrir Defterine Göre Kars-ı Maraş'ın Mahalleleri

Mahalleler	Hane Say.	Mücerred	Sipahi Hane	Bekar Sipahi	Tahmini Nüf
1.Alamescid	-	-	-	-	-
2.Kasab Karalu	8	16	-	-	56
3.Mahelle-i Dögerli-Fakılı	19	33	5	7	160
4.Ali Naibli	3	15	16	35	145
5.Sungurbeyli	10	21	7	15	121
6.Çobanlı-Derzili	14	24	7	9	138
7.Kaleli-Kuşçu İlyaslu	2	8	7	14	67
8.Mahelle-i Mandelu-Halidlu	7	8	7	18	96
9.Hüsam Divane	1	17	6	16	68
10.Kasarcılar	7	10	9	11	101
11.Ali Veled-i Şami	6	7	14	19	126
12.İldeşli (Eldaşlı)	9	14	8	20	119
13-Olduran	3	10	-	-	25
TOPLAM	89	183	86	164	1222

Kaynak: Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defteri (1562-1563 Sayımı), s.154-158

Evliya Çelebi 1649 yılında Kars-ı Maraş hakkında şunları söylemektedir: “Maraş toprağında sancak merkezidir. Alaybeyi çeribaşısı ve 800 askeri vardır. Sipahi kethuda yeri, yeniçeri serdarı ve muhtesibi vardır. Kalesi 4 köşeli olup, taş yapı bir kaledir. İçinde evleri, cami, çarşı ve pazarı yoktur. Aşağı tarafı bağ ve bahçeli, hayat sulu bir kasabadır” (Temelkuran, Aktaş 1986, s.137-138).

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre: Kadirli kasaba merkezinin boş ve ıssız olduğu, sadece askerler ve devlet görevlilerinin bulunduğu bir karakol durumunda olduğu belirtiliyor. Gerçekten de 1600'lü yılların ortalarında geçirilen sosyal ve ekonomik sarsıntılar sonucu Kadirli kasabasının yerinde kale içinde sığıntı küçük bir asker ve memurlar topluluğu vardır. Asıl kalabalık, sayısız insanın gittiği yaylalarda yaşamaktadır (Yurtsever 1999, s.84).

3.1.2. 1691-1865 Arası Dönem

1691 öncesinde Kadirli'de yaşayan ilk topluluklar Romalılar olmuştur. Romalılardan sonra Kadirli'de sırasıyla Bizanslılar, Selçuklular, beylikler döneminde Ramazanoğulları ile Dulkadiroğulları ve son olarak Osmanlı Türkleri yaşamışlardır. Kadirli Osmanlılar zamanında Suriye'nin Rakka bölgesinden firar ederek buraya gelen aşiretler tarafından tahrip ve talan edilerek bir harabeye dönüştürülmüştür. Bu konu ile ilgili olarak Refik (1989 s.112-113) şunları söylemektedir: Rakka'dan firar eden Arab ve Türkmen taifesinin eşkıya ve haramzadesi bir iki seneden beri Karagündüzlü Afşarı, Bahrili Afşarı ve İmam Kulu Oğulları diye bilinen Afşar cemaatinin yanlarına gitmek bahanesiyle kış mevsiminde Kars-ı Zülkadriyye'ye gelirler. Bunlar geçip gittikleri her yerde hububat tarlalarına, hayvanlara, mal mülke zarar verirler, insanları öldürürler ve eşkıyalık yaparlar. Kars-ı Zülkadriyye kadısı Rakka beylerbeyine yazdığı bir hüküm ile eşkıyalık yapan bu taifelerin Gündüzlü ve Güğercinlik isimindeki mahallelere yerleştirilmesi ile halka zarar vermelerinin en aza ineceğini, böylece halkın daha huzurlu yaşayacağını iletmiştir.

1691 yılında yaşanan bu olaydan sonra daha fazla zarar görmek istemeyen yöre sakinleri hem güvenlik içinde olmak hem de yurtlarından uzak kalmamak amacıyla çevredeki dağlık alanlara çekilmişlerdir (Şekil 3.1.b).

Bu olayın sonucunda, sadece Alacami ile çevresindeki 10-15 kadar kemerli bina ayakta kalabilmiştir. Bu binaların, bezirganlarla çevredeki aşiretlerin alış veriş merkezi olmasından dolayı buraya “**Kars Pazarı**” denmiştir (Vayısoğlu 2000, s.99).

1865 yılına kadar devam eden bu sıkıntılı dönem Kadirli'yi yeniden yerleşime açmak isteyen Fırka-i İslahiye hareketinin bölgeye gelmesine kadar sürmüştür (Şekil 3.1.b).

Kadirli'nin pazar fonksiyonu kazanmasındaki en önemli sebep, civarın en eski yerleşim merkezi olan Karatepe'ye ulaşan önemli ticaret yollarına (Akyol, Göç yolu, Çiçeklidere yolu) göre bulunduğu konumudur. Nitekim Kadirli bulunduğu konum itibariyle, kıyı ile iç kesimler arasında sürekli yolculuk eden ve mal taşıyan tüccarların ovadan dağlık bölgeye geçmeden önce, hayvanlarını dinlendirdikleri, gerekli ihtiyaçlarını giderdikleri ve dağ kolu aşiretleri ile mal takası yaptıkları, böylece ağır yüklerini nispeten hafiflettikleri son durak yerleridir. Görüldüğü gibi harabe halindeyken bile Kadirli ticari öneminden hiçbir şey kaybetmiş değildir.

3.1.3. 1865-1960 Arası Dönem

II. Abdülhamit döneminde kurulan ve görevi Çukurova bölgesindeki aşiretleri ve diğer göçer toplulukları yerleştirmek olan Fırka-i İslahiye hareketi, 1691-1865 yılları arasında bir harabeye dönüşmüş olan Kadirli'de, yerleşimi yeniden kurmak ve Kadirli'ye eski önemini yeniden kazandırabilmek için gerekli çalışmalara başlamıştır. Yerleşmeye açılan Kadirli bu dönemde kasaba özelliği kazanmıştır.

1865-66 yıllarında Çukurova, Gavur dağı (Cebel-i Bereket), Kurt dağı ve Kozan dağlarında devlet idaresini yeniden tesis etmek amacıyla kurulan **Fırka-i İslahiye**, bilhassa konar-göçer oymakların yerleşmesini sağlayan bir harekettir. Ayrıca bu icraat esnasında kurulan kasaba ve köyler, önemli merkezler haline gelmiş olup, çevre il ve ilçelerin de gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Fırka-i İslahiye, başı boş bir halde bulunan konar-göçer oymakları, karşılaşılan zorluklara rağmen araştırma sahamızın da içinde bulunduğu alanda başarılı bir metotla yerleştirmiştir. Yerleştirme esnasında, konar-göçerlerin durumları icabı hayvanlarını otlatmaları için yerleşim alanlarında meraların bulunmasına dikkat edilmiştir. Bu sebeple aşiretler, ya yaylak veya kışlaklarına veya yine kendi istedikleri daha başka bir bölgeye yerleştirilmişlerdir. Buna karşılık, onlardan birer köy kurmaları ve ziraat yapmaları istenmiştir (Halaçoğlu 1973, s.1-3).

Hacı Osmanlı (Osmaniye) köyünün kuzeyinde yer alan ve "**Pazaryeri**" (Kars-1 Zülkadriyye veya Kars Pazarı) olarak ta bilinen mahalde görülen izlere ve abidelere göre vaktiyle burası bir büyük kasaba ve Zülkadriyye devletinin hükümet merkezi iken zaman içinde harap olmuş, ahalisi dağılıp dağlara çekilmiştir. Geriye

sadece eskiden putperest mabedi iken sonradan cami olan bir kargir bina kalmıştır. Arazi Gavur dağı eteklerinde Çukurova'nın en değerli yerlerinden olduğu için burada yeni bir kasaba inşası tasarlanmıştır (Baysun 1963, s.160).

Gavur ve Kurt dağlarından sonra Çukurova tarafına geçen fırka, burada da önemli yerleşme meselelerini yoluna koymuştur. Yaptığı en önemli işlerden biri, eski Dulkadirli devletinin hükümet merkezi olan ve harap bir halde bulunan Kars-ı Zülkadriyye (Kadirli) kasabasını yeniden imar ederek, çevre aşiretlerden bir kısmını kasabaya yerleştirmesidir. Buna göre, Kars dağlarında oturanlar ile Çukurova aşiretlerinden isteyenlerin buraya yerleşmelerine izin verilmiştir. Bunun üzerine 600 haneye yakın bir topluluk buraya yerleşmiştir. Kadirli, idari teşkilatta daha sonra teşkil olunan Kozan sancağına bağlı bir kaza merkezi olarak yer almıştır. Kadirli kazası o dönemde Tatarlı, Sunbas ve Savrun nahiyelerinden kurulu idi. Kadirli az zaman içinde gelişerek, önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir (Halaçoğlu 1973, s.13-14). Fırka-i İslahiye'nin Kozan'ı ıslahatı esnasında, isyan eden Kozanoğullarından Tatarlı muhacirleri Kadirli kasabasına yerleştirilmişlerdir (Baysun 1963, s.187-Halaçoğlu 1973, s.17).

Pazaryeri olarak ta bilinen Kars-ı Zülkadriyye'ye yerleştirilme işinin başarılmasında, öncelikle Tatarlı ve Savrun nahiyesi köylülerinin -zorla da olsa- ovaya indirilmeleri rol oynamıştır. Bunların yurt yerleri taşlık, gayet harap, evlerinin her biri bir dağ başında, taş ve orman alanlarında bulunuyordu. Ovaya inmede büyük zorluk çıkardıkları için, yurt yerlerindeki evleri tahrip edilmiştir (Kadirli'nin 1865-1866 yıllarında yerleşme hakkındaki detaylı bilgiler Osmanlı Arşivi, İrade-Dahiliye, nr.37936'dan alınmıştır) (Yurtsever 1999, s.102).

Bazı aşiret ve cemaatlar (Kırıntı cemaati) yurt yerlerinden alınarak Kars'a yerleştirildiği halde, yeniden eski yurtlarına dönmek istemişlerdir. Kadirli kasabasını yeniden kurmakla görevlendirilenlerin, aşiretlerin geri dönmeleri için yurt yerlerini ateşe verdikleri bilinmektedir. Daha sonra ise; Pazaryeri'ne (Kars-ı Zülkadriyye) indirilen aşiret mensuplarının öncelikle saz, yosun ve kamışlardan yapılan "Huğ" evlerde barınmaları, kendilerine verilen arazilerde 10-15 gün çiftçilik yaptıktan sonra ekip-biçmeye alışmaları ve kısa zamanda Huğ evlerin bozularak toprak dam evler yapmaları mümkün olacaktır (Yurtsever 1999, s.102).

Cevdet Paşa, maliye nazırı Şirvanı-zade Rüşdi Paşa'ya Adana'dan yazmış olduğu mektubunda şunları söylemektedir: "Geçen sene Fırka-i İslahiye ile

Çukurova'da gezilen mahallerde ceylan sürülerinden başka bir şey yokken ve burada insan yapısı bir eser görülmemiş olduğu halde, ıslahat hareketinin sonucu olarak bu sene bir çok köy kurulmuş, pamuk tarlaları, saman ve ot yığınları görülmüştür. Fırka-i İslahiye'den bazıları ile birlikte Andırın ve Kars dağları aşılarak Maraş'tan Kozan'a gelirken, önceleri Zülkadriyye devletinin hükümet merkezi iken, 1600-1800'lü yıllar arasında harabe halinde olan Kars-ı Zülkadriyye şehri mevkiine indiğimizde yeni baştan binalar yapılmıştı ve 600 civarında hane vardı. Kasabanın zemini bir-iki karış kazıldığı zaman yer altında çakıl taşından yapılmış güzel ve süslü döşemeler ortaya çıkmaktaydı. Fakat yeryüzünde Alacami harabesinden başka eski yapı görünmüyordu. Kasaba ahalisinin yaptıkları hanelerin ekserisi huğ tabir edilen sazdan ve kamıştan yapılmış bir veya iki odalı evlerdi. Kars ahalisinden bazıları taş, kireç ve kereste ile evler yapmışlar ise de pek azdı" (Baysun 1963, s.207-208). Haneler yapılır iken temel için arsalar kazıldıkça eski Kars-ı Zülkadriyye kasabasının izleri görülmüş, temel atmak için yerler kazılırken, pek çok eski bina taşları bulunmuş ve hep yontma taştan haneler inşa edilerek güzel köyler yapılmıştır. Geçen sene buralarda bina değil bir kulübe ve samanlık bile yokken Pazaryeri'nde böyle güzel bir kasaba kurulduktan sonra, Çukurova'nın her tarafında yeniden köyler teşkil edilmiştir (Halaçoğlu 1980, s. 180-181).

Kadirli, 1865 yılında yeniden kurulacağı zaman, "Pazaryeri" adıyla da bilinen birkaç konak ve evden başka yerleşimi olmayan, sadece Alacami civarında kurulan pazaryerinde ticari faaliyetlerin yapıldığı terkedilmiş bir yerdir. Askerler ellerinde tuttıkları uzun kendir ipele Savrun'a paralel bir ana cadde (bu günkü Uzunçarşı Caddesi) ve caddeye dikine inen sokaklar açmışlardır. Kadirli o zaman kuzeyde ve güneyde iki küçük dere (Tesbihlikaya ve Bülbül dereleri) ile Savrun suyu arasında Alacami ve çevresi merkez alınarak kurulmuştur (Yurtsever 1999, s.99) (Şekil 3.1.c).

1865 yılında Fırka-i İslahiye'nin Kadirli'de yerleşmeyi yeniden kurması üzerine, 8'i Müslüman, 2'si Hıristiyan 10 mahalle meydana gelmiştir. Ancak mahallelerin o dönemdeki konumları hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Yalnızca günümüzde hangi mahallenin sınırları içerisinde olduğu belirtilmiştir (Tablo 3.3).

1865 yılında Kars-ı Zülkadriyye kazası yeniden kurulurken, kazada 3 nahiyeye (Savrun, Tatarlı ve Sunbas), 33 köy, toplam 2552 hane ve 8406 nüfus sayılmıştır (Yurtsever 1999, s.100-101). Fırka-i İslahiye hareketini tamamlamış ama kasaba

8406 kişilik nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak önemli hizmetlerden yoksundur. Bu da yeni kurulan bir yerleşme için doğal kabul edilmelidir.

Tablo 3.3 1865’de Yeniden Kurulan Kadırlı’nın Mahalleleri ve Günümüzde Buldukları Konumu

Mahalle Adı	Konumu
Alibeyli	Savrun
Dervişler (Tatarlı Aşireti)	Dere
Karabacak (Tatarlı Aşireti)	7 Mart-Dere
Öksüzler (Dağlılar Ahalisi)	Pazar mah.kuzeyi
Kırıntı(Kırıntı Aşireti ve Vaysoğulları)	Bağ
Fakı (Çukurörenliler, Ekşiuşağı ve Tatarlı Aşireti)	Bağ
Pazar (Rum ve Ermeni çoğunlukta)	Pazar
Şabaplı	Tufan paşa
Hıristiyan	Bağ ve Tufan Paşa
Çarşı	Tufan paşa

Kaynak: Yurtsever 1999, s.100,

1868 yılında Kars-1 Zülkadriyye’nin içinde bulunduğu durum bir rapor halinde Adana valiliğine, Osmanlı Hükümetine sunulmuştur (Bu rapor Osmanlı Arşivinde İrade-Dahiliye 40352 numarada kayıtlı bulunan raporda yazılıdır). Bu rapora göre Kars-1 Zülkadriyye hakkında şu bilgiler verilmektedir: Islahatın iyi sonucu olarak Kozan sancağında teşekkül eden Kars-1 Zülkadriyye kasabası, bundan 3 sene evvel eşkıyaların, konar göçer aşiretlerin cirit attığı bir yer iken, yeni teşkilat sayesinde kısa zamanda ilerleme göstermiş, imar faaliyetleri artmıştır. Bir seneden beri kasaba ve köylerde sağlam tahtadan yaptırılan haneler 1500’ü geçmiş, fazla sayıda değirmen ve hükümet konağı yakınında bir çarşı tesis edilmiş, 135 kapılı ve yeni esnaf dükkanları ve fırınlar yapılarak açılmıştır. Ayrıca Adana, Maraş, Haçin (Saimbeyli) ve diğer yerlerden peyderpey tüccarlar gelerek her çeşit mal ve eşya satmaktaydılar (Yurtsever 1999, s.105-106).

Kasaba merkezindeki haneler ise 700-800’ü bulmuştu. Kasabanın yaya yürüyüşle bir saat kadar kuzeyinden ve Savrun nehrinden alınmak üzere su arki yapılmış ve kasabanın içinden akıtılarak sudan istifade edilmesi sağlanmıştır. Eski eserlerden ve yapı taşından yapılmış çok sayıda su kuyuları bulunmuş ve şehre getirilen su, kuyulara doldurulmuş ve kullanılmıştır (Yurtsever 1999, s.105-106).

Adana Vilayet Salnamesindeki (1872) bilgilere göre; Kars kazası 2 nahiyeye ayrılmıştır. Birisi kaymakamlık merkezi olan Pazaryeri (Kars Pazarı), diğeri ise Bozdoğan'dır. Kaza, 36 köyden ve merkezde yer alan 9 mahalleden meydana gelmekteydi. Kazada 2536 Türk, 93 Hıristiyan hane bulunuyordu. Toplam nüfus 7525 kişidir (Yurtsever 1999, s.143). Kars şehrinde 6 bab (odalı) medrese, 1 cami (Alacami), 214 dükkan, 1 helva ve sabun yapan atölye, 1 Hükümet Konağı vardır. Kasabanın batı tarafında Savrun nehri geçer. Savrun nehrinin kaynağı kasabaya (Kars'a) yaya yürüyüşle 12 saat uzaklıktadır. Nehrin ark vasıtasıyla alınan suları çeltik ekiminde kullanılır. Kasabanın güneyindeki köylerde bahçeler vardır. Burada ekşi-tatlı nar, sebze üretilir. Halk yaz mevsiminde yaylalara çıkar. Kasabada üretilen susam ve pamuk, Adana ve İskenderun'a sevk olunur. Kazada ayrıca küp, testi, ibrik imal edilir (Yurtsever 1999, s.143).

Kadirli'nin bazı eserlerine arkeolojik ilgi gösteren ilk bilgin, E.J.Davis olmuştur. 1875 yılında Seift adlı bir Alman arkadaşıyla dolaşan Davis, bu gezisinden birkaç yıl sonra yayınlamış olduğu kitabında (Life in Asiatic Turkey, London 1879) Kadirli'nin anıtlarının tasvirini şu şekilde yapmaktadır: Bazar adlı yere 7 Mayıs 1875'te vardık. Her yerde tam yahut parçalar halinde sütunlar, beyaz mermer parçaları vs. görülmektedir. Her nerde bir kazı yapılsa, 10-12 ayaklık bir derinliğe kadar bile işlenmiş iri taşlar bulunur. Belli başlı harabe, bir kilise veya manastır harabesidir ki bunun içinde halen cami olarak kullanılan daha küçük bir kilise mevcuttur. Kiliseden uzak olmayan bir yerde yine eski malzemenin karışık bir şekilde dizilmesiyle inşa edilmiş başka bir bina mevcuttu; büyük bloklar, süslü işçiliği olan ufak parçalar vs. yapı duvarına yerleştirilmiş olarak duruyordu. Bu inşa daha geç bir devirde yapılan yeni bir yapı idi. Kilisenin yakınında sivri kemerli büyük bir binanın kubbeli kalıntıları vardı. Kasaba evlerinin ve avlularının duvarları ekserisinin cepheleri devrik mezar yazıtlarıyla, taş kaidelerle, lahitlerle vs. doluydu (Davis 1879, s.123-125).

Davis ayrıca Kadirli'yi tasvir ederken: Bazaar, Kars genel adıyla tanınan birkaç küçük köyden birisidir. Burası, daha Mayıs başında hemen her tarafı güzel arpa tarlalarıyla kuşatılan büyük bir ovanın köşesine kurulmuştur. Bütün bu köylerdeki evlerin toplamı 700 kadardır. Bazaar bunların en büyüğü olup

kalıntılarına göre hüküm vermek gerekirse büyük bir önem taşıyan antik bir şehrin yerini kaplar (Davis 1879, s.123-125).

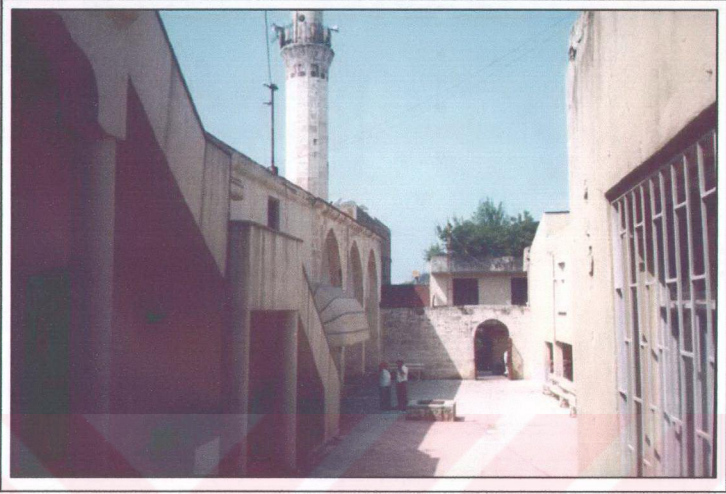
Kadirli'de modern anlamda ilk eğitim kurumu Derviş Paşa Caddesi ile Belediye Caddesi'nin kesiştiği yerde, Kars-ı Zülkadriyye Mektebi Rüştîyesi adıyla 1876 yılında açılan okuldur. 2 katlı bir evin zemin katında hizmet vermiştir. Bu ev 1865 ıslahatında yapılan ilk konaklardandır.

Fırka-i İslahiye'nin aşiretleri yerleşirmesiyle 1877 yılında kasaba nüfusu 4143'ü Müslüman ve 418'i gayri müslim olmak üzere toplam 4561 kişiye ulaşmıştır (Halaçoğlu 1973, s.15).

1881 tarihli Adana Vilayet Salnamesinde Kars'ta Rüştîye (Ortaokul) açıldığına dikkat çekiliyor (Yurtsever 1999, s.144). Kadirli belediye teşkilatına 1887 yılında sahip olmuştur (Adana İl Yıllığı 1973, s.92).

Bu dönemde Kadirli arazi kullanımında dikkati çeken en önemli yapı, inşası 1890 yılında tamamlanan Hamidiye camisidir (Foto 3.3). Cami, bir bakıma artık ibadet yapma özelliklerini kaybeden Alacami'nin yerini alacak bir ibadet yeri olarak açılmıştır. Ayrıca bu caminin tamamlanması üzerine, caminin kuzeyinde Hamidiye medresesi de hizmete girmiştir. Günümüzde Kadirli'nin merkez cami olarak bilinen Hamidiye camisinin mimari özellikleri, bütünüyle Türk-İslam unsurlarından meydana gelmektedir. Minaresi Alacami'nin bir benzeridir. Kubbe sütun ve duvarları Dulkadirli, Osmanlı ve Memluklu mimarilerinin özelliklerini taşımaktadır. Cami, Osmanlı sultanı II. Abdülhamit tarafından inşa edilmiş olmasından dolayı, Hamidiye adını almıştır. Şehrin en merkezi noktasında bulunan ve yaklaşık 1 dekar alan kaplayan cami, belediye binasının hemen kuzeyindedir.

Adana Vilayet Salnamesindeki (1891) bilgilere göre; Kadirli'de sosyal ve ekonomik alanlarda gözle görülür bir gelişmenin varlığına dikkat çekiliyor. Söz konusu gelişmeler ise şunlardır; Kasabada 1 cami, 1 medrese, 1 rüştîye (Ortaokul), 2 Sıbyan mektebi (İlkokul), 200 dükkan, 1 kilise, 2 fabrika, 11 değirmen bulunmaktadır. Müslümanların toplam sayısı 14.109, Hıristiyanların ise 730'dur. Rüştîye okulundaki öğrenci sayısı 50'dir (Yurtsever 1999, s.144).

Foto 3.3. 1890 yılında II. Abdülhamit tarafından yaptırılan Hamidiye camisi (2001).

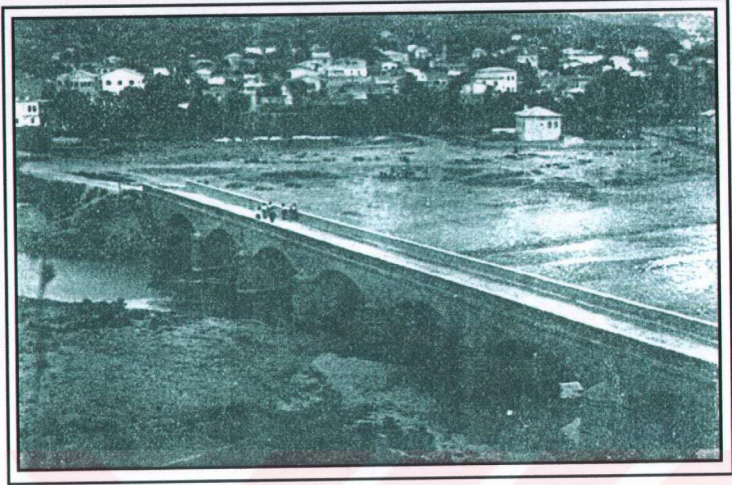
Şehrin en eski yapılarından biri olan Kadirli Atatürk Sağlık Meslek Lisesi, inşa edildiği 1909 yılında Ermeni Yetimler Mektebi olarak (Cizvit Mektebi ya da Kendirli'nin Konağı olarak bilinir) inşa edilmiştir (Foto 3.4). Çatısı Marsilya kiremitleriyle örtülü ve 2 katlı olan bu taş binada 8 oda, 1 bodrum katı bulunmaktadır. Ayrıca bodrum katında bir de su kuyusu vardır. Binanın üzerinde bir çan kulesi bulunmakta ve zemin katın güneyi kilise olarak kullanılmaktaydı. Yapıldığı yıllarda Kadirli ve yakın çevresinde böyle görkemli bir binanın olmadığı söylenmektedir. Bina 1919-1920 yıllarında Fransız işgalci kuvvetlerinin karargahı olarak kullanılmış, 1924-1925 yıllarında Selanik'ten gelen göçmenlerin geçici mekanı olmuş; 1927 yılında Kadirli Cumhuriyet İlkokulu ilk defa burada hizmete girmiş ve bina 1951 yılında Kadirli Ortaokuluna devredilmiştir. 1990 yılına gelindiğinde binada Atatürk Sağlık Meslek Lisesi hizmete açılmış ve halen hizmetine devam etmektedir. Atatürk Sağlık Meslek Lisesi ve Kadirli İlköğretim Okulu, Bağ mahallesindeki Ortaokul Caddesi'nin kuzeyindeki 2,5 dekarlık alanda bir arada yer almaktadır (Şekil 3.7).

Foto 3.4. 1909 yılında inşa edilen ve Kendirli'nin Konağı ismiyle de bilinen Sağlık Meslek Lisesi'nden bir görüntü (2001).

Günümüzün önemli kullanımlarından biri olan Cemal Paşa Köprüsü, 1911 yılında yapılmıştır. Şehrin batısındaki ova köylerinden ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gelen köylüler, kasaba merkezine ulaşabilmek için lastik botlarla Savrun'u aşmak zorunda kalıyorlar ve bu ulaşım şekli çok güç oluyordu. Savrun çayının taşkın dönemlerinde ise ulaşım sağlanamıyordu. Ayrıca Kadirli'de ikamet eden tarla ve bahçe sahipleri de şehrin karşı yakasındaki tarım alanlarına ulaşmada ve mahsulün taşınmasında sorun yaşıyorlardı. Bütün bu nedenlere bağlı olarak köprü, kasabanın orta kesimlerinde yer alan Sülemiş Tepesi doğusundan yontma taşlarla yaklaşık 90 m. uzunluğunda ve 8 gözlü olarak inşa edilmiştir (Foto 3.5).

1912 yılında bugünkü Çukurova dershanesinin bulunduğu Derviş Paşa Caddesi ile Cemal Paşa Caddesi'nin kesiştiği noktanın güneydoğusunda Kız Rüştüye Mektebi açılmıştır.

Foto 3.5. 1911 yılında inşa edilen Cemal Paşa Köprüsü ve köprüünün doğusunda yer alan yerleşim alanından bir görüntü (1947). Savrun çayının kasabaya geliş ve kasabadan diğer alanlara gidişte doğal bir engel olması köprüünün yapılmasını zorunlu kılmıştır.

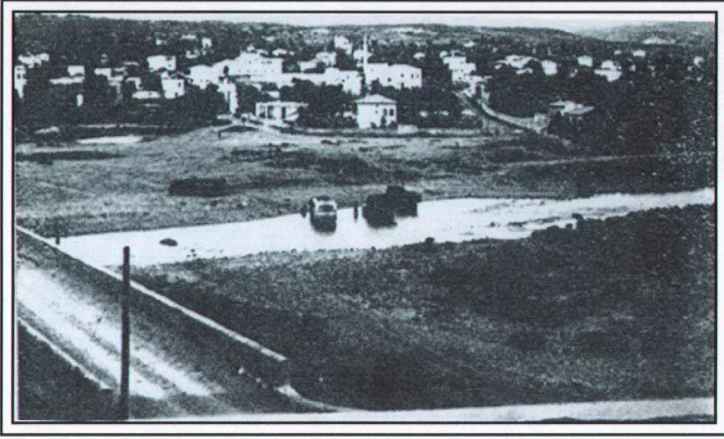
20. yy'nin başlarında Kadirli'nin bilinen ilk nüfusu, 1927 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre 2474 kişidir. Kadirli, yeniden kurulduğu 1865 yılından 1927'ye ve bu tarihten 1950'li yıllara kadar geçen yaklaşık 90 yıllık sürede nüfusunda önemli artışlar olmayan, alansal büyümeye elverişli şartlara sahip olmasına karşın; fazla gelişme gösteremeyen bir ticaret ve pazar kasabası görünümündeydi. Bilhassa yer şekilleri, iklimi, toprak ve su kaynakları bakımından sahip olduğu potansiyelin uzun yıllar farkında olmayan göçebe toplulukların mekanı olarak Kadirli, ancak 1960'lı yıllarda beklenen gelişmeyi gösterebilmiştir. Tarım ekonomisiyle birlikte sedanter yaşamın önemine inanan insan topluluklarının sürekli mekanı olmaya başlaması ve özellikle dağlık kesimdeki kırsal alanlardan aldığı göçler sonucunda kasaba nüfusu 1935 yılında 2554'e ve 1950'de 4751'e ulaşmıştır. Kadirli'nin, coğrafi anlamda şehir olarak tanımlanmaya başladığı 1960'lı yıllarda nüfusu 10964 kişiye ulaşırken, yerleşmenin kurulduğu çekirdeğin etrafında, daha çok Savrun çayına doğru dairesel bir şekilde yayıldığı görülür (Şekil 3.1.c, Foto 3.6, Foto 3.7, Foto 3.8).

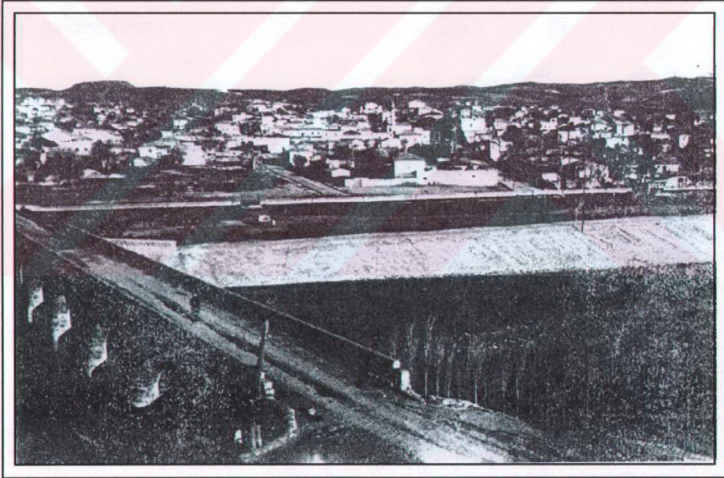
Foto 3.6. Kadirli’de yerleşimin nüvesini oluşturan Alacami ve çevresi yerleşimi (1927).

Kasabanın yeniden kurulduğu, Alacami merkezli Muallimbağı Tepesi’nin batı yamaçlarından, Savrun çayına; kuzeyde Tesbihlikaya deresine, güneydoğuda Cankurtaran deresine ve daha güneyde Bülbül deresine kadar yayılan yerleşim alanı yaklaşık 610 dekarlık bir sahayı kaplamıştır (Şekil 3.1.c, Foto 3.6).

1865-1950 yılları arasında Kadirli, tarım ekonomisine dayalı bir kasabadır. Burası aynı zamanda çevresindeki kır sahalarında yaşayan insanların belirli dönemlerde günübürlük geliş, gidiş yaptığı ve bu arada çeşitli ihtiyaçlarını karşıladığı, ürettiği ürünlerini pazarladığı, varsa resmi işlemlerini hallettiği ve köyüne döndüğünde “Kasabaya vardım” dediği etkili bir merkezdir.

Foto 3.7. Savrun çayının kenarındaki alanlarda henüz ıslah çalışmalarının yapılmadığı ve bataklık alanlarının bulunduğu 1946 yılından bir görüntü. Sülemiş Tepe'nden doğuya doğru görünüm.

Foto 3.8. 1960 yılında Kadiri'den bir görüntü (1960). 1960'lı yıllarda Savrun çayının kenarındaki bataklık alanlarının ıslah edilmesiyle yerleşmenin bu kısımlara doğru sokulduğunu görmekteyiz.

Kadirli'nin henüz şehir olarak algılanmadığı ve sektörel çeşitliliğe erişemediği 1950'li yılların sonlarında mekansal büyüme üzerinde etkili olan belli başlı gelişme aksları mevcuttur. Bunlar:

- amları 1933 yılında dikilen Hamidiye camisinin güneyindeki amlı Kahve Parkı,
- 1943 yılında hizmete giren Alacami Caddesi'nin kuzeyindeki Halk Eğitim Merkezi,
- 1947 yılında yeni binasına taşınan amlı Kahve Parkı'nın güneyindeki Cumhuriyet İlköğretim Okulu,
- 1948 yılında hizmete giren Ortaokul Caddesi'nin kuzeyindeki Kadırlı İlköğretim Okulu,
- Yapımına 1951 yılında başlanan ve 1953 yılında stabilize olarak tamamlanan Adana-Kadırlı karayolu,
- Adana-Kadırlı karayolu üzerinde 1955 yılında inşa edilen Sülemiş camisi, bu dönemde Kadırlı'nın Savrun çayı doğusundaki gelişiminin ilk nüvesini oluşturmaktadır (Şekil 3.1.c).
- Kasabamın en kuzeyinde yer alan ve gelişme alan sınırını belirleyen 1953 yapım tarihli Rasim Ünal İlköğretim Okulu,
- 1954 yılında şehitlik olarak yapılan Şehit Mustafa Yağız mahallesindeki mezarlık,
- 1956 yılında hizmete giren Hükümet Caddesi'ndeki kaymakamlık binası,
- 1959 yılında inşası tamamlanan ve kasaba merkezini Adana karayoluna bağlayan Savrun köprüsü,
- 1960 yılında faaliyete başlayan ve Sülemiş camisinin batısında yer alan Çukobirlik Sözü'nü ettiğimiz gelişme akslarının etkisiyle, Muallimbağı Tepesi'nin batı yamaçları üzerinde ve Alacami çevresinde kurulmuş olan yerleşme (1865), çevreye doğru dairesel bir yayılış göstermiş ve günümüz merkez mahallelerini ve dolayısıyla Kadırlı şehrinin nüvesini oluşturmuş bir kasabadır (Şekil 3.1.c, Foto 3.6).

3.1.4. 1960-1980 Arası Dönem:

1865-1960 yılları arasında yeniden imar edilerek eski önemine kavuşan Kadırlı, bu dönemde kaydettiği gelişmeyle bir köy olmaktan çok kasaba görünümüne bürünmüştür.

Kadırlı'yi coğrafi anlamda şehir olarak tanımlayabileceğimiz 1960 sonrası dönemde ise gerek nüfus miktarı, nüfus yoğunluğu, konut sayısı, konut yoğunluğu ve gerekse burada yaşayan insanların sosyal, kültürel ve ekonomik aktivitelerinde görülen çeşitlilik ile yerleşmenin çevresine sunabildiği hizmetler bakımından üstlendiği rolü göz önünde bulundurmak gerekir.

Kadirli 1960'lı yıllara kadar tarihin hiçbir döneminde 10.000 kişinin yaşadığı ökümen bir saha olmamıştır. 1940'lı yılların sonlarına kadar henüz 4000 civarında, 1950'li yılların sonlarına kadar ise, 8000 civarında insanın yaşadığı küçük bir kasaba görünümünde olan Kadirli, 1960 yılında 10964 kişiye, 1970 yılında 28109 kişiye ve 1980 yılında 40643 kişiye varan nüfusu ve yaklaşık 8000 civarındaki konut sayısı ile, son 20 yıl içerisinde ciddi bir şehirselleşme süreci geçirmiş ve dikkatleri çeken bir gelişim göstermiştir. Nitekim 1960 yılından başlamak üzere, Kadirli'ye Andırın ve Göksun ilçelerinden önemli oranda göçler olmuştur.

Türkiye ortalama değerlerinden 2,5 kat daha fazla nüfus artışının olduğu 1965-1970 yılları arasında, Kadirli'ye ilçe dışından olduğu kadar, ilçe sınırları içerisindeki Topraktepe, Kesikkeli, Vayvaylı, Çaygeçit, Öksüzlü, Kiremitli, Araplı ve Gaffarlı gibi köylerden başta olmak üzere diğer bir çok köyden ekonomik sorunlar, yüksek gelir elde etme düşüncesi, eğitim ve sağlık olanakları ve şehirselleşme yaşamının çekiciliği gibi etkenlere bağlı olarak büyük miktarda göçler gerçekleşmiştir.

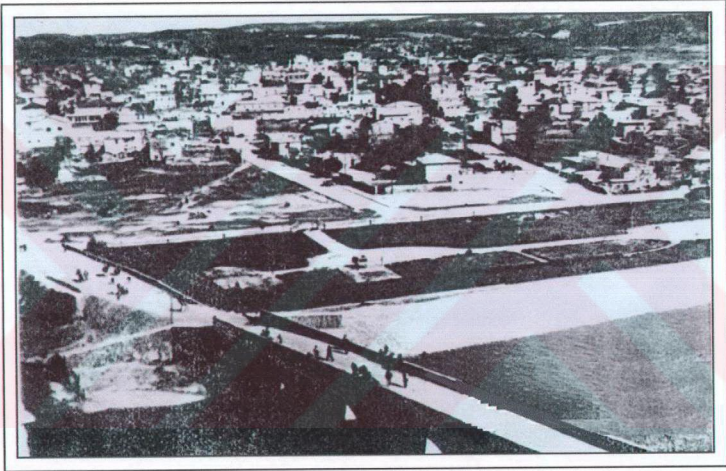
1940'lı yıllarda % 91'i köylerde yaşayan ilçe nüfusunun, 1960'lı yıllarda ise ancak % 79'u köylerde yaşar olmuştur. Kadirli kır nüfusu 1965'e kadar hızlı, 1965 yılından sonra adeta hiç artmamıştır. Bu durum başta Kadirli olmak üzere şehirlere doğru hızlanan bir göç olayını açıkça göstermektedir.

Kadirli şehrinin nüvesini oluşturan kuzey-güney yönlü uzanan Uzunçarşı Caddesi'nin çevresindeki dairesel alanın kuzeybatısı, kuzeyi ve kuzeydoğusunda Yenimahalle, Kurtuluş ve Yeşiltepe; güneydoğusunda 7 Mart mahallesi; güneyinde Derviş Paşa, Şehit Mehmet Delikuş ve Şehit Mehmet Hallaç mahalleleri; güneybatısında Şehit Vedat Kocadallı ve Cengiz Topel mahalleleri; Savrun çayının batısında ise Cemal Paşa mahallesinin güney kesimleri 1960'lı yılların başlarında gelişme göstermiştir. Bu mekansal gelişmeyle birlikte, şehrin yüzölçümü yaklaşık 5500 dekar alana erişmiştir (Şekil 3.1.d). Alanal gelişme büyük oranda konut alanlarının artması ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde Kadirli, tarım ekonomisine paralel olarak sanayi ve hizmetler sektöründe de gelişme gösteren orta büyüklükte bir şehir olma özelliği göstermektedir. Burası yakın çevresindeki kır sahalarına hizmet veren bir merkez olması yanında bütünüyle Osmaniye'nin Sunbas ilçesine; Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesinin Kadirli'ye yakın köylerine ve Adana'nın Saimbeyli ve Feke ilçelerinin Kadirli'ye yakın köylerine de merkezi yer olarak hizmet vermektedir.

Kadirli'nin artık bir şehir olarak nitelendirilebilecek sektörel çeşitliliğe eriştiği 1960-1980 yılları arasındaki mekansal gelişmesi üzerinde etkili olan belli başlı gelişme aksları şunlardır:

Kadirli'deki ilk sağlık kuruluşu 1961 yılında hizmete giren Şehit Vedat Kocadallı mahallesindeki Verem Savaş Dispanseri'dir. Bu sağlık kurumu, Osmaniye Caddesi'nin Kamil Kara Bulvarı'yla kesiştiği noktanın güneybatısında yer almaktadır (Şekil 3.3). Verem Savaş Dispanseri, 1960'lı yılların başlarında gelişme gösteren Şehit Vedat Kocadallı mahallesinin kuzeyindeki yapılaşmanın en önemli etkenlerinden birisidir. Ayrıca 1961 yılında halkın hizmetine açılan Cemal Paşa Köprüsü'nün doğusundaki park alanını göstermek mümkündür (Foto 3.9).

Foto 3.9. Cemal Paşa Köprüsü'nün doğusunda 1961 yılında hizmete açılan Mehmet Can Parkı'ndan bir görüntü (1961). 1960 yılından sonra, hem nüfusta hem de bayındırlık alanında görülen gelişmeler Kadirli'nin alansal olarak genişlemesine yol açmıştır.

Bununla beraber şehrin güneyinde 1960-1980 yılları arasında hız kazanan yapılaşma hareketlerinin nirengi noktaları olan başlıca gelişme aksları şunlardır (Foto 3.10):

- Osmaniye caddesinin doğusunda, 1962 yılında açılan Toprak Mahsulleri Ofisi Siloları (Foto 3.10),

- 1964 yılında hizmete giren Toprak Mahsulleri Ofisi'nin güneyindeki Cengiz Topel İlköğretim okulu,
- Savrun kenarında 1965 yılında ibadete sunulan Gazi Osman Paşa camisi,
- 1966 yılında açılan Dere mahallesinin güneyindeki belediye garajı (Şehir Terminali),
- 1967 yılında inşa edilen Savrun mahallesinin güneyindeki belediye dükkanları ve düğün salonu,
- 1971 yılında asfaltlanan Osmaniye karayolu ve bu yol üzerinde aynı yıl inşa edilen Kadirli Cezaevi,
- 1975 yılında eğitime başlayan Kamil Kara Bulvarı'nın güneyindeki İmam Hatip Lisesi,
- Bir yıl sonra bu okulun hemen kuzeyinde ibadete açılan Derviş Paşa cami,
- Aynı yıl bu güzergahın doğusunda ibadete açılan İhlas camisi ve
- 1978 yılında ibadete açılan Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kuzeyindeki Cengiz Topel camisi.

Foto 3.10. Şehirin güneyinde Osmaniye Caddesi boyunca olan gelişme (2000).

Ayrıca 1959 yılında inşa edilen Savrun Köprüsü'nden sonra, 1965 yılında stabilize olarak yapılan Andırın karayolu (Kamil Kara Bulvarı'nın doğusu) şehrin güneyindeki bu gelişme üzerinde adeta mknatıs rolü oynamıştır.

Şehrin kuzeyindeki konut alanlarının önemli bir kısmı, 1960-1980 yılları arasında gelişme göstermiştir (Şekil 3.1.d). Şehrin bu kısmında yer alan konutların yapılış tarihleri genellikle 1965-1970 yılları arasındadır (Belediye imar müdürlüğü kayıtları ve arazi gözlemleri). Nitekim 1965 yılında 15926 kişi olan şehir nüfusu, ilçe köylerinden aldığı büyük çaptaki göçler nedeniyle 1970 yılında 28109 kişiye ulaşmıştır. Nüfus bu devrede % 77 oranında büyürken, nüfusun bir bölümü de şehrin güneyinde olduğu gibi kuzeyindeki boş alanlara yerleşmiştir. Nüfusun buralarda toplanması bir takım hizmetleri de beraberinde götürmüştür. Şöyle ki, Yenimahalle sınırları içerisindeki Uzunçarşı Caddesi'nin batı kesiminde 1963 yılında Tufan Paşa camisi, kuzeyinde 1967 yılında Atatürk İlköğretim Okulu inşa edilmiştir. Daha çok Güneydoğu Anadolu kökenli geçici tarım işçilerinin yerleştirilmesiyle oluşturulan Yeşiltepe mahallesinde ise, 1975 yılında inşa edilen İsmail Akduman İlköğretim Okulu hizmete sunulmuştur. 1971 yılında da Cemal Paşa Köprüsü'nün kuzeyindeki sebze hali yapılmıştır.

İlçe köylerinden gelerek Kadirli'ye yerleşen nüfusun bir kısmı da şehrin doğusundaki 7 Mart mahallesinin güney kesimlerine yerleşmişlerdir. 7 Mart İlköğretim Okulu (1961) ve Coşkunlar camisi (1964) bu dönemde yapılan sosyal ve kültürel kuruluşlardır.

Kadirli'nin Savrun çayı batısındaki gelişimi; 1960-1980 dönemine rastlar (Şekil 3.1.d). 1963 yılında yıkılan tarihi Cemal Paşa Köprüsü 1970 yılında yeniden inşa edilmiştir. Böylece 1953 yılında açılan Adana karayolu önemli bir güzergah haline gelmiştir. Buna bağlı olarak karayolunun çevresinde başta sanayi kuruluşları olmak üzere çeşitli sosyal, kültürel ve idari fonksiyonlu kuruluşlar da yer almıştır. Adana karayolunun önem kazanmasından sonra, 1959 yılında inşa edilen Savrun Köprüsü'yle Andırın karayoluna doğrudan bağlantı sağlanmıştır. Böylece Adana-Kadirli-Andırın hattı birleştirilmiş ve bu güzergaha şehir sınırları içerisinde 1980'li yıllarda Kamil Kara Bulvarı adı verilmiştir. Batı-doğu doğrultusunda uzanan Kamil Kara Bulvarı, 1960'lı yılların başlarından itibaren Kadirli'nin gelişimi üzerinde önemli rol oynamıştır.

Kamil Kara Bulvarı'nın batısındaki gelişme bu güzergahın hizmete girdiği 1953 yılından sonra başlamıştır. Bu gelişim aksı üzerinde etkili olan belli başlı nirengi noktaları ise şunlardır:

- 1955 yılında Sülemiş camisi yapılmış ve çevresinde konutlar yer almıştır.
- 1965 yılında Zirai Donatım Kurumu inşaatı tamamlanmıştır.
- 1968 yılında Orman İşletme Müdürlüğü, Fatih Mehmet İlköğretim Okulu ve Kadırlı Lisesi,
- 1972 yılında belediye mezbahanesi,
- 1973 yılında Küçük Sanayi Sitesi ve Cevdet Paşa İlköğretim Okulu hizmete girmiştir.
- Sülemiş Tepesi 1973 yılında ağaçlandırılmaya başlanmış ve 1976 yılında tepeye çıkan yol tamamlanmıştır.
- 1975 yılında şehir stadi toprak saha olarak hizmete girmiştir.
- 1976 yılında Devlet Hastanesi ve
- 1978 yılında da Öz Un Fabrikası faaliyete girmiştir.

Sözü edilen gelişme akslarının etkisiyle, Savrun çayının doğusunda kurulmuş olan yerleşme, çevreye doğru dairesel bir yayılım göstererek, merkez mahallelerin çevresinde Yenimahalle, Kurtuluş, Yeşiltepe, 7 Mart, Derviş Paşa, Cengiz Topel ve Cemal Paşa mahalleleri gelişmeye başlamış ve günümüz Kadırlı'sinin temelleri atılmıştır (Şekil 3.1.d).

3.1.5. 1980-1990 Yılları Arası Dönem

1960-1980 yılları arasında şehir kimliğine kavuşan Kadırlı, 1980-1990 arasındaki dönemde hızlı bir şehirleşme süreci içerisine girmiştir. Nitekim orta büyüklükte bir şehir olmasına rağmen ülkemizdeki diğer büyük şehirlerde olduğu gibi kısa bir periyotta gerçekleşen hızlı şehirleşme hareketlerinin bir sonucu olarak Kadırlı'de de bu dönemde gecekondulaşma sorunları, tarım alanlarının işgali, altyapı sorunları, hızlı nüfus artışı, işsizlik vb. gibi sorunların arttığı görülmüştür.

1980'li yıllarda 40.000 kişinin üzerinde nüfusa sahip olan Kadırlı, nüfusu daha da artarak 1990 yılında 55061 kişiye ulaşmıştır. 10 yıllık bir periyot içerisinde yaklaşık 15.000 kişilik artış gösteren şehir nüfusuna, yaşam sahası belirleme problemleri ilk kez bu dönemde ortaya çıkmıştır. Dönemin alansal gelişmesi daha çok şehrin batısı, güneyi, doğusu ve güneydoğusunda kendini göstermiştir. 1980

öncesinde Adana, Osmaniye ve Andırın karayolları çevresinde başlayan yerleşme, 1980'li yılların sonunda Cemal Paşa, Cengiz Topel, Derviş Paşa ve 7 Mart mahallelerindeki gelişimin günümüz sınırına ulaşması ve buna bağlı olarak Orhan Gök, Mehmet Hallaç ve Mustafa Yağız gibi gecekondulu mahallelerinin teşekkülüyle devam etmiştir (Şekil 3.1.e).

1980-1990 yılları arasında yaklaşık 8300 dekarlık bir alana sahip olan Kadırlı'nın bu gelişimi üzerinde etkili olan belli başlı gelişme aksları şunlardır:

1983 yılında ibadete açılan Miraç Cami 7 Mart mahallesindeki gelişme üzerinde ve aynı yıl eğitim öğretime başlayan Mehmet Akif Ersoy İlköğretim okulu da Mustafa Yağız mahallesindeki gelişme üzerinde etkili olurken, 1989 yılında hizmete açılan Anadolu Lisesi ile Mustafa Konaklı İlköğretim okulunun da Şehit İbrahim Kundakçı mahallesindeki gelişme üzerinde etkisi olmuştur (Şekil 3.1.e).

1981 yılında 100. Yıl İlköğretim okulunun, 1984 yılında Muhammediye camisinin, Sanayi camisinin ve Pamsan Çırçır Fabrikası'nın, 1985 yılında İmad camisinin, 1986 yılında İlkay Un Fabrikası'nın ve 1987 yılında da Çıracık Eğitim Merkezi'nin hizmete girmesi ve beraberinde gelişen konut alanları, Cemal Paşa mahallesinin teşekkülünü sağlamıştır (Şekil 3.1.e).

İnşasına 1978 yılında başlanan ve 1984 yılında hizmete açılan Cengiz Topel mahallesindeki 100. Yıl Siteleri, şehrin güneyindeki gelişme üzerinde etkili olan önemli akslardan biridir. Bilhassa Osmaniye karayolu üzerinde yer alması, bu aksın önemini bir kat daha artırmaktadır (Şekil 3.1.e).

Şehrin doğusu, güneyi ve güneydoğusunda Derviş Paşa ve 7 Mart mahallelerinin doğu kesimleri, üzerinde buldukları yapının muhtemel heyelan bölgesi olması sebebiyle, yerleşmeye elverişli olmayan alanlardır. Ancak özellikle yerel yönetim tarafından bu bölgelerdeki yapılaşmaya izin verilmemesine rağmen, Arslantaş barajının inşasından sonra, toprakları baraj inşa alanı içerisinde kalan Durmuşsofular, Sofular, Bekereci, Bahadırlı, Karatepe, Kızıyusuflu, Gökahmetli, Kıyıkçı, Köleli, Kesim köyleri başta olmak üzere, Kadırlı'nın doğusundaki diğer köylerden de bazı aileler, inşa izni olmaksızın, bu riskli alanlara yerleşmişler ve gecekondulu mahallelerinin oluşmasına ön ayak olmuşlardır (Arslantaş barajı inşasına 1975 yılında başlanmış ve 1984 yılında tamamlanmıştır) (Foto 3.11).

Foto 3.11. Şehrin doğusunda yer alan Yeşiltepe ve Bağ mahallelerinin engebeli doğu kısımlarında kurulmuş olan gecekondu alanlarından bir görüntü (2000).

Kademeli olarak gelen göçlerle iskan olunan söz konusu mahallelerdeki alansal gelişme, özellikle 1980 yılından sonra gözle görülür bir çehreye kavuşmuştur. 1980'li yılların sonlarına kadar civar köylerden gelenlerin de yerleştiği bu alanlar, günümüzde, Kadirli'nin en kalabalık nüfuslu mahalleleri arasında yer almaktadır. Esasında bu mahallelerin nüfuslanmasında 1. derecede etkili görünen Arslantaş barajının inşası değildir. Söz konusu köylerde ciddi nüfus kayıpları olmakla birlikte, kayıp nüfus bütünüyle Kadirli'de toplanmamıştır. Kadirli'ye gelen bazı aileler, buradaki gecekondulaşma ve hatta çarpık kentleşme üzerinde öncü rolü oynamışlardır. Özellikle 1985-1990 yılları arasında hızla artan gecekondu sayısı ile birlikte, Kadirli'de artan nüfusa uygun yer seçimi problemi ortaya çıkmış ve şehrin doğusundaki çarpık kentleşme önlenememiştir (Foto 3.11).

3.1.6. 1990 Sonrası

1980-1990 yılları arasında hızlı şehirleşme hareketleriyle birlikte ortaya çıkan sorunlar adeta 1990 sonrasına fatura edilmiştir. 1990 sonrasında yerleşme, doğusundaki yatay gelişimini sınırlayan doğal engellere dayanmıştır. Buna bağlı olarak şehrin güneyi ve doğusundaki yerleşime uygun, ancak tarım alanı olarak kullanılan verimli ve düz alanlarda yapılaşma başlamıştır (Şekil 3.1.f). Şehirdeki sorunlar bununla da kalmayıp hızlı nüfus artışının da etkisiyle ekonomik, sosyal ve kültürel bir çok hizmetlerin sunulmasında güçlükler yaşanmıştır. Kısacası Kadırlı'de bilinçsiz ve plansız olarak gerçekleştirilen bir çok yatırım kısa vadede olumlu sonuçlar vermişse de daha sonraki dönemlerde bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Örneğin, tek katlı konutların yapımına belirli bir dönem sınırlandırma getirilmemiş, verimli tarım arazileri ucuz fiyatlarla satılmış, artan nüfusa yer seçimi problemleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Ancak tarım alanlarının işgali, altyapı sorunları ve masrafları, çarpık kentleşme ve belediye hizmetlerinin sunulmasında yaşanan güçlükler gibi bir çok sorun ortaya çıkmıştır. Kadırlı'de günümüzde de benzer sorunlar sürekli artma eğilimindedir.

1990 yılında 55.061 kişi olan şehir nüfusu, 1990'lı yılların sonlarında 64.000 kişiyi aşmış ve 2000 yılında yaklaşık 65.000 kişiye ulaşmıştır. Nüfus kriterine göre sınıflandırıldığında, Kadırlı Türkiye'deki orta büyüklükteki kentler arasında yer alır. Şehrin bulunduğu stratejik konum, özellikle batısı ve güney kesimleri yatay gelişmeye oldukça elverişli doğal koşullara sahiptir. Buna rağmen yerleşme, 1980 yılına kadar olan gelişme döneminde kuzeydoğusu, doğusu ve güneydoğusundaki engebeli ve eğimli dağlık alanın eteklerine dayanmış ve böylece mevcut elverişli tarım alanları korunmaya çalışılmıştır (Şekil 3.1.e).

Şehir yerleşmeleri, tarım dışı faaliyetlerde görülen ekonomik canlılık ve sektörel çeşitlenmeyle birlikte, kırsal alanlardan ayrılırlar. Kadırlı'de 1960'lı yıllarda görülen tarım dışı faaliyetlerdeki gelişmeler, 1980'li yıllarda beklenen sektörel çeşitliliğine ulaşmış ve Kadırlı'de çeşitli fonksiyonlarda önemli gelişmeler olmuştur.

Sanayi sektöründeki gelişmeler 1972-1973 yılları arasında faaliyete giren Küçük Sanayi Sitesi ile başlamış, 1978 yılında Öz Un Fabrikası'nın, 1984 yılında Pamsan Çırcır Fabrikası'nın ve 1986 yılında da İlkay Un Fabrikası'nın açılmasıyla canlılık kazanmıştır. Hizmet sektöründeki gelişmeler ise özellikle 1960'lı yıllarda görülmeye başlamış ve 1980 sonrasında önemli boyutlara ulaşmıştır. Bina sayım

çetveli sonuçlarına göre, şehirde 1223 adet perakende ticaret yapan işyeri, 381 adet büyük ticaret yapan işyeri, 644 adet küçük sanayi ve imalathane, 352 adet yeme-içme-eğlence ve dinlenme tesisi, 432 adet ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmesi, 45 adet ulaşım hizmeti veren işyeri, 131 adet mesleki büro, 11 adet banka ve sigorta acentesi ve 104 adet sağlık hizmeti veren tesis bulunmaktadır. Sanayi ve hizmet sektörlerindeki bu gelişmelerin aksine, ekonomisi büyük oranda tarımsal aktivitelerle bağlı olan Kadirli'de tarım sektöründen kopmalar söz konusudur. Bu durum, kentleşme sürecinde olan Kadirli'de, tarım dışı sektörlerin önem kazandığına işarettir. Nitekim 1990 yılında çalışan nüfusun % 64'ü hizmetler, % 12'si sanayi sektöründedir. Yani, Kadirli'de çalışan nüfusun 3/4'ü tarım dışı şehirselle fonksiyonlara yönelmiştir.

1990 sonrası gelişme, yukarıdaki özet bilgilerle yinelenen gibi 1960 yılı öncesinde titizlikle korunan şehrin batısı ve güneyindeki tarım alanlarına yönelik olmuştur (Şekil 3.1.6). Çünkü, Kadirli'nin kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusunda, İller Bankası'nın 20 Nisan 1995 tarihli imar planı izah raporuna göre, aktif heyelan ve muhtemel heyelan alanları bulunmaktadır. Bu alanlardaki eğimli arazilerde ve dere yataklarında daha çok kaçak, ruhsatsız, gecekondu tipi basit yapılar yer almaktadır (Foto 3.12).

Foto 3.12. Şehrin kuzeydoğusunda yer alan gecekonduardan bir görüntü (2002).

1990 yılı öncesindeki mevcut yerleşim 12 mahalleden oluşurken, 1993 yılındaki belediye meclis kararıyla mahalle sayısı 20'ye çıkarılmıştır. Bu sayı Cemal Paşa, Cengiz Topel, Derviş Paşa ve 7 Mart mahallelerinin bölünmesi suretiyle oluşmuş ve isimleri PKK terör olaylarında şehit düşen Kadırlı'lı subay ve erler arasından seçilmiştir. Yeni bölümlenmeye göre mahalle durumu şöyledir (Tablo 3.4):

Tablo 3.4. 1993 Yılındaki Yeni Bölümlenmeye Göre Kadırlı'nın Mahalleleri

Eski Mah.Adı	Günümüzdeki Mahalle Adı
1. Bağ	1. Bağ
2. Pazar	2. Pazar
3. Dere	3. Dere
4. Savrun	4. Savrun
5. Tufan Paşa	5. Tufan Paşa
6. Yenimahalle	6. Yenimahalle
7. Kurtuluş	7. Kurtuluş
8. Yeşiltepe	8. Yeşiltepe
9. Derviş Paşa	9- Derviş Paşa 10-Şehit Mehmet Delikuş, 11-Şehit Orhan Gök, 12-Şehit İbrahim Kundakçı, 13-Şehit Mehmet Hallaç
10. Cemal Paşa	14-Cemal Paşa 15-Şehit Kansu Küçükateş, 16-Şehit Halis Şişman
11. Cengiz Topel	17-Cengiz Topel 18-Şehit Vedat Kocadalı
12. 7 Mart	19-7 Mart 20-Şehit Mustafa Yağız

Kaynak: Kadırlı Belediyesi

1990 yılı sonrasında şehir, tarım alanları hariç 10033 dekarlık bir alana sahip olmuştur. Şehrin bu gelişimi üzerinde etkili olan belli başlı gelişme aksları arasında:

- 1990 yılında inşa edilen Cengiz Topel mahallesindeki Dadaloğlu İlköğretim Okulu,
- 1991 yılında inşa edilen Cengiz Topel mahallesindeki Şehit Orhan Gök camisi ile Şehit Halis Şişman mahallesindeki Abdülkadir Perşembe Vakfı İlköğretim Okulu,
- 1992 yılında inşa edilen Cemal Paşa mahallesindeki Şifa camisi, Şehit Mustafa Yağız mahallesindeki Aksa camisi, Şehit Vedat Kocadalı mahallesindeki Mevlana camisi,
- 1993 yılında inşa edilen Şehit Vedat Kocadalı mahallesindeki Bilali Habeşi camisi, Kurtuluş mahallesindeki Fatih camisi, Şehit Orhan Gök mahallesindeki Nur camisi, Yeni mahalledeki Mimar Sinan camisi, Şehit Kansu Küçükateş

mahallesindeki Kestirler camisi ve Şehit Halis Şişman mahallesindeki Mervem yapı kooperatifi sayılabilir.

- Ayrıca Şehit Kansu Küçükateş mahallesinde 1994 yılında inşa edilen Orhan Gök Lisesi, Şehit Orhan Gök mahallesindeki Ergenekon yapı kooperatifi,
- 1995 yılında inşa edilen Cengiz Topel mahallesindeki Hz. Ebubekir camisi, Derviş Paşa mahallesindeki Derviş Halil camisi,
- 1996 yılında inşa edilen Şehit Halis Şişman mahallesindeki Abdülkadir Geylani camisi, Şehit Orhan Gök mahallesindeki Kadirli evleri yapı kooperatifi, Yenimahalledeki Köy hizmetleri şantiye şefliği,
- 1997 yılında Şehit Kansu Küçükateş mahallesinde hizmete giren 4 nolu sağlık ocağı, Halis Şişman mahallesindeki Huzurkent yapı kooperatifi, Şehit Kansu Küçükateş mahallesindeki Gazioğlu yapı kooperatifi de bunlar arasındadır.

1998 yılından itibaren Şehit Kansu Küçükateş mahallesinde Çınar camisi, 7 Mart mahallesinde 3 Nolu Sağlık Ocağı, Cemal Paşa mahallesinde Cansum ve Batıkent yapı kooperatifleri; 1999 yılından itibaren ise Şehit Halis Şişman mahallesinde Kadirli Kent ve Benlidayı yapı kooperatifleri gibi sosyal kurumların inşa edilmesiyle şehirdeki alansal genişleme kuzeye, batıya ve güneye doğru, başka bir ifadeyle tarım alanlarına yönelik olmuştur. Böylece elverişli tarım arazileri sürekli artan nüfusa yerleşme amaçlı mekan olurken, Kadirli'de tarımsal faaliyetlerde yavaş yavaş gerileme izlenmektedir.

3.2. Kadirli'de Şehir İçi Arazi Kullanımı

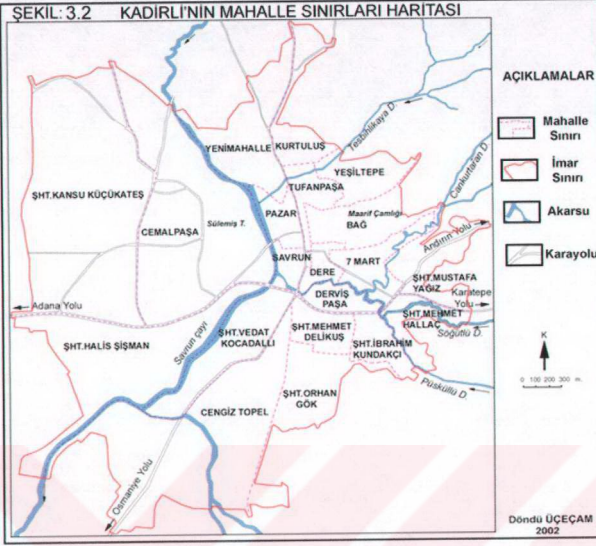
Sosyal yapıları ve ekonomik faaliyetleri birbirinden farklı çok sayıda insanın dar bir saha üzerinde yerleşmiş bulunması şehirlerin özelliklerindedir. Bu arada gerek şehrin kendi nüfusu, gerek hinterlandındaki nüfus, sahip olduğu merkezi ve özel fonksiyonlarından dolayı bir takım tesis ve hizmetlerden yararlanmaktadır. Şehrin çeşitli fonksiyonlara sahip olması dolayısı ile nüfusun ihtiyaçlarını karşılaması, farklı kullanım alanlarının meydana gelmesine ve gelişmesine sebep olmaktadır (Denker 1976, s.31).

Kadirli şehri, toplam 105.000 ha olan ilçe arazisinin yaklaşık % 1,8'ini (1868,7 ha) kapsamaktadır. Günümüzde şehrin mahalleleri arasında mekansal açıdan farklılıklar bulunduğundan en büyük alana 290,8 ha ile Cemal Paşa mahallesi, en küçük alana da 16,5 ha ile Savrun mahallesi sahiptir. Fakat Cemal Paşa, Şehit Kansu Küçükatese, Şehit Halis Şişman, Şehit Vedat Kocadallı, Cengiz Topel ve Şehit Orhan Gök gibi mahallelerin sahip olduğu alan içerisinde, bahçe ve tarla gibi şehrsel amaç haricinde kullanılan sahalara geniş yer kapladığı için, bu mahallelerin alan değerleri diğer mahallelere göre daha fazla görülmektedir (Şekil 3.2).

Tarım alanları haricindeki fonksiyonel arazi kullanım sahaları hesaplandığında, şehrin fonksiyonel arazi kullanım değerinin 1003,3 ha olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre arazi kullanımının % 46'sı tarım, % 36'sı konut, % 5'i yeşil alan, park ve bahçeler, % 1'i de ticaret fonksiyon alanlarının hakimiyetindedir (Tablo 3.5).

Kadirli'de şehir içinde kullanılan arazi oranlarına bakıldığında, ekonomik fonksiyon alanları içerisinde iş ve ticaret alanları % 1 oranıyla (18,3 ha), şehirde hizmet sektörünün ağırlık kazandığını fonksiyonel açıdan da ortaya koymaktadır (Tablo 3.5).

Günümüzde Kadirli şehrini meydana getiren 20 mahallenin toplam arazisi 1868,7 ha alan kaplamaktadır. Bunlardan şehrin merkezini oluşturan Pazar, Savrun, Dere, Bağ ve Tufan Paşa mahalleleri ise şehrin yaklaşık % 8'ini (143,3 ha) meydana getirir. Merkez mahalleler, şehirdeki iş ve ticaret alanlarının % 51'ine (9,4 ha), idari ve diğer resmi alanların % 37'sine (2,5 ha) ve eğitim-kültür alanlarının % 23'üne (3,5 ha) sahiptir. Bu sebeple şehrsel fonksiyonlar bu alanda çok belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır (Şekil 3.3).

Tablo 3.5. Kadirli'de Şehir İçi Arazi Kullanım Durumu (2001).

Arazi Kullanım Şekli	Kullanılan Alan (da)	Kullanılan Alan (%)
Tarım	8654	46,3
Konut	6795	36,3
Yeşil Alan	914	4,9
Ticaret	183	1
Eğitim	156	0,8
Sanayi	110	0,6
İdari	67	0,4
Spor	40	0,2
Ulaşım	25	0,1
Sağlık	10	0,1
Diğer	1733	9,3
Toplam	18687	100

Kaynak: Alan değerleri planimetrik yöntemle hesaplanmıştır.

Şehrin doğusunda ve merkez mahallelerin çevresinde yer alan 7 Mart, Yenimahalle, Yeşiltepe, Şehit Mehmet Hallaç, Derviş Paşa, Orhan Gök, İbrahim

Kundakçı ve Şehit Mustafa Yağız mahalleleri ise toplam 2601 da kaplayan konut alanlarıyla Kadirli'nin konut sahaları olarak dikkat çekmektedir (Şekil 3.3).

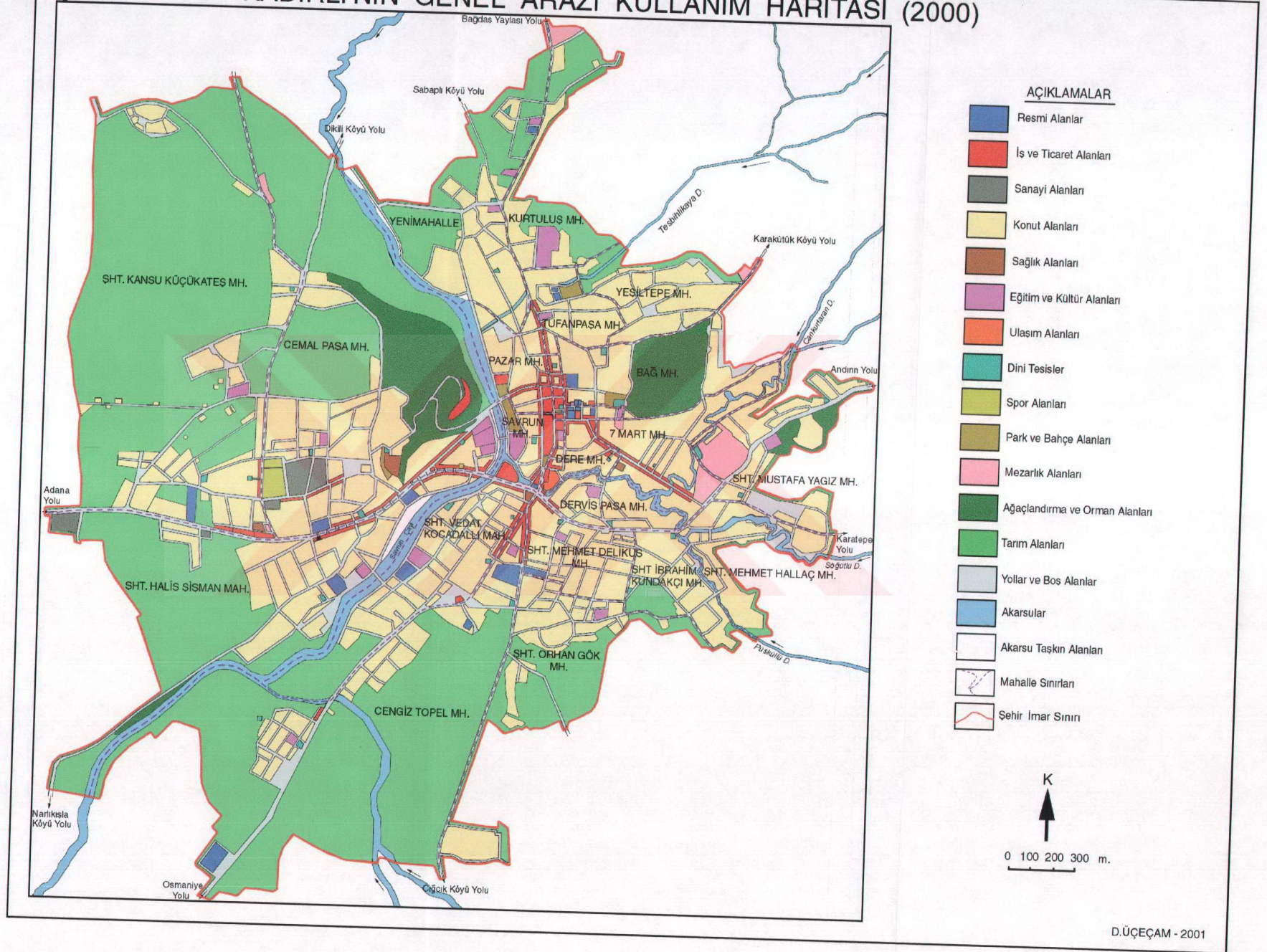
Şehrin batısı ve güney kesimlerini meydana getiren Şehit Kansu Küçükateş, Cemal Paşa, Şehit Halis Şişman, Şehit Vedat Kocadallı, Cengiz Topel ve Orhan Gök mahalleleri ile kuzeyde bulunan Yenimahalle ve Kurtuluş mahalleleri ise şehrsel aktivitenin henüz gelişme aşamasında olduğu, imar sınırları içerisindeki tarım alanlarının % 97'sine (8389 da) sahip henüz kırsal karakterli mahallelerdir (Şekil 3.3).

Kadirli'de mahallelerin barındırdıkları nüfus ve nüfus yoğunlukları birbirinden farklılıklar gösterir. Şehrin 2000 yılı itibarı ile toplam nüfusu 67270 kişi, ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu ise dekara 3,6 kişidir. Şehrsel kullanım dışında gördüğümüz tarım alanları hariç tutulacak olursa, bu değer yaklaşık iki kat artmaktadır (6,7 kişi).

Savrun çayının batısında yer alan Şehit Kansu Küçükateş, Cemal Paşa ve Şehit Halis Şişman mahalleleriyle, Savrun çayının güneyinde yer alan Şehit Vedat Kocadallı ve Cengiz Topel mahallelerinde tarla ve bahçelerin geniş alanlar kaplaması nedeniyle nüfus yoğunlukları ortalamanın altında kalmaktadır. Örneğin, nüfus miktarı açısından ortalama değer in altında nüfusa sahip olan Şehit Kansu Küçükateş mahallesinde (2390 kişi) aritmetik nüfus yoğunluğu da ortalamanın hayli altındadır (0,7 kişi/da). Şehirde en fazla nüfusa sahip ikinci mahalle olan (6510 kişi) Cemal Paşa mahallesinde ise geniş tarım arazilerinin varlığına bağlı olarak, nüfus yoğunluğu yine ortalamanın hayli altında kalmaktadır (2,2 kişi/da).

İş ve ticaret merkezinin çevresinde yer alan 7 Mart, Derviş Paşa, Şehit Mehmet Hallaç ve Şehit İbrahim Kundakçı mahallelerinin nüfus yoğunlukları ortalama değer in çok üstündedir. Örneğin 7029 nüfuslu 7 Mart mahallesinde 14,3, 3252 nüfuslu Derviş Paşa mahallesinde 13,1, 4050 nüfuslu Şehit İbrahim Kundakçı ve 4965 nüfuslu Şehit Mehmet Hallaç mahallesinde 11,7'dir. Nüfus yoğunluklarının yüksek değerler göstermesinde mahallelerin küçük alanlar kaplaması ve binaların diğer mahallelere oranla çok katlı olmasının payı büyüktür (Tablo 2.4).

ŞEKİL 3.3. KADIRLI'NIN GENEL ARAZİ KULLANIM HARİTASI (2000)

3.2.1. Konut Alanları

Kadirli’de yerleşmeyle ilgili bilgileri çok eskilere götürmek mümkün olmamakla birlikte, II. yüzyılda Romalılar döneminde kesme taşlardan inşa edilen tapınak ve bunun doğusundaki sırtlar üzerindeki mağara yerleşmeleri ile tapınağın batısında ve Savrun çayının kenarındaki tepelik alanda yer alan kaya mezarları yerleşmeye ilişkin ilk bulgularımızdır (Yurtsever 1999, s.1).

Yurtsever “Kadirli Tarihi” adlı eserinde Kadirli’deki ilk yapıların, Roma imparatoru Hadrianus tarafından inşa edildiğini ve bunların bir hamam, yönetim binaları, evler ve bir putperest tapınağından ibaret olduğunu ifade etmektedir (Yurtsever 1999, s.2). “Kadirli 2000” adlı eserde Kadirli tarihini ele alan Vayisoğlu, tapınağa 5. yy’de bir kilise ilave edildiğini belirtmektedir (Vayisoğlu 2000, s.27). Bu tarihi yapı Dulkadiroğulları döneminde 1488 yılında camiye çevrilerek “Alaüddeve Mescidi” adını almıştır (Vayisoğlu 2000, s.99).

Osmanlılar dönemi 1525-1526 yıllarına ait Tapu Tahrir defterlerinde yer alan bilgilere göre ise Kadirli’de 105 hane bulunurken 1562-1563 sayımında sipahi haneler dahil 175 hane yer almaktadır (Tablo 3.1 ve Tablo 3.2).

1649 yılındaki Anadolu seyahatleri sırasında Kadirli’ye gelen Evliya Çelebi, Kadirli kasaba merkezinin boş ve ıssız olduğunu ve sadece asker ve devlet görevlilerinin bulunduğu bir karakol durumunda olduğunu belirtmektedir ” (Temelkuran, Aktaş 1986, s.137-138). Gerçektende 1600’lü yılların ortalarında geçirilen sosyal ve ekonomik sarsıntılar sonucu Kadirli kasabasının yerinde kale içinde sığıntı, küçük bir asker ve memurlar topluluğu vardır. Asıl kalabalık sayısız insanın gittiği yaylalardadır (Yurtsever 1981, s.20).

Kadirli’de 1600-1800 yılları arasında devam eden iç anarşi ve bunalım kasabanın yerleşim merkezini tahrip etmiştir. Ancak bu sırada aşiretlerin at oynattığı yer olarak Kadirli merkezinde Alacami ve çevresinde birkaç taş bina ayakta kalmıştır (Yurtsever 1981, s.20). Başka ifadelerle 1691 yılında Rakka (Suriye)’dan firar eden aşiretler (Arap ve Türkmen taifesi) Kadirli kasabasını tahrip ve yağma etmişler, bunun üzerine halk dağlardaki yaylalara sığınmış ve kasaba merkezi boşalarak harabe haline gelmiştir (Refik 1989, s.112-113). Bu olayın sonucunda, sadece Alacami ve çevresindeki 10-15 kadar kemerli bina ayakta kalabilmiştir (Vayisoğlu 2000, s.44).

1691 yılındaki bu tahribattan sonra 1865 yılına kadar geçen 174 yıllık dönem hakkında Kadirli'ye ait sağlıklı bir bilgi bulunamamaktadır. Bu sebeple 1865 yılı Kadirli için ikinci bir varoluş kabul edilmektedir.

1865 yılında Çukurova'nın ıslahı amacıyla bölgeye gelen Fırka-i İslahiye (Reform Ordusu) harabe halinde olan Kadirli'yi yeniden imar hareketine girişmiş ve ilk etapta 600 kadar hane inşa edilmiştir. Bu tarihe kadar kasaba mimarisini yansıtan kesme ve yontma taşların yanında "Huğ" tabir edilen sazdan ve kamıştan yapılar da yer almıştır. Kasaba ahalisinden bazıları taş, kerpiç ve kereste ile evler yapmışlarsa da bunların sayıları pek azdır (Baysun 1963, s.207-208) (Foto 3.13).

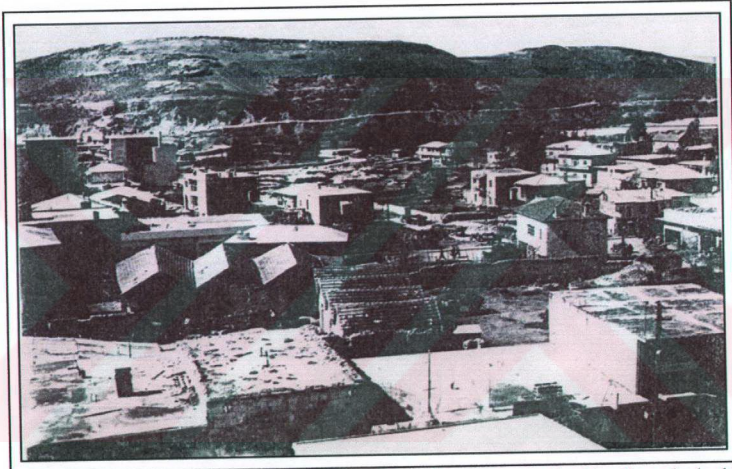
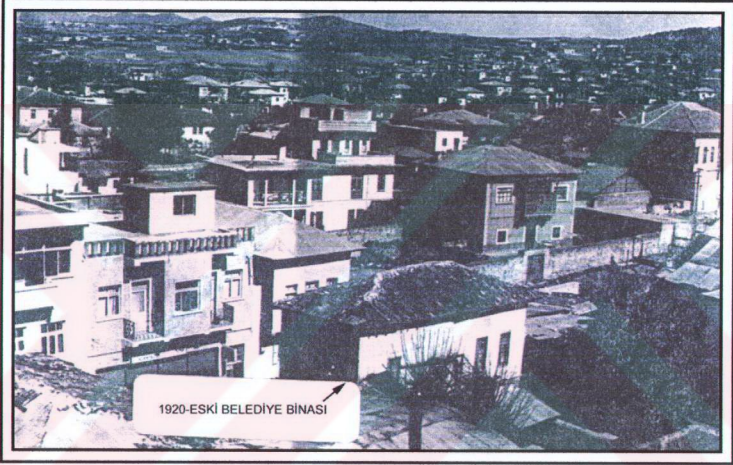

Foto 3.13. Savrun çayı doğusunda Pazar mahallesinde yer alan ve Huğ olarak tabir edilen evlerden bir görüntü (1964).

Kuruluşu 1866 yılında tamamlanan kasabada 599'u Türk, 52'si gayri müslim 651 hane bulunmaktadır (Yurtsever 1981, s.84-85). 1868 yılındaki durumu yansıtan bir rapora göre ise (Osmanlı Arşivinde İrade-Dahiliye 40352 numarada kayıtlı rapor) Kadirli'de fazla sayıda değirmen, bir hükümet konağı, 135 kapılı ve yeni esnaf dükkanları ile fırınlar bulunmaktadır. Kasaba içerisinde ayrıca 700-800 kadar hane ve çok sayıda su kuyusu yer almaktadır (Yurtsever 1999, s.105-106). 1872 yılında yayınlanan Adana vilayet salnamesine göre ise Kadirli'de 6 odalı bir medrese, bir cami (Alacami), 214 dükkan, 1 mahsere, 1 hükümet konağı vardır (Yurtsever 1999, s.143). 1875 yılında bu civarı gezen E.J.Davis, "Life in Asiatic Turkey" adlı eserinde

Kadirli için şu bilgileri vermektedir: Burası arpa tarlalarıyla kuşatılan büyük bir ovanın köşesine kurulmuştur. Burada 700 kadar ev vardır. Pazar mahallesinin bulunduğu yer büyük bir önem taşıyan antik bir şehrin yerini kaplar. Her tarafta sütunlar, beyaz mermer parçaları vs. görülmektedir. Her neresinde bir kazı yapılsa 10-12 aylık bir derinliğe kadar bile işlenmiş iri taşlar bulunur. Mevcut harabe, bir kilise veya manastır harabesidir ki bunun içinde halen cami olarak kullanılan daha küçük bir kilise mevcuttur. Kiliseden uzak olmayan bir yerde yine eski malzemenin karışık bir şekilde dizilmesiyle inşa edilmiş, sivri kemerli büyük bir binanın kubbeli kalıntıları vardır (Davis 1879, s.123-125).

Foto 3.14. Şimdiki müftülük binasının yerinde Hükümet Caddesi'nde inşa edilen eski belediye binasından bir görüntü (1920).

1881 yılına ait Adana salnamesinde Kadirli'de 1 Rüştüye (Ortaokul) olduğu belirtilmektedir (Yurtsever 1999, s.144). Belediye binası 1887 yılında (Foto 3,14), Hamidiye cami ise 1890 yılında (Foto 3.3) inşa edilmiştir (Adana İl Yıllığı 1973, s.92). 1891 tarihli Adana salnamesindeki bilgilere göre ise Kadirli'de 1 cami, 1 medrese, 1 rüştüye (ortaokul), 2 sıbyan mektebi (ilkokul), 200 dükkan, 1 kilise, 2 fabrika, 11 değirmen bulunmaktadır (Yurtsever 1999, s.144). Kadirli kasabasını oluşturan yapılarla ilgili olarak bu bölümde yer verilen değişik kaynaklara ait bilgiler görüldüğü gibi birbirini tamamlar ve doğrular niteliktedir.

Daha yakın dönemlere gelindiğinde, örneğin 1956 yılında İller Bankası tarafından yayınlanan Belediyelerimiz adlı kaynakta Kadiri' deki yapıların çoğunun ahşap olduğu, bunun yanında taş ve tuğlanın da kullanıldığı, ayrıca damların çatı şeklinde ve kiremit örtü ile kaplı bulunduğu ve evlerin % 60' ının da tek katlı olduğu belirtilmektedir. Aynı kaynakta kasabada 300 kadar dükkan ve iş yerinin bulunduğu da ifade edilmektedir (İller Bankası 1956, s.289).

İller Bankasının 1998 yılındaki raporunda ise daha ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Buna göre 1955 yılında Kadiri' de 300 kadar dükkanın yanında, 1600 hane, 1 ilkokul ve ortaokul da bulunmaktadır (İller Bankası 1998, s.14). 1960' lı yıllara gelindiğinde Kadiri' de bayındırlık alanında büyük atılımlar olmuştur. Verem Savaş Dispanseri, şehir hamamı, 7 Mart İlkokulu, üçgen park, kanalizasyon sistemi, beton yol ve kaldırımların yapımı bu döneme rastlar (Vayısoğlu 2000, s.113). 1965 yılında Kadiri' de 1700 kadar ev, 300 dükkanlı büyük bir çarşı, 1 akşam kız sanat okulu, özel bir öğrenci yurdu, 2 ilk okul (Altay 1965, s.49) ve 30 yatak kapasiteli 2 otel de bulunmaktadır (Adana İl Yılığ 1967, s.185).

2001 yılı itibarı ile ise Kadiri şehrindeki toplam 23418 adet yapının 19982 adedi konut, 30 adedi resmi ve idari kurum, 45 adedi eğitim ve kültür tesisi, 35 adedi dini yapı, 107 adedi sağlık hizmeti veren tesis, 477 adedi ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat tesisi, 11 adedi banka ve sigorta acentesi ve 2731 adedi ise iş ve ticaret işletmesidir.

Kadiri' de 1960' lı yıllara kadar konut sayısı çok yavaş bir artış göstermiş, şehrsel büyüme ancak 1965 yılından sonra hız kazanmıştır. Bu artışta ilçe köylerinden olan nüfus akışının ve buna bağlı olarak inşaat sektöründeki hareketliliğin etkisi vardır. Andırın, Göksun, Sarız ve Pınarbaşı ilçelerinin köylerinden Kadiri' ye olan göçler de konut sayısının artışında etkili olmuştur. Ayrıca sanayi kuruluşlarının ve çeşitli iş yerlerinin açılmasının bu gelişmede büyük payı vardır.

Kadiri' de arazi kullanım açısından tarım alanlarından sonra en büyük alanı doğal olarak konutlar kaplar. İş ve ticaret alanlarının çevresiyle, tarım alanlarının kenar kesimlerinde gelişme gösteren konut alanları arasında çok belirgin farklar yoktur. Şehrin ilk kuruluş yeri olarak belirlediğimiz Alacami ve çevresindeki mahallelerde geleneksel mimariyi yansıtan bina tiplerini nadiren de olsa görmek mümkündür. Bununla beraber özellikle 1965 yılı sonrasında kurulan mahallelerde

cadde, sokak ve oturma alanlarının planlı ve modern görünüşlü oldukları dikkat çeker. Özellikle kooperatifler aracılığıyla yapılan binaların bulunduğu mahallelerde bu görünüş oldukça belirgindir.

Kadirli'de yerleşim dairesel bir şekle sahiptir. Dairenin merkezinde gelişmiş olan iş ve ticaret alanının çevresi bütünüyle konut alanlarıyla kaplıdır. Konut alanlarının çevresinde ise batı ve güney kesimlerde tarım alanları, doğuda Toros dağlarının eteklerini meydana getiren tepelik alanlar, kuzeyde ise Savrun çayının yukarı kesimlerini meydana getiren, gittikçe daralan ve yükselen vadisi bulunmaktadır. Bütün bu doğal ve beşeri engeller konutların yatay gelişimini engelleyen sınırları meydana getirmektedir.

Kadirli şehrine ait 20 adet mahalleden Tufan Paşa, Pazar, Savrun, Dere ve Bağ mahalleleri, şehrin merkezini meydana getirirken; şehrsel gelişmeyle birlikte yakın gelecekte bu merkeze dahil olacağı düşünülen Şehit Vedat Kocadallı ve Cengiz Topel mahallelerinin kuzey kesimleri ile Şehit Mehmet Delikuş, Derviş Paşa mahalleleri ve 7 Mart mahallesinin batısı, şehir merkezinin bu saydığımız alanlara doğru yayılmasına imkan sağlamıştır. Öte yandan merkez ve bu merkeze doğru sokulmuş bulunan mahallelerin çevresinde gelişen diğer mahalleler ile yerleşmenin dairesel formunu kuzey-güney doğrultusunda ikiye bölen Savrun çayının batısında kalan Cemal Paşa, Şehit Kansu Küçükateş ve Şehit Halis Şişman mahalleleri arasında bir kopukluk söz konusu olmayıp mahalleler, ana güzergahlar, birbirine bağlanan caddeler ve sokaklar, Savrun çayı üzerindeki köprüler vasıtasıyla birbirine bağlanmakta ve homojen bir yapı göstermektedirler (Şekil 3.3).

Şehirdeki konut alanları, şehri kuzeyden güneye kat eden Uzunçarşı ve Osmaniye Caddeleri ile batıdan doğuya kat eden Kamil Kara Bulvarı'nın, yani başka deyişle şehri dört parçaya bölen bu iki ana güzergahın her iki yanında gelişmiş durumdadır (Şekil 3.3).

Şehrin kuzeydoğusundan güneydoğusuna doğru batı yönünde çizilecek yayın dışında yer alan tarım alanları ve şehrin doğusunda Bağ mahallesindeki Maarif Çamlığı olarak bilinen ağaçlandırılmış alan ile Savrun çayının batısında ve şehrin orta kesimlerinde yer alan Sülemiş Tepesi ve çevresindeki ağaçlandırma alanı ayrıca şehrin doğusundaki Ş. Mustafa Yağız mahallesi sınırları içerisinde yer alan şehitlik şehirde konutsal gelişmenin olmadığı alanlar olarak görülmektedir (Şekil 3.3).

Kadirli'deki konut alanlarının dağılışında dikkat çeken en önemli saha, adeta bir pastayı andıran dairesel şekilli yerleşimin *güneydoğusundaki çeyrek dilimdir*. Burası Torosların eteklerinden inen akarsu vadilerinin etrafında gelişmiş konut alanlarından meydana gelmektedir. Şehirde en fazla nüfus barındıran mahalleler genellikle bu dilimde toplanmıştır (Şekil 2.5). Cankurtaran deresi, Söğütlü dere ve Püsküllü dere vadilerinin yer aldığı, hafif eğimlerle yükselen 7 Mart, Şehit Mustafa Yağız, Şehit Mehmet Hallaç, Şehit İbrahim Kundakçı, Şehit Orhan Gök, Derviş Paşa ve Şehit Mehmet Delikuş mahallelerinin yer aldığı bu kesimde şehir nüfusunun % 47'si yaşar ve nüfus yoğunluğu hektara 100 kişidir (Şekil 2.6, Şekil 2.7). Aynı zamanda şehirde yer alan konutların % 44'ü bu alanda toplanmıştır. Nüfusun ikamet ettiği konut alanlarına göre dağılışı yapıldığında nüfus yoğunluğu hektara 160 kişiye yükselmektedir (Şekil 2.7). Toplam 202 hektar alan kaplayan buradaki 8790 konutun yoğunluğu ise hektara ortalama 40 konuttur.

Şehrin orta, doğu ve kuzey kesimlerini meydana getiren *pastanın kuzeydoğu dilimi* de (Savrun çayı ile Bülbül deresi arasındaki kısım) Toroslar'ın eteklerinden inen Tesbihlikaya (Kurt) deresinin her iki yakasında gelişmiş konut alanlarından meydana gelmektedir. Tesbihlikaya (Kurt) deresi vadisinin yer aldığı hafif eğimlerle yükselen bu kesimde merkez mahalleler olarak adlandırdığımız Tufan Paşa, Savrun, Pazar, Dere ve Bağ mahalleleri dışında Yeşiltepe, Kurtuluş ve Yenimahalle de bulunmaktadır. Bu alanda şehir nüfusunun % 26'sı yaşar ve nüfus yoğunluğu hektara 50 kişidir (Şekil 2.6). Aynı zamanda şehirde yer alan konutların % 26'sı bu alanda toplanmıştır. Nüfusun ikamet ettiği konut alanlarına göre dağılışı yapıldığında, nüfus yoğunluğu hektara 100 kişiye yükselmektedir (Şekil 2.7). Toplam 173 hektar alan kaplayan buradaki 5231 konutun yoğunluğu ise hektara ortalama 30 konuttur. Bu dilimde yer alan merkez mahalleler, şehirde en az nüfusa sahip mahallelerdir. Burada ticarethaneler yoğunluk kazandığından, konut sayıları diğer mahallelere göre hem daha az, hem de dikey yönde gelişme göstermektedir.

Son yıllarda nüfusunda artış görülen şehrin batı yarısındaki Cemal Paşa, Şehit Halis Şişman, Şehit Kansu Küçükateş, Şehit Vedat Kocadallı ve Cengiz Topel mahalleleri daha çok tarım alanları içerisinde ve önemli karayolları çevresinde gelişme göstermişlerdir. Belirtilen bu mahallelerde şehir nüfusunun % 27'si yaşarken, tarım işletmelerinin çok geniş alanlar kaplaması nedeniyle nüfus yoğunluğu da düşüktür (20 kişi/ha) (Şekil 2.6). Nüfusun ikamet ettiği konut

alanlarına göre dağılışı yapıldığında, nüfus yoğunluğu hektara 50 kişiye yükselmektedir (Şekil 2.7). Toplam 304,6 hektar alan kaplayan buradaki 5366 konutun yoğunluğu ise hektara ortalama 20 konuttur. Şehrin batısında yer alan bu 5 mahallede tarla ve bahçelerin geniş alanlar kaplaması, buradaki arsa bedellerinin şehir merkezine oranla daha ucuz olması, yerel yönetimin bu alandaki yerleşmeyi desteklemesi ve Kadırlı-Adana karayolunun bu bölgeden geçmesi gibi nedenlerden dolayı, şehrin bu kesiminde kooperatifler aracılığıyla konutlaşma çabaları görülmektedir.

2000 yılı bina sayım cetvellerine göre Kadırlı şehrinin 20 mahallesinde, 19982 adet konut bulunmaktadır. Şehirde en fazla konut 1987 adetle 7 Mart mahallesinde, en az konut ise 367 adetle Savrun mahallesindedir. Kadırlı'de konutlar toplam 679,5 hektara yayılmakta ve hektara ortalama 30 konut düşmektedir (Tablo 3.6)

Tablo 3.6. Kadırlı'de Konutların Mahallelere Göre Dağılışı ve Yoğunluğu (2000)

MAHALADI	Mah.Alanı (ha)	Konut Sayısı	Konut Alanı (ha)	KonutYoğ Konut/ha	Topl. İçnd. Konut. %'si
Savrun	16,5	367	4,3	86	1,8
Pazar	28,8	666	19,1	35	3,3
Dere	17,1	595	12,2	49	3
Tufanpaşa	21,1	580	16	36	2,9
Kurtuluş	46,4	718	10	72	3,6
K.Küçükates	355,7	681	64,5	10	3,4
V.Kocadalı	88,4	865	55,2	15	4,3
Yeşiltepe	44,9	735	34,1	21	3,7
Bağ	60	990	24,3	40	5
Cengizlopel	288,8	918	38,6	24	4,6
Derviş Paşa	24,9	959	22,6	42	4,8
M.Delikuş	33,4	1057	29,1	36	5,3
H. Şişman	187,1	1002	56,4	18	5
Yenimah.	91	1175	53,2	22	5,9
Orhan Gök	91,4	1344	25,2	53	6,7
İ.Kundakçı	34,6	1090	25,9	42	5,5
M.Yağız	56,7	1187	29,8	40	6
M.Hallaç	42,3	1166	33	35	5,8
Cemalpaşa	290,8	1900	89,9	21	9,5
7 Mart	49,2	1987	36,4	54	9,9 ¹⁾
TOPLAM	1868,7	19982	679,5	29	100

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Mahalle alan büyüklüklerinin farklılığı, merkez mahallelerle çevre mahalleler arasındaki binaların kat yüksekliklerinin değişmesi, mahallelere göre konut sayıları arasındaki farklılıklar gibi nedenlerden dolayı mahallelere göre konut yoğunluğunda

değişiklikler meydana gelmektedir. En yüksek konut yoğunluğu hektara 86 konut ile şehrin merkezinde yer alan Savrun mahallesindedir. Bu mahalleyi sırasıyla hektara 72 konut ile Kurtuluş, 54 konutla 7 Mart, 53 konutla Orhan Gök ve 50 konutla Dere mahallesi takip eder. Geri kalan 15 mahallenin ise konut yoğunluğu hektara 50 konuttan daha azdır (Tablo 3.6.).

İmar planı içerisinde yer alan 1868,7 hektarlık şehir arazisinin tarım alanları dışındaki 1003,3 hektarı çeşitli fonksiyonel faaliyetler tarafından kullanılmaktadır. Mahalle alan büyüklüğü bakımından Şehit Kansu Küçükateş mahallesi (355,7 ha) ilk sırada yer almakta ve onu Cemal Paşa (290,8 ha), Cengiz Topel (288,8 ha) ve Şehit Halis Şişman (187 ha) mahalleleri takip etmektedir. Geri kalan 16 mahallenin ise alanı 100 hektardan azdır (Şekil 3.2).

Kadirli şehrinde 1985 yılı genel nüfus sayımı istatistik sonuçlarına göre toplam yerleşik nüfus miktarı 48079 kişi iken, 2000 yılında 67270 kişiye ulaşmıştır. Toplam hane halkı sayısında da nüfustaki artışa paralel olarak bir artış söz konusudur. Hane halkı büyüklüklerinde ise 5 ve 5'in altındaki hane halkı sayısında artış görülürken, 5'in üzerindeki hane halkı büyüklüğünde azalma görülmektedir. Buna bağlı olarak ortalama hane halkı büyüklüğü oranı 1985 yılında 5,7'den 2000 yılında 4,2'ye gerilemiştir. Bu gerilemede Kadirli halkının pedereşahi aile yapısından küçük aile yapısına geçişi etkili olmuştur (Tablo 3.7).

Tablo 3.7. Kadirli'de Yerleşik Nüfus, Hane Halkı Sayısı ve Büyüklüğü (1985-2000).

Yıllar	TOP. HANE HALKI SAYISI	TOPLAM YERLEŞİK NÜFUS	HANE HALKI BÜYÜKLÜĞÜ										ORT. HANE HALKI BÜY.
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+	
1985	8395	48079	228	664	795	1215	1352	1207	1002	777	503	652	5,7
1990	10405	54923	281	483	1232	1869	1847	1536	1211	651	407	528	5,2
2000*	16010	67270	720	2290	2785	3954	3215	1711	723	349	130	133	4,2

Kaynak: D.İ.E., *Bina Sayım Cetveli

Kadirli şehrindeki *kat yükseklikleri* ana ulaşım güzergahı üzeri ve bunun gerisindeki alanlar olmak üzere iki kesimde farklılık gösterir. Ana ulaşım güzergahları üzerinde yer alan sahalarla, merkez olarak seçilen bölgelerde kat sınırlaması bulunmazken, bu bölgelerde en fazla 4-5 katlı binalara rastlanmaktadır. Merkez alanların çevresi ve ana güzergahların gerisindeki alanlarda ise genellikle tek

ya da iki katlı yapılar yer almaktadır. Bu nedenle şehirde 2'den fazla kata sahip olan binalar oldukça azdır ve bunların çoğunluğu da kamuya ait binalar ile yapımına 1990 sonrasında başlanan yapı kooperatifleridir. Bunlardan 8 katlı Özel İdare İş Hanı, 5 katlı PTT, 4 katlı Belediye ve Emniyet Müdürlüğü ile 3 katlı Hükümet Konağı'nın bulunduğu binaları ve özellikle şehrin batı ve güneyinde yapılan ve inşa halinde olan yapı kooperatiflerini en fazla kat sayısına sahip binalar olarak sayabiliriz. Bunların haricindeki yapıların büyük çoğunluğu 2 kat olarak inşa edilmişlerdir. Kadırlı'deki ortalama konut yüksekliklerinin 1-2 kat olmasındaki en önemli neden, Kadırlı halkının yaşam biçimidir. Tarımsal bir kültüre sahip olan Kadırlıliler genellikle tek katlı ve bahçeli konutlarda yaşamayı tercih etmektedirler. Konutlarının çevresinde tarlaları bulunanlar ise, araç-gereçlerini ve mahsullerini saklamak ve depo etmek amacıyla iki katlı konutlara ihtiyaç duymaktadırlar.

Bununla beraber şehir merkezinde bir işle ya da ticaretle uğraşmakta olan bazı işyeri sahiplerinin dahi, şehir merkezindeki mülkünün arsa bedelinin yüksek oluşuna bakmaksızın kat sayısını artırmadığı ve konutunu ticaret alanının çevresindeki tek ya da 2 katlı konutların yer aldığı bahçeli konutlardan seçtiği gözlemlenmiştir (Foto 3.15).

Kadırlı'de şehrsel gelişimin son yıllarda hız kazanmasında ve mekanın yatay yönde olduğu kadar dikey yönde de şekillenmesinde, konut yapı kooperatiflerinin etkisi büyük olmuştur. 1978 yılında kurulan ve 1983 yılında oturma açılan Cengiz Topel mahallesinin güneybatısındaki 100. Yıl sitelerinin ardından, 1993-2000 yılları arasında 10 adet yapı kooperatifi daha kurulmuştur. Bunlardan Şehit Halis Şişman mahallesindeki Mervem konutları 1997 yılında, Şehit Orhan Gök mahallesinin güneyindeki Ergenekon siteleri 1998, Kadırlı evleri 2000 yılında, Şehit Kansu Küçükateş mahallesindeki Cansum kooperatifleri 1998 yılında ve Şehit Halis Şişman mahallesindeki Huzurkent siteleri de, 2001 yılında tamamlanarak yerleşime açılmışlardır. Bunlardan başka 1997 yılında yapımına başlanan Şehit Kansu Küçükateş mahallesindeki Gazioğlu sitelerinin 10 blok inşaatından 3 blok inşaatı tamamlanmışken, yapımına 1998 yılında başlanan Cemal Paşa mahallesindeki Batıkent siteleri ile yapımına 1999 yılında başlanan Şehit Halis Şişman mahallesindeki Lider siteleri ve Şehit Vedat Kocadalı mahallesindeki Kadırlı Kent konutlarının büyük bir kısmı tamamlanmış durumdadır (Foto 3.16)

Foto 3.15. Şehrin batısında, genellikle tek ve iki katlı evlerin yer aldığı bahçeli konut alanlarından bir görüntü (2001).

Foto 3.16. Şehir Kansı Küçükates mahallesinde yer alan ve 1998 yılında yapımı tamamlanan Cansum kooperatiflerinden bir görüntü (2001).

Kadirli'deki konutlarda *yapı malzemesi* olarak genellikle briket ve tuğlanın kullanıldığını görmekteyiz.

Şehirde özellikle eski yapılarda taş malzeme kullanılmış, kesme taşlar kullanılarak nadiren ahşap iskeletli, çoğunlukla yığma binalar yapılmıştır. Ancak yeni yapılan binalarda ise çoğunlukla betonarme karkas kullanılmakta, duvarlar briket ve ekseriya tuğla ile örülmektedir (Foto 3.17).

Foto 3.17. Bağ mahallesindeki eski ve yeni yapıların birlikte görüntüsü (2001). Eski yapılar genellikle ahşap iskeletli taş binalardan oluşurken yeni binalar betonarme iskeletli briket yapılardan meydana gelmektedir.

Kadirli'de konut olarak kullanılan 19982 yapının 15980'i betonarme iskeletle, 996'sı ahşap iskeletle ve 3006'sı yığma sistemle yapılmıştır (Kadirli Belediyesi Kayıtları).

Kadirli'de şehir meskenleri ile yakın çevresindeki köy meskenleri arasında hemen hemen hiç fark yoktur. Geleneksel ev planlarını hemen her meskende görmek mümkündür. Ancak son yıllarda yapılan yeni meskenlerde bir takım farklılıklar göze çarpmaktadır.

Yerleşme coğrafyası terminolojisinde bağ-bahçe evleri olarak belirtilen, yerleşmelerin en basit şekillerinden olan ve yöre halkının "Huğ" diye adlandırdığı yerleşme şekline araştırmamızda az da olsa rastlanmaktadır. Eskiden, huğ adı

verilen bu evler, göçebelerin toprağa bağlanmadan önce, ovadaki kışlak sahalarda oturdukları barınaklara karşılık gelmekte iken, günümüzde hâlâ yerleşik halktan bazılarının konutu durumundadır. Geçmişe nazaran daha dayanıklı hale getirilmiş bulunan bu meskenler, çevreden kolaylıkla temin edilebilen ılgın, kelebek çalısı, saz ve karni gibi bitkilerin kesilip, dal ve yaprakları ayrıldıktan sonra, inşa edilecek evin zeminine kısa mesafelerle ve genellikle karniye direkler dikilmesiyle şekillenmektedirler. Daha sonra bu direklerin araları saz ve çalılarla örülerek duvarlar yükseltilmektedir. Bu meskenlerin damları da meyilli bir şekilde sazlarla kapatılmaktadır. Evlerin inşa edilmesinden kısa bir süre sonra çeşitli böcek ve haşerelerin duvarların içerisinde barınmalarını önlemek amacıyla, iç ve dış cepheleri balçıkla sıvanmakta ve böylece dayanıklılığı ve ısı izolasyonu da artırılmaktadır. Genellikle tek odalı çit meskenler kolay ve masrafsız inşa edilmeleri sebebiyle, hala bölgenin kır peyzajında olduğu gibi, Kadırlı'nın çeşitli mahallelerinde nadiren de olsa varlığını korumaktadır (Foto 3.18 ve Foto 3.19).

Foto 3.18. Pazar mahallesinde yer alan “Huğ” evlerden bir görünüm. Tek odalı olarak inşa edilen ve üzeri saz, karni vs. ile kapatılan bu meskenler, günümüzde yağmurun etkisinden korunmak ve dayanıklılığını artırmak için sac ve teneke parçalarıyla kapatılmaktadırlar (2001).

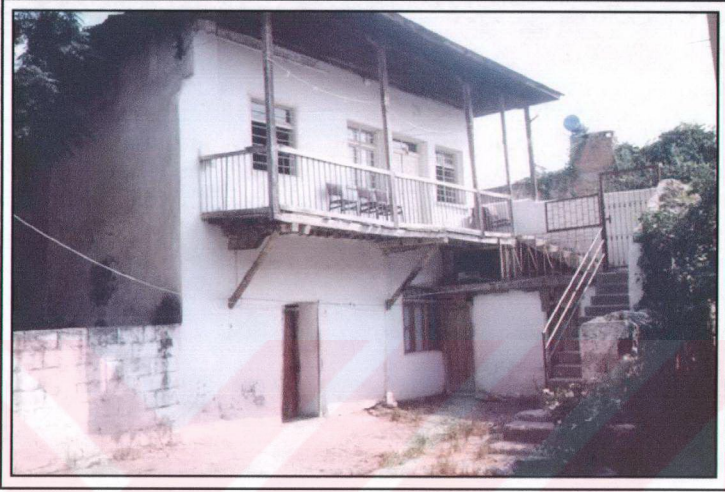

Foto 3.19. Dayanıklılığı daha da artırılmış, çatısı yenilenmiş, pencereleri büyütülmüş modern bir “Huğ” evi. 1960’lı yıllarda ağaç dallarının üst üste örülmesiyle ve balçıkla sıvanmasıyla yapılan bu huğ evi, günümüzde çeşitli konstrüksiyon değişiklikleri yapılarak daha kullanışlı hale getirilmiştir. Pazar mahallesi (2001).

Kerpiç, ısıyı kolay iletmeyen bir inşa malzemesidir. Bu itibarla Kadirli ovasında yakın zamana kadar tercih edilmiştir. Ancak bu bölgede yer altı suyu seviyesinin kimi yerde zemine çok yakın oluşu, bu mesken tipinin şehirde yayılmasını kısmen engellemiştir. Nitekim taş, kerpiç ile rekabet halindedir. Arazi çalışmalarımız sırasındaki gözlemlerimizde ise kerpiç evlerin artık birer harabe olarak kaldıkları tespit edilmiştir.

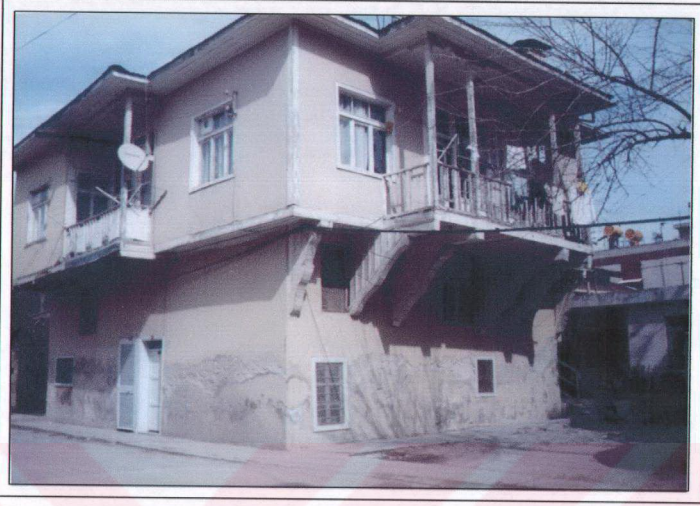
İnşa malzemesi olarak taş, Toros dağlarının eteklerinde kurulmuş olan Kadirli’de fazlaca kullanılmaktadır. Çevrede yaygın olarak bulunabilen marnlı kalkerlerin mesken inşaatında kullanılmasıyla, taş meskenler özellikle kerpiçe karşı üstünlük sağlamaktadır. Bununla beraber inşa tarzı ve tekniği itibarı ile taş mesken ile kerpiç ev arasında bir fark yoktur. Kazılarak ya da kırılarak çıkarılan taşlar, genellikle hiç işlenmeden, düz yüzeyleri birbirinin üzerine gelecek şekilde yerleştirilirler. Günümüzde yapılanlarda kesme taşlar ve dayanıklılığı artırmak amacıyla da harç kullanılmaktadır. Kadirli’deki taş meskenlerde kerpiçlerde olduğu gibi ahşap malzemeden özellikle faydalanılmaktadır. Kapı ve pencerelerin üst kısımlarına konulan düz ve kalın tahtalar yardımıyla binanın mukavemeti artırılmaya

çalışılmaktadır. Kerpiç meskenlerden farklı olarak taş meskenler iki kat yapılabilmektedirler (Foto 3.20).

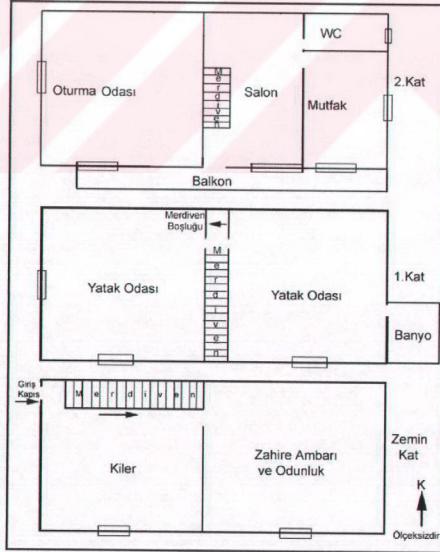
Foto 3.20. Tufan Paşa mahallesinde yer alan ahşap karkaslı taş meskenlerden bir görünüm. Bu meskenler genellikle 2 katlı olup, balkon, 2. kata çıkılan merdiven, tavan ve ara kat taban tamamıyla ahşap ile yapılmışlardır (2001).

1950’li yıllarda Kadırlı’ye göç eden Selanik ve Bulgaristan göçmenlerine ait meskenlerde bu yapı tekniğini görmek mümkündür (Foto 3.21 ve Foto 3.22). Bu meskenlerden bazılarında ise bir de bodrum kat vardır. Bodrum katı kiler, zahire ambarı ve odunluk olarak kullanılır. 1. kat genellikle yatak odalarından oluşurken, 2. katta sürekli oturulmakta ve misafir ağırlanmaktadır. Meskendeki mutfak ve tuvalet gibi bölümler 2. katta yer alırken, banyolar ise 1. katta bulunur (Foto 3.21, Şekil 3.4)

Foto 3.21. Şehirde yer alan ahşap karkaslı taş meskenlerden bir görünüm. Selanik göçmenlerine ait ahşap karkaslı taş meskenler genellikle Bağ mahallesinde yer almaktadırlar. Çoğunlukla 2 kattan oluşan bu meskenlerin sayıları giderek azalmaktadır (2001).

Şekil 3.4. Bağ Mahallesi'nde Yer Alan Bulgaristan ve Selanik Göçmenlerine Ait Bir Ev Planı (2001).

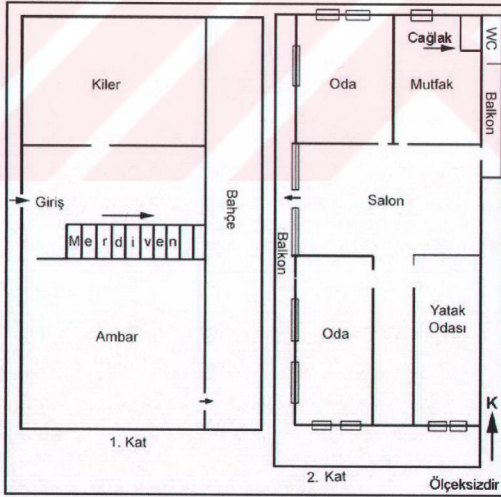
Foto 3.22.1950’li yıllarda Kadirli’ye yerleşen Bulgaristan ve Selanik göçmenlerine ait bir mesken örneği. Bu meskenlerin bazıları etrafı taş duvarla çevrili bahçe içerisinde yer alır. Bu tür evler Selanik ve Bulgaristan’da yaşayan Türk göçmenlerinin kültürel yaşantılarını Kadirli’de de yansıtmaktadır (2001).

Bağ mahallesindeki farklı mesken tiplerinden birisi de mimari tarzı gayri müslimlere ait olan meskenlerdir. Şehirdeki diğer ahşap karkaslı meskenlere benzeyen bu evler, güney ve batısını dolaşan “L” biçimindeki balkonu, dar ve uzun pencereleri ile diğerlerinden ayrılırlar. Taş duvarla çevrili bahçe içerisinde yer alan ve genellikle 2 kattan oluşan bu evlerin 1. katı kiler ve ambar gibi kullanımlara ayrılırken, 1. kattan ahşap bir merdivenle asıl oturulan 2. kata çıkılmaktadır. Ortasında doğu, batı ve güney yönüne bakan “T” biçimli bir salonun bulunduğu katta, 3 oda ve 1 de mutfak bulunmaktadır. Mutfakta ayrıca halk arasında “Cağlak” adı verilen, banyo yapılan bir bölüm yer almaktadır. Tuvalet ise binanın kuzeyindeki eğreti bir balkonun köşesindedir (Foto 3.23, Şekil 3.5).

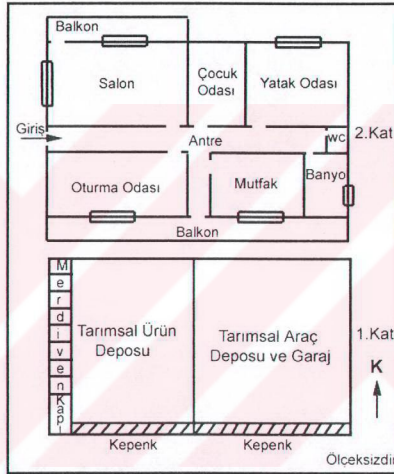
Foto 3.23. Bağ mahallesinde yer alan ve mimarisi gayri müslimlere ait bir evin görünümü (2001).

Şekil 3.5. Şehirde Yer Alan ve Mimarisi Gayri Müslimlere Ait Bir Ev Planı (2001)

Kadirli'nin batısı ve güneyindeki tarım alanları içerisinde, çevresinde genellikle sebze bahçeleri bulunan iki katlı betonarme konutlara yaygın olarak rastlanmaktadır. Zemin katları hakim iktisadi faaliyet türüne bağlı olarak tarımsal ürün depoları ile oto ve traktör garajlarından oluşan konutların 2. katları oturmak amacıyla kullanılır. Düz dam konstrüksiyonuna sahip olan bu konutlara şehir merkezi çevresinde de fazlaca rastlamak mümkündür. Damlar, üzerinde buğday yayma, tarhana kurutma, çamaşır asma ve halı yıkama amacıyla kullanıldığı gibi, sıcak yaz aylarında gece uyumak için de kullanılmaktadır (Şekil 3.6)

Şekil 3.6. Kadirli'de Yeni Bir Ev Planı (2002).

Tuğlanın mesken inşaatında kullanılmasından sonra, mesken tip ve şekillerinde bazı değişiklikler olmaya başlamıştır. Tuğla ve daha yakın zamana kadar briketle inşa edilen meskenler genellikle kare şeklindedir. Ekseriya iki katlı inşa edilmektedir ve pencereleri diğer mesken tiplerine göre daha büyük ve oda sayıları da daha fazladır.

Kadirli'deki meskenlerin çatı tipleri dam örtüsünde kullanılan malzemenin cinsi ve damlardaki yüzeylerin farklılığı gibi çeşitli faktörlerin ortak etkilerinin bir sonucudur. Damları sazlarla örtülü çit meskenlerde, meskenin üzerine düşen yağmurun süratle akıp gitmesi için damlara 40 derece meyil verilmektedir.

Kerpiç ve kısmen taş meskenlerin bir kısmının örtülü çatıları hemen hemen düzdür. Bununla beraber eski yapılarda genellikle 25-30 derece meyilli çatı sistemleri inşa edilmiş ve çatının üzeri kiremit veya oluklu saça kaplanmış durumdadır. Üzerinde tarhana kurutulan, buğday yayılan, çamaşır asılan, halı yikanan düz damlar, yeni yapılarda yaygın olarak tercih edilmektedir (Foto 3.24).

Son dönemlerde inşa edilen bu yeni yapılarda, eski yapılarda olduğu gibi kiremit ya da saç örtülü çatı sistemlerine resmi ve idari kurumlar dışında hemen hiç rastlanmaz. Ekseriya betonarme iskeletli, briket ve tuğla ile oluşturulmuş günümüz konutlarındaki damlar yaygın olarak beton ve düz damlıdır. Düz dam, halk tarafından sıcak ve bunaltıcı geçen yaz aylarında akşam serinliğinden yararlanarak uyumak amacıyla da kullanıldığından, dam yapılırken birkaç tuğla yüksekliğinde çepeçevre çevrelenerek gerek mahremiyeti koruma ve gerekse uyurken düşme gibi tehlikelerin bertaraf edilmesi amaçlanmıştır (Foto 3.24).

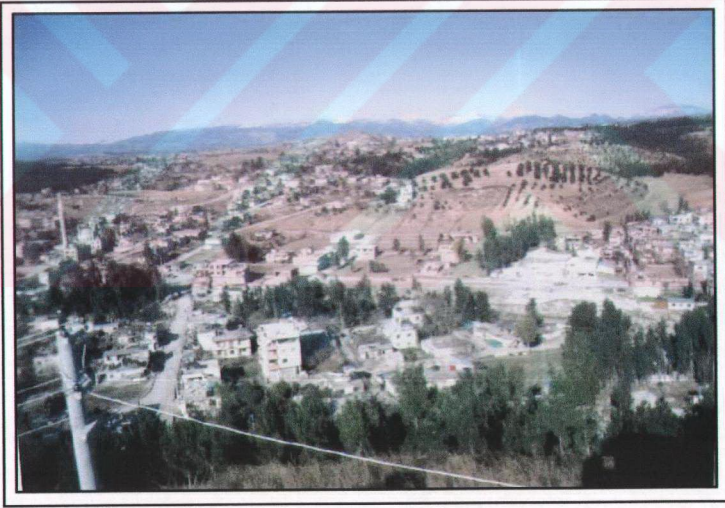

Foto 3.24. Düz damlı betonarme konutlardan bir görünüm. Kadiri’de resmi daireler, okullar, vb. gibi binalar dışında yeni yapılan konutlarda çatıya rastlanmaz. Çatılı konutlar genellikle ahşap karkaslı taş meskenlerde görülür. Betonarme konutların damlarının çeşitli amaçlar nedeniyle kullanılıyor olması ise halkın kültürel bir özelliğidir (2000).

Şehirdeki eski ve yeni konutların çatı sistemlerinde görülen bu farklılıklar; daha eski dönemlerde inşa edilen konutların tamamen açık tavanlarının yağışa karşı korunması için çatıyla örtülmesinden; yeni inşa edilen betonarme konutlarda ise düz

damın çeşitli amaçlarla kullanıma imkan sağlaması, bölgenin iklim şartlarına da bağlı olarak çatıya gerek duyulmaması ve ek masraf gerektiren lüks bir yapı olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple günümüzde Kadirli'de düz damlı betonarme konutların hakimiyeti söz konusudur.

Kadirli hızla büyümeye başladığı 1965 yılı sonrasında, aldığı hızlı göç sebebiyle çarpık bir şehirleşme, gecekondulaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Şehrin kuzeydoğu, doğu ve güneydoğu kesimleri eğimin arttığı, yapının killi ve marnlı kayalardan oluştuğu ve iyi drene olmadığı kesimleri olarak muhtemel heyelan bölgeleridir. İskana elverişsiz ve yerel yönetince iskana yasaklı olan bu bölgeler, alt yapısı yetersiz ve plansız kaçak yapılaşma nedeniyle gecekonduarca işgal edilmişlerdir (Foto 3.25). Şehrin güney ve batı kesimlerinde gerçekleştirilen toplu konut projeleriyle öncelikle şehrin gecekondulaşma problemlerinin çözülmesi amaçlanmıştır.

Foto 3.25. 1980'li yıllarda özellikle şehrin doğu ve kuzeydoğu kesiminde gecekonduarın yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan çarpık kentleşmeden bir görüntü (2001).

3.2.2. Resmi ve İdari Fonksiyon Alanları

Kadirli şehrinde 67 dekarlık bir alan kaplayan idari kurumlar, her taraftan kolayca ulaşılabilen, ulaşım güzergahlarının düğümlendiği merkezi sahalarda yer almaktadır. Merkez mahalle sınırlarının karşılaşma sahasında yer alan Hükümet Konağı ve Belediye binasını şehirdeki idari kurumların toplandığı alanlar olarak görmek mümkündür. Nitekim kaymakamlık makamı ve çeşitli bakanlıklara bağlı 15 ilçe müdürlüğü ve onlara ait hizmet birimleri Hükümet Konağında yer almaktadır (Foto 3.26).

Foto 3.26. 1956 yılında inşa edilen kaymakamlık binasından bir görüntü (2002).

Kuzey-güney doğrultulu Hükümet caddesi ile doğu-batı doğrultulu Alacami ve Coşkunlar Caddesi arasında kalan sahayı şehrin yönetim merkezi olarak gösterebiliriz. Nitekim 16 dekarlık alan kaplayan Hükümet Konağı, Merkez Jandarma Karakolu, İlçe Emniyet Müdürlüğü ve Özel İdare İş Hanı ile 2,250 da alan kaplayan Postane ve Türk Telekom A.Ş., bu söz konusu yönetim merkezinde yer almaktadır. Aynı zamanda Maliye binası, Türk Gıda Odaları, Türk Hava Kurumu, Milli Eğitim Müdürlüğü, Nüfus Müdürlüğü ve Ziraat Odası Başkanlığı gibi diğer resmi alanlar da bu merkezdedir (Şekil 3.7).

Şehrin merkezi iş sahasında yer alan, kuzey-güney doğrultulu Uzunçarşı Caddesi ile Hükümet Caddesi arasındaki saha Tufan Paşa mahallesinin şehir

merkezine dahil olduğu kesimdir. Bu kesimin Alacami caddesine bakan Belediye caddesi üzerinde Belediye binası (375 m²) (Foto 3.27) ve onun kuzeyinde Müftülük, Esnaf Kefalet Kooperatifi, batısında Arslantaş, Sunbas ve Kesiksuyu Sulama Birlikleri'nden oluşan idari alanlar yer alır (Şekil 3.7).

Foto 3.27. Hükümet konağının ve Hükümet Caddesi'nin batısında yer alan belediye binası. Belediye binası ve hükümet konağının bulunduğu alan, şehrin diğer önemli resmi kurumlarının da bulunduğu Hükümet, Alacami ve Coşkunlar Caddeleri'nin birleştiği alana karşılık gelmektedir (2001).

Sınırlarını çizdiğimiz yönetim merkezi dışında kalan diğer resmi alanlar ise şehrin çeşitli kesimlerine dağılmış durumdadır. Toprak Mahsulleri Ofisi, Cezaevi ve Tedaş Trafo şantiyesinin yer aldığı şehrin güneyindeki Osmaniye caddesi ile Alparslan Türkeş caddesi arasında kalan kesiminde T.M.O 12,4 dekar, Cezaevi 3 dekar ve Tedaş Şantiyesi de 8 dekarlık alanlarda yer almaktadır. Şehrin batısındaki Şehit Kansu Küçükateş mahallesi sınırları içerisinde yer alan ve Adana karayolunun kuzeyindeki Ziraî Donatım Kurumu ise 14,250 dekarlık alanıyla şehirde göze çarpan diğer bir idari fonksiyon alanıdır. Ayrıca bundan başka Cemal Paşa mahallesindeki Küçük Sanayi sitesinde yer alan Madeni Sanatkarlar Odası, Derviş Paşa mahallesindeki Andırın yolu üzerinde yer alan İlçe Tarım Kredi Kooperatifi, Savrın mahallesindeki Ticaret Odası ve 416 m²'lik Tapu Kadastro Müdürlüğü, Şehit Halis

Şişman mahallesinde ve Kamil Kara Bulvarı üzerinde yer alan Orman İşletme Müdürlüğü de şehirdeki diğer idari alanlar arasında sayılabilir (Şekil 3.3).

3.2.3. Ekonomik Fonksiyon Alanları

3.2.3.1. İş ve Ticaret Alanları

Kadirli'nin ticari fonksiyonu hakkında elde ettiğimiz tarihi bulgulara göre;

Kadirli'de "isneyn pazarı" olarak tabir edilen ve pazartesi günleri kurulan bir ticari etkinlikten bahsedilmektedir (Orhonlu 1963, s.76-77).

1600-1800 yılları arasında bölgede devam eden iç anarşi ve bunalım; kasabanın yerleşim merkezini tahrip etmiş, kasabayı otlar ve çalılar kaplamıştır. Ancak Alacami ve çevresindeki birkaç taş binanın ayakta kalabildiği kasaba, bu haliyle bile dağ kolu aşiretleri ile hayvan sırtında mal taşıyan tüccarların mal takas yeri olarak kullanılmış, dolayısıyla kasaba "pazaryeri" denilen dar bir alanda kalmış ve buraya "Kars Pazarı" denmiştir (Baysun 1963, s.118 ve Yurtsever 1981, s.20).

1865-1866 yıllarında Kadirli kasabası yeniden kurulurken, Pazaryeri olarak bilinen, birkaç konak ve evden başka yerleşimi olmayan ve eski yerleşimi Alacami çevresinde bulunan (aynı zamanda eski Pazaryeri) terk edilmiş bir yerdir. "Askerler ellerinde tuttıkları uzun kendir ipe Savrun'a paralel bir ana cadde (bugünkü Uzunçarşı Caddesi) ve caddeye dikine inen sokaklar açmışlardır. Kadirli o zaman kuzeyde (Tesbihlikaya veya Kurtderesi) ve güneyde (Bülbül deresi) iki küçük dere ile Savrun suyu arasında Alacami etekleri merkez alınarak kurulmuştur (Yurtsever 1999, s.99). "Çukurova'da Pazaryeri adıyla iki mahal vardı. Bunlardan biri Osmaniye kasabasının kurulmuş olduğu yer, ikincisi ise Kars-ı Zülkadriyye kasabasının, sonradan kaldırılmış olduğu yerdir" (Halaçoğlu 1973, s.13-14). Daha açık bir ifadeyle, sözü edilen Pazaryeri, günümüzde Pazar mahallesinin güneydoğu kesimidir.

Osmanlı arşivinde İrade-Dahiliye 40352 numarada kayıtlı bulunan 1868 yılına ait Kadirli kaymakamı Ahmet Bey'in raporuna göre, günümüzde Pazar mahallesinin güneydoğusunda bulunan eski hükümet konağı yakınında 135 adet kapılı esnaf dükkanı ve fırınlardan oluşan bir çarşı tesis edilmiş olup; Adana, Maraş, Haçin (Saimbeyli) ve diğer yerlerden gelen tüccarlar burada her çeşit mal ve eşya satmaktadırlar (Yurtsever 1999, s.105).

1872 tarihli Adana vilayet salnamesine göre, o dönemde Kadirli'de susam ve pamuk yetiştirilmekte ve mahsul Adana ve İskenderun'a sevk olunmaktadır. Kasabada ayrıca küp, desti ve ibrik imal edilmektedir. 1891 tarihli salnamede ise kasabada 200 dükkan, 2 fabrika ve 11 adet de değirmen bulunmaktadır (Yurtsever 1999, s.143-144).

Daha yakın bir tarih olan 1950'li yıllarda Kadirli'de hububat, pamuk, susam ve pirinç üretimi yapılmakta, hafta pazarları salı günlerinde yalnız hayvan pazarı olarak kurulmakta ve bu pazara civar köylüler katılmaktadır. Ceyhan pazarına da sığır, manda, keçi ve koyun götürülmektedir (İller Bankası 1956, s.289). Kadirli bu yıllarda 1600 hane, 300 dükkan, 1 ilkokul ve 1 ortaokulu bulunan bir kasaba görünümündedir (İller Bankası Raporu 1998, s.14).

1960'lı yıllar bayındırlık alanında bir çok atılımların gerçekleştiği dönemdir. Verem Savaş Dispanseri, üçgen park, umumi tuvalet, şehir hamamı, kanalizasyon sistemleri, beton yollar, kaldırımlar ve 7 Mart İlkokulu'nun yapımı bu döneme rastlar (Vayısoğlu 2000, s.113). 1965 yılı ve sonrasında Kadirli, gerek nüfusu (1960 yılında 10964, 1965 yılında 15926 kişi), gerek fonksiyonlarındaki çeşitlenme ve gerekse hinterlandının genişliği bakımından artık bir şehir yerleşmesi özellikleri göstermektedir. Bu dönemde şehirde 3250 kadar konut, 300 dükkanlı büyük bir çarşı, üçgen şeklinde güzel bir park, ilkokul ve ortaokullardan başka 1 akşam kız sanat okulu, özel bir öğrenci yurdu, 30'ar yatak kapasiteli 2 otel, 2 betonarme gazino, 1 düğün salonu, 1 umumi garaj, 5 garaj yazıhanesi ve 1 mezbahanın da bulunması ve Kadirli'nin çevresine olan etkisinin daha geniş alanlara yayılmaya başlaması dikkat edilmesi gereken hususlardır (Adana İl Yıllığı 1967, s.364). 30 Temmuz 1996 tarihinde yürürlüğe giren 735 sayılı gecekondu kanununa göre belediye ekipleri tarafından tespit edilen gecekondu sayısı 1150'dir. Bu durum, Kadirli'nin etki sahası içerisinde bulunan kırsal kesimden şehirselleşmenin bir sonucu olarak aldığı göçlerle ilgilidir.

Kadirli ve yakın çevresinde ekonomik yapı büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Yetiştirilen tarım ürünlerinin ticareti ve buna bağlı olarak taşımacılık faaliyeti Kadirli'nin en önemli gelir kaynağıdır. Buna göre Kadirli tarım ve hizmetler sektörüne bağlı olarak gelişen bir şehirdir. Kentte 1970 yılı sonrasında görülen sosyo-ekonomik yapıdaki hareketlenme, tamamıyla tarıma dayalı sektörlerle, şehirselleşme fonksiyonlarda meydana gelen gelişmelere bağlıdır.

Kadirli şehrinde iş ve ticaret birimleri genellikle Tufan Paşa, Pazar, Savrun, Dere ve Bağ mahalle sınırlarının karşılaştığı merkezi alanda yer almaktadır. Burası aynı zamanda kuzeyde Cemal Paşa Caddesi ile güneyde Kamil Kara Bulvarı arasında kalan Derviş Paşa, Uzunçarşı ve Hükümet Caddeleri'nin çevresinde gelişmiş şehrin merkezi iş sahasını meydana getirmektedir (Foto 3.28).

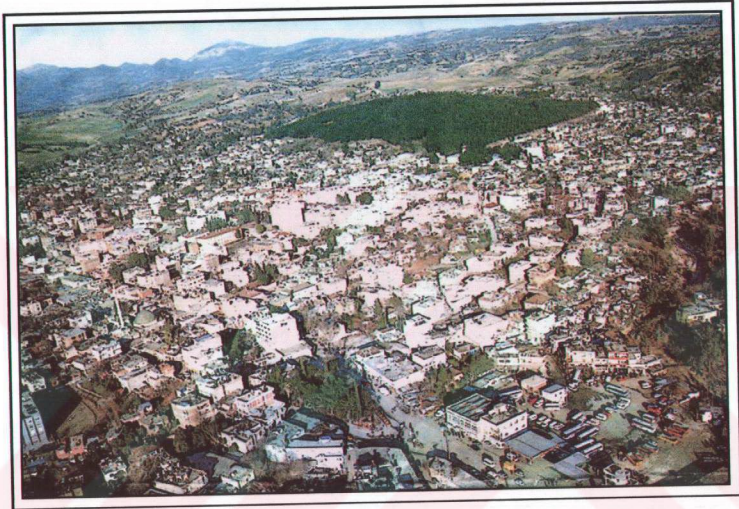

Foto 3.28. Uzunçarşı Caddesi'nin her iki tarafında gelişmiş olan merkezi iş sahasından bir görünüm. Merkezi iş sahası, Savrun çayının doğu batı yönünde şehri ikiye ayırdığı alanın doğusunda, Kamil Kara Bulvarı'nın ise şehri kuzey güney yönünde ayırdığı yerin kuzeyinde kalmaktadır (2000).

Burası şehirlerarası otobüs terminali ve Kadirli'ye bağlı olan köylerin şehre ulaştığı, köy garajlarının bulunduğu alandır. Sonuçta doğal olarak bu çevrede bir ticaret alanı gelişmiştir. Kadirli'ye dört bir yandan ulaşan yolların kesiştiği bu kavşak noktasında ortaya çıkan söz konusu ticaret alanları, geçmiş dönemlerden itibaren önemini koruyarak ve daha da gelişerek günümüze dek ulaşmıştır (Foto 3.29, Foto 3.30 ve Foto 3.31).

Foto 3.29. Şehrin merkezi olan Uzunçarşı Caddesi'nden bir görünüm. 1865 yılında Kadırlı kasabası yeniden imar edilirken bu cadde yapılmış ve çeşitli iş yerleri açılmıştır (2002).

Foto 3.30. Şehir otogarından bir görünüm. Merkezi iş sahasının güneyinde ve Uzunçarşı Caddesi'nin doğusunda yer alan otogar, Adana ve Osmaniye gibi önemli bağlantılara olan bir konumda yer almaktadır (2001).

Merkezi iş sahası, bulunduğu alandan dört ana yönde ve çevreye doğru gelişme göstermektedir. Bunlardan en önemlisi batı yönünde olan lineer gelişmedir (Foto 3.31).

Foto 3.31. Adana, Osmaniye ve Andırın karayollarının şehir merkezi ile birleştiği kavşak noktasından görüntü (2002).

Savrun çayı üzerinde bulunan kuzeyde Cemal Paşa Köprüsü ile bunun güneyindeki Savrun Köprüsü daha 1900'lü yılların başlarından itibaren şehrin iki yakasını birbirine bağlayan tarihi bağlantılardır. Böylece şehrin batı yakasına yayılan ticarethanelerin türü ve gelişimi üzerinde çeşitli faktörler etkili olmuştur (Foto 3.32):

Bunlar: Savrun çayının batısındaki verimli ve geniş tarım alanları çevresinde yer alan kırsal yerleşmelere olan yakınlık ve buna bağlı olarak Adana-Kadirli karayolu boyunca gelişen tarımsal ürün komisyoncuları ve tüccarlarına ait depo ve işyerlerinin açılması; 1973 yılında 103 adet iş yeri ile hizmete giren, günümüzde 300'ü aşan iş yeri sayısı Küçük Sanayi Sitesi'nin varlığı; 1960-1970 yılları arasında inşa edilen Zirai Donatım Kurumu, Çukobirlik ve Orman İşletmesi gibi çeşitli resmi kurumların bu alanda yer alması ; tarımsal hammaddeye dayalı sanayi kuruluşlarının açılması; 1975 yılında şehir stadı ve Devlet Hastanesi'nin hizmete

girmesi; 1968 yılında Fatih Mehmet İlköğretim Okulu ve Kadirli Lisesi, 1973 yılında ise Cevdet Paşa İlköğretim Okulu'nun bu alanda yer alması gibi çekici etkilerdir.

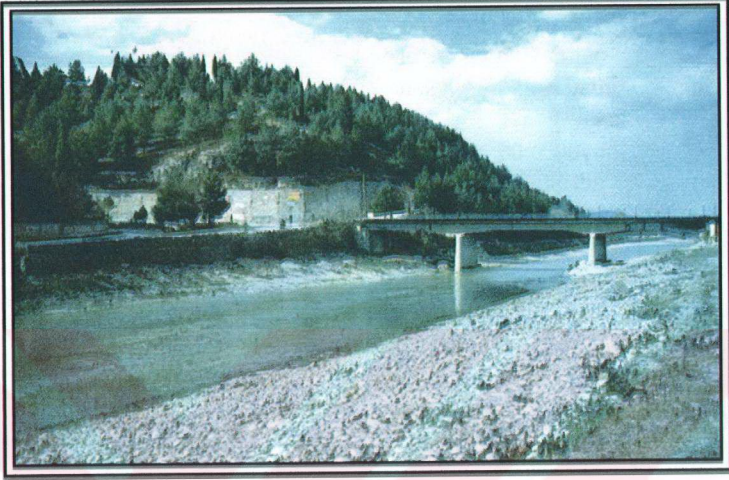

Foto 3.32. Şhrin batısım doğusuna bağlayan Cemal Paşa Köprüsü'nden bir görünüm. (2001).

Bütün bu faktörlere bağlı olarak, Adana-Kadirli karayolu boyunca 1960 yılından sonra başlayan gelişme, günümüzde aynı hızla devam etmektedir. Adana-Kadirli karayolu, şehir sınırları içerisinde Kamil Kara Bulvarı adıyla şehir merkezine ulaşmakta, buradan da Karatepe ve Andırın karayolları olarak doğuya doğru devam etmektedir. Ekonomisi tarıma ve ticarete dayanan üçüncü sınıf bir merkez olan Kadirli için (DPT 1982, C:1, s.124-130, C:II, s.13) bu güzergahın önemi büyüktür. Ayrıca iş ve ticaret sahalarının dağılışı ve yönelişi bakımından da bu güzergahın önemli bir yeri vardır. Nitekim tarih boyunca Kadirli'yi Adana ve Karatepe tarihinden ayrı düşünmek mümkün olmamıştır. Bununla beraber Adana, Kadirli için tarihin her döneminde en önemli merkezdir ve bu nedenle iş yerlerinin Kamil Kara Bulvarı boyunca batıya doğru yayılmasını teşvik etmiştir.

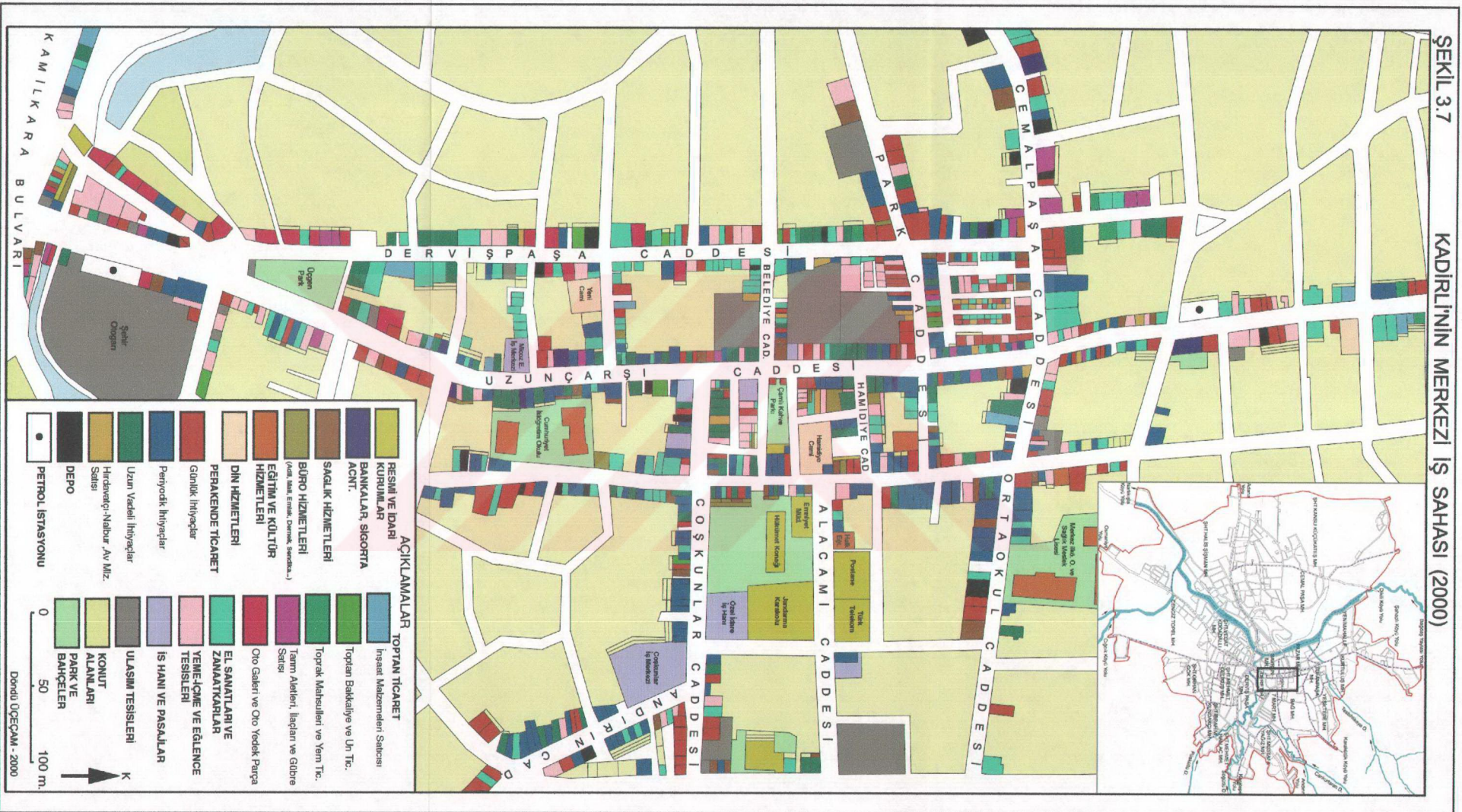
İş ve ticaret sahasının kuzeyi, güneyi ve doğusunda olan gelişme ise tamamıyla konut alanlarının genişlemesine bağlı olarak sürmektedir. Kuzeye doğru uzanan Uzunçarşı Caddesi, Yenimahalle ve Kurtuluş mahallelerinin konut alanları içerisine; güneye doğru çatallanarak iki hat boyunca uzanan Osmaniye ve Alparslan

Türkeş Caddeleri ise şehrin güneyinde gelişen konut alanları içerisinde ve en önemlisi şehrin idari merkezinden Andırın caddesi boyunca doğruya doğru olan gelişme ise şehrin en kalabalık nüfuslu ve en fazla konut sayısına sahip 7 Mart mahallesi doğru sokulmaktadır (Şekil 3.3).

Şehirde ticaret fonksiyon alanları , genel arazi içerisinde % 1 oranla, 183 dekarlık bir alanı kaplamaktadır (Bu rakam Kadirli'nin hali hazır haritası üzerinde yaptığımız planimetrik ölçümler sonucu hesaplanmıştır). Geçmiş dönemlerde yaya ulaşımına uygun dar bir alanda irili ufaklı ticarethanelerden meydana gelen Alacami çevresindeki ticari nüvenin, şehrin mekansal gelişmesi ile yeni yapılaşmaları sınırlayan eski yerinden taşarak fiziksel şartlar bakımından daha iyi imkanlar sunan, Savrun çayı doğusundaki düz ve geniş bir alana, yani günümüzdeki Pazar mahallesi dolaylarına taşınması ile ticari nüvenin yer değiştirmesi söz konusu olmuştur. Bu yer değiştirme üzerinde Fırka-i İslahiye yöneticilerinin, şehir üzerinde planlı gelişmeyi sağlamak amacıyla yaptıkları düzenlemeler etkili olmuştur. Uzunçarşı Caddesi ve buraya dikine kavuşan sokakların açılması, yeni ticaret alanlarının oluşturulması gibi faaliyetler nedeniyle şehrsel planlamaya bağlı olarak ticari nüve batıya, Savrun çayına doğru yer değiştirmiştir.

Günümüzde Kadirli şehrinin sahip olduğu ticari fonksiyon, hizmet ettiği nüfus miktarındaki artışa ve hinterlandının genişlemesine bağlı olarak gelişme göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi şehirdeki ticaret sahası; Uzunçarşı Caddesi ile bu caddenin doğusundaki Hükümet Caddesi ve batısındaki Derviş Paşa Caddeleri'nin meydana getirdiği ana aks üzerindedir (Şekil 3.7).

Kadirli'deki ilk ticaret sahası yukarıda da belirttiğimiz gibi şehrin doğusundaki Maarif Çamlığı Tepesi'nin eteklerinde, Alacami çevresinde kurulan Pazaryeri denilen mevkide gerçekleştirilmekteydi. Burası şehir yakılıp yıkıldıktan sonra bile çevre dağ kolu aşiretlerinin ve at üstünde mal taşıyan tüccarların değiş tokuş yeri olarak bile kullanılmaktaydı. Daha yakın bir dönem olan 1890'lı yıllarda ise ticaret sahası, şehrin merkez camisi olan Hamidiye camisinin çevresinde teşekkül etmiştir. Günümüzde ticarethanelerin büyük çoğunluğu da bu alanda yer almaktadır (Şekil 3.7).

İş yerlerinin şehir içindeki dağılımına baktığımızda ticarethanelerin % 47'sinin (1585 adet) merkezi iş sahasında, % 21'inin Kamil Kara Bulvarı'nın batısında (683 adet), % 13'ünün Andırın caddesi çevresinde (446 adet), % 10'unun Osmaniye ve Alparslan Türkeş Caddeleri çevresinde toplandığı görülür (305 adet). Ticarethanelerin % 9'luk kısmı ise şehrin muhtelif yerlerinde münferit olarak dağılmış durumdadır (298 adet).

Bu istatistik sonuçlarına göre Kadırlı'de **dört ticari nüve** ortaya çıkmaktadır. Bunlardan **birinci nüve** Dere, Pazar, Savrun, Tufan Paşa ve Bağ mahallelerinin sınırlarının kesiştiği, Derviş Paşa, Uzunçarşı ve Hükümet Caddeleri çevresinde kuzeye doğru gelişen merkezi iş sahasıdır. **İkinci nüve**, merkezi iş sahasına Cemal Paşa ve Savrun köprüleriyle bağlanan şehrin batısındaki Cemal Paşa, Ş.Halis Şişman ve Ş.Kansu Küçükateş mahallelerinin sınırlarının kesiştiği Kamil Kara Bulvarı çevresinde, 1960 yılı sonrasında gelişen iş ve ticaret sahasıdır. **Üçüncü nüve**, şehrin doğusundaki 7 Mart mahallesi sınırları içerisindeki Andırın caddesi çevresinde özellikle 1980 yılı sonrasında gelişme göstermiştir. Şehrin güneyindeki Osmaniye ve Alparslan Türkeş Caddeleri çevresinde gelişen **dördüncü nüve** ise Ş.Vedat Kocadallı, Cengiz Topel ve Ş.Mehmet Delikuş mahalle sınırlarının karşılaşma sahasıdır (Şekil 3.3).

Kadırlı şehrindeki iş ve ticaret birimlerini perakende ticaret, büyük ticaret, küçük sanayi ve imalathaneler, yeme-içme, dinlenme ve eğlence yerleri, mesleki bürolar, bankalar ve sigorta acenteleri, ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri, ulaşım hizmetleri ve sağlık hizmetleri olarak dokuz ana grupta ele almak mümkündür. Büyük sanayi grubunda yer alan iş yerleri ise (5 adet) sanayi alanları ve fonksiyonları bölümlerinde ayrıca ele alınacaktır.

Karaboran (1982)'den faydalanılarak yapılan bu sınıflandırmaya göre;

Bakkal, market, fırın, kasap, manav ve kuruyemişçi gibi günlük ihtiyaçlara yönelik ticarethaneler; tuhafiyeye, konfeksiyon, ayakkabıcı, manifaturacı ve züccaciye gibi periyodik ihtiyaçlara yönelik ticarethaneler; beyaz eşya satıcısı, kuyumcu, mobilyacı ve halıcı gibi uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik ticarethaneler ile hırdavatçı, nalbur ve av malzemeleri satıcıları **perakende ticaret** kapsamında ele alınmıştır (Tablo 3.8). Bu iş kolunda toplam 1223 iş yeri bulunmaktadır. Buna göre Kadırlide günlük ihtiyaçlara yönelik iş yerlerinin % 75'i bakkal ve market, % 9'u fırın, % 4'ü tek el bayii, % 3'ü kasap, % 3'ü manav, % 2'si tavukçu ve geri kalan % 4'ü ise

kuruyemişçi, gazete bayii, yumurtacı, balcı, büfe, ganyan bayii, hamam, süt ürünleri satıcısı, hazır yemek imalathanesidir. Periyodik ihtiyaçlara yönelik iş yerlerinin % 16'sı tuhafiyeci, % 13'ü konfeksiyon, % 13'ü ayakkabıcı, % 12'si manifaturacı, % 8'i züccaciye, % 7'si kırtasiye, % 7'si fotoğrafçı, % 5'i tüpçü, % 4'ü kumaşçı, % 3'ü camcı ve geri kalan % 12'si ise oyuncakçı, parfümeri, kasetçi, boyacı, çiçekçi, kuru temizlemeci, fotokopici, sayısal loto ve spor toto bayiidir. Uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik iş yerlerinin % 28'i beyaz eşya satıcısı, % 25'i mobilyacı, % 21'i kuyumcu, % 7'si halıcı ve geri kalan % 19'u ise saatçi, telefoncu, gözlükçü, bilgisayarıcı, elektrik malzemeleri satıcısı, sobacı, gelinlikçi ve çeyiz eşyaları satıcılarıdır. Ayrıca hırdavatçı, nalbur ve av malzemeleri satıcılarının % 61'ini hırdavatçılar, % 29'unu av malzemeleri satıcıları ve % 10'unu da nalburlar meydana getirmektedir. Şehirde bu ticaret kolunda toplam 1717 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 52'si (899 kişi) günlük ihtiyaçlara ait iş yerlerinde, % 28'i (484 kişi) periyodik ihtiyaçlara ait iş yerlerinde, % 17'si (294 kişi) uzun vadeli ihtiyaçlara ait iş yerlerinde ve % 2'si (40 kişi) hırdavat, nalbur ve av malzemeleri satıcılarındadır (Tablo 3.8) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Tablo 3.8. Kadirli'de Yer Alan Perakende Ticaret İşletmeleri (2000)

PERAKENDE TİCARET											
Günlük İhtiyaçlar			Periyodik İhtiyaçlar			Uzun Vadeli İhtiyaçlar			Hırdavatçı, Nalbur, Av Malz.		
Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalış. Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.
Bakkal	464	465	Konfeksiyon	45	92	Mobilyacı	45	74	Hırdavatçı	23	24
Kasap	23	44	Tuafiye	53	70	Halıcı	12	17	Nalbur	4	5
Manav	21	24	Manifatura	42	50	Beyaz Eşya	50	95	Av Malz.	11	11
Tekel Bayii	24	25	Oyuncakçı	4	4	Kuyumcu	37	49			
Kuruyemişçi	4	5	Züccaciye	27	40	Saatçi	5	6			
Gazete Bayii	5	7	Parfümeri	3	3	Telefoncu	5	8			
Süt Satımı	2	2	Camcı	11	14	Gözlükçü	3	3			
Tavukçu	13	20	Kasetçi	8	9	Çeyiz Eşy.	1	1			
Yumurtacı	1	1	Ayakkabıcı	45	54	Gelinlikçi	9	14			
Balcı	2	4	Boyacı	3	4	Bilgisayarıcı	3	8			
Fırıncı	59	223	Çiçekçi	7	8	Elektrikli Malz.	4	13			
Ganyan Bayii	2	4	Fotoğrafçı	22	38	Sobacı	4	6			
Büfe	9	10	Kırtasiye	26	30						
Hamam	1	3	Kuru Temiz.	6	9						
Market	37	57	Fotokopici	3	6						
Umumi Tuv.	1	1	Tüpçü	18	37						
Hazır Yemek.	2	4	Sayısal Loto	1	2						
			Kumaşçı	13	14						
TOPLAM	670	899		337	484		178	294		38	40

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

İnşaat malzemeleri satıcıları, toptan bakkaliye ve un ticareti yapan iş yerleri, toprak mahsulleri ve yem ticareti yapan iş yerleri ile tarımsal alet, ilaç ve gübre

ticareti yapan iş yerleri **büyük ticaret** kapsamında ele alınmıştır (Tablo 3.9). Bu iş kolunda toplam 381 iş yeri bulunmaktadır. Buna göre Kadırlide inşaat malzemeleri satıcılarının % 42'si demir, tuğla ve çimento satıcısı, % 35'i briketçi, % 12'si kum ve çakıl satıcısı, % 8'i mermerci ve geri kalan % 2'si ise mozaikçi, kireç satıcısı ve kalebodurcudur. Toptan bakkaliye ve un ticareti yapan iş yerlerinin % 98'ini toptan bakkaliye oluştururken, % 2'si un ticareti yapmaktadır. Toprak mahsulleri ve yem ticareti yapan iş yerlerinin % 75' toprak mahsulleri, % 25'i ise yem ticareti yapmaktadır. Tarımsal alet, ilaç ve gübre ticareti yapan iş yerlerinin % 45'i gübre, % 43'ü zirai ilaç bayii, % 7'si tohumcu ve % 5'i tarımsal alet satıcısıdır. Şehirde bu iş kolunda toplam 551 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 35'i (193 kişi) inşaat malzemeleri satıcılarında, % 15'i (81 kişi) toptan bakkaliye ve un ticaretinde, % 39'u (216 kişi) toprak mahsulleri ve yem ticaretinde, % 11'i (61 kişi) ise tarım alet, ilaç ve gübre ticaretindedir (Tablo 3.9) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Tablo 3.9. Kadırlide Yer Alan Büyük Ticaret Kapsamındaki İşletmeler (2000).

BÜYÜK TİCARET											
İnşaat Mlz.Sat.			Toptan Bak. ve Un Tic.			Toprak Mah. ve Yem Tic.			Tarım Alet-İlaç ve Gübre Tic.		
Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalış. Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.
Mermerci	9	13	Toptan Bak.	55	80	Hububatçı	129	168	Tarım Mak.	2	4
Mozaikçi	1	1	Un Bayii	1	1	Yemci	44	48	Gübre Sat.	19	29
Kireç Sat.	1	1							Zirai İlaç B	18	25
Briket Oc.	38	102							Tohumcu	3	3
Kum-Çakıl S.	13	18									
Dem.-Çiment	46	54									
Kalebodur	2	4									
TOPLAM	110	193		56	81		173	216		42	61

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000)

Un fabrikası ve mısır kurutma tesisleri gibi iş yerleri büyük sanayi kapsamında ele alınmıştır. Bu iş kolunda toplam 5 iş yeri bulunmaktadır. Buna göre bu türdeki iş yerlerinin % 80'ini (4 iş yeri) mısır kurutma tesisleri, % 20'sini ise (1 iş yeri) un fabrikası oluşturur. Toplam 32 kişinin çalıştığı bu sanayi kolunda çalışanların % 69'u (22 kişi) mısır kurutma tesislerinde, % 31'i ise un fabrikasında istihdam olanağı bulmuştur (Tablo 3.10) (Arazi çalışmaları). Bu gruptaki iş yerleri sanayi alanları kapsamında ele alındığından, sanayi alanları ve fonksiyonu bölümlerinde incelenecektir.

Tablo 3.10. Kadirli'de Yer Alan Sanayi Tesisleri (2000).

Sanayi Tesisi	İş Yeri Sayısı	Çalışan Sayısı
Un Fabrikası	1	10
Mısır Kurutma Tesisi	4	22

Ayakkabı tamircisi, berber, terzi, yorgancı, kaynakçı, marangoz, dokumacı ve demirci gibi el sanatları ve küçük sanatlara yönelik ticarethaneler ile değirmen, hızar ve karasör yapımıyla ilgili iş yerleri **küçük sanayi ve imalathaneler** kapsamında ele alınmıştır (Tablo 3.11). Bu iş kolunda toplam 644 işyeri bulunmaktadır. Buna göre Kadirli'de el sanatları ve küçük sanatlara ait iş yerlerinin % 22'si berber, % 18'i marangoz, % 10'u terzi, % 9'u demirci, % 6'sı kaynakçı, % 5'i tornacı, % 5'i elektrikçi, % 3'ü ayakkabı tamircisi ve geri kalan % 22'si yorgancı, t.v tamircisi, güneş enerjisiyle ısıtma sistemleri yapımı, dolap tamircisi, matbaa, dokumacı, sıhhi tesisatçı ve saatçi gibi iş yerleridir. Değirmen, hızar ve karasör yapımıyla ilgili iş yerlerinin % 45'ini hızarlar, % 39'unu değirmenler ve % 16'sını karasör yapımı oluşturur. Bu iş kolunda toplam 1116 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 88'i (987 kişi) el sanatları ve küçük sanatlarda, % 12'si (129 kişi) değirmen, hızar ve karasör yapımındadır (Tablo 3.11) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Tablo 3.11. Kadirli'de Yer Alan Küçük Sanayi ve İmalathaneler (2000).

KÜÇÜK SANAYİ VE İMALATHANELER								
Değirmen, Hızar, Karasör Yap			El Sanatları ve Küçük Sanatlar					
Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalış. Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.
Değirmen	20	40	Ayakkabı Ta.	18	24	Ocak Tamir..	2	3
Hızar	23	49	Berber	132	221	Radio-Teyp Tamir.	4	5
Karasör Yap.	8	40	Terzi	59	106	Mobilya Tamir.	2	4
			Marangoz	109	157	Kalaycı	3	4
			Dokumacı	9	16	Bilgisayar Tamir.	1	1
			Yorgancı	14	20	Tenekeci	3	3
			Anahtarçı	2	2	Radyatör Tamir.	1	1
			TV Tam.	14	17	Elektrikçi	31	67
			Alim.Doğ.	2	5	Elektrik Panosu İmali	2	2
			Sıhhi Tes.	5	5	Kasacı	1	5
			Suntacı	4	4	Soba Yapımı.	1	1
			Kaynakçı	38	67	Akvaryumcu	1	1
			Bıçakçı	1	1	Tornacı	32	84
			Dolap Tam.	11	16	Bobinajcı	1	3
			Güneş En.Ya.	13	21	Yağmurlama Sist.Yap.	1	1
			Sandıkçı	2	2			
			Saat Tam.	5	6			
			Semerci	2	2			
			Tabelacı	4	5			
			B.Eşya Tam.	1	1			
			Matbaa	7	14			
			Demirci	51	89			
			Plastik Doğ.	4	4			
TOPLAM	51	129					593	987

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000)

Çay ocağı, kahvehane, kiraathane, lokanta, kebabçı, pastane, birahane, otel, bilardo salonu, atari salonu, internet kafeterya ve gazino gibi ticarethane ve iş yerleri **yeme, içme, dinlenme ve eğlence yerleri** kapsamında ele alınmıştır (Tablo 3.12). Bu iş kolunda toplam 352 iş yeri bulunmaktadır. Buna göre Kadırlide bu tür işletmelerin % 51'ini çay ocağı ve kahvehane, %29'unu lokanta ve kebabçılar, % 11'ini pastaneler ve geri kalan % 9'unu ise oteller, gazinolar, internet kafeteryalar, birahaneler, bilardo ve atari salonları oluşturmaktadır. Bu iş kolunda toplam 660 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 42'si (280 kişi) çay ocağı ve kahvehanelerde, % 36'sı (239 kişi) ise lokanta ve kebabçılardadır (Tablo 3.12) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Avukat, muhasebeci, dernek, siyasi parti temsilcilikleri, noter, emlakçı, inşaat ve harita mühendisleri, basın ve yayın temsilcilikleri gibi iş yerleri **büro hizmetleri** kapsamında ele alınmıştır (Tablo 3.12). Bu iş kolunda toplam 131 iş yeri bulunmaktadır. Buna göre Kadırlide bu tür iş yerlerinin % 45'ini tarımsal ürün tüccar ve komisyoncuları, % 11'ini avukatlar, % 12'sini muhasebeciler, % 9'unu çeşitli sivil toplum örgütlerine ait dernekler ve vakıflar, % 8'ini mimarlar, inşaat ve harita mühendisleri, % 5'ini siyasi parti temsilcilikleri, % 3'ünü emlakçılar ve geri kalan % 12'sini ise noterler, döviz büroları, basın ve yayın temsilcilikleri ile tarım sulama birlikleri oluşturmaktadır. Bu iş kolunda toplam 243 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 35'i (85 kişi) tarımsal ürün tüccar ve komisyoncularında, % 40'ı (98 kişi) avukat, muhasebeci, çeşitli dernekler ve siyasi parti temsilciliklerindedir (Tablo 3.12) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Banka ve sigorta acenteleri gibi iş yerleri **bankalar ve sigorta acentelikleri** kapsamında ele alınmıştır (Tablo 3.12). Bu iş kolunda toplam 11 iş yeri bulunmaktadır. Buna göre Kadırlide bu tür iş yerlerinin % 64'ünü bankalar oluştururken, % 36'sını ise sigorta acentelikleri meydana getirmektedir. Bu iş kolunda toplam 105 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 95'i (100 kişi) bankalardadır (Tablo 3.12) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Tablo 3.12. Kadiri’de Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlenme Hizmeti ve Büro Hizmeti Veren İş Yerleri İle Bankalar ve Sigorta Acenteleri (2000).

YEME-İÇME-DİNLENME- EĞLENME HİZ.			BÜRO HİZ. (Adli,Mali,Dernek,Sendika,Parti,Vakıf)			BANKALAR VE SİGORTA ACT.		
Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalış. Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.
Çay Ocağı	96	143	Tüccar ve Komisyon.	59	85	Banka	7	100
Kahvehane	83	137	Avukat	15	25	Sigorta Acentesi	4	5
Lokanta ve Kebapçı	101	239	Muhasebeci	16	36			
Pastane	28	73	Dernek ve Vakıf	12	25			
Tatlıcı	12	18	Siyasi Parti	6	12			
Otel	2	4	Noter	2	6			
Klüp (Gazino)	10	12	Emlakçı	4	4			
İnternet Cafe	4	6	Döviz Bürosu	1	3			
Birahane	8	17	Mimar	2	3			
Bilardo Salonu	4	7	İnşaat Müh.	3	5			
Atari Salonu	4	5	Harita Müh.	6	17			
			Basın-Yayın Bürosu	2	6			
			Sulama Birlik Bürosu	3	16			
TOPLAM	352	660		131	243		11	105

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000)

Ulaşım araçlarıyla ilgili sanat işletmesi, oto yedek parça satıcısı, oto ve traktör galerisi ile bisiklet satıcısı gibi iş yerleri ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri kapsamında ele alınmıştır (Tablo 3.13). Bu iş kolunda toplam 432 iş yeri bulunmaktadır. Buna göre Kadirlide bu tür iş yerlerinin % 64’ünü ulaşım araçlarıyla ilgili sanat işletmeleri (oto döşemecisi, oto boyacısı, oto elektrikçisi, oto kaportacısı,...vb), % 15’ini oto yedek parça satıcıları, % 13’ünü oto ve traktör galerileri ile bisiklet satıcıları, % 8’ini ise oto yıkama yağlama ve bakım servisleri oluşturmaktadır. Bu iş kolunda toplam 667 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 62’si (412 kişi) ulaşım araçlarıyla ilgili sanat işletmelerindedir (Tablo 3.13) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Nakliye şirketi, seyahat şirketi, taksi işletmesi, petrol istasyonu ve otopark gibi ticarethane ve iş yerleri ulaşım hizmetleri kapsamında ele alınmıştır (Tablo 3.13). Bu iş kolunda toplam 45 iş yeri bulunmaktadır. Buna göre Kadirlide bu kapsamdaki iş yerlerinin % 29’unu petrol istasyonları, % 24’ünü nakliye işletmeleri, % 22’sini köy garajı,otopark ve otogar işletmeleri, % 18’ini seyahat işletmeleri ve % 7’sini ise taksi işletmeleri oluşturmaktadır. Bu iş kolunda toplam 106 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 36’sı (38 kişi) petrol istasyonlarında, % 47’si (50 kişi) nakliye, seyahat ve taksi işletmelerindedir (Tablo 3.13) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Doktor, dişçi ve veteriner hekim muayenehanesi, eczane ve özel poliklinik gibi işyerleri sağlık hizmetleri kapsamında ele alınmıştır (Tablo 3.13). Şehirde bu iş kolunda toplam 97 iş yeri bulunmaktadır. Buna gre Kadirli’de bu tr iş yerlerinin % 34’n eczaneler, % 28’ini dişçiler, % 27’sini doktorlar, % 6’sını veteriner hekimler ve % 5’ini özel poliklinikler oluşturmaktadır. Bu iş kolunda toplam 202 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 47’si (95 kişi) eczanelerde, % 41’i (82 kişi) doktor ve dişçi muayenehanesinde (Tablo 3.13) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Tablo 3.13. Kadirli’de Yer Alan Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri İle Ulaşım Hizmeti ve Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler (2000).

ULAŞIMLA İLGİLİ TİCARET VE SANAT İŞLETMELERİ			ULAŞIM HİZMETLERİ			SAĞLIK HİZMETLERİ		
Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalış. Say.	Faaliyet Kolu	İşyeri Say.	Çalışan Say.
Ulaşım İlgili Sanat İşletmeleri			Petrol İstasyonu	13	38	Ticari Sağlık Hizmeti		
Oto Döşeme	5	8	Nakliye Şirketi	11	18	Doktor Muayeneh.	26	40
Oto Boyama	9	16	Min-Otob.Yazhanesi	8	21	Dişçi Muayeneh.	27	42
Oto Elektrikçi	40	54	Taksi	3	11	Veteriner Muayene	6	10
Oto Tpçs	1	2	Otogar	1	2	Eczane	33	95
Kaportacı	67	117	Otopark	4	11	zel Poliklinik	5	15
Oto Tamircisi	83	155	Ky Garajı	5	5	Toplam	97	202
Traktr Tamircisi	13	17				Resmi Sağlık Hizmeti		
Motosiklet Tamircisi	7	13				Sağlık Ocağı	4	150
Bisiklet Tamircisi	6	11				Hastane	1	196
Kamyon Tamircisi	2	5				Hızır Acil 112	1	23
Oto Camı Takımı	1	3				Sağlık Grup Başk.	1	13
Somuncu	1	1				Verem Savaş Dis.	1	10
Bilyacı	1	1				SSK Sağ.İstasyonu	1	15
Akc	2	3				Ana oc.S.- Aile Pl	1	8
Balatacı	3	4				Toplam	10	415
Civatacı	2	2						
Balanscı	3	4						
Eksozcu	6	7						
Pompacı	2	4						
Makasçı	1	1						
Karbiratrc	1	1						
Lastik Tamirc.	21	25						
Oto Bakım Servisi	9	24						
Oto Yık.Yağ.	25	32						
Toplam	311	510						
Ulaşım İlgili Ticaret İşletmeleri								
Oto Galeri	44	58						
Traktr Galerisi	5	7						
Bisikletçi	6	8						
Oto Lastikçi	18	28						
Oto Yağı Satım	23	28						
Bisiklet Yedek Parça	1	1						
Oto Yedek Parça	24	27						
Toplam	121	157						
TOPLAM	432	667		45	106		107	617

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Ticarethanelerin türü ve miktarına göre şehir içindeki dağılışı ise şöyledir:

Merkezi İş Sahasındaki Ticarethaneler:

Şehirde perakende ticaretle uğraşan iş yerlerinin % 55'i merkezi iş sahasında yer almaktadır (Bina sayım cetvelleri, 2000). Bu ticaret kolunda uzun vadeli ihtiyaçlara cevap veren iş yerlerinin % 80'i (142 iş yeri), periyodik ihtiyaçlara cevap veren iş yerlerinin % 73'ü (247 iş yeri), günlük ihtiyaçlara cevap veren iş yerlerinin % 39'u (259 iş yeri), hırdavatçı, nalbur ve av malzemeleri satıcılarının ise % 55'i (21 iş yeri) merkezi iş sahasında yer almaktadır (Tablo 3.14). Günlük ihtiyaçlara Dere ve Pazar mahallelerinde, periyodik ihtiyaçlara Dere mahallesinde, uzun vadeli ihtiyaçlara Dere ve Savrun mahallelerinde, hırdavat, nalbur ve av malzemeleri satıcılarına ise Pazar ve Savrun mahallelerinde daha fazla rastlamak mümkündür (Şekil 3.7).

Tablo 3.14. Merkezi İş Sahasında Yer Alan Perakende Ticaretin Mahallelere Göre Dağılımı (2000).

Mahalleler.	PERAKENDE TİCARET									
	Günlük İhtiyaçlar		Periyodik İhtiyaçlar		Uzun Vadeli İhtiyaçlar		Hırd.Nalbur Av Malzemel.		Mahalle Toplamı	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
Dere	56	22	73	30	47	33	4	19	180	27
Pazar	94	36	52	21	21	15	7	33	174	26
Savrun	35	13	42	17	46	32	6	29	129	19
Tufanpaşa	41	16	53	21	25	18	4	19	123	18
Bağ	33	13	27	11	3	2	-	-	63	10
Toplam	259	39	247	73	142	80	21	55	669	55
ŞehirTop.	670		337		178		38		1223	

Kaynak: Bina sayım cetvelleri (2000)

Büyük ticaret yapan iş yerlerinin % 29'u merkezi iş sahasında yer almaktadır (Bina sayım cetvelleri, 2000). Bu ticaret kolunda inşaat malzemeleri satıcılarının % 17'si (19 iş yeri), toptan bakkaliye ve un ticareti yapanların % 71'i (40 iş yeri), toprak mahsulleri ve yem ticareti yapanların % 15'i (26 iş yeri), tarım aletleri, ilaçları ve gübre ticareti yapanların ise % 64'ü (27 iş yeri) merkezi iş sahasında yer almaktadır (Tablo 3.15). İnşaat malzemeleri satıcılarına Dere ve Savrun mahallelerinde, toptan bakkaliye, un ticareti, toprak mahsulleri, yem ticareti, tarım aletleri, tarımsal ilaçlar ve gübre ticareti yapanlara ise Pazar mahallesinde fazlaca rastlamak mümkündür (Şekil 3.7).

Tablo 3.15. Merkezi İş Sahasında Yer Alan Büyük Ticaretin Mahallelere Göre Dağılımı (2000).

Mah.	BÜYÜK TİCARET									
	İnşaat Mlz.		Toptan Bak.		Toprak.Mah.		Tarım Alt.		Mah.Toplamı	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
Dere	6	32	9	23	-	-	5	19	20	18
Pazar	4	21	28	70	18	70	12	44	62	55
Savrun	6	32	2	5	4	15	6	22	18	16
Tufanpaşa	3	15	1	2	4	15	4	15	12	11
Bağ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	19	17	40	71	26	15	27	64	112	29
Şeh.Top.	110		56		173		42		381	

Kaynak: Bina sayım cetvelleri (2000).

Yeme-içme, dinlenme ve eğlence yerlerinin % 64'ü merkezi iş sahasında yer almaktadır (Bina sayım cetvelleri, 2000). Bu ticaret kolundaki iş yerlerinin Pazar, Tufan Paşa ve Dere mahallelerinde daha yoğun olduğu görülür (Şekil 3.7). Şehirde yeme-içme hizmeti veren 139 iş yerinin % 68'i (94 iş yeri), 201 eğlence yerinin % 62'si (125 iş yeri) ve şehirdeki 2 konaklama tesisinden 1'i bu sahadadır (Tablo 3.16).

Ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmelerinin % 18 gibi çok az bir oranı merkezi iş sahasında yer alır (Bina sayım cetvelleri, 2000). Bunların tamamına yakını Savrun ve Dere mahallelerindedir (Şekil 3.7). Şehirde bulunan 44 oto galerinin yarısı (22 iş yeri), 382 adet oto tamir bakım ve yedek parçacının da % 12'si (49 iş yeri) yine bu alanda bulunmaktadır (Tablo 3.16).

Şehirde ulaşım hizmetleri sunan iş yerlerinin % 55'i merkezi iş sahasındadır (Bina sayım cetvelleri, 2000). Bunların da yaklaşık tamamına yakını ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri gibi Dere ve Savrun mahallelerinde yer alır (Şekil 3.7). Şüphesiz ki şehir terminalinin burada, yani Dere mahallesinde olmasının etkisi büyüktür. Şehir merkezinde bu tür ticari işletmeler arasında 4 nakliyat şirketi, 2 taksi işletmesi, 8 otobüs ve minibüs yazıhanesi, 2 petrol istasyonu, 3 köy garajı, 3 otopark ve 1 kargo işletmesi vardır (Tablo 3.16).

Sosyal, kültürel, siyasi, hukuki, mali hizmetler veren çeşitli mesleklere ait büroların % 79'u merkezi iş sahasındadır (Bina sayım cetvelleri, 2000). Bürolar ağırlıklı olarak Dere ve Tufanpaşa mahallelerinde toplanmıştır (Şekil 3.7). Bu çeşitli mesleklere ait bürolar arasında avukatların % 60'ı (9 büro), şehirdeki noterler (2 büro), muhasebecilerin % 79,4'ü (11 büro), sivil toplum örgütlerinin (Dernek, vakıf,.....vb.) % 55'i (7 büro) bulunmaktadır (Tablo 3.16).

Şehirde sağlık hizmeti veren iş yerlerinin % 76'sı (74 iş yeri) merkezi iş sahasındadır (Bina sayım cetvelleri, 2000). Dişçi, doktor, eczane, özel poliklinik ve veteriner gibi sağlık hizmetleri sunan iş yerlerinin daha çok Dere mahallesinde bulunduğu görülür (Şekil 3.7). Merkezi iş sahasında şehirdeki eczanelerin % 58'i (19 iş yeri), dişçilerin % 82'si (22 iş yeri), doktor muayenehanelerinin % 85'i (22 iş yeri), şehirdeki 6 veterinerden 5'i ve 4 özel poliklinik yer almaktadır (Tablo 3.16).

Kadirli'deki banka ve sigorta acentelerinin % 91'i (10 iş yeri) merkezi iş sahasındadır (Tablo 3.16, Şekil 3.7). Pazar mahallesinde 1 sigorta acentesi ve Emlak Bankası; Savrun mahallesinde İş Bankası, Akbank, İmar Bankası ve Halk Bank; Tufan Paşa mahallesinde 2 sigorta acentesi, Vakıfbank ve Ziraat Bankası bulunmaktadır (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Şehirde el sanatlarına ait iş yerlerinin % 45'i (268 iş yeri) merkezi iş sahasındadır (Bina sayım cetvelleri, 2000). Berber, terzi, marangoz, yorgancı ve dokumacı gibi hizmetlerin yanında ayakkabı tamircisi, saat tamircisi, elektronik ve beyaz eşya tamircisi gibi hizmetlere ait iş yerlerinin yoğunlaştığı mahalleler, doğal olarak Uzunçarşı Caddesi'nde bir araya gelen Pazar, Savrun ve Dere mahalleleridir (Tablo 3.16, Şekil 3.7).

Tablo 3.16. Merkezi İş Sahasında Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlence Hizmeti, Ulaşım Hizmeti, Büro Hizmeti, Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Banka ve Sigorta Acenteleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılımı (2000).

Mah.	Yeme-İçme. Dinl.-Eğl.		Ul.İlg.Tic ve San.İşl.		Ulaşım Hiz.		Büro Hiz.		Sağ.Hiz.		Ban.ve Sig.Act.		Küçük Sanayi ve İmalathaneler					
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	El San.ve Küç.San.		Hız.Değ.Karas ör.Römork Y		Toplam	
													İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
Dere	55	24	29	37	11	44	46	44	30	40	-	-	85	32	7	37	92	32
Pazar	70	31	10	13	2	8	9	9	12	16	2	20	59	22	8	42	67	23
Savrun	31	14	39	49	8	32	10	9	10	14	4	40	60	22	-	-	60	21
Tufan P.	64	29	1	1	2	8	35	34	10	14	4	40	46	17	-	-	46	16
Bağ	5	2	-	-	2	8	4	4	12	16	-	-	18	7	4	21	18	8
M.İ.S.Top	225	64	79	18	25	55	104	79	74	76	10	91	268	45	19	37	287	89
ŞehirTop.	352	100	432	100	45	100	131	100	97	100	11	100	593	100	51	100	644	100

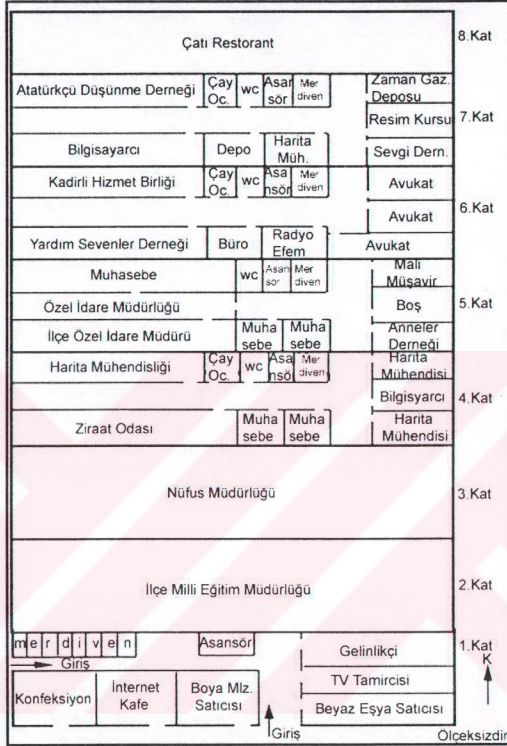
Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Günümüzde Kadirli’de pasaj ve iş hanı gibi çok katlı ticari binalara da rastlamak mümkündür. Merkezi iş sahasında yer alan bu tür binalara Uzunçarşı Caddesi ve ona yatay doğrultuda bağlanan Coşkunlar Caddesi üzerinde tesadüf etmek mümkündür. Özel İdare İş Hanı çeşitli türde ticarethanelerin yer aldığı 8 katlı bir binadır (Foto 3.33). Binanın zemin katında beyaz eşya satıcısı, gelinlikçi, konfeksiyon, T.V. tamircisi, boya malzemeleri satıcısı ve bir internet cafe yer alırken; 2. katında İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü; 3. katında Nüfus Müdürlüğü; 4. katında Ziraat Odası; 5. katında Özel İdare Müdürlüğü, çeşitli merkezlere ait bürolar (Avukat, serbest muhasebe, mali müşavir, harita mühendisleri,...vb.); 6. katında dernekler (Anneler derneği, Hizmet birliği, S.Y.D.V.), yerel bir radyo yayın istasyonu ve çeşitli mesleki bürolar; 7. katında yine dernekler (Atatürkçü düşünce derneği, zararlı alışkanlıklarla mücadele, sevgi ve çevre dernekleri) ve mesleki bürolar yer alır. Binanın 8. katı olan çatı katında ise bir restoran bulunmaktadır (Foto 3.33, Şekil 3.8) (Arazi çalışmaları, 2000).

Foto 3.33. Özel İdare İş Hanı Coşkunlar Caddesi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Çeşitli türde ticarethanelerin yer aldığı iş hanı 8 katlıdır (2000).

Şekil 3.8. Özel İdare İş Merkezi'nin Planı (2001).

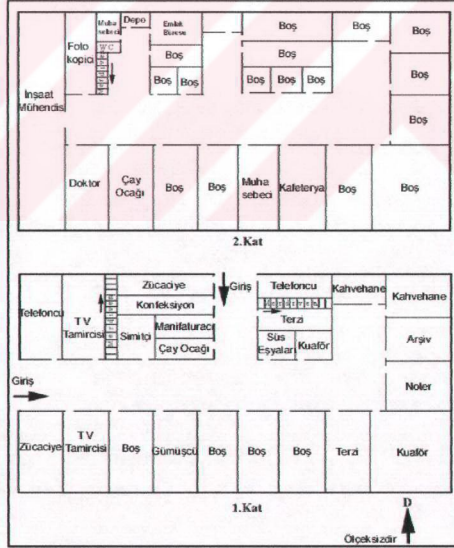
Özel idare binasının hemen karşısındaki Coşkunlar İş Hanı ise yine çeşitli türde ticarethanenin yer aldığı 5 katlı bir binadır (Foto 3.34). Binanın zemin katında züccaciye, konfeksiyon, telefon satıcısı ve manifaturacı gibi periyodik ihtiyaçlara ait iş yerleri; T.V tamircisi, terzi, kuaför gibi el sanatlarına ait iş yerleri, çay ocağı, kahvehaneler ve Kadirli 2. Noteri bulunmaktadır. Binanın 2. katında ise 6 mesleki büro ve 20 adet boş dükkan yer almaktadır. Binanın 3, 4 ve 5. katları ise konut olarak kullanılmaktadır (Foto 3.34, Şekil 3.9) (Arazi çalışmaları, 2000).

Foto 3.34. Değişik türde iş yerlerinin bulunduğu Coşkunlar İş Hanı'ndan bir görüntü (2000).

Şekil 3.9. Coşkunlar İş Hanı'nın Planı (2000).

Uzunçarşı Caddesi'nin güneyindeki Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nun batısında kalan Micoz Efendi İş Hamı da şehirdeki diğer iş hanları gibi çeşitli türdeki ticarethaneyi barındıran 4 katlı bir binadır. Bu binanın zemin katında 2 fırın ve 1 beyaz eşya satıcısı yer almaktadır. 2. katında 1 kadın doğum polikliniği ve 2 dışı muayenehanesi bulunan binanın 3. ve 4. katları ise öğrenci yurdu olarak kullanılmaktadır. Şehirde Hamidiye camisinin çevresinde yer alan ve genellikle çeşitli türde iş yerlerinden oluşan, ancak henüz tam kapasiteye ulaşmamış başka iş hanları da mevcuttur (Şekil 3.7) (Arazi çalışmaları, 2000).

Merkezi iş sahasının batısındaki ticarethaneler (Kamil Kara Bulvarı):

Kadirli'de ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmelerinin % 71'i (306 iş yeri) Cemal Paşa mahallesindeki küçük sanayi sitesinde ve Kamil Kara Bulvarı çevresinde yer almaktadır (Tablo 3.19, Şekil 3.3). Şehirdeki 13 traktör tamircisinin % 85'i (11 iş yeri), traktör galerilerinin % 60'ı (3 iş yeri) ve otomobil galerilerinin % 39'u (17 iş yeri) bu kesimdedir. Ayrıca 1970'li yıllardan itibaren Adana karayolu boyunca gelişen yapılaşma ile birlikte bu kesimde hırdavat, nalbur ve av malzemeleri satıcıları, inşaat malzemeleri satıcıları, el sanatları ve daha karakteristik olarak toprak mahsulleri ticareti yapanların sayıları giderek artmıştır. Bugün şehirdeki hırdavat, nalbur ve av malzemeleri satıcılarının % 32'si (12 iş yeri), inşaat malzemesi satıcılarının % 29'u (32 iş yeri), toprak mahsulleri ticareti yapanların % 24'ü (41 iş yeri) ve el sanatları ile uğraşanların % 21'i (126 iş yeri) bu güzergah üzerinde toplanmıştır (Tablo 3.17, Tablo 3.18, Tablo 3.19) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Tablo 3.17. Merkezi İş Sahasının Batısında Yer Alan Perakende Ticaretin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).

Mahalleler.	PERAKENDE TİCARET									
	Günlük İhtiyaçlar		Periyodik İhtiyaçlar		Uzun Vadeli İhtiyaçlar		Hırd.Nalbur Av Malzemel.		Mahalle Toplamı	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
Cemal P.	63	75	2	66	1	33	10	83	76	74
İ.L.Şişman	9	11	1	34	1	33	2	17	13	13
K.Küçükateş	12	14	-	-	1	33	-	-	13	13
Toplam	84	13	3	0,9	3	1,7	12	32	102	8
ŞehirTop.	670		337		178		38		1223	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Tablo 3.18. Merkezi İş Sahasının Batısında Yer Alan Büyük Ticaretin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).

Mah.	BÜYÜK TİCARET									
	İnşaat Mlz.		Toptan Bak.		Toprak.Mah.		Tarım Alt.		Mah.Toplamı	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
Cemal P.	24	75	1	100	5	12	2	50	32	41
H.Şişman	6	19	-	-	35	85	2	50	43	55
K.Küçük	2	6	-	-	1	3	-	-	3	4
Toplam	32	29	1	1,8	41	24	4	9,5	78	20
Şehir Top.	110		56		173		42		381	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Tablo 3.19. Merkezi İş Sahasının Batısında Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlenme Hizmeti, Ulaşım Hizmeti, Büro Hizmeti, Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılımı (2000).

Mah.	Yeme-İçme. Dinl.-Eğl.		Ul.İlg.Tic ve San.İşl.		Ulaşım Hiz.		Büro Hiz.		Sağ.Hiz.		Küç.San.ve İmalathaneler					
											El San.ve Küç.San.		Hiz.Değ.Karas ör.Römork Y		Toplam	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
Cemal P.	34	92	300	98	5	72	2	50	3	43	105	84	11	69	116	82
H.Şişman	2	5	6	2	1	14	2	50	3	43	18	14	-	-	18	13
K.Küçük	1	3	-	-	1	14	-	-	1	14	3	2	5	31	8	5
Toplam	37	11	306	71	7	16	4	3	7	7	126	21	16	31	142	22
Şehir Top.	352		432		45		131		97		593		51		644	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Merkezi iş sahasının güneyindeki ticarethaneler (Osmaniye ve Alparslan Türkeş Caddeleri);

Şehirde toprak mahsulleri ve yem ticareti yapan iş yerlerinin % 31'i (54 iş yeri) bu kesimde yer almaktadır. Osmaniye ve Alparslan Türkeş Caddeleri boyunca güneye doğru son yıllarda gelişme gösteren diğer ticaret birimleri ise karma bir özellik göstermektedir.

Kadirlide perakende ticaret yapan işyerlerinin % 8'i, büyük ticaret yapan işyerlerinin % 19'u, yeme-içme, dinlenme ve eğlence hizmetlerinin % 9'u, ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmelerinin % 6'sı, ulaşım hizmetlerinin % 15'i, büro hizmetlerinin % 9'u, sağlık hizmetlerinin % 7'si, el sanatları ve küçük sanatların % 9'u şehrin bu kesiminde yer almaktadır (Tablo 3.20, Tablo 3.21) (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Tablo 3.20. Merkezi İş Sahasının Güneyinde (Osmaniye ve Alparslan Türkeş Cad.) Yer Alan Perakende ve Büyük Ticaret İşletmelerinin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).

	PERAKENDE TİC.									BÜYÜK TİC.								
	Günlük İhtiyaçlar.		Periyodik İhtiyaçlar		Uzun V. İhtiyaçlar.		Mahalle Toplamı		İnşaat Mz. Satıcısı		Toptan Bak. ve Un Tic		Toprak Mah.ve Yem Tic.		Tarım. Alet İlaç GİBİ		Mahalle Toplamı	
Mah	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
V.Kocad.	20	26	3	20	5	83	28	29	8	57	1	100	13	24	-	-	22	31
C.Topel	29	38	9	60	-	-	38	39	5	36	-	-	32	59	2	66	39	54
Delikuş	27	36	3	20	1	17	31	32	1	7	-	-	9	17	1	34	11	15
Toplam	76	11	15	4	6	3	97	8	14	13	1	2	54	31	3	7	72	19
Şeh Top	670		337		178		1223		110		56		173		42		381	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Tablo 3.21. Merkezi İş Sahasının Güneyinde Yer Alan Yeme- İçme-Eğlenme-Dinlenme, Ulaşım, Büro, Banka ve Sigorta Acenteleri, Sağlık Hizmetleri Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).

Mah	YEME-İÇ. DNL.EĞL. HİZ.		UL.İLG.TİC ve SAN.İŞL.		ULAŞIM HİZMETİ		BÜRO HİZMETİ		SAĞLIK HİZMETİ		BANKA ve SİGORTA ACT.		KÜÇ.SAN.VE İMALATHANELER					
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	El San ve Küçük Sanatlar	%	Hız.Değ.Karasör Römoork Yap.	İşyeri	%	
V.Kocad	9	29	17	68	6	86	3	25	3	43	1	100	21	41	-	-	-	-
C.Topel	12	39	5	20	1	14	7	58	-	-	-	-	21	41	3	100	-	-
Delikuş	10	32	3	12	-	-	2	17	4	57	-	-	9	18	-	-	-	-
Toplam	31	9	25	6	7	15	12	9	7	7	1	9	51	9	3	6	-	-
Şeh Top	352		432		45		131		97		11		593		51			

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000)

Cengiz Topel mahallesinde bulunan T.M.O.'nin kuzeyinde ve her iki yanında uzanan caddeler boyunca toprak mahsulleri ve yem ticareti yapmakta olan ticarethaneler ile nakliyat şirketlerinin yoğunluk kazandığı dikkat çekmektedir. Buna paralel olarak, özellikle şehrin güneyinde görülen yapılaşma hareketlerine bağlı olarak son yıllarda inşaat malzemeleri satıcılarının da sayısında artış vardır. Ayrıca Ş.Vedat Kocadallı mahalle sınırının kuzeydoğu köşesinde bulunan 2 Nolu Sağlık Ocağı ve çevresinde de sağlık hizmetleri veren ticarethanelerin varlığı söz konusudur (Şekil 3.3).

Merkezi iş sahasının güneydoğusundaki ticarethaneler (Andırın Caddesi);

Andırın caddesi boyunca gelişen ticaret alanları, merkezi iş sahasındaki ticari etkinliğin bir devamı niteliğindedir. Bu alanda çoğunlukla perakende ve büyük ticarete konu olan iş yerleri çoğunluktadır. Andırın karayolu boyunca toprak mahsulleri ve yem ticareti (% 26); toptan bakkaliye ve un ticareti (% 25);

manifaturacı, kunduracı, tuhafiyeci, zücciyeci ve konfeksiyoncu gibi periyodik ihtiyaçlara cevap veren ticarethaneler (% 20); berber, marangoz, terzi, demir doğramacı, elektrikçi ve dokumacı gibi el sanatları ile uğraşan ticarethaneler (% 16) gelişme göstermişlerdir (Tablo 3.22, Tablo 3.23, Tablo 3.24 ve Şekil 3.7).

Tablo 3.22. Merkezi İş Sahasının Güneydoğusunda Yer Alan Perakende Ticaret İşletmelerinin Dağılışı (2000).

PERAKEDE TİCARET										
Mah.	Günlük İhtiyaçlar		Periyodik İhtiyaçlar		Uzun.Vade. İhtiyaçlar		Hırdavat Nal. Av Mlz		Mahalle Toplamı	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
7 Mart	84	13	66	20	25	14	5	13	180	15
Ş.Top.	670	100	337	100	178	100	38	100	1223	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri

Tablo3.23. Merkezi İş Sahasının Güneydoğusunda Yer Alan Büyük Ticaret İşletmelerinin Dağılışı (2000).

BÜYÜK TİCARET										
Mah.	İnşaat Malzem Sat..		Toptan Bak ve Un Tic.		Top.Mah. ve Yem Tic		Tar.AL.İL veGüb.Tic		Mahalle Toplamı	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
7 Mart	14	13	14	25	45	26	7	17	80	21
Ş.Top.	110	100	56	100	173	100	42	100	381	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri

Tablo 3.24. Merkezi İş Sahasının Güneydoğusunda Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlenme, Ulaşım, Büro, Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Dağılışı (2000).

Mah.	Yeme-İçme-Dinl.Eğlence		ULÜ.Tic.ve San.İşletm.		Ulaşım Hizmeti		Büro Hizmeti		Sağlık Hizmeti		Küçük San. ve İmalathane.					
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	El Sanat.		Hızar,Değir.		Toplam	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
7 Mart	52	15	9	02	4	08	9	07	9	9	96	16	7	14	103	16
Ş.Top.	352		432		45		131		97		593		51		644	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Özellikle 1980 yılı sonrasında yeme-içme, dinlenme ve eğlence yerleri (% 15); mobilyacı, beyaz eşya satıcıları ve kuyumcu gibi uzun vadeli ihtiyaçlara ait iş yerleri (% 14) ile günlük ihtiyaçlara ait iş yerleri (% 13) ve inşaat malzemeleri satıcılarının sayısında artış görülmektedir. Bu alanda görülen ticari çeşitliliğin en önemli nedeni nüfus ve konut miktarındaki kalabalık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan talebin bir sonucudur.

Şehirde Yer Alan Diğer Ticarethaneler (Şehrin Kuzeyi, Doğu ve Güneydoğusu):

Şehrin *kuzey kesiminde* gelişme gösteren ticarethanelerin % 50'si (40 iş yeri) Yenimahallede yer almaktadır. Merkezden kuzeye doğru uzanan Uzunçarşı caddesi boyunca 40 bakkal ve 3 fırından oluşan günlük ihtiyaçlarla ilgili ticarethaneler ile kırtasiyeci, manifaturacı, tuhafiyeci gibi periyodik ihtiyaçlardan oluşan ticarethaneler yer almaktadır (Tablo 3.25). Bundan başka aynı güzergah üzerinde 4 inşaat malzemeleri satıcısı, 3 yem bayii, 12 el sanatları ile ilgili ticarethane ve Kurtuluş mahallesinde 2 değirmen bulunmaktadır (Bina sayım cetvelleri, 2000).

Merkezi iş sahasının kuzeyinde gelişme gösteren ticarethaneler, iş ve ticaret alanlarını sınırlayan konut alanlarında yaşayan insanların talebine karşılık arz olunmuşlardır.

Tablo 3.25. Şehrin Kuzeyinde Yer Alan Perakende ve Büyük Ticaret İşletmeleri İle Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).

Mah.	PERAKENDE TİCARET						BÜYÜK TİCARET						KÜÇÜK SANAYİ ve İMALATHANELER.					
	Günlük İhtiyaçlar		Periyodik İhtiyaçlar		Mahalle Toplamı		İnşaat Malzem.		Top Mah ve Yem Tic		Mahalle Toplamı		El Sanatları Ve Küç.San.		Hızar,Değn. Karasör Y.		Mahalle Toplamı	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
Yenimah.	23	41	1	33	24	41	4	100	2	67	6	86	10	83	-	-	10	72
Kurtuluş	20	36	2	67	22	37	-	-	1	33	1	14	2	17	2	100	4	28
Yeşiltepe	13	23	-	-	13	22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	56	8	3	0,9	59	5	4	4	3	1,7	7	2	12	2	2	4	14	2
Şeh.Top.	670		337		1223		110		173		381		593		51		644	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Şehrin *doğu ve güneydoğusundaki* ticarethanelerin büyük çoğunluğu günlük ihtiyaçların karşılanmasına yönelik iş yerleridir. Şehirdeki günlük ihtiyaçlara yönelik iş yerlerinin % 17'si (111 iş yeri) bu kesimde bulunmaktadır. Periyodik ve uzun vadeli ihtiyaçlarda ise şehir merkezinin üstünlüğü ve bu alanlarda halkın gelir seviyesinin düşük olması bu türdeki ticarethanelerin yoğunlaşmasına engel teşkil etmektedir. Büyük ticarete ise özellikle inşaat malzemeleri satıcılarının önem kazandığını görüyoruz. Şehirdeki inşaat malzemeleri satıcılarının % 24'ü (27 iş yeri) buradadır (Tablo 3.26). Karatepe ve Andırın yolunun geçtiği Ş.Mehmet Hallaç ve Ş.Mustafa Yağız mahallelerinde yol boyunca bu ticarethaneleri görmek mümkündür. Kaçak yapılaşmanın yoğun olduğu bu alanlarda inşaat malzemesine olan talebin fazla olması bu iş yerlerinin buralarda açılmasını teşvik etmiştir. Şehrin

güneydoğusundaki Ş.Orhan Gök mahallesinde ise son yıllarda yapımına başlanan kooperatif evleri sayesinde bu tür ticarethanelerin arttığını görüyoruz. Büyük ticaret kapsamına giren diğer iş yerleri ise mahalle içlerine tek tük dağılmış durumdadırlar.

Tablo 3.26. Şehrin Doğu ve Güneydoğusunda Yer Alan Perakende ve Büyük Ticaretin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).

Mah.	PERAKENDE TİCARET								BÜYÜK TİCARET							
	Günlük İhtiyaçlar		Peryodik İhtiyaçlar		Uzun Vadeli İhtiyaçlar		Mahalle Toplamı		İnşaat Malzem.		Top Mah ve Yem Tic		Tar Alet İlaç ve Gübre Sat.		Mahalle Toplamı	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
İ.Kundakçı	27	24	-	-	-	-	27	23	-	-	1	25	-	-	1	3
M.Hallaç	18	16	-	-	1	50	19	17	10	37	2	50	-	-	12	37
M.Yağz	25	23	1	34	-	-	26	22	9	33	1	25	-	-	10	32
O.Gök	17	15	-	-	-	-	17	15	7	26	-	-	-	-	7	22
Derviş Paş.	24	22	2	66	1	50	27	23	1	4	-	-	1	100	2	6
Toplam	111	17	3	0,9	2	1	116	9	27	24	4	2,3	1	2,3	32	8
Şeh.Top.	670		337		178		1223		110		173		42		381	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Şehrin doğu ve güneydoğusundaki alanlarda, küçük sanayi ve imalathane kapsamında ele alınan el sanatları ile ilgili iş yerlerinin özellikle Derviş Paşa mahallesinde yoğunluk kazandığını görüyoruz. Bu iş kolunda 23 iş yerinde 57 kişi çalışmaktadır. Ağırlıklı iş kollarını ise marangozhaneler (15 iş yeri), güneş enerjisi ile ısıtma sistemi yapımı (2 iş yeri), demir doğrama (1 iş yeri), hızar atölyesi (1 iş yeri) gibi ticarethaneler oluşturmaktadır. Şehrin en kalabalık nüfuslu alanlarına karşılık gelen güneydoğudaki mahalleler, Kamil Kara Bulvarı üzerinde yer alan Derviş Paşa mahallesindeki saydığımız bu ticarethanelerden ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Derviş Paşa mahallesinin, bulunduğu konum itibarıyla Ş.İbrahim Kundakçı, Ş.Mehmet Hallaç gibi mahallelere yakın olması ve ana ulaşım güzergahı üzerinde bulunması iş ve ticaret alanlarının çeşitliliği yönünden güneydoğudaki diğer mahallelere göre üstünlük kazanmasını sağlamıştır (Tablo 3.27).

Sonuç olarak diyebiliriz ki; şehrin doğusu ve en kalabalık nüfusa sahip güneydoğusundaki alanlarda, ticarethaneler daha çok halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Son yıllarda inşaat malzemeleri satışı yapan iş yerlerinin sayısı da giderek artmaktadır. Diğer iş kollarında ise mahalle içlerine dağılmış birer ikişer tane ticarethane görmek mümkündür.

Tablo 3.27. Şehrin Doğu ve Güneydoğusunda Yer Alan Yeme-İçme-Dinlenme-Eğlenme, Büro, Sağlık ve Ulaşım Hizmeti Veren İşletmeler İle Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri, Küçük Sanayi ve İmalathanelerin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).

Mah.	Yeme-İçme-Dinl. Eğlence		ULİ.Tic.ve San.İşletm.		Ulaşım Hizmeti		Büro Hizmeti		Sağlık Hizmeti		Küçük San. ve İmalathane					
											El Sanat.		Hızar,Değir		Toplam	
	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%	İşyeri	%
İ.Kundakçı	1	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M.Hallaç	-	-	2	15	-	-	-	-	-	-	9	23	-	-	9	21
M.Yağz	4	51	5	39	1	50	-	-	-	-	8	20	2	50	10	22
O.Gök	1	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Derviş Paşa	2	25	6	46	1	50	2	100	1	100	23	57	2	50	25	57
Toplam	8	2	13	3	2	4,4	2	1,5	1	1	40	7	4	8	44	7
Ş.Top.	352		432		45		131		97		593		51		644	

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Daha önce verilen, ticarethanelerin şehir içinde dağılımıyla ilgili tabloların birleştirilmesiyle Tablo 3.28 ve Şekil 3.10 hazırlanmıştır. Bu sonuç verileri merkezi iş sahası haritamızı da desteklemektedir. Şekil 3.10'da da görüldüğü gibi merkezi iş sahasındaki ticarethane sayıları, hem miktar itibarıyla hem de oransal olarak fazla değerler göstermektedir. Merkezi mahalleler olarak nitelendirdiğimiz Dere, Pazar, Savrun, Tufan Paşa, Bağ mahallelerinin çevredeki diğer mahallelere göre bir üstünlüğü söz konusu olmakta ve bu mahalleleri etkilemektedir (Tablo 3.28, Şekil 3.10).

Merkezi iş sahasında perakende ticaretin ağırlıkta olduğu görülürken, ticarethane sayısı ve türü bakımından çeşitlilikler ortaya çıkmaktadır. Oran itibarıyla Dere, 7 Mart, Pazar, Savrun, Tufan Paşa mahallelerinde yoğun olarak perakende ticaretin yaygın olduğu, bunun yanında yine bu mahallelerde yeme-içme-dinlenme-eğlenme hizmeti veren tesislerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Savrun ve Dere mahallelerinde ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri ile ulaşım hizmeti veren ticarethanelerin, şehrin idari merkezi olmasından dolayı Dere mahallesinde ve ayrıca Tufan Paşa mahallesinde büro hizmetlerinin üstünlüğü söz konusudur. Küçük sanayi sitesinin Cemal Paşa mahallesinde yer almasından dolayı burada özellikle ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri (300 iş yeri) ile küçük sanayi imalathanelerinin (116 iş yeri) yoğunluk kazandığını görmekteyiz. Bunun dışında mahallenin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik ticarethaneler bulunmaktadır. Batıdaki kırsal alanlara yakın olan ve de en önemlisi Adana yolu üzerinde gelişmiş olan Halis Şişman mahallesindeki, büyük ticaret kapsamında ele aldığımız tarımsal ürün satıcılarının (zahireciler) yoğunluğu söz konusudur. Aynı durum güneydeki kırsal

alanlara yakınlık ve Osmaniye yolunun etkisiyle V.Kocadallı ve Cengiz Topel mahallelerinin karşılaşma alanı olan Osmaniye caddesi boyunca da gelişmiş ve giderek önem kazanan bir ticari aktivite durumuna gelmiştir. Şehrin dış kuşağını oluşturan mahallelerde daha çok günlük ihtiyaçların hakim olduğu perakende ticarethaneler yoğunluk göstermektedir. Ticarethaneler sayı ve tür itibarıyla düşük değerler göstermektedir (Tablo 3.28, Şekil 3.10).

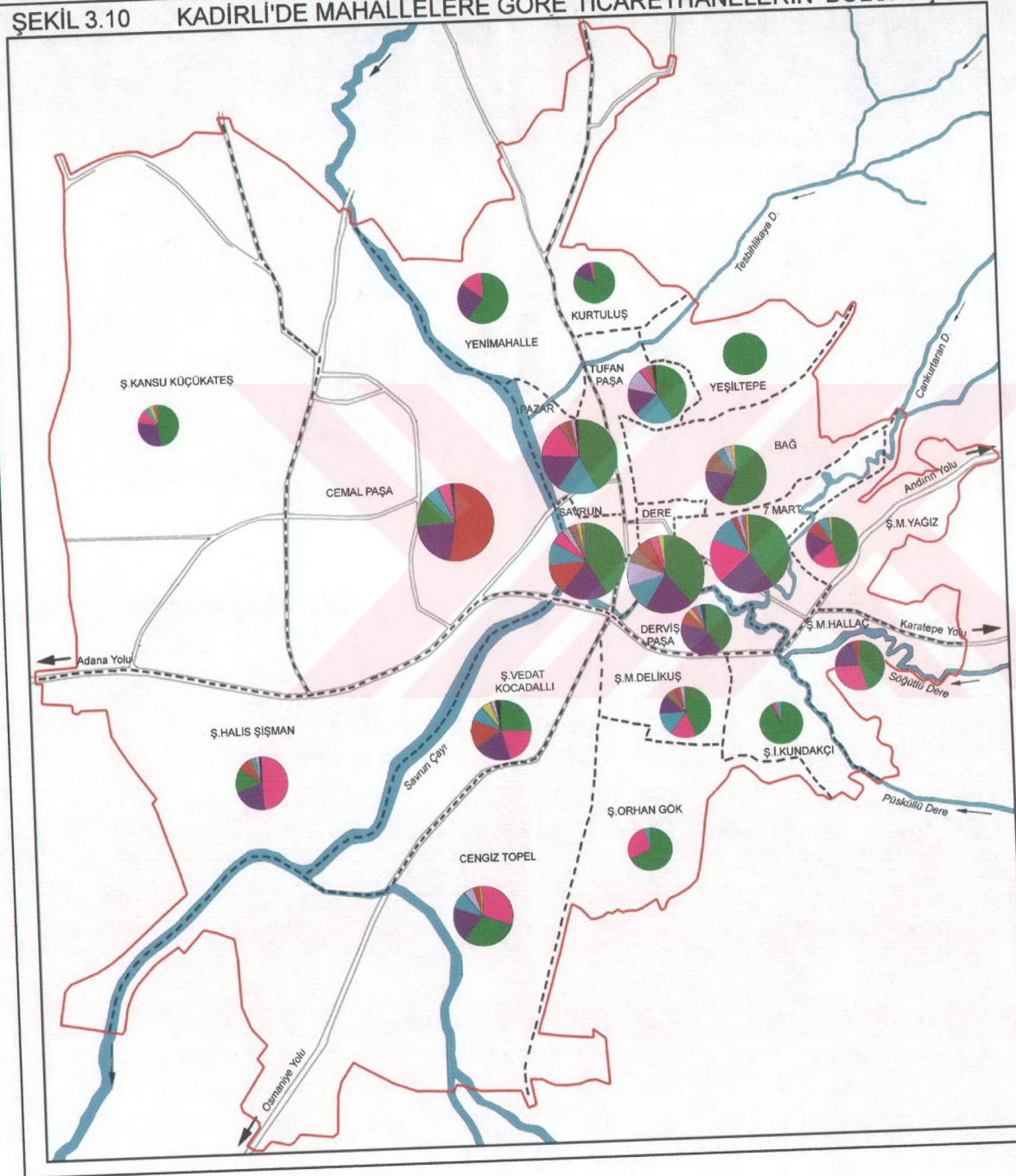
Tablo 3.28. Kadiri’deki Ticarethanelerin Mahallelere Göre Dağılışı (2000).

Ticaret. Türü	Perakende Ticaret		Büyük Ticaret		Küçük San. İmal.		Yeme-İç. Din-Egl.		Ulaş.İg. Tic-San.İ		Ulaşım Hizmeti		Banka ve Sig.Act.		Büro Hizmeti		Sağlık Hizmeti		Toplam
	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	
Mah	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.	%	İşyeri Say.
Cemal P	76	13,4	32	5,5	116	20,5	34	6	300	53	5	0,8	-	-	2	0,3	3	0,5	568
Dere	180	38,9	20	4,3	92	19,8	55	11,9	29	6,2	11	2,4	-	-	46	10	30	6,5	463
7.Mart	180	40,4	80	18	103	23	52	11,7	9	2	4	0,9	-	-	9	2	9	2	446
Pazar	174	42,6	62	15,2	67	16,4	70	17,2	10	2,5	2	0,5	2	0,5	9	2,2	12	2,9	408
Savrun	129	41,7	18	5,9	60	19,5	31	10	39	12,6	8	2,6	4	1,3	10	3,2	10	3,2	309
Tufan P	123	41,4	12	4	46	15,5	64	21,6	1	0,3	2	0,7	4	1,3	35	11,8	10	3,4	297
Cengiz T	38	30	39	30,9	24	19	12	9,6	5	4	1	0,9	-	-	7	5,6	-	-	126
V.Kocad.	28	25,7	22	20,1	21	19,4	9	8,3	17	15,6	6	5,5	1	0,9	3	2,7	2	1,8	109
Dağ	63	58	-	-	22	20	5	5	-	-	2	2	-	-	4	4	12	11	108
H.Şişman	13	14,9	43	48,9	18	20,5	2	2,2	6	6,8	1	1,1	-	-	2	2,2	3	3,4	88
M.Delikuş	31	44,3	11	15,7	9	12,9	10	14,3	3	4,2	-	-	-	-	2	2,9	4	5,7	70
Derviş P	27	41	2	3	25	38	2	3	6	9	1	1,5	-	-	2	3	1	1,5	66
M.Yağız	26	46,4	10	17,9	10	17,9	4	7,1	5	8,9	1	1,8	-	-	-	-	-	-	56
M.Hallaç	19	45,2	12	28,6	9	21,4	-	-	2	4,8	-	-	-	-	-	-	-	-	42
Yenimah	24	60	6	15	10	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40
İ.Kund	27	93,2	1	3,4	-	-	1	3,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29
Kansu K	13	48,2	3	11,1	8	29,6	1	3,7	-	-	1	3,7	-	-	-	-	1	3,7	27
Kurtuluş	22	81,5	1	3,7	4	14,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
Orhan G	17	68	7	28	-	-	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25
Yeşiltepe	13	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13
Toplam	1223		381		644		352		432		45		11		131		97		3316

Sonuç olarak, Kadiri’de merkezi iş ve ticaret sahası dışında gelişen ya da gelişmekte olan ticaret alanlarının da mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar merkezi iş sahasının batısı, güneyi, güneydoğusu ve kuzeyinde gelişme gösteren ticaret alanlarıdır.

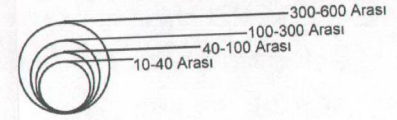
Kadiri’deki kimi iş yerlerinin ticari etkinliği, buldukları lokasyon şartlarına bağlı olarak değişmekte ve bunların belirli alanlarda toplandığı görülmektedir. Şehir içinde ticarete bağlı olarak mahallelerin karşılıklı etkileşimi birbirlerine göre etki sahasını da belirlemektedir.

ŞEKİL 3.10 KADIRLI'DE MAHALLELERE GÖRE TİCARETHANELERİN BÖLÜNÜŞÜ (2000)

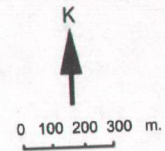

AÇIKLAMALAR

MAHALLELERE GÖRE İŞLETME SAYILARI

- Akarsu
- Şehir İmar Sınırı
- Mahalle Sınırı
- Perakende Ticaret
- Büyük Ticaret
- Küçük Sanayi ve İşletmeler
- Yeme-İçme, Eğlence ve Dinlenme Hizmeti
- Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri
- Ulaşım Hizmeti
- Banka ve Sigorta Acenteleri
- Büro Hizmeti
- Sağlık Hizmeti
- Diğerleri (Yukarıdakilerden herhangi biri veya birileri)

3.2.3.2. Tarım Alanları

Kadirli'nin imar sınırları içerisindeki alanı 18687 dekadır. Bu alanın % 54'lük kısmını şehrsel kullanım alanları oluştururken % 46'lık kısmını ise tarım alanları meydana getirmektedir. Tarım alanlarına ait oranın % 21'ini sulı tarım arazileri, % 25'ini ise kuru tarım arazileri oluşturur (Tablo 3.29).

Tablo 3.29. Kadirli'de Arazi Miktarı ve Kullanım Durumu (2000).

	Tarım Alanı (da)			Şehrsel Kullanım (da)	Toplam Alan (da)
	Sulu Tarım	Kuru Tarım	Toplam		
Dekar	3981	4673	8654	10033	18687
%	21	25	46	54	100

İmar sınırları içerisindeki tarım arazilerinin % 92'si (7975 da) tarla, % 8'i (649 da) meyve ve sebze bahçeleri ile bağ alanları olarak değerlendirilmektedir (İlçe tarım müdürlüğü).

Tarım alanlarının % 82'sini (7118 da) şehrin kuzeybatısı, batısı, güney ve güneybatısında yer alan Şehit Kansu Küçükateş, Cemal Paşa, Şehit Halis Şişman, Cengiz Topel ve Şehit Vedat Kocadallı mahalle sınırları içerisindeki tarım alanları meydana getirmektedir (Şekil 3.3). Nitekim şehrin bu kesimleri tarla tarımına oldukça elverişli, az eğimli ve çoğunlukla düz alanlardan oluşur (6984 da). Ayrıca Şehit Vedat Kocadallı ve Şehit Halis Şişman mahalle sınırları içerisindeki Savrun çayının güney kesimlerinde 134 dekarlık meyve bahçeleri de yer almaktadır.

Şehrin kuzeybatı, batı, güney ve güneybatı kesimlerini kapsayan bu alan içerisinde Kadirli'deki tarla alanlarının % 35'i (2763 da) Şehit Kansu Küçükateş mahallesinde, % 28'i (2267 da) Cengiz Topel mahallesinde, % 14'ü (1147 da) Cemal Paşa mahallesinde, % 9'u (712 da) Şehit Halis Şişman mahallesinde ve % 1'i (95 da) ise Şehit Vedat Kocadallı mahallesinde yer almaktadır. Ayrıca şehirdeki meyve bahçelerinin % 24'ü (79 da) Şehit Halis Şişman mahallesi, % 17'si (55 da) ise Şehit Vedat Kocadallı mahallesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Sonuç olarak şehirdeki tarla alanlarının % 87'si (6984 da) ile meyve bahçelerinin % 41'i (134 da) şehrin bu kesiminde toplanmıştır (Tablo 3.30).

Tablo 3.30. Kadirli'de Mahallelere Göre Ekili ve Dikili Arazilerin Ürün Türlerine Göre Dağılımı (2000).

Mahalle	Totam	%	Tarla	%	Meyve	%	Sebze	%	Bağ	%
K.Küçükates	2763	32	2763	35	-	-	-	-	-	-
C.Topel	2267	26	2267	28	-	-	-	-	-	-
C.Paşa	1147	13	1147	14	-	-	-	-	-	-
H.Şişman	791	9	712	9	79	24	-	-	-	-
O.Gök	623	7	438	5	170	53	-	-	15	50
Yenimah.	325	4	-	-	-	-	325	100	-	-
Kurtuluş	321	4	321	4	-	-	-	-	-	-
V.Kocadalı	150	2	95	1	55	17	-	-	-	-
Yeşiltepe	82	1	82	1	-	-	-	-	-	-
İ.Kundakçı	80	1	62	1	10	3	-	-	8	27
M.Yağız	62	0,5	50	1	8	2	-	-	4	13
M.Hallaç	43	0,5	38	1	2	1	-	-	3	10
TOPLAM	8654	100	7975	92	324	3,7	325	3,8	30	0,5

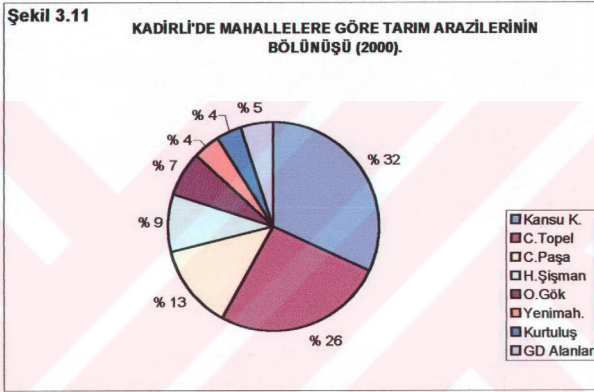
Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü (2000)

Diğer tarım alanları, Kadirli'nin güneydoğu, kuzeydoğu ve kuzey kesimlerinde yer almaktadır. Tarım alanlarının % 9'u (808 da) şehrin güneydoğusunda yer alan Ş.Orhan Gök, Ş.İbrahim Kundakçı, Ş.Mehmet Hallaç, ve Ş.Mustafa Yağız mahalleleri sınırları içerisinde; % 5'i (403 da) şehrin kuzeydoğusunda yer alan Kurtuluş ve Yeşiltepe mahalleleri sınırları içerisinde ve % 4'ü (325 da) ise Yenimahalle sınırları içerisinde bulunmaktadır (Şekil 3.3).

Şehrin güneydoğu kesimlerindeki tarım arazileri eğimli yüzeylerde yer aldığından, bu kesimdeki tarım arazilerinin % 27'si (220 da) bağ ve bahçe alanları olarak da kullanılmaktadır. Şehrin Yenimahalle sınırları içerisindeki kuzey kesimlerinin tarım arazileri bütünüyle sebze bahçeleri (325 da), az eğimli kuzeydoğu kesimleri ise tarla alanlarıyla kaplıdır (Tablo 3.30).

Kadirli'deki tarla ekim alanlarının % 5'i (438 da) şehrin güneydoğu kesiminde yer alan Ş.Orhan Gök mahallesinde bulunurken, % 5'i (403 da) şehrin kuzeydoğusunda yer alan Kurtuluş ve Yeşiltepe mahallelerinde, % 3'ü (120 da) ise yine şehrin güneydoğu kesiminde yer alan Ş.İbrahim Kundakçı, Ş.Mehmet Hallaç ve Ş.Mustafa Yağız mahalle sınırları içerisinde. Ayrıca şehirdeki meyve bahçelerinin % 59'u (190 da) ile, bağ alanlarının tamamı şehrin güneydoğu kesiminde toplanmıştır. Bu kesimdeki meyve bahçelerinin % 90'ı (170 da) ile bağ alanlarının yarısı (15 da) Ş.Orhan Gök mahallesindedir (Tablo 3.30).

Kadirli ilçesinin sahip olduğu toplam 449384 dekar tarım alanının % 2'sini (8654 da) bünyesinde toplayan şehirde, tarım alanlarının % 32'si (2763 da) Ş.Kansu Küçükateş mahallesinde, % 26'sı (2267 da) Cengiz Topel mahallesinde, % 13'ü (1147 da) Cemal Paşa mahallesinde, % 9'u (791 da) Ş.Halis Şişman mahallesinde, % 7'si (623 da) Ş.Orhan Gök mahallesinde ve % 4'erlik kısımları Yenimahalle (325 da) ve Kurtuluş (321 da) mahallelerinde toplanırken, geri kalan % 5'lik kısmı ise bağ ve bahçelerin yoğunlukta olduğu şehrin engebeli güneydoğu kesiminde yer almaktadır (Şekil 3.11).

3.2.3.3. Sanayi Alanları

Kadirli şehirde sanayi fonksiyonu toplam 101 dekarlık arazi miktarı ile gelişmemiş bir fonksiyon olarak ortaya çıkmaktadır. Bu alanın % 65'i (66 dekar) küçük sanatlara, % 35'i (35 dekar) ise fabrika alanlarına aittir. Buna rağmen sanayi fonksiyonu, alan genişliği itibarı ile konut ve diğer kullanışların haricinde ticaret (kullanım alanı % 1) ve eğitim (kullanım alanı % 0,8) gibi şehrsel kullanışların ardından gelmektedir (kullanım alanı % 0,6).

Günümüzde sanayi sahası olarak, şehrin batı kesiminde, Adana yolu üzerindeki 13 dekarlık alanıyla Pamsan Çırçır, 14 dekarlık alanıyla İlkay Un ve 8 dekarlık alanıyla Öz Un fabrikalarının bulunduğu kesim gösterilebilir. İkinci bir alan ise yine şehrin batı kesimindeki şehir stadının bulunduğu alanda yer alan 66 dekarlık Küçük Sanayi Sitesi'dir (Şekil 3.3).

Sanayi fonksiyon alanının bu kadar dar olmasında, Kadırlı halkının tarım ekonomisine dayalı iktisadi yaşantısının etkisi büyüktür. Ayrıca burada gerek ulaşım kolaylığı, gerek aynı hat üzerinde bulunan Adana, Ceyhan ve Osmaniye gibi tarımsal hammaddeye dayalı sanayiinin gelişmiş olduğu merkezlere olan yakınlık ve gerekse Kadırlı'de tarımsal hammadde ticareti yapan tüccar, komisyoncu ve nakliyeciler gibi işyeri sahiplerinin sayısının giderek artması gibi faktörlerin de etkisiyle ticaret ve hizmetler sektöründe gelişme sağlanırken, sanayi sektörü gelişmemiş, hatta gerileme sürecine girmiş bir fonksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1984 yılında kurulan Pamsan Çırcır Fabrikası 1995 yılında, 1986 yılında kurulan İlkay Un Fabrikası ise 1999 yılında üretimlerini durdurmuş durumdadırlar.

Kadırlı'deki Sanayi Kuruluşları:

Bunların ilki 1972-1973 yılları arasında açılan *Küçük Sanayi Sitesi*'dir. Kamil Kara Bulvarı kuzeyinde, Cemal Paşa mahallesinde kurulmuş olan site ve çevresinde, 250 kadar oto tamir ve bakım yapan işyeri, 12 demir doğramacı, 17 marangoz, 1 dokumacı, 2 elektrik panosu imalathanesi, 24 kaynakçı, 1 radyatör tamircisi, 29 tornacı, 2 pompa tamircisi, 3 plastik doğramacı, 1 sandıkçı, 2 mermerci, 1 hızar, 8 karasörcü ve 4 güneş enerjisi ile ısıtma sistemleri imalatçısı, 1 yağmurlama tesisatı imalatçısı bulunmaktadır. Sanayi sitesi 66 dekarlık bir alana kurulmuştur. İlk faaliyete açıldığı yıl olan 1973 yılında sitede, 9 kereste imalatçısı, 8 ahşap doğrama imalatçısı, 12 tornacı, 15 oto montaj ve tamirhane, 5 kaportacı, 12 oto bakım servisi, 2 tenek imalatçısı, 2 tüfek imalatçısı, 25 demir işleri imalatçısı ve 10 madeni eşya imalatçısı olarak toplam 100 kadar işyeri bulunmaktaydı. Günümüzde bu sayı 356'dır (Tablo 3.31).

Sanayi sitesinde 618 kişi çalışmaktadır. Çalışanların büyük çoğunluğunu, şehir sakinleri oluşturmakla birlikte; Kadırlı'nın yakın çevresindeki köylerden, Andırın, Geben, Göksun, Saimbeyli ve Feke (Özellikle Himmetli ve Yardıbi)'den gelenler de olmaktadır. Çalışanların ortalama yaşı 15 olmakla birlikte, genellikle çalışanların 10-20 yaşları arasındaki askerlik çağı öncesi genç nüfus olduğu tespit edilmiştir. İş yerlerinde ortalama 2 kişi çalışmaktadır. Ancak ideal sistemde çalışan iş yerlerinde 1 usta, 2 kalfa ve 1 çıraktan oluşan 4 kişilik kadroların daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3.31. Küçük Sanayi Sitesi'nde Yer Alan Ticarethaneler (1972 ve 2000).

İş Yeri	1972	2000
Kereste imalatçısı- Hızır	9	1
Ahşap doğr.imal.	8	17
Tornacı	12	29
Oto tamir, bakım ve kaporta	32	250
Teneke imalatçısı	2	-
Tüfek imalatçısı	2	-
Demir işl.imalatçısı	25	12
Madeni eşya imalt	10	-
Dokumacı	-	1
Elektrik Panosu İmalathanesi	-	2
Kaynakçı	-	24
Radyatör Tamircisi	-	1
Pompa Tamircisi	-	2
Plastik Doğramacı	-	3
Mermerci	-	2
Karasör ve sandık yapımı	-	7
Güneş Enerjisi İle Isıtma Sist.	-	4
Yağmurlama Tesisatı İmalat.	-	1
TOPLAM	100	356

Kaynak: 1972-Sanayi Odası, 2000-Bina Sayım Cetvelleri

Sanayi sitesinde yaptığımız anket sonuçlarına göre, oto tamir, bakım ve onarım işlerinde çalışanlar genellikle, Andırın, Göksun, Düziçi, Feke, Saimbeyli ve Kozan gibi ilçelerin köylerinden gelenlerle, Kadırlı'nın kuzeyindeki dağlık alan köylerinden gelenlerdir. İş yerlerinde araç, gereç ve yedek parçalar genellikle İstanbul, Ankara, Adana ve Osmaniye'den temin edilmektedir. Sanayi sitesinde çalışanlardan Tokmaklı ve Geben (Andırın), Halitağalar, Azaplı ve Kabayar (Kadırlı) ve Kızılömerli (Sunbas) gibi köylerden ve Sunbas'tan gelenler gününbirlik geliş gidiş yaparlarken; Kadırlı'nın dağ köylerinden gelenler ile Kozan, Andırın, Düziçi,, Göksun, Saimbeyli, Feke, Osmaniye ve Ceyhan gibi çevre il ve ilçelerin köylerinden gelenler ise genellikle Kadırlı'de ev tutmakta, ya da varsa akrabalarının yanında kalmaktadır. Bunlar genellikle haftada 1 gün izinli olduklarından 1 günlüğüne köylerine gidip gelmektedirler.

Cemal Paşa mahallesinde 1978 yılında kurulan **Öz Un Fabrikası**, Kamil Kara Bulvarı'nın kuzeyinde ve şehir stadının güneyindeki 8 dekarlık alanda yer almaktadır (Şekil 3.3 ve Foto 3.35). Tesiste 10 kişi çalışmaktadır. Fabrikanın Adana yolu

üzerinde yer almasından dolayı, şehrin batısındaki kırsal alanlardan buraya ürün satımı bir hayli fazla olmaktadır.

Foto 3.35. Kadirli'nin tek un fabrikası olan Öz Un Fabrikası'ndan bir görünüm (2001).

Adana karayolu üzerinde 1984 yılında kurulan diğer bir işletme de, **Pamsan Çırçır Fabrikası**'dır. Şehit Halis Şişman mahallesinde, şehrin en batı ucunda imar sınırının bittiği yerde yer almaktadır (Şekil 3.3, Foto 3.36). 13 dekarlık bir alanda kütlü pamuk çırçırılama amacıyla kurulmuştur. 1995 yılında ise pamuk çırçırılama işlemi durdurulmuş ve mısır kurutma işlemlerine geçilmiştir.

İşletme hammadde olarak, Kadirli ve çevre köylerinden yalnızca mısır alımı yapmaktadır. Tesiste yıllık 180 bin ton mısır kurutma işlemi yapılmaktadır. İlk kurulduğu yıllarda yaklaşık 100 kişinin çalıştığı tesiste, günümüz itibarıyla 7 kişi çalışmaktadır. Pamsan Çırçır Fabrikası adıyla mısır kurutma işlemi gerçekleştiren tesis, Adana karayolu üzerinde yer almasından dolayı pamukta kazanmış olduğu önemi mısırdaki da sürdürmeye devam etmektedir.

Foto 3.36. 1984 yılında kütlü pamuk çırcırlama amacıyla kurulan Pamsan Çırcır Fabrikası, 1990'lı yıllardan itibaren bu işlevini sürdürmemiş ve 1995 yılında kapanmıştır. Bu yıldan sonra ise fabrikaya mısır kurutma tesisi ilave edilmiştir ve hala bu amaçla çalışmaktadır (2001).

Şehit Halis Şişman mahallesi sınırları içerisinde, Adana karayolu güneyinde yer alan *İlkay Un Fabrikası* 1986 yılında hizmete açılmıştır. Ziraî Donatım Kurumu'nun güneyinde 14 dekarlık bir alanda bulunmaktadır (Şekil 3.3, Foto 3.37). Fabrika 1999 yılında kapatılmıştır.

Osmaniye yolu üzerinde bulunan Cengiz Topel mahallesindeki *Kastallar*, *Coşkunlar* ve *Üçgüller* gibi mısır kurutma tesisleri Kadirli'deki daha küçük ölçekli işletmelerdir. Ayrıca imar sınırının dışında soya işleyen *Emek Çırcır*, çığit yağı ve küspe üreten *Erkayranlar* sanayi gibi işletmeler de bulunmaktadır.

Foto 3.37. Kamil Kara Bulvarı güneyinde ve Pamsan Çırcır Fabrikası doğusunda yer alan İlkay Un Fabrikası 1999 yılında üretimini durdurmuştur (2001).

3.2.4. Sosyal ve Kültürel Fonksiyon Alanları

Kadirli'deki sosyal fonksiyon alanlarından *sağlık alanları* 10 dekarlık bir sahaya yayılmakta ve şehirsel kullanımın ancak % 0,1'ini oluşturmaktadır. Şehirde bu fonksiyonla ilgili faaliyet gösteren Devlet Hastanesi, Verem Savaş Dispanseri, SSK Sağlık İstasyonu, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması merkezi ve sağlık ocakları gibi kamu hizmeti veren kuruluşlar bulunmaktadır. Şehirde ayrıca ticari amaçla özel sağlık hizmeti veren; 26 doktor muayenehanesi, 27 diş kliniği, 6 veteriner kliniği, 33 eczane ve 5 poliklinik vardır.

Devlet Hastanesi, Cemal Paşa mahallesindeki Sülemiş Tepesi'nin güneybatısındaki 2,5 dekarlık alanda yer almaktadır (Şekil 3.3). 50 yatak kapasiteyle 1974 yılında hizmete giren hastanenin, günümüzdeki 75 yataklı kapasitesi, ek bina inşaatı tamamlandığında 150 yatak kapasiteye ulaşması planlanmıştır. Hastanede 15 uzman doktor, 10 pratisyen doktor, 3 diş doktoru, 40 hemşire, 35 ebe, 23 laboratuvar teknisyeni, 17 röntgen teknisyeni, 7 anestezi teknisyeni, 2 diş protez teknisyeni, 6 teknisyen yardımcısı, 1 eczacı, 5 sağlık memuru, 1 sıtmayla savaş laborantı, 14 büro memuru, 4 şoför, 1 hastane müdürü, 2 müdür yardımcısı, 6 hizmetli, 2 terzi ve 2

imamdan oluşan 196 kişilik sağlık personeli çalışmaktadır. Hastanede cildiye dışında bütün poliklinikler bulunmaktadır. Hastaneye Kadırlı dışında Sunbas ve Andırın'dan gelenler de oldukça fazladır.

Verem Savaş Dispanseri 1,5 dekar alanıyla Savrun mahallesindeki Halk Kütüphanesi'nin güneyinde yer almaktadır. Dispanser buraya taşınmadan önce Şehit Vedat Kocadalı mahallesindeki 2 Nolu Sağlık Ocağı'nın bulunduğu yerde hizmet veriyordu. Kadırlı'de kurulan ilk sağlık kurumu olarak, 1961 yılında hizmete giren dispanser, 1990'lı yıllarda bugünkü yerine taşınmıştır. Tesiste doktor, hemşire, röntgen teknisyeni, laboratuar teknisyeni, eczacı ve sağlık memurlarından oluşan 10 kişilik bir sağlık ekibi çalışmaktadır.

SSK Sağlık İstasyonu, Savrun mahallesinin güneyindeki Tapu Kadastro Müdürlüğü binasında ve 15 kişilik ekibiyle SSK sigortalılarına sağlık hizmetleri sunmaktadır.

Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezi, 7 Mart mahallesindeki Andırın caddesinin güneyinde yer alan 3 Nolu Sağlık Ocağı'nın 3. katında hizmetini sürdürmektedir.

1982 yılında hizmete giren *1 Nolu Sağlık Ocağı*, Pazar mahallesinin kuzeyinde yer almaktadır. 250 m²'lik bir alana sahip olan sağlık ocağında 3 pratisyen doktor, 2 hemşire, 1 sağlık memuru, 1 çevre sağlık teknisyeni, 2 laboratuar teknisyeni, 10 ebe, 1 sıtmayla savaş laborantı, 1 büro memuru ve 1 hizmetli görev yapmaktadır.

1994 yılında hizmete giren *2 Nolu Sağlık Ocağı*, Uzunçarşı Caddesi'yle, Osmaniye Caddesi'nin birleştiği alanın güneybatı köşesinde yer alır. 1,6 dekar alana sahip olan sağlık ocağında 12 pratisyen doktor, 1 diş doktoru, 4 sağlık memuru, 3 çevre sağlık teknisyeni, 11 hemşire, 3 laboratuar teknisyeni, 21 ebe, 2 büro memuru ve 2 hizmetli görev yapmaktadır.

1998 yılında hizmete giren *3 Nolu Sağlık Ocağı*, 7 Mart mahallesindeki Andırın caddesinin güneyinde yer almaktadır. 2 dekarlık bir alana sahip olan sağlık ocağında; 4 pratisyen doktor, 2 çevre sağlık teknisyeni, 6 hemşire, 20 ebe, 2 laboratuar teknisyeni, 3 büro memuru ve 2 hizmetli görev yapmaktadır.

1997 yılında hizmete giren *4 Nolu Sağlık Ocağı*, Şehit Kansu Küçükateş mahallesindeki şehir stadının güneyinde yer almaktadır. 2 dekarlık bir alana sahip olan sağlık ocağında 3 pratisyen doktor, 2 sağlık memuru, 2 çevre sağlık teknisyeni,

1 laboratuar teknisyeni, 4 hemşire, 15 ebe, 1 memur ve 2 hizmetli görev yapmaktadır.

Şehirde ayrıca özel sağlık hizmeti veren 5 tane poliklinik bulunmaktadır. Bunlar: Dere mahallesindeki otogarın kuzeydoğusunda yer alan Çapa Tıp Merkezi ve Deva Polikliniği, 2 Nolu Sağlık Ocağı'nın doğusunda yer alan Şehit Mehmet Delikuş mahallesindeki Yaşam Polikliniği, Bağ mahallesindeki Ortaokul Caddesi'nde yer alan Akdeniz Polikliniği ve Cemal Paşa Caddesi'yle Derviş Paşa Caddesi'nin birleştiği alanın doğu köşesinde yer alan Tufan Paşa mahallesindeki Çukurova Polikliniği'dir.

Şehirde özel sağlık hizmeti veren diğer kuruluşlar arasında 33 eczane, 27 dış polikliniği, 26 muayenehane ve 6 veteriner kliniği bulunmaktadır. Bu türdeki sağlık fonksiyon alanları çoğunlukla Devlet Hastanesi ve sağlık ocaklarının yakınında ya da şehrin her taraftan ulaşılabilir ana caddelerinin bulunduğu merkezi kısımlarda yer almaktadır.

Kadirli'deki *eğitim kurumlarının* tarihçesi incelendiğinde daha 1500'lü yıllarda Kadirli'de medreselerin olduğunu söylemek mümkün olur. Bilhassa 1525, 1544 ve 1563 tarihli Kars-ı Zülkadriyye sancak defterlerinde bahsi geçen müderris adları bu görüşümüze doğrular niteliktedir. 1865 ıslahatından önce Kadirli çevresinde varlığı tespit edilen medreseler şunlardır (Vayisoğlu 2000, s.125):

1- Vayıs Ağa himayesindeki medrese: Müderrisi Gafar Hoca olan medrese, kışın Gafarlı-Diniker köyünde, yazın Mekelkin yaylası Gökoluk ve Sarımoluğu mevkiinde öğrenci yetiştiriyordu.

2- Güvelloğulları himayesindeki medrese: Müderrisi Gafarzade Mustafa hoca olan medrese, kışın Mehmetli barajının bulunduğu Turunçlu mevkiinde, yazın Mekelkin-Zincirlikuyu yaylasında öğrenci yetiştiriyordu.

3- Tayypzade İsmail Hoca Medresesi. Müderrisliğini Tayyipzade İsmail hocanın yaptığı, aynı adlı medrese, Alibeyli köyü Kalfa mahallesi Azaplı mevkiinde bulunuyordu.

4- Nürfet Medresesi: Bozdoğan aşireti reisi Kerimoğlu'nun himayesinde olan medresenin müderrisliğini Kadı İsmail hoca yapıyordu.

5- Çubukzade Mustafa Hoca Medresesi: Müderrisliğini Çubukzade Mustafa Hoca'nın yaptığı aynı adlı medrese, kışın Akçataş köyü Mezar Beleni mevkiinde, yazın Mekelkin yaylası Yatroluk mevkiinde öğrenci yetiştiriyordu (Şekil 1.1).

1865 ıslahatından sonra 10 mahalle üzerinde kurulan kasabanın Alibeyli, Dervişler, Karabacak, Öksüzler, Kırıntı, Fakı, Şahaplı ve Çarşı mahallelerinde birer de sıbyan mektebi açılmıştır. Bu mekteplerden biri, hocalığını Gelin Hoca namıyla bilinen Fatma hanımın yaptığı kız sıbyan mektebidir. Bu mektepleri bitiren öğrenciler önce Alacami'de açılan medreseye devam ederler, ardından Maraş ve Kayseri'deki medreselere giderlerdi (Vayisoğlu 2000, s.125).

1865 ıslahatından sonra Kadırlı ve çevresinde varlığı tespit edilen medreseler ise şunlardır (Şekil 1.1, Şekil 3.7).

- Alacami Medresesi: 1868 yılında Alacami bünyesinde açılmıştır.
- Ümmet Ağa Medresesi: 1868 yılında Kadırlı'ye kaymakam tayin edilen Misisli Güveloğlu Ahmet Bey'in girişimiyle Aşağı Çıyanlı köyünde açılmıştır.
- Hamidiye Medresesi: 1890 yılında Hamidiye camisinin tamamlanması üzerine, caminin kuzeyinde bulunan Rumlara ait bir binada açılmıştır.
- Araplı Medresesi: 1890 yılında Araplı köyünde açılan medresedir.
- Müftü Osman Nuri Efendi Medresesi: 1890 yılında Müftü Osman Nuri efendi tarafından Harkaçtı köyünde açılan medrese, yazın Savrungözü Zingir yaylasında faaliyet göstermekteydi.

Kadırlı ve çevresindeki medreseler, 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu çerçevesinde kapatılmışlardır (Vayisoğlu 2000, s.125-126).

Kadırlı'deki modern anlamdaki ilk eğitim kurumu 1876 yılında açılan "Kars-ı Mektebi Rüştıyesi" dir. Rüştıye mektebi 1899 yılında inşaatı tamamlanan ve yakın zamana kadar Çukurova dershanesinin kullanımında olan binasına taşınmadan önce, kasabanın çeşitli yerlerindeki kimi özel mülkiyetin damında, kiminin bodrumunda hizmet vermiştir. Cemal Paşa Caddesi'yle Derviş Paşa Caddesi'nin birleştiği alanın güneybatı köşesinde yer alan Rüştıye binası, Milli Mücadele döneminde karargah olarak kullanılmış, Cumhuriyetten sonra açılan İstiklal İlkokulu ilk kez burada hizmete girmiş, Kadırlı Ortaokulu da eğitimini bir müddet burada sürdürmüştür. Günümüzde varlığını halen korumakta olan bu bina, şu anda Sözer ailesinin mülkiyetinde bulunmaktadır.

Rüştıye mektebinden sonra 1912 yılında açılan 2. eğitim kurumu da Enas (Kız) Rüştıye Mektebi'dir. Erkek Rüştıye Mektebi'nin karşısında, bugün yerinde olmayan binasında hizmete giren Kız Rüştıye Mektebi, 1924 yılında kapatılarak Erkek Rüştıye Mektebi ile birleştirilmiş ve Numune Mektebi adıyla anılmaya

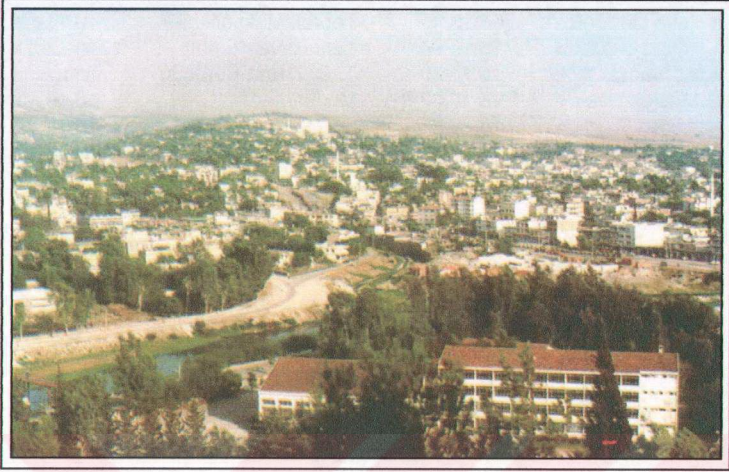
başlanmıştır. Numune Mektebi de 1927 yılında kapatılmış ve yapılan yeni düzenlemelerle Cumhuriyet ve İstiklal ilkokulları açılmıştır. İstiklal İlkokulu Rüştiye binasında eğitimine devam etmiş, Cumhuriyet İlkokulu ise Ortaokul Caddesi'ndeki bugünkü Sağlık Meslek Lisesi'nin bulunduğu binaya taşınmıştır. Köylerde de okulların açılmasıyla öğrenci sayısı azalan İstiklal İlkokulu, 1932 yılında kapatılmış ve mevcut öğrencileri Cumhuriyet İlkokulu'na nakledilmiştir.

Cumhuriyet İlkokulu, 1947 yılında Savrun mahallesinin doğusundaki kendi binasına, 1980 yılında da aynı alandaki yeni binasına taşınmıştır. Cumhuriyet İlkokulunun burada kapladığı toplam alan 4 dekadır (Şekil 3.3).

Kadirli'deki ilk ortaokul, 1947 yılında kendi binasına taşınan Cumhuriyet İlkokulu'nun bünyesinde 1948 yılında açılmıştır. Okul, 1949 yılında daha önceden kapatılan İstiklal İlkokulu'nun binasına, 1951 yılında da Cumhuriyet İlkokulu'ndan boşalan ve "Kendirli'nin Konağı" olarak bilinen günümüzdeki Sağlık Meslek Lisesi'nin bulunduğu binaya taşınmıştır (Foto 3.4). Ortaokul bugün, 1988 yılında inşa edilen 20 derslikli yeni binasında hizmetine devam etmektedir. Burada kapladığı alan 2,5 dekadır.

Tufan Paşa mahallesinin gelişiminde çok önemli bir rolü olan Rasim Ünal İlköğretim Okulu., 1953 yılında açılmıştır. Okulun buradaki alanı 4,5 dekadır (Şekil 3.3).

Kadirli Lisesi, Cemal Paşa köprüsüyle Savrun köprüsü arasında kalan, Savrun çayının batısındaki sahada yer almaktadır. 1968 yılında Fatih Mehmet İlköğretim okulunun bulunduğu binada öğrenime açılan Kadirli Lisesi, 1969 yılında aynı sahada bulunan Cevdet Paşa Ortaokulu'na, 1972 yılında da bu iki okulun arasında inşa edilen kendi binasına taşınmıştır. Bu üç okulun kapladığı alan 28 dekadır. Burada oluşan eğitim fonksiyon alanı, Savrun çayının batısındaki şehirselleşmeyi en çok körtükleyen sebeplerdendir (Foto 3.38.).

Foto 3.38. Sülemiş Tepesi'nin güneyinde ve Savrun çayının hemen batısında yer alan Kadirli Lisesi 1972 yılında yeni binasına taşınmıştır. Bulunduğu alanda aynı zamanda Cevdet Paşa ve Fatih Mehmet İlköğretim okulları da yer almaktadır (2001).

Kadirli'de eğitim ve kültür fonksiyon alanları olarak ele alınabilecek olan okullar, özel dershaneler, özel öğrenci yurtları, mesleki kurslar, halk kütüphanesi, halk eğitim merkezi ve öğretmen evi gibi yapılar, şehrin farklı alanlarına dağılmış durumdadırlar. Toplam 18 ilköğretim okulu, 8 lise ve dengi okul, 1 meslek yüksek okulu bulunan şehirde, okulların % 48'i (12 okul) 1980 sonrasında inşa edildiğinden genellikle şehrin dış kısımlarına dağılmış durumdadırlar. 1960-1980 yılları arasında yapılan 10 okul ile, 1960 öncesinde yapılmış olan 3 okul ise şehir merkezinde yer alır. Şehir merkezinde yer alan okullar, ticaret alanlarıyla konut alanları arasında bağlantıyı sağlayan geçiş alanları konumundadırlar. Şehrin dış kısımlarına dağılmış olan okullar ise sanayi ve ticaretin de gelişmesiyle birlikte 1980 sonrası şehirleşme hareketlerinin en etkili faktörleri arasında sayılabilirler (Tablo 3.32).

Kadirli'deki eğitim kurumlarında okuyan öğrencilerin önemli bir kısmı Kadirli'nin yakın çevresindeki kırsal alanlardan gelenlerdir. Şehirde kiralık ev probleminin olmaması ve özel yurtların sağladığı imkanlar dolayısıyla bu öğrencilerin konaklama sorunları bulunmamaktadır. Kadirli'de öğrencilere konaklama imkanı sağlayan 2 özel öğrenci yurdu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 14 kişinin görev yaptığı 17 yatak kapasiteli, Dere mahallesindeki *Özel Işık Kız*

Yurdu, ikincisi 10 kişinin görev yaptığı, 114 yatak kapasiteli, Savrun mahallesindeki Micoz Efendi İş Merkezi'nin 3. ve 4. katında yer alan *Ayyıldız Erkek Öğrenci Yurdu*'dur. Ayrıca bir çok öğrenci, ya akrabalarının yanında kalmakta, ya da ev kiralarak konaklama imkanı bulmaktadır. Özellikle lise ve dengi okullar, dershaneler ve M.Y.O'nun çevresindeki öğrenci konutlarının sayıları oldukça fazladır.

Tablo 3.32. Kadirli'de Eğitim Kurumlarının Yapılış Tarihi ve Mahallelere Göre Dağılımı

Eğitim Kurumunun Adı	Yap. Tarihi	Bulunduğu Mahalle
Cumhuriyet L.Ö.O	1927	Savrun
Kadirli L.Ö.O	1948	Bağ
Rasim Ünal L.Ö.O.O	1953	Tufanpaşa
7 Mart L.Ö.O	1961	Dere
Cengiz Topel L.Ö.O	1964	Cengiz Topel
Atatürk L.Ö.O	1967	Yenimahalle
Fatih Mehmet L.Ö.O	1968	Cemal Paşa
Kadirli Lisesi	1968	Cemal Paşa
Derviş Paşa L.Ö.O	1971	Derviş Paşa
Aydinoğlu Tufanbey L.Ö.	1971	Derviş Paşa
Cevdet Paşa L.Ö.O	1972	Cemal Paşa
İmam Hatip Lisesi	1975	Mehmet Delikuş
Ş.İsmail Akduman L.Ö.O	1975	Yeşiltepe
Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	1981	Kurtuluş
100. Yıl L.Ö.O	1981	Cemal Paşa
Ticaret Meslek Lisesi	1983	Vedat Kocadallı
M.Akif Ersoy L.Ö.O	1983	Mustafa Yağız
Anadolu Lisesi	1989	İbrahim Kundakçı
Mustafa Konaklı L.Ö.O	1989	İbrahim Kundakçı
Dadalıoğlu L.Ö.O	1990	Cengiz Topel
Atatürk Sağlık Meslek Lisesi	1990	Bağ
Abdulkadir Perşembe Vakfı L.Ö.O	1991	Halıs Şişman
Kız Meslek Lisesi	1994	Bağ
Ş.Öğrt.Orhan Gök Lisesi	1994	Kansu Küçükateş
Özel Yeni Serhat L.Ö.O	1995	Savrun

Kaynak: İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Foto 3.39. Özel Yeni Serhat Koleji'nden bir görüntü (2002).

Kadirli'nin eğitim fonksiyonunun gelişmesinde önemli bir rolü olan eğitim kurumlarından birisi de Çukurova Üniversitesi'ne bağlı 2 yıllık ön lisans eğitimi veren Kadirli Meslek Yüksek Okulu'dur. M.Y.O., Tufan Paşa mahallesindeki Rasim Ünal İlköğretim Okulu'nun hemen yanındaki Milli Eğitim Müdürlüğü'ne ait bir binada eğitim ve öğretimini sürdürmektedir. Binada 5 dersane, 1 teknik resim salonu, 1 bilgisayar laboratuvarı, 1 endüstriyel elektronik malzeme laboratuvarı, 1 kafeterya ve idari bölümler bulunmaktadır. Okul, bilgisayar programcılığı ve endüstriyel elektronik olarak 2 program üzerine eğitim ve öğretim vermektedir. Programların kontenjanları 50'şer öğrenciliktir. Okulun teknik ve öğretim elemanı sayısı 10'dur.

Kadirli'deki eğitim kurumları arasında kabul edebileceğimiz çeşitli türde mesleki kuruluşlar da vardır. Dere mahallesindeki 2 bilgisayar kursu, Cemal Paşa mahallesindeki Çıraklık Eğitim Merkezi, Derviş Paşa mahallesindeki 3 sürücü kursu ve Bağ mahallesindeki 1 sürücü kursu bunlar arasında sayılabilir.

Kadirli'de ilköğretim okulu ve lise düzeyinde eğitim ve öğretim faaliyeti sürdüren 5 özel dersane bulunmaktadır. 1990 yılı sonrasında açılan bu özel dersanelerden Işık Dershanesi'nin bir şubesi Dere mahallesinde, bir şubesi de

Savrun mahallesindedir. Çukurova Dershanesi ile Yankı Dershanesi Tufan Paşa mahallesinde, Doruk Dershanesi ise Savrun mahallesindedir. Dershaneler Cemal Paşa, Derviş Paşa ve Uzunçarşı Caddeleri gibi şehir merkezinde yer alan ana caddeler üzerinde bulunmaktadır.

Bağ mahallesindeki PTT binasının batısında yer alan Halk Eğitim Merkezi binası, 1943 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin hizmet binası olarak yapılmıştır. Halkevi de bu binanın bir odasında hizmet vermiştir. Bina, 1959 yılında Akşam Kız Sanat Okulu'na, 1974 yılında da pratik kız sanat okuluna dönüştürülmüştür. 1994 yılında Kız Meslek Lisesi açılınca, aynı yıl Halk Eğitim Merkezi müdürlüğüne devredilmiştir. Merkezin kapladığı alan 250 m²'dir (Foto 3.40). 1983 yılında 2 kat olarak inşa edilen öğretmen evi ise, PTT binasının hemen doğusunda bulunmaktadır. Öğretmen evi, Kadirli'nin çeşitli kültürel aktivitelerinin halka sunulduğu bir konferans salonuna da sahiptir (Şekil 3.7).

Foto 3.40. Alacami Caddesi'nde çeşitli resmi kurumların bulunduğu alanda yer alan Halk Eğitim Merkezi değişik dönemlerde çeşitli amaçlarla kullanılmıştır (2001).

Kadirli'de ayrıca Kültür Bakanlığına bağlı 1 Halk Kütüphanesi bulunmaktadır. Kütüphane Cemal Paşa Köprüsü'yle Savrun Köprüsü arasında kalan, Savrun çayının doğusundaki alanda yer alan parkın güneyindedir. 1973 yılında

halkın hizmetine açılmıştır. 2000 yılı istatistiklerine göre 11328 adet kitabı ve 843 üyesi bulunan kütüphanenin bulunduğu yerde işgal ettiği alan 16 dekadır (Şekil 3.3).

Kültürel fonksiyonlar, geniş kapsamlı hizmetleriyle şehirlerin dini ve kültürel hayatları üzerinde sürekli etkilidirler. Kültürel değerlerdeki birikim, aynı zamanda şehirlerin tarihsel karakterlerini de ortaya koymaktadır. Bu durum kültürel fonksiyonun yalnız yerleşme merkezinde değil, merkezin dışında hissedilebilen en uzak noktadaki etkisiyle de ölçülebilmektedir. Eğitim, çeşitli ihtiyaçlardan doğan kültürel aktiviteler, tarihi değerler ve din hizmetleri olarak değerlendirilebileceğimiz bu fonksiyon, kültürel geçmişi günümüzde de yaşatmaktadır.

Maarif Çamlığı Tepesi ve *Sülemiş Tepesi*'nde yer alan tarihi kalıntıları, Kadırlı'nın kültürel fonksiyon alanları arasında değerlendirmek gerekir. Şehirde kültürel geçmişi günümüze yansıtan önemli eserler bulunmaktadır. Bunlar, Maarif Çamlığı ve Sülemiş Tepesi'nde varlığı tespit edilen ve tarihi Roma öncesi dönemlere dayanan antik yerleşim birimleridir. Mağara evler, kaya kiliseleri ve kaya mezarlarından oluşan bu tarihi kalıntıların pek çoğu, gerek doğal şartların ve gerekse define avcılarının tahribatına maruz kalmış olmasından günümüze kadar ulaşamamıştır. Mevcut bulunanlarında yakın gelecekteki akıbetleri meçhuldür. Mevcut kaya mezarları oda biçimindedir. Alanları yaklaşık 10 m² civarındadır. Odalardaki 5-6 kişilik her mezarın başında çam şişeler ve toprak vazolar bulunmuştur. 1970'li yıllarda yapılan araştırmalarda altın, gümüş külçe ve sikkelere, 30-40 civarında da mühüre rastlanmıştır. Sülemiş Tepesi'nin 148 m. Rakımlı en yüksek yerinde, Romalılar zamanından kalma 8-10 m. Derinliğindeki taş örme kuyu halen mevcuttur. Bu su kuyusunun yakınında büyük bir temel kalıntısının varlığı görülmektedir. Ayrıca bu bölgede yakın zamana kadar mozaiklere de rastlanılmaktaydı.

Maarif Çamlığı kültürel fonksiyon alanı 288 dekar, Sülemiş Tepesi ise 113 dekarlık bir alana sahiptir. Buralar aynı zamanda Kadırlı şehrinin ağaçlandırılmış orman alanlarıdır (Şekil 3.3).

Kadırlı'de modern anlamdaki ilk eğitim kurumu olan *Rüştiye mektebi*, 1899 yılında inşası tamamlanan binasına taşınmıştır. Bu taş bina, 1927 yılından 1932 yılına kadar İstiklal ilkokulu, bu tarihten 1948 yılına kadar da kaymakamlık binası olarak kullanılmıştır. 1948 yılında yıkılabilir raporuyla birlikte, açık artırma ile Sözer ailesine satılmıştır. 1949-1951 yılları arasında Kadırlı Ortaokulu'nun kullanımında

olan tarihi bina, 1951-1976 yılları arasında sahipleri tarafından otel olarak kullanılmıştır. 1978 yılında karayollarına kiralanmış ve 1979-1981 yılları arasında burada Kadirli müftülüğü tarafından kuran kursu açılmıştır. Daha sonra Çukurova dershanesinin kullanımına devredilen bu eski Rüştüye binası, dersane tarafından da 2000 yılında tahliye edilmiştir (Vayısoğlu 2000, s.112).

Ortaokul Caddesi'nin kuzeyindeki 2,5 dekarlık alan üzerinde "*Kendirli'nin Konağı*" olarak bilinen taş bina Patri Emanuel Efendi tarafından 1909 yılında "Ermeni Yetimler Mektebi" olarak yapılmıştır (Foto 3.4). Yapıldığı yıllarda Kadirli ve çevresinde böyle görkemli başka binanın olmadığı söylenmektedir. Konak, 1919-1920 yılları arasında önce Fransız işgalci kuvvetlerinin, daha sonra da Kuvayi Milliye birliklerinin karargahı ve 1924-1925 yılları arasında da Selanik göçmenlerinin geçici barınağı olmuştur. 1927 yılında Numune mektebinin dağılmasıyla Cumhuriyet İlkokulu ilk kez burada açılmıştır. Okul, 1951 yılında Kadirli ortaokuluna devredilmiştir. Kadirli ortaokulu da 1988 yılında kendi binasına taşınınca, burada 1990 yılında Atatürk Sağlık Meslek Lisesi açılmıştır ve halen eğitim öğretimini sürdürmektedir (Vayısoğlu 2000, s.111).

Bunlar dışında şehirde yer alan diğer bir tarihi değer de Maarif Çamlığı'nın batı eteklerindeki bir tepe üzerinde kurulmuş olan *Alacami*'dir (Foto 3.2). Alacami, Kadirli'nin Roma, Bizans ve Türklük kültürlerini bir arada yaşatan tek canlı abidesidir. II. yüzyılın başlarında Romalılar tarafından bir manastır olarak yapılmıştır. V. Yüzyılda manastırın doğu kısmına Bizanslılar tarafından bir kilise ilave edilmiştir. 1488 yılında Dulkadiroğulları döneminde camiye çevrilmiştir. 1691 yılında Suriye'den kaçan aşiretlerin tahribatına uğramasına rağmen ayakta kalabilmiştir. 1865 ıslahatında restore edilen bina, 1868 yılında "askeri levazım ambarı", 1873-1875 yılları arasında da "aşar zahire ambarı" olarak kullanılmıştır. Bu tarihten 1924'e kadar cami ve medrese olarak kullanılmıştır. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat kanununun çıkmasıyla medresesi kapatılmıştır. Cemaati daha çok öğrencilerden oluşan caminin, medresesi kapandıktan sonra cemaati azalmış ve Hamidiye camisinin gölgesinde kalmıştır. Alacami 1924-1960 yılları arasında kendi kaderine terkedilmiştir. 1961 yılında kurulan Kadirli Turizm Derneği'nin çalışmalarıyla. Caminin çevresindeki konutlar Rasim Ünal İlkokulu civarındaki, belediye ait arsalarla nakledilmiş ve çevresi ihata duvarıyla kapatılmıştır. Böylece cami koruma altına alınmıştır. Alacami, 4,5 dekarlık yüzölçümüyle eski eser olarak

tescil edilerek, 1993 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir (Vayisoğlu 2000, s.99-100).

Alacami, Kadırlı'nın bilinen ilk camisidir. Ondan önceki dönemde cami olarak kullanılan mekanlarla ilgili bilgi ve belgemiz yoktur. Yalnız yerel bir araştırmacı olan Vayisoğlu'nun elinde bulunan bir vakıf senedine göre, Çamlı Kahve'nin bulunduğu yerde (Şekil 3.7) 1725 yılında inşa edilmiş Pazar camisinden söz edilmektedir. 1921-1925 yılları arasında Kadırlı belediyesi tarafından, 1865 yılından sonra burada inşa edilen dükkanlar yıkılıp tesviye edilirken, bu caminin kalıntılarına rastlandığı bilinmektedir. Ancak bu cami hakkında fazla bilgimiz yoktur.

Alacami'den sonra Kadırlı'nın bilinen ilk camisi *Hamidiye camisidir*. Cami, belediye binasının kuzeyindeki yerinde, 1890 yılında ve yumuşak yontma taşlarla inşa edilmiştir. Osmanlı padişahı II. Abdülhamit döneminde yapıldığı için bu adı almıştır. Caminin tüm eklentileriyle birlikte toplam alanı 625 m²'dir (Şekil 3.7, Foto 3.3).

Kadırlı'de dini yapılardan olan camilerin % 67'si (20 cami) 1980 sonrasında yapılmıştır. 1960 yılına kadar Kadırlı'de Alacami haricinde yalnızca 2 cami bulunuyordu. Bunlar 1890 yılında yapılan Hamidiye camisi ile 1955'de yapılan Cemal Paşa mahallesindeki *Sülemiş camisidir*. Hamidiye camisi, 1966 yılında Coşkunlar camisi hizmete açılincaya kadar Kadırlı merkezinin tek camisidir (Tablo 3.33). O yıllarda köylerin çoğunda cami olmadığından cuma ile bayram namazları çok kalabalık olurmuş. Cami avlusu dolar; halk namazını iki taraftaki caddelerde kılarmış. Sülemiş camisi ise Savrun çayının batısındaki gelişme üzerinde etkisi olan ilk sosyal kurumdur.

1960-1980 yılları arasında, şehir alanının genişlemesiyle birlikte 8 cami daha yapılmıştır. Bu camiler, o dönemde gelişmiş merkez mahalleler ile bu mahallelerin çevresinde inşa edilmişlerdir. Örneğin, 1966 yılında ibadete açılan *Coşkunlar camisi* bir merkez cami olarak Dere mahallesinde, 1967 yılında ibadete açılan *Yeni cami* Savrun mahallesinde ve 1968 yılında ibadete açılan *Çizmeli cami* ise Tufan Paşa mahallesinde inşa edilirken; 1963 yılında ibadete açılan *Tufan Paşa camisi* gelişmekte olan Yenimahalle'de, 1965 yılında inşa edilen *Gaziosman Paşa camisi* ve *Göçmenler camisi* Şehit Vedat Kocadallı mahallesinde, 1976 yılında inşa edilen *İhlas camisi* Şehit İbrahim Kundakçı mahallesinde ve *Derviş Paşa camisi* de Şehit

Mehmet Delikuş mahallesinde inşa edilmişlerdir. 1980 sonrasında inşa edilen camiler ise genellikle şehrin yeni gelişen alanlarında yer almaktadırlar. Camilerin şehir içindeki toplam alanı 20 dekadır (Tablo 3.33).

Tablo 3.33. Kadirli'deki Camiler, Yapılış Tarihleri ve Buldukları Mahalleler (2001).

Cami Adı	Yapım Tarihi	Bulunduğu Mahalle	Cami Adı	Yapım Tarihi	Bulunduğu Mahalle
Hamidiye	1890	Tufan Paşa	Ş.Orhan Gök	1991	Cengiz Topel
Sülemiş	1955	Cemal Paşa	Şifa	1992	Cemal Paşa
Tufanpaşa	1963	Yenimahalle	Aksa	1992	Ş.M. Yağız
Coşkunlar	1964	Dere	Mevlana	1992	Ş.V. Kocadalı
Gaziosman Paş	1965	Ş.V. Kocadalı	Bilali Habeşi	1993	Ş.V.Kocadalı
Göçmenler	1965	Ş.V. Kocadalı	Hız.Ibrahim	1993	Pazar
Yeni	1967	Savrun	Fatih	1993	Kurtuluş
Çizmeli	1968	Tufan Paşa	Nur	1993	Ş.O Gök
İhlas Cami	1976	Ş.I Kundakçı	Mimar Sinan	1993	Yenimahalle
Derviş Paşa	1976	Ş.M. Delikuş	Kestirler	1993	Ş.K. Küçükkates
Cengiz Topel	1978	Cengiz Topel	Hız.Ebubekir	1995	Cengiz Topel
Miraç	1983	7 Mart	Derviş Halil	1995	Derviş Paşa
Muhammediye	1984	Cemal Paşa	A.Kadir Geylani	1996	Ş.H. Şişman
Sanayi	1984	Cemal Paşa	Çınar	1998	Ş.K.Küçükkates
İmad	1985	Ş.K Küçükkates			

Kaynak: Kadirli Müftülüğü ve Arazi Çalışmaları

Kadirli'de dini eğitim veren kurumlar da bulunmaktadır. Bunlardan Şehit Vedat Kocadalı mahallesindeki Cavidan Benlidayı Yatılı Erkek Kuran Kursu'nda yatılı öğrencilerin çoğunluğunu Andırın'ın Kadirli'ye yakın köylerinden gelenler ile Kadirli'nin kuzeyindeki dağ köylerinden gelenler oluşturur (Tablo 3.34).

Tablo 3.34. Kadirli'de Dini Eğitim Veren Kurumlar

Dini Kurum Adı	Bulunduğu Mahalle
Cavidan Benlidayı Yatılı Erkek Kuran Kursu	V.Kocadalı
Tufan Paşa Kız Kur-an Kursu	Yenimahalle
Çuhadarlar Kız Kur-an Kursu	7 Mart
Coşkunlar Kız Kur-an Kursu	Dere
Derviş Paşa Kız Kur-an Kursu	Derviş Paşa
Halil Kekilli Kız Kur-an Kursu	Cengiz Topel
Sülemiş Kız Kur-an Kursu	Cemal Paşa
Numanoğlu Kız Kur-an Kursu	Tufan Paşa

Kaynak: Kadirli Müftülüğü ve Arazi Çalışmaları (2002).

Spor tesisleri yerleşmelerin sosyo-kültürel fonksiyonlarındandır. Kadirli’de spor tesisi olarak bir stadyum, kapalı spor salonu ve bir de halı futbol sahası vardır. Cemal Paşa mahallesinde yer alan spor alanlarından stadyum ve kapalı spor salonu Adana karayolunun kuzeyinde, küçük sanayi sitesinin batısında bulunmaktadır. Halı futbol sahası ise Savrun Köprüsü’nün batısında, Adana karayolu üzerindedir. Stadyum ve kapalı spor salonu yan yana olup 39 dekarlık alan kaplarken, halı saha ise 1 dekarlık alan kaplamaktadır (Şekil 3.3, Foto 3.41).

Foto 3.41. Cemal Paşa mahallesinde stadyumun kuzeyinde yer alan kapalı spor salonu 1996 yılında hizmete girmiştir. 1500 kişilik olan salon oldukça modern bir şekilde dizayn edilmiştir (2001).

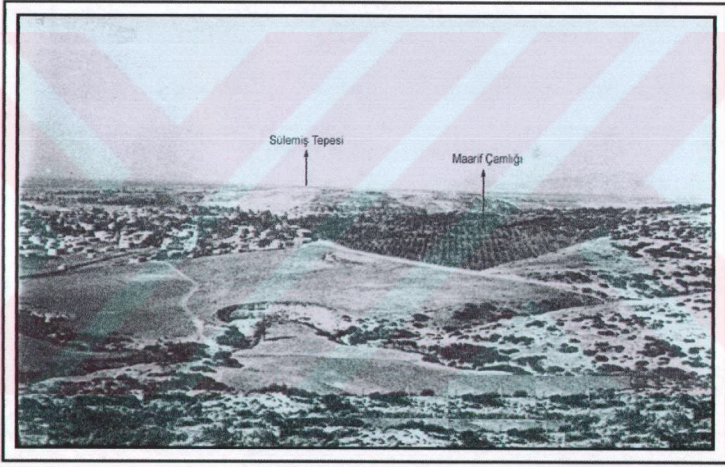
3.2.5. Diğer Fonksiyon Alanları

Kadirli’de park, bahçe ve ağaçlandırma alanları gibi yeşil sahalarda genellikle yerleşme alanının doğusundaki merkez mahallelerinin kenar kesimlerinde oluşturulmuştur. Bunların dışında Cemal Paşa mahallesindeki Sülemiş Tepesi ve Savrun çayının güney kesimleri de diğer alanları oluşturur.

Kadirli’de parklar, bahçeler ve ağaçlandırma alanları toplam 914 dekar alan kaplamaktadır. Bu değer şehir yüzölçümünün % 4,9’unu oluşturur. Kadirli’de bu

fonksiyonun alanını genişletme çabaları ve şehirde yaşanılır doğal bir ortam yaratma gayretleri, Kadirli belediyesinin çevre düzenlemeleri programıyla sürdürülmektedir.

1960 yılına kadar Kadirli’de yeşil alan oluşturma çabaları görülmemiştir. Ancak 1960’lı yıllar, Kadirli kalkındırma derneği tarafından Kadirli’de bayındırlık alanında bir çok atılımların gerçekleştirildiği dönemdir. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri Maarif Çamlığı (Muallim Bağı ya da Milli Eğitim Ormanı) tepesinin ağaçlandırılmasıdır. 1960 yılında kurulan Kadirli Kalkındırma Derneği ile 205 dekarlık alan, öğretmen ve öğrencilerin çalışmalarıyla ağaçlandırılmıştır. Bu sebeple, tepeye “Maarif Çamlığı” adı verilmiştir. Burası Bağ mahallesinin doğusunda yer alan engebeli bir sahadır (Şekil 3.3, Foto 3.42).

Foto 3.42. Bağ mahallesinde yer alan Maarif Çamlığı ya da diğer adıyla Milli Eğitim Ormanı 1960 yılında ağaçlandırılmaya başlanmıştır. 1960’lı yıllarda ise Sülemiş Tepesi bir bozkır görünümündedir (1961).

1978’de Maarif Çamlığı’ndan, askerlik şubesi için yer verilmiş ve buraya 1979’da modern bir hizmet binası yapılmıştır. Ayrıca askerlik şubesinin kuzey kısmına bir çocuk parkı, 7 Mart İlkokulu’nun doğu tarafına düşen alana ise 1994 yılında kaymakamlık lojmanı inşa edilmiştir.

1981 yılında 110 dekarlık bir saha istimlak edilerek ağaçlandırılmış ve çamlığın alanı 315 dekara çıkmıştır. Burada bulunan ağaçlar Akdeniz ikliminin tipik

bitki topluluklarından olan makiler ve dikimine 1960 yılından sonra başlanan meşe, ardiç ve özellikle kızıl çamlardır. Maarif Çamlığı rekreasyonel kullanıma kapalıdır.

Kadirli’de Savrun çayının batısında yükselen iki tepeden oluşan yere “Sülemiş Tepesi” denilmektedir. Bu tepe 148 m rakımlı olup, buradan Kadirli ovasını ve Kadirli’nin tepelik ve dağlık bölümlerini de görmek mümkündür. Kısacası burası, Kadirli’ye hakim panoramik görüşü olan bir tepedir (Foto 1.1). 1960’lı yıllarda Sülemiş Tepesi’nde bozkırlar hakimdir (Foto 3.42). Bazı yerlerinde ise ekim yapılabilmektedir. 1960 yılında kurulan Kadirli’yi Kalkındırma Derneği bu tepeyi ağaçlandırmak istemiş ancak Muallim Bağlı olarak bilinen yerin ağaçlandırılmasının daha ekonomik olacağı düşünüldükçe, bu teşebbüsten vazgeçilmiştir (Foto 3.42).

Sülemiş Tepesi 1973 yılına kadar bozkır görünümünde kalmıştır. Burası bir yandan da ekilip biçilen ekene bir yerdir. 1973 yılında tepenin 120 dekarlık bir kısmı belediye tarafından istimlak edilerek, 1976 yılında tepeye çıkan yol yapılmış ve istimlak edilen yerler kızıl çamlarla ağaçlandırılmıştır. Aynı yıl tepenin zirvesinde yapılacak turistik tesislerin temelleri atılmıştır. 1977 yılında tepenin 125 dekarlık bir kısmı da istimlak edilerek, ağaçlandırılmasına devam edilmiştir. 1980’den sonra tepenin 100 dekarlık bir kısmı daha ağaçlandırılarak, toplam ağaçlandırma alanı 400 dekara çıkarılmıştır. Tepenin zirvesinde bulunan turistik tesisin inşası 1987 yılında tamamlanmıştır. 1996 yılında ise tesisin kuzeyindeki diğer tepede çay bahçesi ve çocuk bahçesi açılmıştır (Foto 1.1).

Sülemiş Tepesi ve çevresi, hemen hemen tarihin her döneminde Kadirli’nin bir mesire yeri olmuştur. Burası Kadirli’nin sosyal hayatında da önemli bir yere sahiptir. Örneğin, Kadirli’ye ilk kez gelenler ya da davetli misafirler, öncelikle soluğu Sülemiş’te alır, ya da götürülürler; yeni evlenen çiftler ilk kez burada el ele tutuşur, önemli günler ve toplantılar genellikle buradaki tesislerde düzenlenir. Buradaki panoramik görüntü Kadirli olsun olmasın herkesi büyüler niteliktedir. Turistik tesislerde değişik sosyo-kültürel amaçlarla kullanılabilen 300 kişilik bir salon, 40 oda ve 80 yataklı bir konaklama tesisi ve ayrıca bir de yüzme havuzu bulunmaktadır.

Derviş Paşa ve Uzunçarşı Caddeleri’nin birleşerek, Kamil Kara Bulvarı’yla keşiştiği alanın hemen kuzeyinde, 1 dekar alanlı üçgen şeklinde bir saha bulunmaktadır. Burası 1970 yılında Kadirli Belediyesi tarafından park haline getirilmiştir. Halk arasında “Üçgen park” olarak bilinen bu parkın en yaygın

fonksiyonu, özellikle yazın kısa dinlenmeler amacıyla kullanılıyor olmasıdır (Foto 3.43, Şekil 3.7). Savrun mahallesinde üçgen parkın dışında bir park alanı daha vardır. Burası Cemal Paşa köprüsünün doğu ucunda ve Savrun çayının kenarındadır. 1962 yılında akarsu yatağının ıslah çalışmaları sırasında park alanı haline getirilmiştir (Şekil 3.3). Yaklaşık 15 dekarlık bir alan üzerinde inşa edilen park, daha çok gençlerin ve ailelerin ilgi gösterdiği, çocukların koşup oynayabildikleri güvenli bir konumdur. Parkta ayrıca kafeterya hizmetleri de verilmektedir (Foto 3.44). Bu parkın kuzeyinde 5 dekarlık bir boş alan vardır. Burası yaz aylarında lunapark olarak kullanılmaktadır. Lunaparkın kaldırıldığı dönemlerde ise Salı günleri haftalık pazarı kurulan Pazar mahallesinin sebze pazarıdır.

Foto 3.43. Uzunçarşı Caddesi ile Derviş Paşa Caddesi'nin birleştiği köşede yer alan Üçgen Park'tan bir görüntü (2001).

Tufan Paşa mahallesinde bulunan Tarım İlçe Müdürlüğü'nün doğusundaki 13 dekarlık alan, eski Kadırlı cezaevinin bahçesiydi. Cezaevinin 1971 yılında Cengiz Topel mahallesindeki yeni binasına taşınmasından sonra burası yeşil alan olarak düzenlenmiştir.

Foto 3.44. Cemal Paşa Köprüsü'nün doğusunda yer alan park alanı (2002).

Şehirde Maarif Çamlığı ve Sülemiş Tepesi gibi ağaçlandırılmış ya da ağaçlandırılmakta olan başka alanlarda vardır. Bunlar genel olarak Akdeniz iklimine uyum sağlamış bitki toplulukları ile özellikle karaçam ve kızıl çamların dikilmesiyle oluşturulmuşlardır. Bu yeşil sahalar şehrin doğusundaki Şehit Mustafa Yağız mahallesinde 57 dekar, Şehit Halis Şişman mahallesinin güneybatısında 33 dekar ve Cemal Paşa mahallesindeki Sülemiş Tepesi'nin kuzeyinde 97 dekar alan kaplarlar (Şekil 3.3).

Şehirdeki farklı kullanım alanlarından birisi de *mezarlıklardır*. Kadirli şehir sınırları içerisinde 6 mezarlık bulunmaktadır. Bunların en geniş alanlısı Şehit Mustafa Yağız mahallesinde bulunan Andırın yolu üzerindeki şehitliktir. Şehitliğin alanı 88 dekadır. Şehitliğin güneyinde, 7 Mart mahallesi sınırları içerisinde kalan Kadirli asri mezarlığı bulunur. Asri mezarlık 29 dekadır. Kurtuluş mahallesinin kuzeyinde, Bağdaş yaylası yolu üzerinde yer alan mezarlık 15 dekar, Yeşiltepe mahallesinde Karakütük köyü yolu üzerinde ve şehir sınırında bulunan mezarlık ise 4,5 dekar alan kaplamaktadır. Kadirli'deki diğer mezarlık, şehrin batı yarısındaki Cemal Paşa mahallesinin kuzeyindeki yol üzerindedir. Buradaki mezarlığın alanı ise 3 dekadır (Şekil 3.3).

Kadirli'deki arazi kullanım alanları arasında dikkat çeken diğer bir fonksiyon da *ulaşım*la ilgili alanlardır. Şehirlerin en önemli özelliklerinden birisi, çevresiyle olan bağlantılar ve bu bağlantıların kullanım yoğunluğudur. Şehirlere merkezlik özelliği kazandıran fonksiyonların işlerlik kazanması, bu fonksiyonların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasıyla doğrudan ilişkilidir. Ulaşım fonksiyonundaki gelişmeler aynı zamanda diğer şehirsel fonksiyonların gelişmesini de sağlamaktadır. Buna göre şehirleri şehir yapan unsurlar arasında, ulaşım faktörünü göz ardı etmemek gerekir. Bilindiği gibi şehirleri kırsal sahalarından ayıran özellikler idari, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantıdaki gelişmeler ve bu gelişmelerin mekana yansımalarıdır. Bilhassa lokasyon şartları şehirlerin mekansal kullanımını açısından göz ardı edilemez.

Kadirli'nin coğrafi konum şartları, tarihin en eski dönemlerinden itibaren insanları beşeri uğraşlara mecbur kılmıştır. Bu konum özellikleri Kadirli'nin aynı zamanda ticari bir merkez olmasını da sağlamıştır. Bu durumda tarihi Akyol'un önemi büyüktür.

Adana-Kadirli-Andırın güzergahı ile Kadirli-Osmaniye güzergahı, Kadirli'nin yerleşim organizmasının iskeletini oluşturmaktadır (Foto 3.31). Söz konusu güzergahlar üzerinde yapılan iyileştirmeler ve gelişen teknolojiyle birlikte modern ulaşım araçlarının kullanılmaya başlaması, 1960-1980 yılları arasında Kadirli'nin gelişimini hızlandırmıştır. Bu gelişmeyle birlikte şehirdeki fonksiyon alanları arasında ulaşım ile ilgili alanlarda yer almıştır.

Dere mahallesinin güneyinde bulunan dört yol kavşağının kuzeydoğusundaki şehir otogarı 1966 yılında 16 dekar alan üzerine kurulmuştur. Otogar, Kadirli'nin çevresiyle ve büyük merkezlerle olan bağlantılarını işlevselleştiren sevk noktasıdır (Şekil 3.7. Foto 3.30)

Kadirli ana ulaşım şebekesinden biraz uzakta kalsa da, Adana ve komşu illerden, Mersin ve İskenderun'daki çeşitli ulaşım imkanlarından yararlanabilmektedir. Karayolu olarak, ilçe merkezi güneyden geçen E-90 karayoluna 58 km'lik asfalt yolla bağlı olup, bu yol ile Adana ve Gaziantep yönlerinden yurdun dört bir yanına ulaşabilmektedir. Demiryolu için en yakın istasyon 45 km. mesafedeki Osmaniye'dir. Adana hava alanı ile hava yolu ulaşımı, Mersin ve İskenderun limanlarından da deniz yolu ulaşımı imkanları vardır.

Kadirli, karayoluyla Adana'ya 90 km., Osmaniye'ye 46 km., Mersin'e 159 km., Ceyhan'a 58 km., Kozan'a 35 km., Sunbas'a 15 km., Andırın'a 55 km. ve

Karatepe'te 21 km. uzaklıktadır. Kadirli'nin direkt bağlantılı olduğu, düzenli otobüs ve minibüs seferlerinin yapıldığı merkezler İstanbul, Ankara, Adana, Osmaniye, Ceyhan, Kozan, Sunbas ve Andırın'dır.

Savrun ve Pazar mahallelerinde 3 köy garajı ve 1 otopark bulunmaktadır. Buralar, Belediye caddesiyle Park caddesinin arasında kalan sahada ve bir arada yer alırlar (Şekil 3.3, Şekil 3.7). Toplam alanları 9 dekadır. Haftanın her günü sabah erken saatlerde gelen köy minibüsleri çoğunlukla öğleden sonraları, en geç ikinci vaktinde köyelerine dönerler. Kadirli'ye yakın bazı ova köyelerinin seferli minibüsleri vardır. Bu köylere günün her saatinde vasıta bulmak mümkün olmaktadır. Bunlar dışında Bağ mahallesinde 2, Tufan Paşa mahallesinde de 1 tane olmak üzere 3 otopark alanı daha bulunmaktadır. Şehirde ayrıca 11 tane nakliye şirketi, 8 tane de minibüs ve otobüs yazıhanesi yer almaktadır (Tablo 3.13).

4. KADIRLI'NİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

4.1. Kadirli'nin Resmî ve İdari Fonksiyonu

Kadirli ilçe merkezinde, idari fonksiyonundan dolayı birçok resmî kuruluşun bulunduğunu görmekteyiz. Bu idari kuruluşların şehirde yer alması Kadirli ve Kadirli'ye bağlı yerleşmelerin işlerinin yürütülmesini bu merkezde toplamıştır. Bu resmî kurum ve kuruluşların çalışma hayatı, sağlık hizmetleri, tarımsal örgütlenme hareketleri, ulaşım, haberleşme, bankacılık, askeri hizmet gibi sosyal, stratejik ve ekonomik birçok kamu hizmetlerinde Kadirli'nin idari fonksiyon etki alanının önemini ortaya koymaktadır.

Kadirli tarihi dönemler içerisinde çeşitli derecelerde idari fonksiyon özelliğine sahip olmuştur. Bu durumu şu şekilde ele alabiliriz.

Kadirli Romalılar devrinde Flavienler zamanında (M.S. 1. yy) kurulmuş ve Roma çağının sonuna dek önemli bir merkez olmuştur (Can 2000, s.4.).

Romalılardan sonra Bizanslıların eline geçen Kadirli (Flaviopolis), daha sonra Ermenilerin egemenliği altına girmiştir. M.S. 920'den 1100 yılına kadar Ermenilerin elinde kaldıktan sonra, sahip değiştirerek Selçukluların idaresine geçmiştir (Adana İl Yıllığı 1967, s.165-167).

Kadirli 1129'da Danişmentoğullarının, 1375'te Memlukların, 1400-1468 yılları arasında Ramazanoğulları beyliği hakimiyetine girmiştir. 1468 tarihinden 1515 yılına kadar, Dulkadiroğlu beyliğine bağlanmış ve bir Dulkadir beyliği merkezi olarak Kars-ı Zülkadriyye yahut Kars Pazarı adıyla anılmaya başlamıştır. Kadirli'de ilk siyasi ve sosyal teşkilatlanmayı da Dulkadiroğulları yapmıştır. Bu süre içerisinde Kars (Kadirli), Dulkadiroğulları beyliğinin kışlık idare merkezi olmuştur. 1515'te Dulkadiroğlu beyliği ortadan kaldırılınca Maraş'ta "Maraş Beylerbeyliği" (Dulkadirli Eyaleti) kurulmuştur. Merkezi Kadirli olmak üzere bu beylerbeyliğine bağlı Kars'ı Maraş veya Kars-ı Zülkadriyye adıyla bir sancak kurulmuştur (Vayisoğlu 2000, s.29-31).

1515'ten 1865'e kadar Kars-ı Zülkadriyye sancağı Maraş beylerbeyliğine bağlı 5 sancaktan biridir. Diğer sancaklar ise Antep, Elbistan, Merkez Maraş ve Samsat'tır. Kars-ı Zülkadriyye sancağının sınırları içerisinde bulunan yerler ise

şunlardır: Osmaniye, Bahçe, Düziçi, Andırın, Göksun, Tufanbeyli, Saimbeyli, Hasanbeyli, Toprakkale ve Sunbas'tır (Vayisoğlu 2000, s.31).

1562 yılında yapılan sayıma göre Kars-ı Zülkadriyye 14 nahiye ve 120 köy hizmet vermektedir (Tablo 4.1)

Tablo 4.1. 1562-1563 yılı Kanuni dönemine ait Kars-ı Maraş sancağı Tapu Tahrir defterlerine göre sancağa bağlı nahiyeler ve köy sayıları

Nahiyeler	Köy Sayısı	Nahiyeler	Köy Sayısı
Nefs-i Kars (Merkez Nah.)	24	Savrun	6
Bayındır (Osmaniye, Bahçe, Hasanbeyli)	2	Mekelkin (Saimbeyli sınırları içinde)	-
Haruniye (Düziçi)	7	Göksun	9
Andırın	5	Mağara (Tufanbeyli)	8
Karamanlı Yakası Nahiyesi	24	Köstere (Tomarza havalisi)	12
Çökak	1	Geben	1
Sunbas	7	Kımık (Toprakkale)	14

Kaynak: Vayisoğlu 2000, Yurtsever 1999.

1562-1563 tarihli tahrir defterlerine göre Kars-ı Zülkadriyye sancağının sınırları şöyledir: Güneyde Amik ovası ve kuzeyindeki Bakras kalesi; doğuda Amanos dağları-Düldül dağı-Bereket dağı-Balk dağı ve kuzey uzantısı-Elmadağı-Binboğa dağlarının yüksek hatları; kuzeyde Kayseri Tomarza ilçesinin kuzeyindeki Köstere kalesi; batıda Köreken dağı ve Kayhanburnu'ndan güneye inen hat ile kuzeye doğru Karasis dağı, Üstiyen beli, Feke dağları, Naltaşı, Gezbeli ve Erciyes dağı etekleridir. Bu sınırlar içerisinde o zaman 14 nahiye, 120 köy, 16 taife ve 500 civarında cemaat ve bir çok mezra ismi bulunmaktadır (Vayisoğlu 2000, s.31).

Kars-ı Zülkadriyye kazasının merkezi olan Kars-ı Zülkadriyye kasabası önceleri Zülkadriyye (Dulkadirli) devletinin önemli merkezlerinden biri iken, 1600'lü yıllarda geçirilen buhranlı yıllarda, tamamı ile yıkılıp yıkılarak harabeye dönüştürülmüştür. Böylece kasaba ticari malların takas edildiği Pazaryeri denilen dar bir alanda kalmıştır (Baysun 1963, s.118).

Anadolu'nun İdari Taksimatı adlı eserinde Baykara, 1856-1857 yıllarında Kars-ı Zülkadriyye'nin Adana eyeletinin Liva-ı Maraş sancağına bağlı bir nahiye olarak geçtiğini belirtmektedir (Baykara, 1988, s.242-243).

Kars-ı Zülkadriyye kazası 1865 yılında yeniden kurulduğunda Adana eyaletine bağlı Kozan (Sis) sancağının bir kazası olarak kurulmuştur (Baysun 1963,

s.181). Kasaba 10 mahalle 3 nahiyeye (Tatarlı, Sunbas ve Savrun) ve 33 köy olarak teşekkül etmiştir (Yurtsever 1999, s.100-101).

Adana eyaletine bağlı olarak kurulan Kars-ı Zülkadriyye Osmanlı idari yapısında meydana gelen değişimle birlikte, 1867 yılında Adana eyaletinin Maraş sancağı ile birlikte Halep eyaletine bağlanmasıyla Halep'e bağlanmıştır (Güler 1999, s.53-54).

1872 yılında Kars kasabası 2 nahiyeye ayrılmıştır. Birisi kaymakamlık merkezi olan Pazaryeri (Şehir içi), diğeri ise Bozdoğan'dır. Kaza 9 mahalleden, 36 köyden meydana geliyordu (Yurtsever 1999, s.143).

Kars-ı Zülkadriyye kasabası 1865'ten 1879'a kadar Halep eyaletine bağlı kalmıştır. 1879'dan 1923'e kadar Adana vilayetine, 1923'ten 1927 yılına kadar Kozan vilayetine, 1927'den 1996'ya kadar da Adana'ya bağlı kalmıştır. 1996 yılında ise Osmaniye'nin il yapılmasıyla birlikte Osmaniye'ye bağlanmıştır. Ayrıca aynı yılda Kadirli'nin iki köyünün birleşmesiyle Sunbas ilçe olmuş ve 20 köy de buraya bağlanmıştır. 1990 yılında 75 köyün idari merkezi durumunda olan Kadirli 1996 yılındaki idari değişiklikten dolayı 55 köyeye hizmet eder duruma gelmiştir (Tablo 4.3). Sunbas'ın ilçe olmasıyla buraya bağlanan 20 köyden 2'sinin (Akköprü ve Çukurköprü) 1997 yılında, 2'sinin de (Çaygeçit ve Hardallık) 1998 yılında tekrar Kadirli'ye bağlanması kararı alınmıştır. Böylelikle 2000 yılı itibariyle Kadirli'nin hizmet verdiği köy sayısı 59 olmuştur (Tablo 4.2, Tablo 4.4). Kadirli, ilçe merkezi ve kırsal kesimde olmak üzere toplam 101481 nüfusun idari merkezi olma özelliğini de taşımaktadır.

Tablo 4.2. Yıllara Göre Kadirli'nin Sahip Olduğu Köy Sayıları (1935-2000).

Yıllar	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997	2000
Köy Say.	65	65	64	65	65	67	67	69	71	72	73	75	55	59

Kaynak: D.İ.E.

Kadirli ilçesinin merkez bucağı olan Kadirli şehri, 1865 yılında kazandığı ilçe merkezi statüsü ile 137 yıldır idari fonksiyonu işlevini sürdürmektedir. Belediye teşkilatına ise 1872 yılında kavuşmuştur.

İlçe merkezi imar sınırları içinde kalan 18687 da alan üzerindeki 20 mahalleden meydana gelmektedir. 1994 yılında 12 mahalleden 20 mahalleye

çıkarılmıştır. Bu sayı, bazı büyük mahallelerin bölünmesi sureti ile olmuş ve isimleri şehit düşen subay ve erler arasından seçilmiştir.

Tablo 4.3. İdari Bakımdan Kadırlı İlçesine Bağlı Olan Köylerin Eski ve Yeni Adları, Nüfus Miktarları ile Merkez Olan Uzaklıkları (1990).

S.NO	Yerleşmenin Adı	Eski Adı	Nüfus	Uzaki. (Km.)	S.NO	Yerleşmenin Adı	Eski Adı	Nüfus	Uzaki. (Km.)
	Merkez Bucağı		59030						
1	Akçataş	Sıtır	1384		39	Kerimli		412	18
2	Akdam		1253		40	Kesikkeli		534	23
3	Akköprü		381	20	41	Kesim		708	22
4	Akova		198	13	42	Kızılömerli		1162	10
5	Alibeyli		1639		43	Kızıyusuflu		1338	17
6	Anberinarkı		418	5	44	Kiremitli		465	14
7	Armağanlı	Şeyhsami	816		45	Koçlu	Avluk	1128	33
8	Aşağıbozkuyu		751	12	46	Köseli		829	
9	Aşağıçayanlı	A. Çıyanlı	906	15	47	Kösepanarı		814	36
10	Aydınlar	Şihmehmetli	1419	8	48	Küçükçınar		428	
11	Azaplı		1034		49	Kümbet		757	7
12	Bahadırli		686	20	50	Mecidiye		494	24
13	Bekereci		304	22	51	Mehedinli		312	11
14	Coşkunlar		314	16	52	Mehmetli		1722	
15	Çaygeçit		619	13	53	Narlıkışla		220	5
16	Çınar		546	13	54	Oruçbey		450	27
17	Çiçeklidere		980		55	Öksüzülü		491	15
18	Çıgıcık	Çıcık	883	16	56	Reşadiye		843	15
19	Çiğdemli		431	16	57	Sarıtanışmanlı		466	26
20	Çukurköprü		844	17	58	Sofular		674	22
21	Değirmendere		718	45	59	Söğütüldere		479	4
22	Durmüşofular		418	24	60	Şahaplı		464	1
23	Düğünlü	Araplı	1534		61	Tahtaköy		596	40
24	Elbistanlı		2263	20	62	Tatarlı		385	17
25	Erdoğanlı	Akmaşat	522	16	63	Tekeli		431	27
26	Esenli		399		64	Topraktepe		1212	14
27	Gafarlı		1666		65	Tozlu		633	27
28	Göztaş	Nürfet	694	25	66	Vayvaylı		415	10
29	Hacıhaliloğlu		249	12	67	Yalınızudut		341	13
30	Halitağalar		323	7	68	Yazıboyu	Hamolar	390	
31	Hardallık		2076	11	69	Yeniğün	Mehirli	897	15
32	Harkaçtıği	Harkaçköy	798	9	70	Yeniğün		330	20
33	Höyük		167		71	Yeşilyayla	Mezi	1261	
34	Karabacak		384	15	72	Yoğunluk		1310	35
35	Karakütük		1723	18	73	Yukarıbozkuyu		763	12
36	Karaömerli		737		74	Yukarıçayanlı	Y.Çıyanlı	1033	12
37	Karatepe		1390	30	75	Yusufluzettin		698	4
38	Kayasıyü	Kallinci	1278	20					

Kaynak: D.İ.E.

Şehrin idari fonksiyon alanı olarak belirttiğimiz Uzunçarşı Caddesi'nin doğusunda yer alan Alacami ve Coşkunlar Caddeleri'nin bulunduğu alanda hükümet konağı, belediye başkanlığı, özel idare müdürlüğü, emniyet müdürlüğü, PTT binası, Türk Telekom ile Müftülük binası olmak üzere çeşitli resmi kurum ve kuruluşlar, şehrin idari fonksiyonunun belirmesinde ve şehrin yakın çevresinde yer alan, idari

bakımdan şehir merkezi ile doğrudan ilişkili bir bucak ile 59 köyün resmi işlemlerini yürütmektedir (Tablo 4.4, Şekil 4.4).

Tablo 4.4. İdari Bakımdan Kadırlı İlçesine Bağlı Olan Köylerin Eski ve yeni Adları, Nüfus Miktarları ve Merkeze Olan Uzaklıkları (2000).

S.NO	Yerleşmenin Adı	Eski Adı	Nüfus	Merkez Uzakl.	S.NO	Yerleşmenin Adı	Eski Adı	Nüfus	Merk Uzakl
	Merkez Bucağı					Merkez Bucağı			
1	Akova		165	13	31	Kösepinarı		675	36
2	Anberinarkı		465	5	32	Kümbet		776	7
3	Aşağı Bozkuyu		681	12	33	Mecidiye		452	24
4	Aşağı Çayanlı	A.Çayanlı	600	15	34	Mehedinli		317	11
5	Aydınlar	Şihmehtli	1420	8	35	Mezretli		400	
6	Azaplı		833		36	Narlıkışla		219	5
7	Bahadırlı		713	20	37	Oruçbey		489	27
8	Bekereci		303	22	38	Öksüzlü		388	15
9	Coşkunlar		264	16	39	Sarıtaşmanlı		419	26
10	Çınar		493	13	40	Sofular		597	22
11	Çiğcik	Çiçik	808	16	41	Söğütödere		460	4
12	Çiğdemli		447	16	42	Şahaplı		299	1
13	Değirmendere		614	45	43	Tahtaköy		588	40
14	Durmuşsofular		438	24	44	Tatarlı		417	17
15	Elbistanlı		1433	20	45	Tekeli		354	27
16	Erdoğan	Akmaşat	536	16	46	Topraktepe		753	14
17	Göztaşu	Nürfet	673	25	47	Tozlu		522	27
18	Hacıhaliloğlu		219	12	48	Vayvaylı		364	10
19	Halitağalar		356	7	49	Yalınzudut		392	13
20	Harkaçtaşı	Harkaçköyü	891	9	50	Yenigün	Mehirli	887	15
21	Karabacak		393	15	51	Yeniköy		190	20
22	Karakütük		1582	18	52	Yoğunluk		1461	35
23	Karatepe		1294	30	53	Yukarı Bozkuyu		603	12
24	Kayasuyu	Kallinci	815	20	54	Yukarı Çayanlı	Y.Çayanlı	1053	12
25	Kerimli		425	18	55	Yusuftzettin		754	4
26	Kesikkeli		445	23	56	Akköprü		309	20
27	Kesim		686	22	57	Çukurköprü		799	17
28	Kızıusuflu		1392	17	58	Çaygeçit		408	13
29	Kiremitli		389	14	59	Hardalık		827	11
30	Koçlu	Avluk	1071	33					

Kaynak: D.I.E.

Şehrin idari fonksiyon alanı olarak belirttiğimiz sahanın dışında diğer alanlara dağılmış olarak bulunan resmi ve idari kurumlarda yer almaktadır. Bunlar her taraftan ulaşımın kolay sağlanabildiği güzergahlar üzerinde yer almaktadırlar. Bu durum şehir merkezinin sunduğu idari fonksiyon alanının bu alanlarda da rahatlıkla sağlanabildiğinin bir göstergesidir.

4.2. Kadirli'nin Ekonomik Fonksiyonları

4.2.1. Ticaret Fonksiyonu

Kadirli şehri sahip olduğu lokasyon koşulları itibariyle tarihin en eski dönemlerinden itibaren önemli sayılabilecek ticaret yollarının yakınında kalmış, ya da bu yolların uğrak yeri olmuştur. Bu yollardan birisi Kapadokya-Karatepe arasındaki bağlantıyı sağlayan tarihi Akyol, diğeri Göksun-Kadirli arasındaki bağlantıyı sağlayan tarihi Çiçeklidere yoludur (Alkım 1959, s.61-62).

Henüz 1500'lü yıllarda özellikle Toroslar mevkiinde bulunan aşiretlerle göçebelerin "İsneyn Pazarı" olarak bilinen ve her hafta pazartesi günleri kurulan Kadirli'deki pazardan alış veriş yapıyor olmaları, aynı zamanda burasının tarihi ticaret yollarının yakınında ve uğrak yeri konumunda olması, Kadirli'nin bir ticaret merkezi olduğu fikrini vermektedir (Orhonlu 1963, s.76-77).

1600-1800'lü yıllar arasındaki iç isyanlar (Celali isyanları) döneminde yakılıp yıkılmasına karşın, dağ kolu aşiretleriyle hayvan sırtında mal taşıyan tüccarların mal takas yeri olarak kullanılmış ve Kadirli'ye o dönemlerde "Kars Pazarı" denmiştir (Baysun 1963, s.118). 1865-1866 yılları arasında Fırka-i İslahiye hareketinin yeniden imar etmek istediği Kadirli'de yapılan ilk icraat, Savrun çayına paralel bir ana cadde ve bu caddeye dikine sokaklar açılarak pazaryeri niteliğinde bir merkez oluşturulmasıdır (Yurtsever 1999, s.99). Kadirli'nin yeniden imar edildiği yıllarda Çukurova'da Pazaryeri namıyla bilinen iki mahal bulunuyordu. Bunlardan biri Osmaniyeli kasabasının kurulmuş olduğu yer, ikincisi ise Kars-ı Zülkadriyye kasabasının sonradan kaldırılmış olduğu Savrun kıyısındaki yerdir (Halaçoğlu 1973, s.13-14).

Ticaret faaliyet türlerindeki çeşitlilik ve işyeri sayıları, şehirlerin ticaret fonksiyonu ve bu fonksiyonun çevresine olan etkisinin tespiti bakımından önemlidir. Buna göre Kadirli'de ticaret faaliyetleri ile bu faaliyetlerin yürütüldüğü iş yerlerini tarihi süreç içerisinde ele almak ve kaydedilen gelişme üzerinde durmak gerekmektedir.

1868 yılına ait Kadirli kaymakamlığının bir raporuna göre Kadirli'de o yıllarda 135 adet dükkan ve fırınlar bulunmaktadır (Yurtsever 1999, s.105-106). 1891 yılına ait Adana Vilayet Salnamesi'ne göre ise Kadirli'de 200 dükkan, 2 fabrika ve 11 değirmen vardır (Yurtsever 1999, s.143-144). 1921-1925 yılları arasında Kadirli belediyesi tarafından bu söz konusu iş yerleri yeni binalar yapılacağı

koşuluyla yıktırılmıştır (Vayisoğlu 2000, s.106). 1940'lı yıllara gelindiğinde şehirde 4 tane iş yeri bulunmaktadır. İş yeri sayısı 1969 yılında 182, 1980 yılında 1183 (D.İ.E. 1983) ve 2000 yılında da 3321 adettir (Kadirli belediyesi bina sayım cetvelleri 2000) (Tablo 4.5).

Tablo 4.5. Yıllara Göre Kadirli'de Yer Alan İş Yeri Sayısı (1868-2000).

Yıllar	1868	1891	1949	1959	1969	1979	1980	2000
İş Yeri Sayısı	135	213	4	33	182	981	1183	3321

Kaynak: 1868 Kadirli Kaymakamlık Raporu, 1891 Adana Salnamesi, 1940-1980 D.İ.E. (1980 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı), 2000 Kadirli Belediyesi Bina Sayım Cetvelleri

Kadirli'deki iş yerleri ile dahil oldukları iş kolları hakkında 1940 yılından önceki dönemlere ait bilgilerimiz yeterli seviyede değildir. Elimizde ancak 1940 yılı sonrasında ait bilgilerin bulunduğu Kadirli şehrinin ticari aktivitesi hakkındaki tespitlerimiz ise şunlardır:

1945-1949 yılları arasında Kadirli'de 1 tanesi imalat sanayi, 1 tanesi toptan ve perakende ticaret, 2 tanesi de hizmetler sektörüne ait 4 adet iş yeri bulunmaktadır. Kadirli'de 1950-1959 yılları arasında 29 iş yeri daha açılmış ve mevcut iş yeri sayısı 33'e ulaşmıştır. Kurulan bu iş yerlerinin 7 tanesi imalat sanayi, 19 tanesi toptan ve perakende ticaret, 2 tanesi hizmet ve 1 tanesi de konaklama tesisidir. 1960-1969 yılları arasında 149 iş yerinin açılmasından sonra Kadirli'deki iş yeri sayısı 182'yi bulmuştur. Bu iş yerlerinin 43 tanesi imalat sanayi, 74 tanesi toptan ve perakende ticaret, 19 tanesi hizmet, 12 tanesi yeme-içme ve 1 tanesi de konaklama tesisidir. 1970-1979 yılları arasında şehirde 799 iş yeri daha açılmıştır. Böylece Kadirli'deki iş yerleri sayısı 981'e ulaşmıştır. Açılan bu iş yerlerinin 196 tanesi imalat sanayi, 433 tanesi toptan ve perakende ticaret, 96 tanesi hizmet, 71 tanesi yeme-içme ve 3 tanesi de konaklama tesisidir. Şehirde 202 iş yerinin daha açılmasıyla Kadirli'deki iş yeri sayısı 1980 yılında 1183'ü bulmuştur. Bu iş yerlerinin 47 tanesi imalat sanayi, 106 tanesi toptan ve perakende ticaret, 20 tanesi hizmet, 29 tanesi de yeme-içme tesisidir (D.İ.E. 1983) (Tablo 4.6).

Şehirdeki ticarethane sayısının 1960 ile 1980 yılları arasındaki artışında, Kadirli'ye 1951 yılında Bulgaristan'dan ve 1960 yılından itibaren başlamak üzere Andırın ve Göksun ilçelerinden olan göçlerin etkisi vardır. Ayrıca bu devrede Kadirli'ye çevre köylerden de büyük çapta göçler olmuştur. 1960 yılından sonra

şehir kimliğine kavuşan Kadirli'de, söz konusu nüfus birikimine bağlı olarak çeşitli hizmet kollarında gelişmeler olmuş ve ticarethane sayıları artmıştır.

1973 yılında küçük sanayi sitesinin, 1978 yılında Öz Un Fabrikası'nın, 1984 yılında Pamsan Çırcır Fabrikası'nın, 1986 yılında İlkay Un Fabrikası'nın ve genellikle Osmaniye yolu üzerinde yer alan Kastallar, Coşkunlar ve Üçgüller gibi mısır kurutma tesislerinin kurulması, şehirdeki ticari yapıyı güçlendirmiştir.

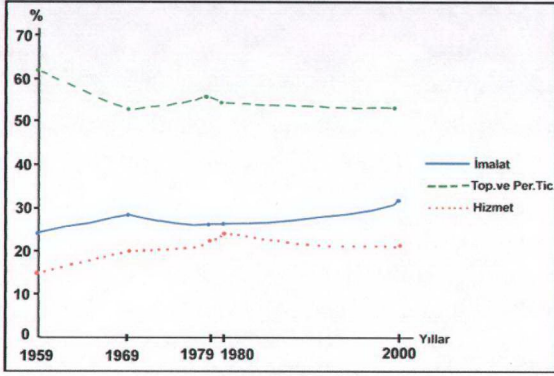
Kadirli'deki iş yerlerinin sayısı geçmişten günümüze sürekli bir artış göstermektedir. Faaliyet türüne göre iş yerlerinin ortalama % 53'ü toptan ve perakende ticaret, % 27'si imalat ve % 20'si hizmetler sektörüne aittir. İş yeri sayılarına ait bu oranlar 1969-1980 yılları arasında dengeli, 1980 sonrasında ise değişken bir grafiğe sahiptir. İmalata yönelik iş yerlerinin oranı 1980 sonrası dönemde artış gösterirken, hizmetler sektörüne ait iş yerlerinin oranı düşmektedir. Toptan (büyük) ve perakende ticaret işletmelerine ait oranlar ise 1969 sonrası her dönemde hakimiyetini korumuştur. Şehirde yer alan iş yeri sayısı ve oranlarına göre ancak 1960'lı yıllarda şehir olarak tanımlayabileceğimiz Kadirli'nin 2000'li yıllara gelindiğinde sergilemiş olduğu tablo, klasik Türk şehirlerinden farklıdır. Toptan (büyük) ve perakende ticaret ile hizmetler sektöründeki iş yerleri oranı, imalata nazaran daha fazla artan klasik Türk şehirlerinde, imalata yönelik iş yerlerinde gelişme görülmez ya da çok az gelişme kaydedilirken, Kadirli'de büyük sanayi (5 iş yeri), küçük sanayi ve imalathaneler (644 iş yeri) ve ulaşımla ilgili sanat işletmeleri (311 iş yeri) oranlarında önemli gelişmeler olmuştur. Kadirli'de bu sektörde 1969 yılında 51 işletme mevcutken, 1980 yılında 294 işletme ve 2000 yılında ise 960 işletme sayısına ulaşmıştır (Tablo 4.6, Şekil 4.1).

Tablo 4.6. Yıllara Göre Kadirli İlçe Merkezindeki İş Yerlerinin Gelişimi ve İş Yeri Türü (1949-2000)

Yıllar	Top.Tic.Say.	İmalat	%	Top. ve Per. Tic.	%	Hizmet	%
1949	4	1	25	1	25	2	50
1959	33	8	24	20	61	5	15
1969	182	51	28	94	52	37	20
1979	981	247	25	527	54	207	21
1980	1183	294	25	633	53	256	22
2000	3321	960	29	1725	52	636	19

Kaynak: 1949-1980 arası bilgileri 1980 sanayi anketi, 2000 bilgileri bina sayım cetvelleri.

Şekil 4.1. Yıllara Göre Kadirli'de İş Yerlerinin Gelişimi (1959-2000).

1969 yılında toplam 182 iş yerinin % 52'si toptan ve perakende ticaret, % 28'i imalat ve el sanatları, % 20'si ise hizmetler sektörüne ait iş yerleridir. 2000 yılında toptan ve perakende ticarete ait iş yerlerinin oranı değişmezken, hizmetler sektörüne ait iş yerlerinin oranı % 20'den % 19'a gerilemiş, imalat ve el sanatlarına ait iş yerlerinin oranı da % 28'den % 29'a çıkmıştır (Tablo 4.6, Şekil 4.1). 1980 yılından sonra imalat sektöründeki fabrikasyon olayına bağlı olarak gelişen ve değişen el sanatlarına ait işletmelerin toplam iş yerleri içerisindeki oranı artmıştır. Bununla beraber önceki yıllarda yaygın olduğu bilinen sandıkçı, semerci, kalaycı, tenekeci ve sobacı gibi klasik mesleklere ait iş yerleri sayısının azalmasına rağmen ulaşım ile ilgili sanatlar, hızar, karasör yapımı, marangoz, kaynakçı, demirci, tornacı, elektrikçi ve güneş enerjisi ısıtma tesisatı imalatçısı gibi sanayiye dönük iş yerleri sayısı artmıştır. 1995 yılında Pamsan Çırcır Fabrikası'nın, 1999 yılında da İlkay Un Fabrikası'nın kapatılması imalat ve el sanatlarına ait iş yerlerinin gelişimini yavaşlatmıştır. 1960 yılında 10964 olan şehir nüfusu, 2000 yılında 64833 kişiye ulaşırken, buna paralel olarak hizmetler sektörüne ait iş yerlerinin oranında da artışlar olmuştur. 1970'li yıllarda Hastane ve okul gibi kamu yatırımlarının artışı Kadirli'deki ticari yapının güçlenmesini sağlamış ve hizmetler sektörüne ait işletme sayısının artmasına neden olmuştur. Ancak bu artış imalat sektöründeki kadar olmamıştır.

Toptan ve perakende ticaret işletmeleri, 1969 yılında toplam iş yeri sayısının % 52'sini, 1979 yılında % 54'ünü, 1980 yılında % 53'ünü ve 2000 yılında da %

52'sini teşkil etmiştir. 1969 yılında 94 olan iş yeri sayısı, 1979 yılında 527'ye, 1980 yılında 633'e ve 2000 yılında da 1725'e yükselmiştir. Toptan ve perakende ticaret işletmeleri tüm dönemlerde toplam iş yerlerinin % 54-52'lik kısmını ihtiva ederken, aynı zamanda sayısı en çok artan iş yeri grubunu oluşturmaktadır (Tablo 4.6, Şekil 4.1).

Günümüzde **perakende ticaret** işletmelerinin % 55'ini (670 iş yeri) *günlük ihtiyaçlara* cevap veren iş yerleri oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan işletmelerin çoğunluğunu bakkallar (464 iş yeri), fırınlar (59 iş yeri), marketler (37 iş yeri), tekell bayileri (24 iş yeri), kasaplar (23 iş yeri) ve manavlar (21 iş yeri) oluşturmaktadır. Genellikle şehir halkının günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bu işletmeler, günden güne artan şehir nüfusunun ve kır kesiminin talebini karşılayabilmek amacıyla çoğalmaktadırlar (Tablo 3.8).

Perakende ticaret işletmelerinin % 27'sini (337 iş yeri) oluşturan *periyodik ihtiyaçlara* yönelik iş yerlerinin önemli bir kısmını tuhafiyeciler (53 iş yeri), konfeksiyoncular (45 iş yeri), ayakkabıcılar (45 iş yeri) ve manüfaturacılar (42 iş yeri) meydana getirmektedir. Genellikle Kadirli ve çevresindeki kır sahalarında yaşayan insanların giyim kuşam ihtiyaçlarını karşıladığı bu işletmelerin sayıları her geçen yıl artmaktadır. Bununla beraber zücciyeci, kırtasiyeci, fotoğrafçı, tüpçü ve camcı gibi periyodik ihtiyaçları karşılayan işletmelerin sayılarında da artış vardır. Ayrıca oyuncakçı, parfümeri, çiçekçi, kuru temizlemeci ve sayısal loto bayi gibi Kadirli için yeni sayılabilecek iş yerlerine olan talebin arttığı da görülmektedir (Tablo 3.8).

Uzun vadeli ihtiyaçlara konu olan iş yerleri, perakende ticaret işletmelerinin % 15'ini (178 iş yeri) meydana getirmektedir. Bu grupta yer alan işletmelerden Kadirli'de yoğunluk kazanan iş yerleri arasında beyaz eşya satıcıları (50 iş yeri), mobilyacılar (45 iş yeri), kuyumcular (37 iş yeri) ve halıcılar (12 iş yeri) başı çekmektedir (Tablo 3.8). Bu iş yerlerinin sayısının fazla oluşu, nüfusu 65000'e yaklaşan Kadirli şehri ve hinterlandındaki kırsal nüfusun talebini karşılamaya yöneliktir.

Kadirli'de perakende ticaret işletmelerinin % 3'ünü hırdavatçı (23 iş yeri), av malzemeleri satıcıları (11 iş yeri) ve nalburlar (4 iş yeri) oluşturur (Tablo 3.8). Bu grupta yer alan iş yerlerinin müşterileri genellikle Kadirli çevresinde yaşayan kır sahalarındaki insanlardır.

Günümüzde **toptan (büyük) ticaret** işletmelerinin % 35'ini (173 iş yeri) toprak mahsulleri ve yem ticareti yapan işletmeler, % 24'ünü (121 iş yeri) ulaşım ile ilgili ticaret işletmeleri, % 22'sini (110 iş yeri) inşaat malzemeleri satıcıları, % 11'ini (56 iş yeri) toptan bakkaliye ve un bayileri ve % 8'ini (42 iş yeri) tarım aletleri, gübre ve ilaç ticareti yapan işletmeler oluşturur (Tablo 3.9, Tablo 3.13).

Ekonomisinin temeli tarıma dayanan bir Çukurova kenti olarak Kadirli'de gelişen ilk ticari etkinlikler, doğal olarak tarımsal altyapıya bağlı olarak ortaya çıkmışlardır. Bu bakımdan Kadirli'de ticaretin canlanmaya başladığı 1960'lı yıllardan günümüze, toptan (büyük) ticaret işletmelerinin önemli bir kısmını hububatçılar ve yem ticareti yapanlar ile gübre, zirai ilaç, tohum ve tarım aletleri satıcıları oluşturmaktadır. Günümüzde sayısı 215 olan bu türdeki büyük ticaret işletmelerinin oranı % 56'dır.

Kadirli'de 129 iş yeri toprak mahsulleri alım ve satım işlemleri, 44 iş yeri yem ticareti, 19 iş yeri gübre ticareti, 18 iş yeri zirai ilaç ticareti, 3 iş yeri tohum ticareti ve 2 iş yeri de tarım aletleri ticareti ile uğraşmaktadır (Tablo 3.9). Böylece Kadirli, çevresindeki kır sahalarına merkezlik yapabilecek bir konuma erişmiştir. Günümüzde Kadirli şehrinin çevresinde tarım fonksiyonu ve buna bağlı olarak gelişen ticari etkinlikler açısından oldukça geniş bir etki alanı oluşmuş durumdadır. Bu alan büyük oranda Kadirli ve Sunbas ilçelerini kapsamaktadır.

Kadirli'de ayrıca ulaşım ile ilgili ticaret, inşaat malzemeleri satışı ve toptan bakkaliye gibi büyük ticarete konu olan işletmelerin sayısında da önemli artışlar vardır.

Kadirli'de oto yedek parça ve oto galeri türünde ticaret yapan 121 iş yeri bulunmaktadır (Tablo 3.13). Önemli güzergahlar üzerinde bulunan Kadirli şehri, özellikle hasat dönemlerinde alım gücü yükselen çiftçi ailelerin ulaşım aracı sahibi olmalarını sağlayacak, onlara her türlü servis ve yedek parça imkanı sunabilecek imkanlara sahip bulunmaktadır. Nüfusu yıldan yıla artan bir şehir olarak, bayındırlık çalışmalarını yürütebilecek kalifiye eleman ve teçhizata sahip olan Kadirli'de, 110 inşaat malzemesi satıcısı ve şehir dışında da ticari etkinliği bulunan 56 toptan bakkaliye işletmesi yer almaktadır. Böylece Kadirli'nin çevresinde Sunbas ilçesi bütünüyle olmak üzere Andırın ve batısını da kapsayan bir hinterland alanı oluşmuştur.

İmalat ile ilgili iş yerlerinin türünde geçmişten günümüze farklılıklar dikkati çeker. Modern fabrika ürünleri karşısında, geçmişte önemli bir yer tutan bıçakçı, sandıkçı, semerci, ocak tamircisi, kalaycı, tenekeci, kasacı ve sobacı gibi işletmelerin bir kısmı tamamen kaybolmuş veya sayıları oldukça azalmıştır. Bunun yanında ulaşım sektöründe meydana gelen gelişme nedeniyle 1960 yılı öncesinde bulunmayan ulaşım ile ilgili sanat işletmeleri ortaya çıkmıştır.

1960 yılı öncesinde yalnızca 8 adet olan imalat sektörüne ait iş yeri sayısı, Kadırlı'nın şehir olarak tanımlanabildiği 1960'lı yılların başlarında 23'ü, 1960'lı yılların sonlarına doğru ise 51'i bulmuştur. İş yeri sayısı 1979 yılında 247'ye, 1980 yılında 294'e ve 2000 yılında ise 960'a ulaşmıştır. İmalata yönelik işletmeler, 1969 yılında toplam iş yeri sayısının % 28'ini, 1979 ve 1980 yıllarında % 25'ini, 2000 yılında ise % 29'unu teşkil etmiştir. İmalata yönelik iş yerleri, tüm iş yerlerinin ortalama % 27'lik kısmını ihtiva ederken, hizmetler sektörüne ait iş yerlerine göre bu iş yerlerinin sayısı son yıllarda daha fazla artmıştır (Tablo 4.6, Şekil 4.1).

Günümüzde imalat tesisleri içerisinde yer alan tarımsal hammaddeye dayalı *gıda ve yem sanayi ile ilgili işletmeler* arasında 1 un fabrikası ve 4 mısır kurutma tesisi bulunmaktadır. Tesisler Kadırlı, Sunbas ve köylerinin hizmetlerini gördüğü gibi, ülkenin çeşitli yerlerinde de pazar imkanları bulmuşlardır. Öz Un Fabrikası'nın Antalya, Urfa ve İstanbul'da; Pamsan, Kastallar, Coşkunlar ve Üçgüller mısır kurutma tesislerinin ise İstanbul, Ankara, İzmir ve Çorum'da bağlantılı oldukları alıcıları bulunmaktadır. Bu iş yerlerinin imalat sektörü içerisindeki oranı % 1'dir.

Şehirde *değirmen, hızar ve karasör yapımı* gibi imalata yönelik daha küçük ölçekli sanayi tesisleri de vardır. Değirmen (20 adet) ve hızar (23 adet) gibi işletmeler, Kadırlı ve hinterlandındaki halka hizmet sunarken, 8 karasör imalathanesinde imal edilen karasörler, Kadırlı Zirai Donatım Kurumu başta olmak üzere Konya, Kayseri, Pozantı, Pınarbaşı, Tomarza ve Göksun gibi merkezlere sevk edilmektedir. Araç, gereç ve gerekli yedek parçalar ise Ankara, Bolu, İstanbul, Karadeniz Ereğli, Nevşehir ve Adana'dan temin edilmektedir. Bu iş yerlerinin imalat sektörü içerisindeki oranı % 5'tir.

Marangoz, terzi, demirci, kaynakçı, tornacı ve elektrikçi gibi el sanatları ve küçük sanatlara ait 593 iş yerinde toplam 987 kişi çalışmaktadır (Tablo 3.11). El sanatları ve küçük sanatlara ait bu iş yerleri daha çok Kadırlı, Sunbas, Andırın ve

çevresindeki kırsal alanlarda yaşayan halkın ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılayabilecek düzeydedir. Bu iş yerlerinin imalat sektörü içerisindeki oranı % 62'dir.

Kadirli'de imalat sektörüne dahil olan iş yerlerinin % 32'lik kısmını ise *ulaşım ile ilgili sanat işletmeleri* oluşturmaktadır. 510 kişinin çalıştığı bu iş kolunda 311 adet iş yeri bulunmaktadır. İş yerleri arasında oto motor tamirhanesi, kaportacı, oto elektrikçi, oto lastik tamircisi, oto döşeme, oto boyama ve oto makası gibi daha birçok branşta meslekler bulunmaktadır (Tablo 3.13). Oto tamir, bakım ve onarım işleri için Kadirli'ye daha çok Sunbas, Andırın, Düziçi, Feke, Saimbeyli ve Göksun ilçelerinin Kadirli'ye yakın köylerinden gelenler olmaktadır. İş yerlerinde kullanılan malzeme, araç-gereç ve yedek parçalar genellikle İstanbul, Ankara, Adana ve Osmaniye'den temin edilmektedir. İşletmelerde çalışanların büyük çoğunluğunu şehir halkı oluşturur. Ayrıca çevre köylerden, Sunbas, Andırın, Göksun, Düziçi, Saimbeyli ve Feke ilçelerinin köylerinden gelenlerle Kozan, Ceyhan ve Osmaniye'nin Kadirli'ye yakın kesimlerindeki köylerden de çalışmak için gelenler olmaktadır. Çevre köylerden gelenler günübirlik geliş gidiş yapırlarken, diğer il ve ilçe köylerinden gelenler ise şehirde ikamet etmek durumundadırlar.

1960 yılı öncesinde Kadirli'de 5 adet çeşitli **hizmetlerle ilgili** iş yeri bulunuyordu. 1969 yılında 37 olan iş yeri sayısı, 1979 yılında 207'ye, 1980 yılında 633'e ve 2000 yılında da 636'ya yükselmiştir. Hizmetlerle ilgili işletmeler tüm dönemlerde toplam iş yeri sayısının % 19-22'lik kısmını ihtiva ederken, aynı zamanda sayısı en az artan iş yeri grubunu oluşturmaktadır. Hizmetler sektörüne ait iş yerleri, 1969 yılında toplam iş yeri sayısının % 20'sini, 1979 yılında % 21'ini, 1980 yılında % 22'sini ve 2000 yılında ise % 19'unu teşkil etmiştir (Tablo 4.6, Şekil 4.1).

Günümüzde hizmetler sektörüne ait iş yerlerinin % 55'ini (352 iş yeri) *yeme-içme, dinlenme ve eğlenme hizmetlerine ait iş yerleri* oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan iş yerleri arasında çoğunlukta olanlar lokanta ve kebabçılar (10 iş yeri), çay ocakları (96 iş yeri), kahvehaneler (83 iş yeri), pastaneler (28 iş yeri) ve tatlıcı (12 iş yeri)'lardır. Şehirde bundan başka 10 klüp (gazino), 8 birahane ile 4'er adet internet kafe, bilardo ve atari salonları bulunmaktadır. Ayrıca şehirde bir tanesi iki yıldızlı turistik tesis olmak üzere 2 adet otel yer almaktadır (Tablo 3.12). Daha çok Sunbas, Kadirli ve çevresinde yaşayan insanların faydalandığı bu tesisler, yıldan yıla sayısı en fazla artan hizmetler grubunu oluşturmaktadır (Şekil 4.4).

Hizmetler sektörüne ait iş yerlerinin % 21'ini *sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal içerikli hizmetler sunan bürolar* oluşturur. Büro hizmetleri kapsamında inceleyebileceğimiz bu iş yerleri arasında tüccar ve tarımsal ürün komisyoncuları (59 iş yeri), muhasebeciler (16 iş yeri), avukatlar (15 iş yeri), çeşitli dernek ve vakıflar ile siyasi partiler en yaygın olanlarıdır. Bundan başka şehirde 6 harita mühendisliği, 4 emlakçı, 3 inşaat mühendisliği ve 3 sulama birliği bürosu bulunmaktadır. Şehirde ayrıca 2 noter, 2 mimarlık bürosu, 2 basın-yayın bürosu ve 1 adet de döviz bürosu yer almaktadır (Tablo 3.12). Kadirli, Sunbas ve köylerine hizmetler sunan tarımsal ürün komisyoncuları, avukatlar, çeşitli dernek ve vakıflar, siyasi partiler, sulama birlikleri, noterler ve dövizci gibi büro hizmetlerinin müşteri ve üyelerini büyük ölçüde kır sahalarındaki insanlar oluşturmaktadır. Zaten bu iş yerlerinin hedef kitlesi kır sahalarındaki nüfus ve sorunlarıdır (Şekil 4.4).

Hizmetler sektörüne ait iş yerlerinin % 7'si *ulaşım ile ilgili hizmetlerdir*. Şehirde bu hizmetlerle ilgili 13 petrol istasyonu, 11 nakliyecisi, 8 minibüs ve otobüs yazıhanesi, 5 köy garajı, 4 otopark, 3 taksi işletmesi ve 1 de otogar işletmesi yer almaktadır. Toplam 106 kişinin çalıştığı bu hizmetler grubunda toplam 45 iş yeri bulunmaktadır (Tablo 3.13). Ulaşım hizmetlerinin hedefi Kadirli, Sunbas ve köyleri arasındaki bağlantıyı sağlayabilmek ve bu amaçla gerekli olan ikmal, taşıma, ulaştırma ve park hizmetlerini sunmaktır. Ayrıca şehirde Kadirli'yi ülkenin çeşitli yerlerindeki büyük merkezlere ve çevresindeki il ve ilçe merkezlerine ulaştıracak seyahat acenteleri de bulunmaktadır.

Hizmetler sektörüne ait iş yerlerinin % 15'i *sağlık hizmetleri* sunan iş yerleridir. Şehirde bu hizmetlerle ilgili 202 kişinin çalıştığı toplam 97 iş yeri bulunmaktadır. Bu iş yerleri içerisinde 27 dişçi kliniği, 26 doktor muayenehanesi, 33 eczane, 6 veteriner bürosu ve 5 özel poliklinik yer almaktadır (Tablo 3.13). Bütünüyle Sunbas ve Kadirli ilçelerinden ve Andırın'ın Kadirli'ye yakın köylerinden şehirdeki sağlık hizmetlerine fazlaca talep olmaktadır (Şekil 4.4).

Şehirde hizmetler sektörüne ait iş yerlerinin % 2'sini ise *bankalar ve sigorta acenteleri* oluşturmaktadır. Toplam 105 kişinin çalıştığı bu iş kolunda 7 banka ve 4 sigorta acentesi bulunmaktadır (Tablo 3.12). Bu iş kolunda sunulan hizmetler bütünüyle Sunbas ve Kadirli ilçeleriyle Andırın'ın Kadirli'ye yakın köylerinde (Gökahmetli, Tokmaklı, Kesim, Kumarlı, Kızık, Kıyıkçı gibi) yaşayan halka yöneliktir (Şekil 4.4).

4.2.2. Tarım Fonksiyonu

Kadirli ilçesi 1128339 dekarlık bir alana sahiptir. Bu toprakların % 40'ı (449384 da) tarım alanı, % 2'si (20946 da) mera alanı, % 4'ü (45346 da) orman alanı, % 54'ü (612663 da) ise tarım dışı alandır. Tarım dışı alan içerisinde yerleşim alanı, dağlık, taşlık alan, su yüzeyleri vb. alanlar yer almaktadır (Tablo 4.7).

Şehrin imar sınırı içerisindeki toplam alanı 18687 dekar olup, bu alanın % 46'sı (8654 da) tarım alanı, % 50'si ise tarım dışı arazilerdir (Tablo 4.7).

Tablo 4.7. Kadirli İlçe ve Merkezinin Arazi Miktarı ve Kullanım Durumu (2000).

	Toplam Alan (da)	Tarım (da)	%	Mera (da)	%	Orman (da)	%	Tarım Dışı (da)	%
İlçe Geneli	1128339	449384	40	20946	2	45346	4	612663	54
Şehir	18687	8654	46	-	-	875	4	9158	50

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü 2000.

Kadirli ilçesinin sahip olduğu toplam tarım alanının % 2'sinin (8654 da) bulunduğu şehirde tarım arazilerinin % 42'sini sulu tarlalar, % 50'sini kuru tarlalar, % 3,7'sini meyve bahçeleri, % 3,8'ini sebze bahçeleri ve % 0,5'ini ise bağ alanları oluşturmaktadır (Tablo 4.8).

İlçedeki toplam tarla alanlarının % 2'si, meyve bahçelerinin % 6'sı, sebze bahçelerinin % 1'i, bağ alanlarının ise % 16'sı Kadirli şehri imar sınırı içinde bulunmaktadır (Tablo 4.8).

Tablo 4.8. Kadirli İlçe ve Merkezinde Ekili-Dikili Arazilerin Kullanım Şekline Göre Durumu (2000).

	Tarım Alanı (da)	Tarla (da)			Meyve (da)	Sebze (da)	Bağ (da)	Kavak- Okaliptüs (da)
		Sulu	Kuru	Toplam				
İlçe Geneli	449384	217752	179527	397279	5150	29915	190	16850
Şehir	8654	3669	4306	7975	324	325	30	-

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü 2000.

İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre şehrin sahip olduğu bu tarım alanlarından 2000 yılı içerisinde 1769 ton buğday, 11 ton arpa, 587 ton yer fıstığı, 850 ton mısır, 22 ton zeytin, 214 ton kayısı, 16 ton üzüm ve 585 ton sebze (biber, pırasa, domates....) üretimi gerçekleştirilmiştir. Böylece 2000 yılı itibariyle şehirdeki

tarım alanlarından 3217 ton tarla mahsulü, 585 ton sebze ve 252 ton meyve üretilmiştir (Tablo 4.9).

Tablo 4.9. Kadirli’de Üretilen Başlıca Ürünler ve Miktarları (Ton) (2000).

Mahalle	Buğday	Arpa	Yer Fıstığı	Mısır	Zeytin	Kayısı	Üzüm	Sebze	Toplam
K.Küçükates	340	-	297	850	-	-	-	-	1487
C.Topel	755	-	132	-	-	-	-	-	887
C.Paşa	153	-	-	-	-	-	-	-	153
H.Şişman	122	-	142	-	-	126	-	-	390
O.Gök	175	-	-	-	17	-	8	-	192
Yenmah.	-	-	-	-	-	-	-	585	585
Kurtuluş	128	-	-	-	-	-	-	-	128
V.Kocadallı	19	-	16	-	-	88	-	-	123
Yeşiltepe	19	11	-	-	-	-	-	-	30
İ.Kundakçı	25	-	-	-	2	-	4	-	31
M.Yağız	18	-	-	-	2	-	2	-	22
M.Hallaç	15	-	-	-	1	-	4	-	20
TOPLAM	1769	11	587	850	22	214	16	585	4054

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü

Sonuç olarak denilebilir ki, ilçe tarım alanlarının yalnızca % 2’sinin yer aldığı Kadirli’de; tarla alanlarının % 2’si, meyve bahçelerinin % 6’sı, sebze bahçelerinin % 1’i ve bağ alanlarının yalnızca % 16’sı bulunmaktadır. Bu durum ürün miktarlarında da kendisini göstermektedir. Buna göre Kadirli’de tarımsal potansiyelin, 1960’lı yıllarda gelişme gösteren ticaret ve sanayi sektörlerine oranla gerileme kaydettiği, tarihi süreç boyunca temel geçim kaynağı olma özelliğini yitirdiği, bünyesinde barındırdığı iş gücünü diğer sektörler kaydırdığı, modern sanayiye hammadde temin edemediği, ürün çeşitliliğine gidemediği ve ekonomik olamadığı gibi gerçekleri göz önünde bulundurulursa, tarım alanlarının önemini yitirdiğini ve bayındır alanlara dönüşmeye başladığını söyleyebiliriz. Özellikle sanayi ve ticaret gibi tarım dışı ekonomik fonksiyonlarda görülen hareketlilik ve beraberinde gelen mekansal değişim, Kadirli’yi kırsal alanlarından ayıran en belirgin özelliklerindedir.

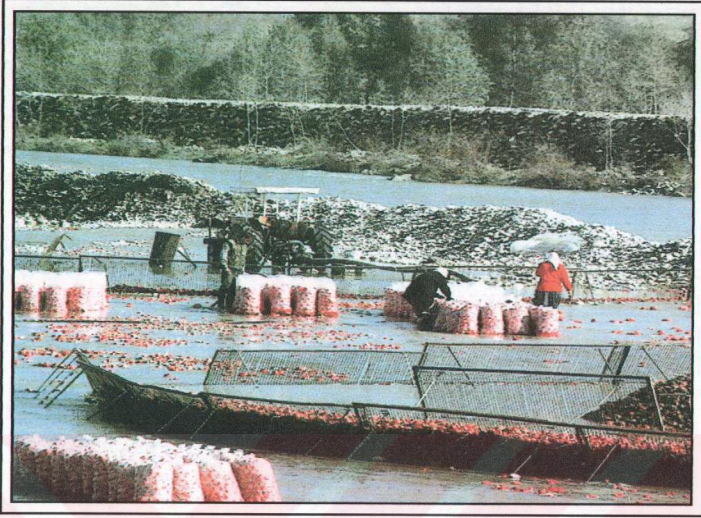
Bu kadar önemini yitirmiş bir tarımsal potansiyeli içinde yer alan şehirde tarım fonksiyonunun düşük değerler göstermesi beklenirken, 1990 yılı nüfus istatistiği verilerine göre tarımda çalışan nüfus miktarı % 24’lük bir oranla 2984 kişidir. Ancak bu miktarın günümüz itibarıyla daha az olması beklenmektedir. Nitekim ulaşım ile ilgili sanatlar, el sanatları ve küçük sanayi işletmelerinde çalışanların günümüz itibarıyla sayıları daha fazladır.

Kadirli’de hane halkı reisinin yaptığı iş göz önünde bulundurularak yapılan araştırma ile tarımda çalışan ya da çalışması mümkün olan nüfus miktarı yaklaşık olarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre şehirde yaşayan nüfusun önemli bir bölümü belirli bir işe sahip olarak şehirde oturduğu halde, belirli dönemlerde ekip, biçme faaliyetlerine katılmakta, nüfusun bir bölümü de (şehirde oturan memurlardan bazıları) arıcılık vb. faaliyetlerle yıllık gelirlerinden daha fazlasını kazanabilmektedir. Hane halkı reislerinden bazıları da emekli oldukları halde, kendilerine ait bağ ve bahçelerde çalışmaktadır. Buna bağlı olarak tarım ilçe müdürlüğünün 2000 yılı kayıtlarına göre yalnızca 70 ailenin (yaklaşık tahminen 350 kişi) çiftçilikle uğraştığını tespit ettiğimiz Kadirli’de, bu sayının kayıtlı olmayan çiftçilerle birlikte daha yüksek olması gerekmektedir. Nitekim Kadirli’de yaşayan insanların (bir kısım memurlar dahil) büyük bir kısmının kır sahalarıyla, dolayısıyla tarım alanlarıyla bağlantısı kopmuş değildir. Kadirli’de yaşayan ve tarım alanlarıyla ilgisi devam eden çiftçi aileleri, genellikle Ş.Orhan Gök, Cengiz Topel, Ş.Halis Şişman, Ş.Kansu Küçükateş, Yeşiltepe, Kurtuluş, Cemal Paşa ve Ş.Vedat Kocadallı mahallelerinde oturmaktadır (Foto 4.1). Ayrıca Kadirli’nin özellikle Yeşiltepe, Derviş Paşa, Ş.Mehmet Hallaç, Ş.Mustafa Yağız, Ş.İbrahim Kundakçı mahalleleri kırsal karakterli, gecekonduların en fazla olduğu yerleşmelerdir. Bu mahallelerde oturan nüfusun büyük bir çoğunluğu geçimini tarım sektöründen sağlamaktadır. Ürün hasadı zamanlarında, özellikle saydığımız bu mahallelerden Kadirli’nin kırsal alanlarında tarımda çalışmak için bir çok nüfus gider. “Elçi” denilen grup başkanları vasıtasıyla 20-30 kişilik gruplar oluşturulur ve bunlar yer fıstığı hasadı, pamuk toplama, turp tarlalarında turp sökme ve ayrıca sökülen turpların Savrun çayında yıkanması gibi işlerde çalışırlar.

Foto 4.1. Şehit Halis Şişman mahallesinden bir görünüm. Tarım alanlarının bol ve verimli olduğu bu alanlar yerleşmeler nedeniyle son yıllarda oldukça azalmıştır (2001).

İmar sınırı içerisinde turp ekimi olmamasına rağmen ilçe genelinde, 2000 yılı verilerine göre 25000 da turp ekilmiştir. İlçenin daha çok batı ve güneyindeki düz alanlarda yapılan turp yetiştiriciliğinde çalışmak için gelenlerin % 50'sini Andırın'ın Tokmaklı, Geben, Gökahmetli, Yeşilova, Kastal, Kumarlı, Köleli gibi köyleri oluşturur. Diğer % 50'si ise Kadirli şehrinin doğu ve güneydoğusunda daha çok gecekonduların yer aldığı kesimde oturanlar ve Kadirli'nin kuzeyindeki dağ köylerinden gelenlerdir. Tarlalarda sökülen turpların büyük bir kısmı Savrun çayında yıkanmakta ve buradan pazarlara gönderilmektedir (Foto 4.2). Turplar Cemal Paşa Köprüsü'nün kuzeyinde Savrun çayının yatağının genişlediği alanda yıkanmaktadır. Sökülen turpların büyük bir kısmı burada yıkanmaktadır. Kırsal alanda sökülen turplar, söküldüğü alanda eğer dere veya çay varsa orada yıkanır. Onun dışında Savrun çayına getirilir. Burada suyun önüne öncelikle setler çekilir ve turplar dökülür. İşçiler turpları yıkar ve naylon torbalara doldururlar. Başka yapılacak işlemi kalmayan turp mal sahibi tarafından pazarlanır.

Foto 4.2. Savrun çayında yıkanan turplardan bir görüntü (2000). Kadirli’de yetiştirilen turpların büyük bir kısmı hem yatağının geniş olması hem de suyunun bol olması sebebiyle Savrun çayında yıkanmaktadır.

Kadirli’de sürdürülen hayvancılık faaliyetleri ahır hayvancılığı, mera hayvancılığı, yaylacılık ve arıcılık şeklindedir. Yaz aylarında çoğunlukla yaylacılık faaliyetleri yapılmaktadır.

Şehirde Ş.Kansu Küçükateş, Ş.Halis Şişman ve Cemal Paşa mahalleleri başta olmak üzere Ş.Orhan Gök, Cengiz Topel, Yeşiltepe, Kurtuluş ve Ş.Mustafa Yağız gibi halkının büyük çoğunluğu ziraatla uğraşan mahallelerde, hayvancılık faaliyetlerinin 750 hanede yapıldığını görmek mümkündür. Şehirde 2068 adet büyükbaş ve 1740 adet küçükbaş olmak üzere toplam 4348 adet hayvan beslenmektedir. Büyükbaş hayvanlar geçimlik olarak sütünden faydalanılmak amacıyla ahırlarda beslenmektedirler.

Şehirde özellikle Yeşiltepe mahallesi başta olmak üzere Kurtuluş, Ş.Mustafa Yağız, Ş.İbrahim Kundakçı ve Ş.Mehmet Hallaç gibi mahallelerde çoğunlukla küçükbaş hayvancılık faaliyeti sürdürülmektedir. Ortalama 100-150 koyun ve keçiden oluşan ahırlarda 16 ailenin sürdürdüğü bu faaliyet, kış aylarında genellikle şehrin doğu, kuzeydoğu ve güneydoğusunda eğim değerlerinin arttığı dağlık ve

tepelik alanlardaki meralarda, yaz aylarında ise (Nisan-Ekim arası 6 aylık dönem) yaylalarda sürdürülmektedir. Kışın havaların güzel olduğu günlerde genellikle bu alanlara götürülen hayvanlar, havaların kötü olduğu zamanlarda ahırlarda beslenmektedirler. Baharın gelmesiyle birlikte yayla yollarını tutan hayvan sahipleri sonbahar bitimine kadar hayvanlarını yaylalardaki otlaklarda gezdirirler.

Arıcılık faaliyetlerinin de görüldüğü Kadirli'de daha çok Yeşiltepe ve Ş.Vedat Kocadallı mahalleleri başta olmak üzere Ş.Mustafa Yağız ve Ş.Kansu Küçükateş mahallelerinde arıcılık faaliyetlerine rastlanmaktadır. Kovanlar yaz aylarında yaylalara taşındığından bu faaliyet gezici olarak sürdürülmektedir. Ortalama 150 adet kovana sahip 17 ailenin bulunduğu şehirde 6 aile Yeşiltepe, 6 aile Ş.Vedat Kocadallı, 3 aile Ş.Mustafa Yağız ve 2 aile Ş.Kansu Küçükateş mahallesinde ikamet etmektedir.

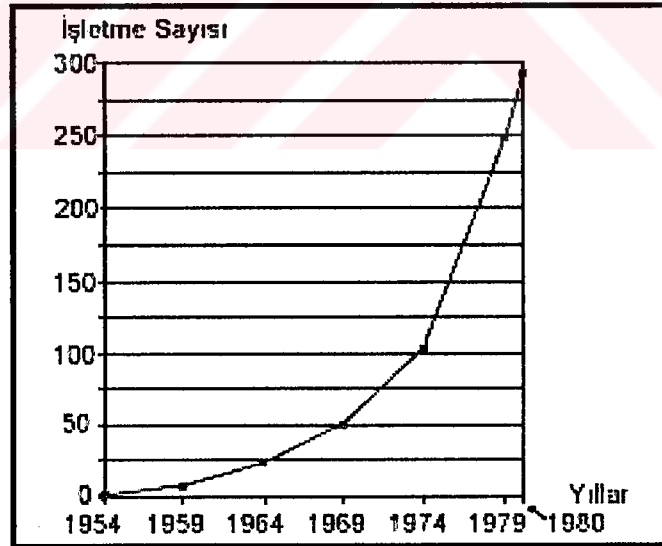
Sonuç olarak denilebilir ki; Kadirli'nin eski dönemlerdeki (1960 öncesi) tarımsal aktivitesi şehir içinde azalmış, bunun yerine tarım ürünlerinin ticaretinin yapıldığı bir merkez durumuna gelmiştir. Şehirdeki tarım alanlarının artan nüfusa yer bulmak amacıyla yoğun bayındırlık faaliyetleri altında yok olup gitmesi, şehirdeki bir kısım insanın kırsal alanlardaki tarım alanlarında çalışmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle şehrin kuzeydoğu ve doğusunda yer alan mahallelerde halkın ekonomik gelir seviyesinin düşük olması tarım alanlarında çalışmayı zorunlu kılmaktadır. Bu alanlardan kırsalda çalışmak üzere ürün ekme, toplama, çapalama ve Kadirli için önemli bir ürün olan turp tarlalarında çalışma ve yıkanan turpların Savrun çayında yıkanması gibi dönemlerde bir çok işçi gitmektedir. Ayrıca şehirde yaşayıp tarım dışı başka sektörlerde çalışan ve kırsalla bağlantısı devam eden nüfus da bulunmaktadır. 2000 yılı itibarı ile tarımda çalışan nüfus sayısını tespit edemediğimiz Kadirli'de bu oranın 1990 yılı verilerine göre, daha az olması beklenmektedir. Çünkü özellikle tarımsal ürün ticaretinin önem kazandığı şehirde direk olarak tarım aktivitesinden ziyade, son yıllarda gelişen tarım ürünleri ticareti ve kırsal alanlara yönelik tarımsal alet, ilaç ve gübre satan iş yerlerinin sayısının artması bu sektörde bir hareketlenmeyi meydana getirmiştir.

4.2.3. Sanayi Fonksiyonu

Kadirli'de ulaşım ile ilgili sanat, tarımsal hammaddeye dayalı imalat ve şehrin yakın çevresindeki halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik el sanatlarının ağırlıkta olduğu bir sanayi söz konusudur.

Kadirli'deki iş yerleri içerisinde imalat sektöründe yer alan iş yerlerine ait ilk vesikalı bilgiler, 1891 tarihli Adana Vilayet Salnamesi'nde yer almaktadır. Salnamede 1891 yılında Kadirli'de faaliyet alanı belirtilmeksizin 2 fabrikanın varlığından söz edilmektedir. Ayrıca o dönemde Kadirli'de 11 adet de değirmen bulunmaktadır (Yurtsever 1999, s.144). D.İ.E.'nin 1980 yılında yaptığı genel sanayi ve iş yerleri sayımına göre, Kadirli'de mevcut bulunan imalat sanayiine ilişkin ilk iş yeri 1945-1949 yılları arasında açılmıştır. 1954 yılında Kadirli'de 2 imalathane bulunmaktadır. İmalathane sayısı 1959 yılında 8, 1964 yılında 23, 1969 yılında 51, 1974 yılında 104, 1979 yılında 247 ve 1980 yılında da 294'tür (D.İ.E. 1983). Günümüzde ise Kadirli'de 960 adet büyük ve küçük sanayi tesisi bulunmaktadır (Bina sayım cetvelleri 2000).

Şekil 4.2. Yıllara Göre Kadirli'de İmalathane Sayılarının Seyri (1954-1980).

2000 yılı verilerine göre Kadirli'de *büyük sanayi* niteliğinde 1 un fabrikası ve 4 mısır kurutma tesisi bulunmaktadır. Ayrıca büyük ölçekli tesislerden 1 pamuk çırçırılama tesisi 1995 yılında ve 1 un fabrikası da 1999 yılında faaliyetini

sürdüremeyerek kapatılmıştır. *Küçük sanayi* çerçevesinde ise Kadirli’de 1626 kişilik çalışmanı ile el sanatlarının hakim olduğu 955 adet işletme yer alır.

Küçük sanayi niteliğindeki işletmelerde çalışanların büyük çoğunluğunu şehir sakinleri oluşturmakla birlikte, Kadirli’nin yakın çevresindeki köylerden, Andırın’ın batısındaki köylerden (Kesim, Kıyıkçı, Kızık, Gökahmetli, Köleli gibi), Göksun’un güneyindeki köylerden, Saimbeyli (Özellikle Himmetli ve Yardibi) ve Feke’nin (Göbelli, Boztahta) köylerinden ve Sunbas’tan çalışmak için gelenler olmaktadır. Ayrıca Kozan, Düziçi, Ceyhan ve Osmaniye’nin Kadirli’ye yakın kesimlerinden de gelenler vardır. Küçük sanayi ve el sanatları işletmelerinde çalışanlar genellikle 10-20 yaşları arasındaki askerlik çağı öncesi nüfustur. İş yerlerinde ortalama 2 kişi çalışmaktadır. Ancak ideal sistemde çalışan iş yerlerinde 1 usta, 2 kalfa ve 1 çıraktan oluşan 4 kişilik kadrolar daha yaygındır.

Küçük sanayi işletmelerinde çalışanlardan Kadirli’ye yakın köylerde yaşayanlar, iş yerlerine gününbirlik geliş gidiş yaparlar. Dağlık alandaki köylerden gelenler ile Kozan, Andırın, Düziçi, Göksun, Saimbeyli, Feke, Ceyhan ve Osmaniye gibi çevre il ve ilçelerin köylerinden gelenler, varsa Kadirli’deki akrabalarının yanında kalmakta ya da kiralık evlerde konaklamaktadırlar. Bu işçiler genellikle haftada 1 gün izinli olduklarından, izin günlerini köylerinde geçirmektedirler.

Küçük sanayi ve el sanatları işletmelerinde kullanılan malzeme, araç-gereç ve yedek parçalar genellikle İstanbul, Ankara, Adana ve Osmaniye’den sipariş olarak temin edilmektedir. Yapılan hizmetler ise genellikle Kadirli, Sunbas, Andırın ve Düziçi ilçe sınırları içerisindeki talepleri karşılamaya yöneliktir. Hizmet talebinde bulunan müşterilerle yapılan birebir görüşmelerde, borçlar konusunda Kadirli’deki işletmelerin daha uygun olması, hesaplı fiyatlarla iş yapılması, Kadirli’ye ulaşımın daha kolay oluşu, uyumlu dostluk ve arkadaşlık ilişkileri ve alışkanlıklar gibi sebeplerle Kadirli’nin tercih edildiği sonucuna varılmıştır.

Kadirli’de *küçük sanayi sayısı* daha önce de belirtildiği gibi 955’dir. Bu işletmelerin % 62’sini (593 iş yeri) el sanatları ve küçük sanatlar, % 33’ünü (311 iş yeri) ulaşım ile ilgili sanatlar ve % 5’ini (51 iş yeri) de değirmen, hızar ve karasör yapımı oluşturur. Şehirde bu sektörde toplam 1626 kişi çalışmaktadır. Çalışanların % 61’i (987 kişi) el sanatları ve küçük sanatlarda, % 31’i (510 kişi) ulaşım ile ilgili sanatlarda, % 8’i (129 kişi) de değirmen, hızar ve karasör yapımı gibi işlerde çalışmaktadır (Tablo 3.11, Tablo 3.13).

Berber, marangoz, terzi, demirci, kaynakçı, tornacı ve elektrikçi gibi el sanatları ve küçük sanatlara ait işletmeler, aynı grupta yer alan bıçakçı, beyaz eşya tamircisi, alüminyum doğramacı, anahtarcı, sandıkçı, semerci, mutfak ocağı tamircisi, mobilya tamircisi, kalaycı, bilgisayar tamircisi, tenekeci, kasacı ve soba imali ve tamircisi gibi sayıları az ve yavaş yavaş yok olmakta olan işletmelere oranla daha yaygın olarak görülmektedirler. El sanatları ve küçük sanatlara ait bu iş yerleri daha çok Kadirli, Sunbas, Andırın ve çevresindeki kırsal alanlarda yaşayan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilecek sayıya ve potansiyele sahiptir.

Oto tamircisi, oto kaportacı, oto elektrikçisi, oto yıkama yağlama, oto lastik tamircisi, oto bakım servisi, oto boyama, motosiklet tamircisi ve bisiklet tamircisi gibi ulaşım ile ilgili sanat işletmelerinde, aynı grupta yer alan oto tüpcüsü, oto camı takımı, somuncu, bilyacı, akücü, civatacı, pompacı, makascı ve karbiraatörcü gibi son yıllarda açılan ve henüz sayıları fazla olmayan meslek gruplarına oranla daha fazla işçi çalışmaktadır. Oto tamir, bakım ve onarım işleri için Kadirli'ye daha çok Sunbas ilçesinin tamamı, Andırın, Düziçi, Feke, Saimbeyli ve Göksun ilçelerinin ise Kadirli'ye yakın köylerinden gelenler olmaktadır.

Kadirli'de küçük sanayi işletmeleri kapsamında ele alınabilen 20 değirmen, 23 hızar ve 8 karasör imalathanesinde toplam 129 işçi çalışmaktadır (Tablo 3.11).

Şehirde kamyon kasası ve römork yapımının (Karasör) önemi büyüktür. İmal edilen karasörler Kadirli Zirai Donatım Kurumu'na, Konya, Kayseri, Pozantı, Pınarbaşı, Göksun ve Tomarza gibi merkezlere sevk edilmekte ve buralarda alıcı bulunmaktadır. Karasör imalathanelerinde kullanılan malzemeler, araç-gereçler ve gerekli yedek parçalar daha çok Ankara, Bolu (ahşap malzeme), İstanbul, Karadeniz Ereğli (saç malzeme), Nevşehir (Hırdavat) ve Adana (Boya)'dan temin edilmektedir. Karasör yapımında işçiliğin beğenilmesi, kaliteli mallar üretilmesi, fiyatların uygun oluşu ve ödeme kolaylıklarının sağlanması gibi avantajlar sayesinde adını duyuran "Kadirli Karasörleri", son yıllarda Gaziantep, Urfa, Kahramanmaraş, Adıyaman, Tarsus, Mersin, Hatay, Dört Yol, Elbistan, Malatya, Erzurum, Erzincan, Kocaeli, Adapazarı, Sivas, Tokat, Aksaray, Diyarbakır ve İstanbul gibi yeni pazarlara açılmıştır.

Kadirli'deki küçük sanayi işletmelerinin % 37'si (356 iş yeri), şehrin batısındaki şehir stadının doğusunda yer alan 66 dekarlık alanda toplanmıştır. Burası

1973 yılında faaliyete giren küçük sanayi sitesidir. Cemal Paşa mahallesinin güneyinde, Kamil Kara Bulvarı'na yakın bir konumda bulunan sanayi sitesi yaklaşık 618 kişiye istihdam alanı olmuştur. Sitedeki işletmelerin % 67'sini (240 iş yeri) ulaşım ile ilgili sanat işletmeleri, % 33'ünü ise küçük sanayi işletmeleri ve imalathaneler oluşturur. Çalışanların % 65'i (403 kişi) ulaşım ile ilgili sanat işletmelerinde, % 35'i ise (215 kişi) küçük sanayi ve imalathanelerde çalışmaktadır (Tablo 4.10):

Ayrıca, şehirdeki küçük sanayi işletmelerinin % 3'ünü meydana getiren ve şehrin batı kesiminde yer alan başka sanayi kuruluşları da vardır. Bunlar, Savrun Köprüsü'nün batısında kalan Kamil Kara Bulvarı üzerinde yer alırlar. Buradaki işletmelerin % 70'i (19 iş yeri) Ş.Halis Şişman mahallesi sınırları içerisinde, % 30'u (8 iş yeri) Ş.Kansu Küçükateş mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Cemal Paşa mahallesinin sınırları dışında kalan bu sanayi kuruluşlarının % 96'sını (26 iş yeri), küçük sanayi ve imalathaneler, % 4'ünü (1 iş yeri) de ulaşım ile ilgili sanat işletmeleri oluşturur. Sanayi kuruluşlarında çalışan 37 kişinin 36 tanesi küçük sanayi ve imalathanelerde, 1 tanesi ise oto lastik tamiri yapılan kendi iş yerinde çalışmaktadır. Burada dikkat çeken tek husus, ulaşım ile ilgili sanat işletmelerinin daha çok küçük sanayi sitesinde bulunması ve şehrin diğer bölgelerinde nadiren görülmeleridir (Tablo 4.10, Şekil 3.10).

Kadirli'deki küçük sanayi işletmelerinin % 34'ü (322 iş yeri) Pazar, Savrun, Dere, Tufan Paşa ve Bağ mahallelerinin yer aldığı merkezi iş sahasında toplanmıştır. Buradaki küçük sanayi işletmeleri yaklaşık 586 kişiye istihdam olanağı sağlamıştır. Merkezi iş sahasındaki sanayi işletmelerinin % 89'unu (287 iş yeri) küçük sanayi ve imalathaneler, % 11'ini (35 iş yeri) ulaşım ile ilgili sanatlar oluşturur. Çalışanların % 90'ı (526 kişi) küçük sanayi işletmelerinde, % 10'u (60 kişi) ise ulaşım ile ilgili sanatlarda çalışmaktadır (Tablo 4.10). Görüldüğü gibi merkezi iş sahasında imalata yönelik iş yerlerinin, Cemal Paşa mahallesindeki küçük sanayi sitesinde ise ulaşım araçları ile ilgili iş yerlerinin sayısı daha fazladır.

Kadirli'de yer alan küçük sanayi işletmelerinin % 13'ü (127 iş yeri) Şehit Vedat Kocadallı, Cengiz Topel, Şehit Mehmet Delikuş, Derviş Paşa, Şehit İbrahim Kundakçı ve Şehit Mehmet Hallaç mahallelerinde, Savrun Köprüsü'nün doğusunda kalan Kamil Kara Bulvarı, Osmaniye Caddesi ve Alparslan Türkeş Caddesi üzerinde yer alır. Bu kesimdeki sanayi kuruluşlarında yaklaşık 181 kişi çalışmaktadır. Kamil

Kara Bulvarı'nın doğusundaki bu sanayi işletmelerinin % 77'sini (98 iş yeri) küçük sanayi ve imalathaneler, % 23'ünü (29 iş yeri) ulaşımla ilgili sanatlar meydana getirir. Merkezi iş sahasının güneyinde gelişme gösteren bu kesimdeki sanayi işletmeleri arasında da küçük sanayi ve imalathanelerin yoğunluğu daha fazladır. Aynı zamanda çalışanların % 80'i (144 iş yeri) de bu sektörde çalışma imkanı bulmuştur (Tablo 4.10).

Tablo 4.10. Kadirli'de Yer Alan Küçük Sanayi İşletmelerinin Mahallelere Göre Dağılımı (2000).

Mahalleler	Küçük Sanayi ve İmalathaneler				Ulaşım İlgili Sanat İşletmeleri				Mahalle Toplamları			
	İşyeri Sayısı	%	Çalışan Sayısı	%	İşyeri Sayısı	%	Çalışan Sayısı	%	İşyeri Sayısı	%	Çalışan Sayısı	%
Dere	92	32	180	34	10	28	20	33	102	32	200	34
Pazar	67	23	118	23	8	23	19	32	75	23	137	23
Savrun	60	21	97	18	16	46	19	32	76	24	116	20
Tufan Paşa	46	16	92	18	1	3	2	3	47	15	94	16
Bağ	22	8	39	7	-	-	-	-	22	7	39	7
Toplam	287	89	526	90	35	11	60	10	322	34	586	36
Cemal Paşa	116	82	215	86	240	100	403	100	356	93	618	94
H.Şişman	18	13	22	9	1	-	1	-	19	5	23	4
K. Küçükates	8	5	14	5	-	-	-	-	8	2	14	2
Toplam	142	37	251	38	241	63	404	62	383	40	655	40
Cengiz Topel	24	25	38	26	5	17	6	16	29	23	44	24
V.Kocadalı	21	21	34	24	12	41	12	33	33	26	46	26
M.Delikuş	9	9	14	10	1	4	3	8	10	8	17	9
Derviş Paşa	25	26	29	20	5	17	6	16	30	24	35	19
M.Yağız	10	10	13	9	4	14	6	16	14	11	19	11
M.Hallaç	9	9	16	11	2	7	4	11	11	8	20	11
İ.Kundakçı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Orhan Gök	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	98	77	144	80	29	23	37	20	127	13	181	11
7 Mart	103	100	174	100	6	100	9	100	109	100	183	100
Toplam	103	95	174	95	6	5	9	5	109	11	183	11
Yenimahalle	10	71	15	71	-	-	-	-	10	71	15	71
Kurtuluş	4	29	6	29	-	-	-	-	4	29	6	29
Yeşiltepe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	14	100	21	100	-	-	-	-	14	2	21	2
Gen.Toplam	644	67	1116	69	311	33	510	31	955	100	1626	100

Kanak: Bina Sayım Cetvelleri (2000).

Kadirli'deki küçük sanayi işletmelerinin % 11'i (109 iş yeri) 7 Mart mahallesinde, Andırın Caddesi üzerinde yer almaktadır. Buradaki iş yerlerinde yaklaşık 183 kişi çalışmaktadır. Andırın Caddesi'ndeki sanayi işletmelerinin %

95'ini (103 iş yeri) küçük sanayi ve imalathaneler, % 5'ini (6 iş yeri) ulaşım ile ilgili sanatlar meydana getirir. Merkezi iş sahasının güneydoğuya doğru uzanan bir kolu olan Andırın Caddesi'nde de küçük sanayi ve imalathanelere ait iş yerlerinin fazlalığı dikkat çekicidir. Buradaki sanayi işletmelerinde çalışanların aynı zamanda % 95'i (174 kişi) doğal olarak bu sektörde istihdam olanağı bulmuştur (Tablo 4.10).

Şehirde küçük sanayi işletmelerinin geri kalan % 2'lik (14 iş yeri) kısmı ise, merkezi iş sahasının kuzeyinde bir uzantı olarak gelişme gösteren Uzunçarşı Caddesi'nin çevresinde yer almaktadır. Bu kesimdeki sanayi kuruluşlarında 21 kişi çalışmaktadır. Merkezi iş sahasının kuzeyindeki bu sanayi işletmelerinin tamamını küçük sanayi ve imalathanelere ait iş yerleri oluşturur (tablo 4.10). Bunlar Yenimahallede 10 kişinin çalıştığı 6 marangoz, 3 kişinin çalıştığı 3 demirci, 1'er kişinin çalıştığı 1 terzi ve 1 yorgancı; Kurtuluş mahallesinde 3'er kişinin çalıştığı 2 dokumacı ve 2 değirmen işletmesidir.

Kadirli'de büyük sanayi niteliğinde olan 5 adet işletme vardır. Bunlar, 1978 yılında faaliyete giren Öz Un Fabrikası, 1984 yılında faaliyete giren Pamsan Mısır Kurutma Tesisi, 1985-1990 yılları arasında açılan Kastallar, Coşkunlar ve Üçgüller Mısır Kurutma Tesisleri'dir. Ayrıca yakın zamana kadar faal olduğu bilinen Pamsan'ın pamuk çırçırılama tesisleri 1995 yılında, İlkay Un Fabrikası ise 1999 yılında hammadde sorunları ve olumsuz pazar koşulları nedeniyle kapatılmıştır.

Söz konusu sanayi kuruluşlarından, şehrin batısındaki Cemal Paşa mahallesinde 1978 yılında kurulan *Öz Un Fabrikası*, şehir stadının güneyinde 8 dekarlık bir alanda yer almaktadır. 10 kişinin çalıştığı tesisin tam kapasitesi 28 bin ton/yıl olmasına karşın, % 30 kapasiteyle çalışan tesisin yıllık üretimi ancak 8-9 bin ton civarındadır.

İşletmeye hammadde olarak haziran ayında Adana ve çevre köylerden, temmuz ayında İç Anadolu'dan, Kahramanmaraş ve Elbistan'dan buğday sevkıyatı yapılmaktadır. İşlenen hammaddeden un imal edilmekte, çevre köylere ve daha çok Antalya, Urfa ve İstanbul'daki pazarlara sevk olunmaktadır.

Diğer bir işletme olan *Pamsan Çırçır Fabrikası*, Adana karayolu üzerinde 1984 yılında kurulan işletme, Şehit Halis Şişman mahallesinde yer almaktadır. 13 dekarlık bir alanda kütlü pamuk çırçırılama amacıyla kurulan fabrikaya ilk açıldığı yıllarda pamuğun %80'i Kadirli ve çevre köylerinden, % 20'si de Urfa ve Diyarbakır çevresinden geliyordu. Üretilen pamuk balya olarak İstanbul ve İzmir'e pazarlanıyor,

ayrıca Sümerbank'a satılıyordu. Pamuk çiğidi ise Adana'da Marsa, Paksoy ve Ünilever gibi pamuk yağı fabrikalarına gönderiliyordu.

Pamsan Çırçır fabrikası faal olduğu yıllarda 2 vardiya üzerinden % 70 kapasiteyle çalışıyordu. Çırçırılan pamuğun ve çiğidin tamamı pazarlanıyordu.

1990'lı yıllarda pamuktaki dengesiz fiyat politikaları, üretimdeki dalgalanmalar, Harran ovasındaki pamuk üreticileriyle olan rekabet, pamuk toplayacak yeterli sayıda işçi bulunamaması ve en önemlisi ekimi, bakımı, hasadı ve satışında çekilen güçlükler gibi sebeplerle Kadirli'de pamuk üretimi azalınca, alternatif olarak özellikle mısır üretimine ağırlık verilmiştir. Buna bağlı olarak Pamsan Çırçır fabrikasına mısır kurutma tesisi ilave olarak açılmıştır. Tesis günümüzde ağırlıklı olarak mısır kurutma işlemi yapmaktadır. 1986 ve 1987 gibi fiyatların uygun olduğu yıllarda yıllık 7000 tona kadar pamuk alımı yapılan tesiste; 2600 civarında balya pamuk, 4200 ton civarında da yağlık çiğit çıkarılmaktaydı. Daha sonraki yıllarda 2000-3000 ton civarında pamuk alımı yapılan tesiste çırçırılama işleri 1995 yılından itibaren tamamen durmuş ve işletme bütünüyle mısır kurutma işlevine dönüşmüştür.

İşletmeye şimdi hammadde olarak yine Kadirli ve çevre köylerinden yalnız mısır alımı yapılmaktadır.

Tesiste mısır kurutma işlemi iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi fason mısır kurutma işleminin yapıldığı ve yalnızca kurutma bedelinin tahsil edildiği sistem, ikincisi işletmeye ait malların kurutularak satılması işlemidir. Satışların büyük çoğunluğu İstanbul, Ankara, İzmir, ve Çorum'daki pazarlara yöneliktir. Özellikle Köytür Tavukçuluk, işletmenin en büyük ve en önemli alıcısı durumundadır.

Tesiste yıllık 180 bin ton mısır kurutma işlemi yapılmaktadır. İlk kurulduğu yıllarda yaklaşık 100 kişinin çalıştığı tesiste, günümüz itibarıyla 1 bekçi, 1 hizmetli, 3 hamal, 1 idari personel ve 1 şoför olmak üzere 7 kişi çalışmaktadır.

Ayrıca Kadirli ve çevresinde yer fıstığı üretiminin de yaygınlaşmasına bağlı olarak, pamuk üretiminden bütünüyle uzaklaşmıştır. Osmaniye'deki yer fıstığı ticareti ve yer fıstığı işleme tesislerinin varlığı, Kadirli'de bu ürünün önemini arttırmıştır.

Şehit Halis Şişman mahallesi sınırları içerisinde ve Adana karayolu üzerinde 1986 yılında kurulan *İlkay Un Fabrikası* ise, Zirai Donatım Kurumunun güneyindeki 14 dekarlık bir alanda yer almaktadır. Fabrika, gerek daha köklü bir

kuruluş olan Öz Un fabrikası ile rekabet edememesinden ve gerekse yöre sakinlerinin mısır ve yer fıstığı gibi daha fazla gelir getiren ürünlere yönelmesinden etkilenecek, hammadde temini ve pazarlama sorunları yaşamış ve bunun sonucu olarak 1999 yılında kapatılmıştır.

Yukarıda sözü edilen sanayi kuruluşları dışında Kadirli’de daha küçük ölçekli işletmeler de mevcuttur. Bunlar arasında en önemlileri genellikle Osmaniye yolu üzerinde yer alan Cengiz Topel mahallesindeki *Kastallar*, *Coşkunlar* ve *Üçgüller* gibi mısır kurutma tesisleridir. Ayrıca şehrin batısındaki Çukurköprü köyü sınırları içerisinde kalan, soya işleyen *Emek Çırçır* ve pamuk çığıdı yağı ile küspe üreten *Erkayranlar* sanayi gibi işletmeler de bulunmaktadır.

Kadirli’de büyük ölçekli sanayi işletmelerine yer seçiminde dikkate alınan hususlar şunlardır:

1. Sanayi işletmeleri ulaşım avantajları bakımından Adana ve Osmaniye gibi büyük şehirlere olan bağlantılar üzerinde kurulmuşlardır. İşletmeler şehrin batısı ve güneyindeki, genişleme imkanına sahip, düz sahalarda yer almışlardır.

2. “Sanayide yer seçiminde suya bağlı önemli faktör gerekli olan su miktarı ve suyun kullanım (soğutma, yıkama,.....) şeklidir” (Tümertekin 1969, s.111-112) ifadesinde de belirtildiği gibi Kadirli’deki sanayi işletmeleri suyun kolaylıkla sağlanabildiği Savrun çayı yakınlarında ve artezyen kuyuları çevresinde kurulmuşlardır.

3. Tesisler ilk kurulduğu yıllarda hava kirliliği, atıklar, koku ve gürültü gibi nedenlerden dolayı çevreyi rahatsız etmeyecek mevkilerde kurulmuş, ancak Öz Un Fabrikası ile Küçük Sanayi Sitesi zamanla konut alanları içerisinde kalmışlardır.

4. Tesislerin buldukları alanlarda yer almalarının bir başka nedeni de, şehrin batısı ve güneyindeki tarımsal potansiyeli yüksek ova köylerine hammadde temini bakımından yakın olma isteğidir.

Tesislerin faaliyetlerini sürdürmeleri ya da kapatılmaları üzerinde etkili olan sebepler ise şunlardır:

1. İşletmeler sigorta, tazminatlar, prim, ikramiye, evlilik ve çocuk zamları gibi harcama ve yükümlülüklerinden bazılarını yerine getirmezler. Bu sebeple işçi ücretleri de düşmektedir.

İşletmeler ucuza işçi çalıştırabildikleri gibi, ödedikleri ücretler Adana, Ceyhan ve Osmaniye gibi büyük merkezlere göre çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum işletmeler avantaj teşkil etmektedir.

2. Su temininde ve kullanımında maliyetin çok az olması, kullanılan su için herhangi bir kuruluşa ödeme yapılmaması sonucu, Savrun çayı ve artezyen kuyularından alınan suyun tesislere ulaşmasını sağlayan motopompun harcadığı enerji suyun maliyetini belirlemekte ve bu durum tesislere avantaj sağlamaktadır.

3. Hammadde ve katkı maddelerinin yakın çevreden temin edilmesi hammadde ve ulaşım maliyetlerine olumlu tesir yapmaktadır.

4. Şehirde aynı türde birden fazla tesisin varlığı, işçilerin bir tesisten diğerine geçişini sağladığı gibi, hammadde temini ve ürün pazarlama konusunda rekabet ortamı yaratmaktadır. Bu durum Öz Un Fabrikası ile İlkay Un Fabrikası arasında belirgin olarak yaşandığından, İlkay Un Fabrikası rekabetten etkilenerek 1999 yılında kapatılmıştır.

5. 1990'lı yıllarda pamuğa uygulanan dengesiz fiyat politikaları, üretimdeki dalgalanmalar, Harran ovasında üretilen pamukta yaşanan rekabet, pamuk toplayacak yeterli sayıda işçi bulunamaması ve en önemlisi ekimi, bakımı, hasadı ve satışında çekilen güçlükler gibi sebeplerle Kadirli'de pamuk üretimi azalınca, hammadde temininde güçlükler yaşayan pamuk çırçırılama tesislerinin bir çoğu kapatılmak zorunda kalmıştır. Pamsan'ın çırçırılama tesisleri de bu sebeple kapatılmıştır.

6. Kadirli'nin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi önemli pazar alanlarından uzak oluşu, bağlantı güçlüğü, büro kurma zorunluluğu ve ulaşım maliyetlerinin fazla olması gibi sebeplerle iç pazara yönelme, tesislerin büyümesini ve kapasite artırımını olumsuz yönde etkilemektedir.

4.3. Kadirli'nin Ulaşım Fonksiyonu

Kadirli şehrinin tarihi dönem içinde önemli ulaşım yollarına olan konumu, ticari aktivitesini olumlu yönde etkilediğinden, iktisadi açıdan gelişme imkanı bulmuş yerleşmelerden birisidir.

Kadirli, coğrafi konumu itibarı ile tarihin en eski dönemlerinden itibaren önemli ticaret yollarının yakınında yer almış ya da bu yolların uğrak yeri olmuştur. Bu tarihi yollardan birisi “Akyol” dur. Akyol; Karatepe'nin batı eteklerinden geçip, Andırın ovasına inen, oradan da Har boğazı arasından Andırın'a çıkan yoldur. Andırın'dan sonra Meryemçil belini aşarak Göksun'a ulaşan bu yol, “Göç Yolu” adıyla Doğu Kilikya ile Kapadokya arasında, eski devirlerden beri bağlantıyı sağlamaktadır (Alkım 1952, s.612) (Şekil 4.3).

Kayseri-Sezerek-Kuruçay Bel-Göksun-Kiraz Bel-Çukurova güzergahından oluşan yol, takriben 370 km.'dir. Doğu Kilikya'nın kilit noktasında bulunan Karatepe ile Kapadokya'nın mühim bir yol kavşağında olan Göksun arasındaki irtibat, Göksun'dan çıkıp aşağı yukarı kuzey-güney istikametinde seyrederek, Kilikya ile Kapadokya'nın bir kısmının irtibatını sağlamaktadır. Belirtmek gerekir ki, dağlık bölgeden geçerek, kuzeyden güneye inmek isteyen bir kimse batıda *Mazgaç ve Bağdaş bellerini*, doğuda ise *Meryemçil belini* aşmak zorundadır. Böylece biri doğuda, diğeri batıda olmak üzere *iki esas yol* söz konusudur. Bunlardan doğu kesimdeki ana yol, Kilikya ovasının doğu kısmından başlayıp Karatepe'nin eteklerine kadar tırmanır. Har boğazından, Antitorosların güneybatı bitimini teşkil eden dağlardaki vadikiklerden ve nihayet Meryemçil belinden (Geben Beli) geçerek Göksun'a ulaşır. Bu yol Andırın'a kadar “Akyol”, Andırın ile Göksun arasında ise “Göç Yolu” adını alır. Batı kesimdeki ana yol ise, Kilikya ovasının doğu kesiminden başlayarak bu günkü Kadirli şehrinin 20 km. kadar kuzeybatısındaki Mehmetli köyüne ulaşır. Mehmetli'den itibaren Çiçeklidere vadisini takip ederek Bağdaş Belini ve sonra da daha kuzeydeki Mazgaç Belini aşarak Göksun'a ulaşır. Bu yol bugün “Çiçeklidere Yolu” adıyla bilinmektedir (Alkım 1959, s.61-62) (Şekil 4.3).

Bu iki ana yol arasındaki sahada 2. derecede olan birkaç yol daha bulunmaktadır. Bu tali yollardan *Mezi Yolu* en batıda bulunandır. Bağdaş belinin hemen güneyinde Çiçeklidere yoluyla birleşir. *Zehil yolu*, Mezi yolunun hemen doğu yakınında olup, Bağdaş beli ile Mazgaç beli arasında Çiçeklidere yoluna kavuşmak

için oldukça geniş bir kavis çizer. *Kalealtı yolu* ise Kadirli'den çıkarak kuzeydoğuya doğru yönelir ve Küçük Çığışar belini aşarak, Çiçeklidere yolu ile birleşir. Bu tali yollardan birisi de *Nüfret-Aşılı* yoludur (Alkım 1959, s.62-63) (Şekil 4.3).

Bu iki ana yol ve dört tali yol boyunca sıralanan çeşitli anıtlar, bu yolların çeşitli çağlarda kullanılmış olduklarının adeta delilidirler (Alkım 1959, s.79 (Harita 3)).

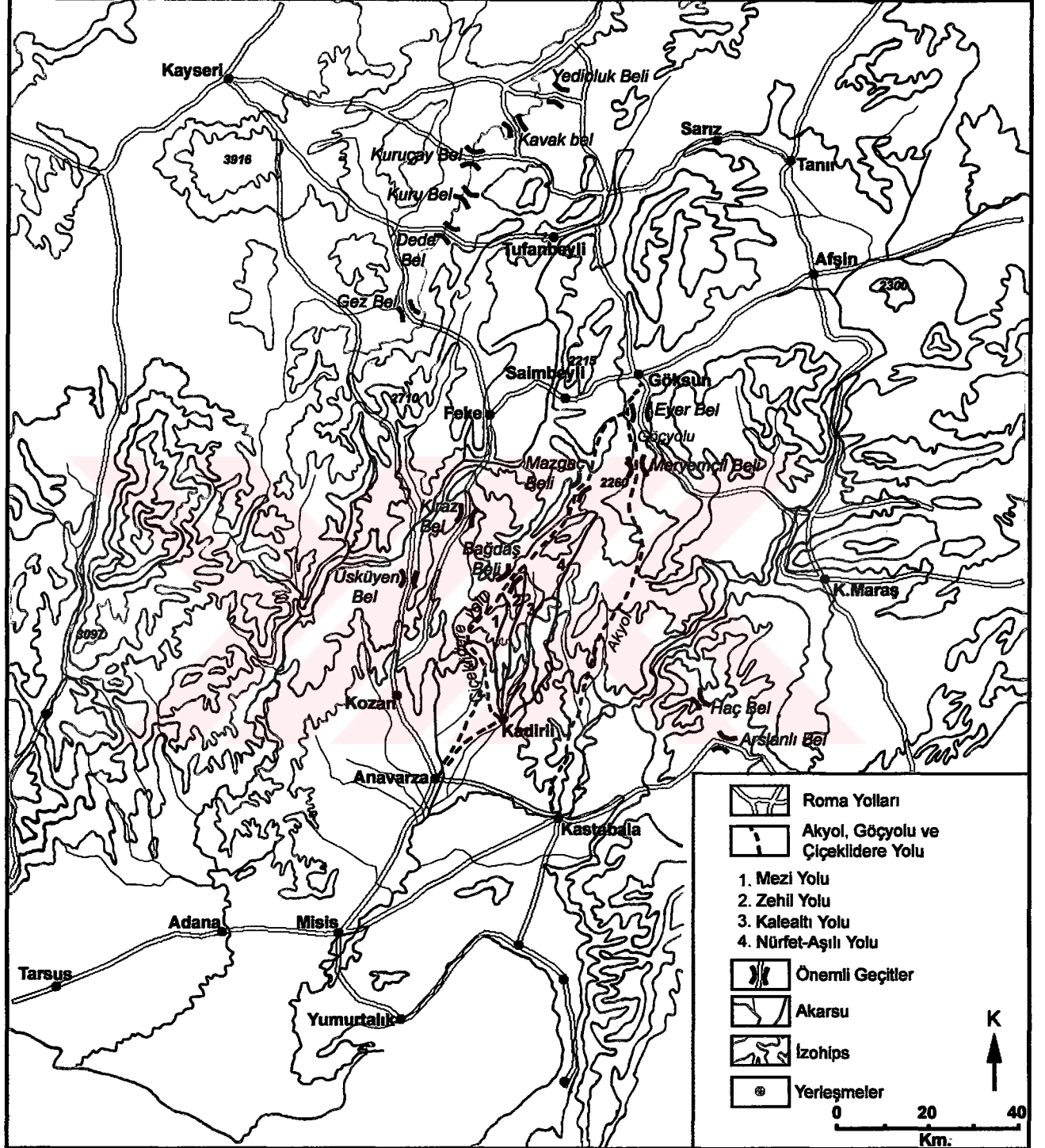
Sir Charles Wilson "Küçük Asya" adlı rehberinde, Göksun'dan Meryemçil belini aşarak Kars Pazarı'na (Kadirli) bir yolun (Akyol) gittiğini yazmaktadır. Aynı yol İngiliz Bahriye İstihbarat Dairesi'nin Küçük Asya'ya dair hazırlamış olduğu rehberde de, Doğu Kilikya'ya bağlayan en kısa yol kaydıyla bahsedilmektedir. Bu yolun güzergahı ise şöyledir: Kars Bazar-Andırın-Geben-Meryemçil Kalesi-Göksun (Alkım 1959, s.85).

Bu iki ana yol ve bunların arasındaki tali yolların, büyüklü küçüklü kalelerle donatılmış olması, yol sisteminin tarihin orta zamanlarında da gerek stratejik ve gerekse ticaret bakımından büyük rol oynamış olduklarını göstermektedir. Mesela 13. ve 14. yüzyılda Sivas ile Adana'nın güneyinde bir Akdeniz limanı olan Ayas (Yumurtalık) arasında bir ticaret yolunun Kadirli bölgesinden geçmiş olduğu bilinmektedir. Bu tarihi yollar, Doğu Kilikya'da yaşayıp sıcak yaz aylarında yaylaya çıkan köylü ve göçebeler tarafından halen kullanılmaktadır (Alkım 1959, s. 71-72) (Şekil 4.3).

Kadirli'nin günümüzdeki ana ulaşım güzergahlarını dört ana grupta belirtebiliriz. Bunlar: Kadirli-Kozan-Ceyhan-Adana güzergahı, Kadirli-Andırın güzergahı, Kadirli-Osmaniye güzergahı ve Kadirli ile kuzeydeki yayla alanları ve dağ köyleri arasındaki bağlantıyı sağlayan Kadirli-Şahaplı köyü güzergahlarıdır (Şekil 3.2, Şekil 3.3, Foto 3.31).

Kadirli-Kozan-Ceyhan-Adana güzergahı 90 km. uzunluğundadır. Yolun yapımına 1951 yılında stabilize olarak başlanmış, 1953 yılında da tamamlanmış, 1960 yılında da asfaltlanmıştır. Bu yol, Kadirli merkezine 1911 yılında yapılan Cemal Paşa ve 1959 yılında yapılan Savrun köprüleriyle bağlanmıştır. Kadirli'yi İstanbul, Ankara, Adana ve Ceyhan gibi önemli merkezlere bağlayan bu güzergah, Kadirli'nin şehirselleşimi üzerinde rol oynayan ana akslardandır. Savrun çayının batısındaki mekansal gelişme, Kadirli-Adana karayolunun hizmete girdiği dönemlerde henüz başlamıştır (Foto 3.31, Foto 3.32).

ŞEKİL 4.3. KADIRLI ÇEVRESİNDE TARİHİ YOLLAR

Kaynak: Alkım (1959) Harita 2 ve 3 Birleştirilerek Hazırlanmıştır.

Döndü ÜÇEÇAM - 2002

1960 yılından önce Kesikkeli köyü üzerinden Ceyhan'a, Hemite üzerinden Osmaniye'ye giden araç ve insanlar Ceyhan ırmağında kayık ve sallarla karşıya taşınmaktaydı. Ceyhan ırmağı üzerindeki Hemite köprüsü 1959 yılında tamamlanarak, Osmaniye yolu stabilize hale getirilmiş ve 1974 yılında da asfaltlanmıştır. Bu yolun uzunluğu 46 km. dir. Kadirli'yi Osmaniye merkezine bağlayan bu güzergah, Kadirli'nin güneyindeki gelişim üzerinde etkili olan ana akstır (Foto 3.31, Şekil 3.3).

Kesikkeli köyü yakınlarında, Ceyhan ırmağı üzerine inşa edilen köprünün bağlantı yolları yapılmış ve Kadirli-Ceyhan tali yolu ise 1970 yılında hizmete açılmıştır.

1955 yılında Arslantaş baraj gölüne dökülen Keşiş suyu üzerinde Kesim köprüsü yapınca, Kadirli-Andırın karayolu 1965 yılında stabilize hale getirilmiş ve 1974 yılında da asfaltlanmıştır. Kadirli'yi Andırın ve Karatepe'ye ulaştıran bu karayolu 1959 yılında inşa edilen Savrun Köprüsü'yle Adana karayoluna bağlanmıştır. Doğu-batı doğrultulu güzergahın şehir sınırları içerisinde kalan bölümüne 1965 yılından sonra Kamil Kara Bulvarı adı verilmiştir. Kadirli-Andırın karayolu, şehrin doğusu ve güneydoğusundaki gelişim üzerinde etkili olan önemli bir akstır (Foto 3.31, Şekil 3.3).

Şehir merkezini kuzeydeki dağ köylerine ve yayla alanlarına bağlayan Şahaplı köy yolu, 1865 yılında Savrun çayına paralel olarak açılan Uzunçarşı Caddesi'yle birleşerek, Savrun Köprüsü'nün doğusundaki dört yol kavşağında ulaşım ağına bağlanmıştır.

Kadirli, güneyinden geçen E-90 karayoluna 58 km.'lik Kadirli-Ceyhan hattıyla bağlı olup, bu yol ile Adana ve Gaziantep yönlerinden yurdun dört bir yanına ulaşabilmektedir. Demiryolu için en yakın istasyon Osmaniye'dir. Adana hava alanıyla havayolu ulaşımı, Mersin ve İskenderun limanlarından da denizyolu ulaşım imkanları vardır.

Kadirli, karayoluyla Adana'ya 90 km., Ceyhan'a 58 km., Osmaniye'ye 46 km., Kozan'a 35 km., Karatepe'ye 21 km., Andırın'a 55 km. ve Sunbas'a 15 km. uzaklıktadır. Kadirli'nin direkt bağlantılı olduğu düzenli otobüs ve minibüs seferlerinin yapıldığı merkezler İstanbul, Ankara, Adana, Ceyhan, Osmaniye, Kozan, Andırın, Sunbas ve Göksun'dur.

Kadirli'de ulaşım fonksiyon alanları için iki bölge dikkati çekmektedir. Buralar; Cemal Paşa Köprüsü'nün doğusundaki köy garajları ile Savrun Köprüsü'nün doğusundaki şehir otogarıdır (Şekil 3.7). Şehrin iki yakasını birbirine bağlayan köprüler, bu alanların açılmasındaki en büyük etkendirler.

Cemal Paşa Köprüsü'nün doğusunda kalan Park Caddesi'yle Belediye Caddesi'nin arasındaki saha, köy garajlarının bulunduğu alandır (Şekil 3.7). Köy garajları haftanın her günü ilçe köylerinden, Sunbas ve köylerinden, Andırın'ın kuzeyi ve batısındaki dağlık kesimden ve Arslantaş barajının batısındaki köylerden gelenlerin durağıdır. Salı, perşembe ve cumartesi günleri olmak üzere haftanın üç günü Kadirli'de pazar kuruluyor olması bu seferler üzerinde etkilidir. Ayrıca Kadirli'den İstanbul, Ankara, Adana, Ceyhan, Osmaniye, Andırın ve Sunbas'a her gün düzenli otobüs ve minibüs seferlerinin yapılıyor olması, sınırlarını çizdiğimiz alan içerisinde kalan yerleşmeleri Kadirli'ye bağımlı kılmaktadır.

Kadirli'de Ankara ve İstanbul'a her gün 14.30 ve 22'de olmak üzere 2 sefer yapan 4 otobüs firması bulunmaktadır. Ayrıca yaz mevsiminde Alanya, Antalya, Bodrum seferleri de yapılmaktadır. Hergün saat 7.00 ile 19.00 saatleri arasında her yarım saatte bir Adana, Osmaniye, Kozan, Ceyhan ve Andırın, Göksun-Geben seferlerinin yapıldığı şehirde, bu seferleri yapan 5 otobüs ve minibüs firması bulunmaktadır. Bunlardan Adana'ya 20 otobüs ve 45 minibüsün bulunduğu 1 firma, Osmaniye'ye 35 minibüs ve midibüsün bulunduğu 1 firma, Kozan'a 20 minibüsün bulunduğu 1 firma, Andırın'a 45 minibüsün bulunduğu 1 firma, Geben ve Göksun'a giden 15 minibüsün bulunduğu 1 firma bulunmaktadır. Ceyhan'a giden minibüsler ise Adana firmasına bağlıdır. Bunlardan 2-3 tane Ceyhan'a sefer yapılmaktadır.

Kadirli'de Adana, Osmaniye, Kozan, Sunbas ve Andırın'a yapılan sefer ve yolcu sayısı daha fazladır. Çünkü bu güzergahlar aynı zamanda Kadirli'nin batısı, doğusu ve güneyindeki köylerle olan bağlantısını da sağlamaktadır. Adana Kadirli'den önemli oranda nüfus çektiğinden, bu nüfusun Kadirli'ye gidiş gelişleri Adana hattının ulaşım yoğunluğunu artırmıştır. Kadirli'den Ceyhan'a yapılan seferlerin sayısı ise daha azdır. Ceyhan'ın Adana yolu üzerinde bulunması ve Adana'ya yakınlığı, Kadirli için önemini azaltmıştır.

Kadirli'de şehir içi ulaşım dolmuşlarla sağlanmaktadır. Şehirde kooperatif olarak çalışan 1 dolmuş hattında 28 dolmuş çalışmaktadır. Dolmuşlar her 3 dakikada bir Devlet Hastanesi önündeki duraktan kalkarlar ve 5 güzergahtan giderler. Bunlar:

1. Şehrin güneyindeki Osmaniye Caddesi'nin batısında 100. yıl sitelerine giden hat,
2. Yine aynı hat üzerinde şehir imar sınırının en güneyinde yer alan Ergenekon sitelerine giden hat,
3. Uzunçarşı boyunca Atatürk İlkokuluna giden hat,
4. Asri mezarlık-Vergi dairesine giden hat,
5. Cemal Paşa Caddesi (Cemal Paşa Köprüsü'ne giden cadde) hattıdır.

Ulaşım fonksiyonu içerisinde değerlendirebileceğimiz haberleşme hizmetleri de araştırma alanımızda oldukça gelişmiştir. Bağ mahallesinde 1987 yılında hizmete giren 6 katlı yeni PTT binası ile hemen doğusunda bulunan Türk Telekom, şehrin haberleşme hizmetlerini yürüten merkezlerdir (Şekil 3.7). Şehirde 25266 hat kapasiteli tam otomatik bir telefon santrali mevcuttur. Şehir içi abone sayısı 17139 kişidir. Şehrin güneydoğusunda bulunan Karatepe'de radyo link tesisleri ve TRT'nin TV yansıtıcıları bulunmaktadır. Ayrıca şehir merkezindeki Murtlutepe'de belediyenin kontrolünde bulunan radyo ve TV aktarıcıları da vardır.

Kadirli'de tüm radyo ve televizyon yayınları rahatlıkla izlenmekte, 1 yerel radyo, 1 yerel televizyon ve 2 haftalık yerel gazete sayesinde, yerel haberler rahatlıkla takip edilmektedir.

1993 yılında Kadirli Radyo ve Televizyonu (KRT) adıyla şehirde ilk özel televizyon kurulmuş, bunu 1994 yılında kurulan Mega Radyo ve Televizyon (MRT) izlemiştir. Her iki kurum 1995'te birleşerek "Kadirli MRT" adını almıştır.

İlk özel radyo ise 1993'te "Kadirli FM" adıyla kurulmuştur. Bir dönem sayıları 5'i geçen özel radyolardan halen "MRT-FM" yayım hayatını sürdürmektedir.

MRT FM radyosu ve Kadirli MRT televizyonu ise genellikle Kadirli ve çevresindeki köyler, Sunbas ve çevresindeki köyler ile Andırın ve köyleri tarafından dinlenmekte ve izlenmektedir.

4.4. Kadirli'nin Sosyal Fonksiyonu

Sosyal fonksiyonlardan biri olarak sağlık hizmetlerinin geçmiş dönemlerdeki mevcudiyeti hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Kadirli'de ilk sağlık kurumu, günümüzde 2 Nolu Sağlık Ocağı olarak kullanılan binasında 1961 yılında hizmete giren Verem Savaş Dispanseri'dir.

Şehirde sağlık hizmetleri 1974 yılına kadar bu dispanser tarafından yürütülmüştür. 1974 yılında Devlet Hastanesi'nin hizmete girmesi üzerine şehir hastaneye kavuşmuştur. Daha sonraki yıllarda sağlık kurumlarının sayısı giderek

artmıştır. 1982 yılında 1 Nolu Sağlık Ocağı, 1992 yılında Ana Çocuk Sağlık Merkezi, 1994 yılında 2 Nolu Sağlık Ocağı, 1995 yılında SSK Sağlık İstasyonu, 1997 yılında 4 Nolu Sağlık Ocağı ve 1998 yılında da 3 Nolu Sağlık Ocağı hizmete girmiştir. 1999 yılında ise Ana Çocuk Sağlığı Merkezi 3 Nolu Sağlık Ocağı'nın 3. katında faaliyetini sürdürmüştür. Ayrıca 1995-1999 yılları arasında 5 özel polikliniğin açılmasıyla şehirdeki sağlık tesisi sayısı 13'ü bulmuştur (Tablo 4.11).

Tablo 4.11. Kadirli'de Yıllara Göre Sağlık Tesislerinin Dağılışı (1961-1999).

Yıllar	Hastane	Sağlık Ocağı	Dispanser	Sağlık Merkezi	Özel Pliklinik	Toplam
1961	-	-	1	-	-	1
1974	1	-	1	-	-	2
1982	1	1	1	-	-	3
1992	1	1	1	1	-	4
1994	1	2	1	1	-	5
1995	1	2	1	2	1	7
1997	1	3	1	2	3	10
1998	1	4	1	2	4	12
1999	1	4	1	2	5	13

Kaynak: Arazi Çalışmaları

Bununla beraber yine 1995-1999 yılları arasında Kadirli'ye bağlı köylerden Aşağı Çıyanlı, Yukarı Bozkuyu, Kızıyusuflu, Yalnızdut, Yoğunluk ve Hardallık'ta 6 sağlık ocağı hizmete girmiştir.

Bugün Kadirli'de bulunan sağlık kuruluşlarından ilki olan *Verem Savaş Dispanseri* 1961 yılında hizmete girmiştir. Dispanser Savrun mahallesindeki Halk Kütüphanesi'nin güneyinde yer almaktadır. 1990'lı yıllarda buraya taşınmadan önce Şehit Vedat Kocadalı mahallesindeki 2. Nolu Sağlık Ocağı'nın yerinde hizmet vermiştir. Dispanserde doktor, hemşire, röntgen teknisyeni, laboratuvar teknisyeni, eczacı ve sağlık memurlarından oluşan 10 kişilik bir sağlık ekibi çalışmaktadır. Dispanser; Kadirli, Sunbas ve Andırın ile köylerinde yaşayan halkın solunum yolu hastalıklarının teşhisi ve tedavisi üzerine çalışmalar yürütmekle birlikte, yaptığı sağlık taramaları ve aşılama çalışmalarıyla Kadirli ve hinterlandındaki nüfusun sağlığını kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Dispansere, Sunbas ve Andırın'daki sağlık kuruluşlarından genellikle havale yoluyla hasta gönderilmektedir.

Devlet Hastanesi, şehirdeki en önemli sağlık kuruluşudur. Cemal Paşa mahallesindeki Sülemiş Tepesi'nin güneybatısında yer almaktadır. 50 yatak kapasiteyle 1974 yılında hizmete giren hastane, günümüzde 75 yatak kapasitesine

sahiptir. Ek bina inşaatı tamamlandığında hastanenin 150 yatak kapasiteye ulaşması planlanmıştır.

Hastanede 4 kadın hastalıkları uzmanı, 2 KBB uzmanı, 3 dahiliye uzmanı, 2 çocuk hastalıkları uzmanı, 2 genel cerrahi uzmanı, 1 göz hastalıkları uzmanı, 1 ortopedi uzmanı, 1 üroloji uzmanı, 1 nöroloji uzmanı ve 3 diş hekiminden oluşan 20 uzman hekim ve 10 pratisyen hekim görev yapmaktadır (Tablo 4.12).

Hekim personel dışında hastanede görev yapan diğer sağlık personeli kapsamında 40 hemşire, 35 ebe, 23 laboratuvar teknisyeni, 17 röntgen teknisyeni, 7 anestezi teknisyeni, 2 diş protez teknisyeni, 1 eczacı ve 4 sağlık memuru olmak üzere 129 sağlık personeli bulunmaktadır. Hastanede ayrıca genel ve idari işler grubunda görev yapan 1 hastane müdürü, 2 müdür yardımcısı, 14 memur, 7 teknisyen, 1 mühendis, 4 ambulans şoförü, 2 imam ve 7 hizmetliyle birlikte 38 kişilik bir personel çalışmaktadır (Tablo 4.12).

Hastane, uzman doktoru bulunan 10 dalda ameliyatların gerçekleştirilebileceği bir donanıma sahip olmasına rağmen, göğüs hastalıkları, kardiyoloji, KVC, nöroşirurji, enfeksiyonel hastalıklar, psikiyatri, cildiye, fizik tedavi, röntgen teşhis, anestezi, bakteriyoloji, biyokimya ve patoloji gibi uzmanlık alanlarında doktor yetersizliği nedeni ile bazı ameliyatlar ve tedaviler yapılamamakta ve bu tip hastalar Adana ve Osmaniye gibi büyük sağlık kuruluşlarına sevk edilmektedir. Hastanedeki laboratuvar donanımı ve eleman sayısındaki yeterliliğin tüm tahlillerin (kan, idrar, şeker,..) yapılmasına olanak sağlaması, bu kuruluşun önemini artıran sebepler arasında sayılabilir (Tablo 4.13).

Tablo 4.12. Kadırlı Devlet Hastanesinde Yıllara Göre Personel Durumu (1997-2000).

Personel	1997	1998	1999	2000
Uzman doktor	17	19	20	20
Pratisyen doktor	5	5	8	10
Hemşire	38	38	39	40
Ebe	33	30	33	35
Lab.Teknisyeni	21	22	23	23
Röntgen Teknisyeni	15	17	17	17
Anestezi Teknisyeni	8	7	7	7
Diş Protez Teknisyeni	-	2	2	2
Eczacı	1	1	1	1
Sağlık memuru	2	3	3	4
Diğer	38	38	38	38
Toplam	179	182	191	195

Kaynak: Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtları

Tablo 4.13. Kadirli Devlet Hastanesindeki Uzmanlık Alanları ve Doktor Sayıları (1997-2000).

Yıllar	Dahiliye	Çocuk H.	KBB	Gn.Cer.	Kadın H.	Göz	Diş	Üroloji	Nöroloji	Ortopedi	Toplam
1997	3	2	1	2	3	1	4	-	1	-	17
1998	3	2	2	2	3	1	4	-	2	-	19
1999	3	2	2	2	3	1	4	1	2	-	20
2000	3	2	2	2	4	1	3	1	1	1	20

Kaynak: Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtları

Hastanede, yatan ve poliklinikte muayene olan hasta sayısı, yıllara göre farklılıklar gösterir. Hastanede bulunan uzman doktor sayısı ve onların tedavide gösterdikleri başarı oranları ile yatan hasta sayısı arasında yakın bağlantı bulunmaktadır (Karakaş 1996, s.151). Buna göre yatan hasta sayısı 1997 yılında 5220'den, 1998 yılında 4520'ye düşerken; 1999 yılında 4570'den, 2000 yılında 4682'ye yükselmiştir. Aynı zamanda poliklinik muayene sayısı 1997 yılında 83520'den, 1998 yılında 105146'ya, 1999 yılında 134876'ya ve 2000 yılında 134971'e yükselmiştir. 1997-2000 yılları arasında poliklinik muayene sayısı % 62 (51451 kişi) oranında artarken, yatan hasta sayısı % 10 (538 kişi) oranında azalmıştır (Tablo 4.14).

Tablo 4.14. Kadirli Devlet Hastanesinde Yıllara Göre Tedavi Edilen Hasta Sayısı (1997-2000).

Yıllar	Poliklinik	Yatan Hasta
1997	83520	5220
1998	105146	4520
1999	134876	4570
2000	134971	4682

Kaynak: Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtları

Doktor ve yatak sayısına bağlı olarak, yatılı hastaya düşen doktor ve yatak sayısı yıllara göre değişiklik göstermektedir. Buna göre 1997 yılında 1 doktora 307 hasta düşerken, 1998 yılında 238 hasta, 1999 yılında 229 hasta ve 2000 yılında ise 234 hasta düşmektedir. Böylece 1997-2000 yılları arasında doktor başına düşen yatan hasta sayısında % 24'lük (73 hasta) bir azalma olmuştur.

Devlet hastanesinde 1997 yılı itibariyle 70 yatılı hastaya 1 yatak düşerken, 2000 yılında yatak kapasitesinin sabit kalmasına ve nüfusun artmasına rağmen sayı 62 kişiye inmiştir (Tablo 4.15).

Tablo 4.15. Devlet Hastanesi'nde Doktor, Yatak Sayısı İle Doktora ve Yatağa Düşen Yatılı Hasta Miktarı (1997-2000).

Yıllar	Yatan Hasta	Doktor Sayısı	Yatak Sayısı	Doktora Düş.Hasta Say.	Yatağa Düş.Hasta Say.
1997	5220	17	75	307	70
1998	4520	19	75	238	60
1999	4570	20	75	229	61
2000	4682	20	75	234	62

Kaynak: Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtları

Doktor ve yatak sayısına bağlı olarak, nüfusa düşen doktor ve yatak sayısı da değişiklik göstermektedir. Buna göre 1997 yılında 1 doktora 3790 kişi düşerken, 2000 yılında bu sayı azalarak 3242'ye inmiş, 1997 yılında 859 kişiye 1 yatak düşerken, 2000 yılında ise nüfusun artması ve yatak sayısının sabit kalması nedeniyle, sayı 864 kişiye yükselmiştir (Tablo 4.16). Türkiye ortalamasına göre ise, 1997 yılında 1 doktora 886 kişi düşmektedir.

Nüfus ile yatak miktarı karşılaştırıldığında, yatak sayısının yetersizliği dikkat çekmektedir. Bazı dallarda uzman doktorun bulunmaması, yatak kapasitesinin hepsinin kullanımını engellemediğinden, günümüzde yatak konusunda bir problem çıkmamaktadır. Nitekim ek bina inşaatı devam etmekte olan hastanenin, yatak kapasitesi yakın bir tarihte 75'den 150'ye çıkarıldığında ve diğer uzmanlık dallarına doktor atandığı takdirde sağlık hizmetlerinde çok önemli bir aşama kaydedilecektir.

Tablo 4.16. Yıllara Göre Doktora ve Yatağa Düşen Kişi Sayısı (1997-2000).

Yıllar	Nüfus	Doktor Say.	Yatak Say.	Dok.Düş.Kişi Say.	Yatağa Düş.Kişi Say.
1997	64427	17	75	3790	859
2000	64833	20	75	3242	864

Kaynak: Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtları

2000 yılı hastane kayıtlarına göre, yıl içerisinde muayene olan hastaların geldikleri yerlere dağılışı, hastanenin etki sahasını büyük ölçüde yansıtmaktadır. Yıl içerisinde muayene olan 134971 kişinin içerisinde Kadirli ve ona bağlı köylerden gelenlerin oranı % 55 (73545 kişi), Sunbas ve ona bağlı köylerden gelenlerin oranı % 21 (28168 kişi), Andırın ve köylerinden gelenlerin oranı % 18 (24632 kişi) ve geri kalan % 6 (8626 kişi)'lık oranı ise Saimbeyli ve Feke'nin Kadirli'ye yakın köylerinden gelenler oluşturmaktadır. Hastanenin hizmet sahasını belirleyen bu alanlar, hastalığa ve uzman doktorun bulunup bulunmadığına bağlı olarak değişmekte, uzman doktorun bulunmadığı psikiyatri, cildiye, fizik tedavi, patoloji ve nöroşirurji gibi dallardaki hastalar, isteğe bağlı olarak Adana ve Osmaniye gibi yakın

illerde yer alan, akademik olarak ihtisaslaşmış sağlık kuruluşlarına sevk edilmektedir (Şekil 4.4).

Hastaneye muayene için, Saimbeyli ve Feke'nin güneyindeki köylerden gelenlerin sayısı daha azdır. Bunun nedeni, bu kesimdeki köylerin bazılarının Kozan'a daha yakın oluşu sebebiyle Kozan'daki hastaneyi tercih etmeleridir. Hastaneye gelenler içerisinde Sunbas ve Andırın ilçelerine bağlı köylerden gelenlerin olmasının nedeni, bu ilçelerdeki sağlık kuruluşlarının yetersiz olması ve en yakın merkez olarak Kadirli'yi tercih ediyor olmalarıdır. Andırın'da bir devlet hastanesi olmasına karşın, yalnızca bir uzman doktor, birkaç pratisyen hekim, hemşire ve ebeden başka personeli olmaması, araç-gereç yetersizliği,.....vb. sebeplerle genellikle hastalarını Kadirli'ye sevk etmektedir. Buna göre Andırın ve köylerinin hemen hemen hepsi Kadirli Devlet Hastanesi'ne gelmektedir. Merkezde 1 tane köylerinde ise 2 tane sağlık ocağı olan Sunbas'ta ise yine araç-gereç ve personel yetersizliğinden dolayı, istenilen düzeyde sağlık hizmetleri verilememektedir. Bu sebeple Sunbas ve tüm köyleri en yakın merkez olan Kadirli'ye gelmektedirler. Ayrıca belirtmek gerekir ki, kırsal alanlarda yeşil kart kullananların sayısının fazla olması nedeniyle, hastane kayıtlarında hastaların çoğunluğunun köylerden geldiği görülmüştür (Şekil 4.4).

Kadirli'de 1982 ile 1998 yılları arasında **4 tane sağlık ocağı** hizmete girmiştir. 1980 yılı öncesinde şehirde sağlık ocağı bulunmazken, ilk sağlık ocağı 1982 yılında açılmıştır. Daha sonraki yıllarda sağlık ocaklarının sayısı giderek artmış, 1994 yılında 2'ye, 1997 yılında 3'e ve 1998 yılında ise 4'e çıkmıştır. 2000 yılı itibarı ile toplam nüfusu 88450 kişiyi bulan hizmet alanı içerisinde faaliyet gösteren sağlık ocakları, Kadirli ve çevresindeki 22 köye sağlık hizmetleri sunmaktadır. İlçe sınırları içerisinde bulunan Aşağı Çıyanlı, Yukarı Bozkuyu, Kızıyusuflu, Yalnızdut, Yoğunluk ve Hardallık köylerinde bulunan sağlık ocakları ise ilçenin diğer köyelerine hizmet vermektedir. Günümüzde merkezdeki sağlık ocaklarında toplam 23 doktor, 23 hemşire, 66 ebe, 17 laborant ve teknisyen, 9 sağlık memuru, 5 memur ve 7 hizmetliden oluşan toplam 150 kişilik sağlık personeli ile hizmetler yürütülmektedir (Tablo 4.17). Sağlık ocakları sorumlu oldukları hizmet alanları içerisinde çok yönlü sağlık hizmetleri sunmaktadırlar. Bunlar arasında poliklinik hizmetleri, doğum hizmetleri, bulaşıcı hastalıklara karşı tedbir ve tedavi hizmetleri, laboratuvar hizmetleri, doğum öncesi ve sonrası bebek ve çocuk izlemleri,

bağışıklama hizmetleri, halk sağlığı için eğitim hizmetleri, aile planlaması ile ilgili hizmetler, yerleşme yeri içme ve kullanma sularının tetkiki ve gıda analizleri, gıda imal ve satış yerlerinin sağlığa uygunluk durumlarının kontrolü ve esnaf denetimleri gibi daha bir çok hizmetler sayılabilir.

Tablo 4.17. Kadirli'deki Sağlık Ocaklarının Personel Durumları (2000)

Sağlık Ocakları	Doktor	Hemşire	Ebe	Laborant ve Teknisyen	Sağlık Memuru	Memur	Hizmetli	Toplam
1 Nolu	3	2	10	4	1	1	1	22
2 Nolu	13	11	21	6	4	2	2	59
3 Nolu	4	6	20	4	2	1	2	39
4 Nolu	3	4	15	3	2	1	2	30
Toplam	23	23	66	17	9	5	7	150

Kaynak: Kadirli Sağlık Ocakları

Şehirde sağlık hizmetleri farklı mahallelerde kurulmuş olan sağlık ocakları tarafından da sürdürülmektedir. Bunlardan ilki Pazar mahallesinin kuzeyinde yer alan *1 Nolu Sağlık Ocağı*'dir (Şekil 3.7). 1982 yılında hizmete giren sağlık tesisinde 3 pratisyen doktor, 2 hemşire, 1 sağlık memuru, 1 çevre sağlık teknisyeni, 2 laboratuvar teknisyeni, 10 ebe, 1 sıtmayla savaş laborantı, 1 memur ve 1 hizmetli görev yapmaktadır. 1 Nolu Sağlık Ocağı'nın faaliyet sahası içerisinde Bağ, Pazar, Tufan Paşa, Kurtuluş, Yenimahalle ve Yeşiltepe mahalleleri gibi şehir içi alanlar yer alırken; Şahaplı, Karakütük, Elbistanlı ve Kösepinar gibi merkeze yakın köylere de sağlık hizmetleri sunulmaktadır. 2000 yılı itibarı ile toplam nüfusu 20327 kişiyi bulan bu hizmet alanı çerçevesinde nüfusun % 78'ini (15773 kişi) şehirde yaşayanlar, % 22'sini (4554 kişi) ise kırsalda yaşayanlar oluşturur (Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü 2000) (Tablo 4.18, Şekil 4.4). Sağlık ocağının 2000 yılı kayıtlarına göre yıl içerisinde 11862 hasta muayene isteğinde bulunmuştur. Buna göre yıl içerisinde 1 doktor ortalama olarak 3954 hastalık vakasına teşhis ve tedavi uygulamış, ölüm olaylarına ise rastlanmamıştır (1 Nolu Sağlık Ocağı 2000).

Tablo 4.18. 1 Nolu Sağlık Ocağı'nın Faaliyet Sahası İçerisindeki Nüfusun Yıllara Göre Seyri (1997-2000).

Yıllar	Şehirsal Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%	Toplam
1997	15301	71	6172	29	21473
1998	15332	72	6042	28	21374
1999	15403	77	4517	23	19920
2000	15773	78	4554	22	20327

Kaynak: Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtları

2 Nolu Sağlık Ocağı Şehit Vedat Kocadallı mahallesinin kuzeyinde, Savrun Köprüsü'nün doğusunda yer alır (Şekil 3.3). 1994 yılında hizmete giren sağlık ocağında 12 pratisyen doktor, 1 diş doktoru, 4 sağlık memuru, 3 çevre sağlık teknisyeni, 11 hemşire, 3 laboratuvar teknisyeni, 2 memur, 2 hizmetli ve 21 ebe görev yapmaktadır. Sağlık ocağının faaliyet sahasında şehir içerisinde 5 mahalle (Şht.O.Gök, Cengiz Topel, Şht.V.Kocadallı, Şht.M.Delikuş ve Savrun) ile Kadırlı'nın güneyindeki 7 köy yerleşmesi yer almaktadır. 2000 yılı itibarı ile toplam nüfusu 17888 kişiyi bulan bu hizmet alanı içerisinde nüfusun % 84'ünü (16833 kişi) şehirde yaşayanlar, % 16'sını (3302 kişi) ise (Narlıkışla, Akova, Çınar, Mezretli, Topraktepe, Amberinarkı ve Kümbet) köylerde yaşayanlar oluşturur (Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü 2000) (Tablo 4.19, Şekil 4.4). Sağlık ocağının 2000 yılı kayıtları itibarıyla, yıl içerisinde 9716 hasta muayene isteğinde bulunmuş, buna göre yıl içerisinde doktor başına ortalama 810 hastalık vakasına teşhis ve tedavi uygulanmış ve ölüm olaylarına rastlanmamıştır (2 Nolu Sağlık Ocağı 2000).

Tablo 4.19. 2 Nolu Sağlık Ocağı'nın Faaliyet Sahası İçerisindeki Nüfusun Yıllara Göre Seyri (1997-2000).

Yıllar	Şehirsel Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%	Toplam
1997	15209	83	3193	17	18402
1998	15769	83	3212	17	18981
1999	16367	84	3200	16	19567
2000	16833	84	3302	16	20135

Kaynak: Osmaniye il Sağlık Müdürlüğü (2000).

3 Nolu Sağlık Ocağı; 7 Mart mahallesinde Andırın Caddesi üzerinde yer alır (Şekil 3.3). 1998 yılında hizmete giren sağlık ocağında 4 pratisyen doktor, 2 çevre sağlık teknisyeni, 6 hemşire, 20 ebe, 2 laboratuvar teknisyeni, 3 memur, 2 hizmetli olmak üzere toplam 39 kişi görev yapmaktadır. Sağlık ocağının faaliyet sahası içerisinde 7 Mart, Şht.M.Yağız, Şht.M.Hallaç, Şht.İ.Kundakçı, Derviş Paşa ve Dere mahalleleri gibi şehir içi alanlar yer alırken; Kesim, Söğütlüdere, Mehedinli, Oruçbey, Sarıtanışmanlı ve Çiğdemli gibi merkeze yakın köylere de sağlık hizmetleri verilmektedir. 2000 yılı itibarıyla toplam nüfusu 30160 kişiyi bulan bu hizmet alanı içerisinde nüfusun % 91'ini (27433 kişi) şehirde yaşayanlar, % 9'unu (2727 kişi) ise kırsalda yaşayanlar oluşturur (Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü 2000) (Tablo 4.20, Şekil 4.4). Sağlık ocağının 2000 yılı kayıtlarına göre yıl içerisinde 11573 kişi

muayene isteğinde bulunmuş, buna göre doktor başına ortalama 2893 hastalık vakasına teşhis ve tedavi uygulanmıştır. Ölüm olaylarına ise rastlanmamıştır.

Tablo4.20. 3 Nolu Sağlık Ocağı'nın Faaliyet Sahası İçerisindeki Nüfusun Yıllara Göre Seyri (1997-2000).

Yıllar	Şehirsel Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%	Toplam
1997	24832	90	2733	10	27565
1998	25126	90	2691	10	27817
1999	26454	91	2631	9	29085
2000	27433	91	2727	9	30160

Kaynak: Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü

4 Nolu Sağlık Ocağı Şehit Kansu Küçükates mahallesinde, şehir stadının güneyinde yer almaktadır (Şekil 3.3). 1997 yılında faaliyete giren sağlık ocağında günümüzde 3 pratisyen doktor, 4 hemşire, 15 ebe, 2 çevre sağlık teknisyeni, 1 laboratuvar teknisyeni, 2 sağlık memuru, 1 memur ve 2 hizmetli olmak üzere toplam 30 kişi görev yapmaktadır. Sağlık ocağının hizmet alanında Cemal Paşa, Şht.H.Şişma ve Şht.K.Küçükates mahalleleri gibi şehir içerisinde yer alan yerleşim alanları ile Aydınlar, Halitağalar, Azaplı, Harkaçtığı ve Yusufizzettin köyleri gibi merkeze yakın kır yerleşmeleri yer almaktadır. 2000 yılı verilerine göre toplam nüfusu 17828 kişiyi bulan bu hizmet alanı içerisinde nüfusun % 75'ini (13317 kişi) şehirde yaşayanlar, % 25'ini (4511 kişi) ise kırsalda yaşayanlar oluşturur (Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü 2000) (Tablo 4.21, Şekil 4.4). Sağlık ocağının 2000 yılı kayıtlarına göre yıl içerisinde 12806 kişi muayene isteğinde bulunmuş, buna göre doktor başına ortalama 4269 hastalık vakasına teşhis ve tedavi uygulanmıştır.

Tablo4.21. 4 Nolu Sağlık Ocağı'nın Faaliyet Sahası İçerisindeki Nüfusun Yıllara Göre Seyri (1997-2000).

Yıllar	Şehirsel Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%	Toplam
1997	12254	100	-	-	12254
1998	12740	100	-	-	12740
1999	12873	76	3987	24	16860
2000	13317	75	4511	25	17828

Kaynak: Osmaniye İl Sağlık Müdürlüğü (2000).

Kadirli'de sağlık hizmetleri sunan 2 adet sağlık merkezi bulunmaktadır. Bunlar 1992 yılında hizmete giren Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlama Merkezi ile 1995 yılında hizmete giren SSK Sağlık İstasyonu'dur.

1992 yılında hizmete giren **Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezi 7** Mart mahallesindeki Andırın Caddesi üzerinde yer alan Andırın Eczanesi'nin 2. katında hizmete açılmış ve 1999 yılında 3. Nolu Sağlık Ocağı'nın 3. katına taşınmıştır (Şekil 3.3). Büyük oranda şehir içerisindeki çalışmalarıyla faaliyet gösteren merkez, 0-18 yaş grubundaki çocukların sağlığı ve bakımı ile ilgilenmekte ve gelişimlerini takip etmektedir. Ayrıca çocukların gelişimi ile ilgili ailelere eğitim hizmetleri de verilmektedir. Sağlık merkezinin aile planlaması kapsamında yürüttüğü hizmetler ise, sağlık ocakları kanalıyla sürdürülmekte ve aileler bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır. Merkeze şehir dışından da eğitim ve sağlık hizmeti talebinde bulunanlar vardır. Buralar genellikle Kadirli'nin yakın çevresinde yer alan köylerle, Andırın'ın Kadirli'ye yakın olan (Aşağı Andırın da denilen Alameşe, Gökahmetli, Kızık, Tokmaklı, Kabasayaç gibi köyler) köyleridir (Şekil 4.4). Sağlık merkezinin elimizde bulunan 2000 yılı kayıtlarına göre yıllık toplam poliklinik muayene sayısı 13163, aile planlaması poliklinik muayene sayısı ise 3376'dır.

Şehirde yer alan diğer bir sağlık merkezi de 1995 yılında hizmete giren **SSK Sağlık İstasyonu**'dur. Savrun mahallesinin güneyindeki Tapu Kadastro Müdürlüğü binasında 4'ü doktor 15 kişilik ekibiyle Kadirli, Sunbas ve Andırın ile köylerinin SSK sigortalılarına sağlık hizmetleri vermektedir. Sağlık istasyonunun incelediğimiz 2000 yılı poliklinik muayene kayıtlarına göre yıl içerisinde, 82578 adet hastalık vakası tespit edilmiştir. Hastaların % 57'sinin (47317 kişi) Kadirli ve köylerinden, % 32'sinin (26425 kişi) Sunbas ve köylerinden, % 11'inin (8836 kişi) ise Andırın'ın Akçakoyunlu, Bektaşlı, Beşbucak, Anacık, Köleli, Kızık, Kesim, Tokmaklı, Gökahmetli ve Alameşe gibi Kadirli'ye yakın kesimlerde bulunan köylerden geldikleri tespit edilmiştir (Şekil 4.4). SSK Sağlık İstasyonu'nda yıl içerisinde doktor başına düşen hasta sayısı 20645 gibi yüksek bir değer göstermektedir. Buna göre yıl içerisinde hafta sonları dahil, 1 doktora düşen günlük ortalama hasta sayısı 57'dir (SSK Sağlık İstasyonu 2000).

Kadirli'de sağlık hizmetleri bu resmi kurumların dışında kurulmuş olan bir takım **özel poliklinik** ve **muayenehaneler** vasıtasıyla da sürdürülmektedir. Günümüzde şehirde 5 özel poliklinik, 26 muayenehane ve 27 diş kliniği ile özel sağlık hizmetleri verilebilmektedir. Sağlık hizmetlerinde tedavide yardımcı kuruluşlar olarak değerlendirebileceğimiz eczane sayısı ise 33'tür. Bu türdeki sağlık fonksiyon alanları, çoğunlukla Devlet Hastanesi, sağlık ocakları ve sağlık merkezleri

gibi resmi kurumların yakınında ya da şehrin her taraftan ulaşılabilir ana caddelerinin bulunduğu merkezi kısımlarda yer almaktadır (Şekil 3.7).

Sosyal fonksiyonlar çerçevesinde hizmet yürüten *dernek ve vakıf gibi sivil toplum örgütleri ile çeşitli yardımlaşma birliklerine ait temsilciliklerin* de yer aldığı Kadirli'de, bu alanda hizmetlerini sürdüren 12 kuruluş yer almaktadır. Bunlar arasında Özel İdare İş Hanı'nda faaliyetini sürdüren Gazeteciler Derneği, Ziraat Odası Başkanlığı, Anneler Derneği, Yardımsevenler Derneği ve Atatürkçü Düşünce Derneği (Şekil 3.8), Coşkunlar İş Hanı'nda faaliyetini sürdüren Tema Vakfı ve Tufan Paşa mahallesinde yer alan Esnaf Dayanışma Derneği, Kavak Vakfı ile Kesiksuyu, Arslantaş ve Sunbas Sulama Birlikleri gibi kuruluşları sayabiliriz. Bu söz konusu toplumsal örgütler, faaliyet gösterdikleri alanlarda birlik, beraberlik ve dayanışmanın en iyi örneklerini sergilemektedirler.

Bunların haricinde Kadirli Kaymakamlığı bünyesinde faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Kadirli'de yardıma muhtaç kişilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Sosyal tesislerden bir diğeri de *sportif amaçlı tesislerdir*. Kadirli'de 1. amatör küme lig karşılaşmalarının yapıldığı yaklaşık 2000 seyirci kapasiteli tek cephe tribünden oluşan, 1975 yılında toprak zeminli olarak inşa edilmiş ve 1989 yılında çimlendirilmiş bir şehir stadyumu ve 1996 yılında hizmete giren 1500 seyirci kapasiteli, saunalı, soğutmalı, havalandırılmalı, uzay tipi çatılı ve oldukça modern kapalı spor salonu ve işletmesi özel bir teşebbüse ait bir halı saha yer almaktadır.

Kadirli'de futbol ve güreş dallarında faaliyet gösteren ilk spor kulübü, 1930 yılında kurulan Kadirli Gençlik Spor Kulübü'dür. 1972 yılında yükümlülüklerini yerine getiremeyen kulüp resmen kapatılmıştır. 1973 yılında kurulan Kadirli İdman Yurdu Belediye Spor futbol, basketbol ve voleybol dallarında faaliyet göstermektedir. Futbol takımı, Adana 1. amatör kümede, voleybol ve basketbol takımları ise 2. amatör kümede mücadele etmektedir. 1976 yılında kurulan Kadirli Gençlik Gücü futbol ve basketbol dallarında faaliyet göstermektedir. Her iki takım da Adana 1. amatör ligde mücadele vermektedir. 1972 yılında kapatılan Kadirli Gençlik'ten sonra şehirde kurulan 2. güreş takımı 1988 yılında faaliyet göstermeye başlayan Kadirli Güreş İhtisas Kulübü'dür. Kulübün sporcuları arasında yıldızlar Türkiye şampiyonu (1991-1994 yılları arası), gençler dünya şampiyonu (1996), gençler Avrupa şampiyonu ve dünya üçüncüsü (1997) gibi başarılı sporcular

bulunmaktadır. Son olarak 1999 yılında Kadirli Spor Kulübü adıyla şehirde yeni bir spor birimi daha oluşturulmuştur (Tablo 4.22). Spor kulüplerinin lisanslı sporcuları arasında Kadirli, Sunbas, Andırın, Göksun, Feke, Saimbeyli, Kozan ve Osmaniye nüfuslarına kayıtlı yaklaşık 150 sporcu bulunmaktadır.

Tablo 4.22. Kadirli’de Kurulan Spor Klüpleri

Spor Kulübü	Kuruluş Yılı	Faaliyet Alanı	Lig ve Klasmanı
Kadirli Gençlik	1930	Futbol,güreş	1972’de kapatıldı
Kadirli İdman Yurdu Belediye Spor	1973	Futbol	1.Amatör küme
		Basketbol	2.Amatör küme
		Voleybol	2.Amatör küme
Kadirli Gençlik Gücü	1976	Futbol	1.Amatör küme
		Basketbol	1.Amatör küme
Kadirli Güreş İhtisas	1988	Güreş	Profesyonel lig
Kadirli Spor	1999	Futbol	2.Amatör küme

4.5. Kadirli’nin Kültürel Fonksiyonu

Kültürel fonksiyon alanının genişliği, şehirlerin merkezilik özelliklerindedir. Burada söz konusu olan, kültürel tesislerin şehir içinde kapladığı alan değil, sunulan hizmetlerin, şehirden ne kadar uzaklıkta ilgi gördüğünü saptamaktır. Eğitim kurumları, şehirlerin kendi bünyesinde olduğu kadar, çevresine de sunduğu kültürel hizmetlerdendir.

Ancak 1960’lı yıllarda şehir olarak tanımlayabildiğimiz Kadirli’de mevcut bulunan *eğitim kurumları*, kurumların sahip olduğu donanım ve personel durumu ile bu kurumlardan yararlananların sayısı, kültürel fonksiyon sahasının belirlenmesi açısından ele alınması gereken kriterlerdir. Buna göre 1960 yılı öncesinde yalnızca 3 eğitim kurumunun bulunduğu şehirde, 1960’lı yıllarda 9, 1970’li yıllarda 13, 1980’li yıllarda 20 ve 1990’lı yılların sonlarında ise 29 eğitim kurumu bulunmaktadır.

Eğitimin tarihsel gelişimi incelendiğinde Kadirli’de en eski eğitim kurumlarının medreseler olduğu görülmektedir. 1865 ıslahatından sonra Kadirli’de 8 mahalle mektebi açılmıştır. Bu mektepleri bitirenler 1868’de açılan Alacami medresesine devam etmişlerdir. 1890 yılında yapımı tamamlanan Hamidiye camisinde Hamidiye Medresesi açılmıştır. Bu iki medrese 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu çerçevesinde kapatılmışlardır.

Cumhuriyet döneminde Kadirli'de 1960 yılı öncesi 3 eğitim kurumu bulunmaktadır. Bunlar 1927 yılında öğretime başlayan Cumhuriyet İlkokulu, 1948 yılında öğretime başlayan Kadirli Ortaokulu ve 1953 yılında hizmete giren Rasim Ünal İlkokulu'dur. 1927 yılında kapatılan Numune Mektebi (Erkek ve kız rüştiyesi) yapılan yeni düzenlemeyle, Cumhuriyet ve İstiklal ilkokullarına dönüştürülmüştür. Çevre köylerde de okulların açılmasıyla öğrenci sayısı azalan İstiklal İlkokulu 1932 yılında kapatılarak, öğrencileri günümüzde Sağlık Meslek Lisesi'nin kullanımında olan binasında hizmet veren Cumhuriyet İlkokulu'na nakledilmiştir. Okul, bugün yer aldığı binasına 1947 yılında taşınmıştır. Kadirli'de ilk ortaokul, Cumhuriyet İlkokulu bünyesinde 1948 yılında hizmete girmiştir. Okul, 1949 yılında eski İstiklal İlkokulu'nun binasına, 1951 yılında Cumhuriyet İlkokulundan boşalan (günümüzde sağlık meslek lisesi) binaya, 1988 yılında ise günümüzdeki binasına taşınmıştır. Tufan Paşa mahallesinde yerleşimin gelişiminde pozitif bir rol oynayan olan Rasim Ünal İlkokulu ise 1953 yılında hizmete girmiştir.

Orta dereceli okullardan Kadirli Lisesi 1968 yılında, İmam-Hatip Lisesi 1975 yılında, Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi 1981 yılında, Anadolu Lisesi 1989 yılında, Şehit Öğretmen Orhan Gök Lisesi ve Kız Meslek Lisesi 1994 yılında eğitime açılmışlardır (Tablo 3.32).

Yaygın eğitim kurumu olan Halk Eğitim Merkezi 1968 yılında, Çıraklık Eğitim Merkezi ise 1987 yılında faaliyete girmiştir.

Bir yüksek öğretim kurumu olan Kadirli Meslek Yüksek Okulu 1997 yılında eğitime açılmıştır.

Kadirli'de 1 tanesi özel 17 adet ilköğretim okulu bulunmaktadır. İlköğretim okulları tüm eğitim kurumları içerisinde % 59'luk bir orana sahiptir. Bu okullarda 12987 öğrenci ve 476 öğretmen vardır. Okullardaki derslik sayısı ise 226'dır. Şehirde 1 öğretmene düşen öğrenci sayısı 27, bir dersliğe düşen öğrenci sayısı 57 ve bir dersliğe düşen öğretmen sayısı 2'dir (Tablo 4.23). Türkiye genelinde ise 1999-2000 öğretim yılında 1 öğretmene 29 öğrenci düşmektedir.

İlköğretim alanında öğrenci yetersizliği nedeniyle kapatılmış bulunan Vayvaylı, Topraktepe Üstüneller, Harkaçığı ve H.Yanıklar İlköğretim okullarının öğrencileri taşınmalı sistemle merkezdeki okullara taşınarak eğitim görmektedirler.

Kadirli'de 8 lise ve dengi okulda 5391 öğrenci, 347 öğretmen vardır. Okullardaki derslik sayısı ise 143'tür. Orta öğretimde bir öğretmene düşen öğrenci

sayısı 16, bir dersliğe düşen öğrenci sayısı 38 ve bir dersliğe düşen öğretmen sayısı 2'dir (Tablo 4.23).

Orta öğretimde okul olmaması sebebiyle Kadirli'ye bağlı köyler, Sunbas ve Sunbas'a bağlı köyler ile Andırın'ın Kadirli'ye yakın köylerinden (Gökahmetli, Kızık, Kumarlı, Anacık, Köleli, Kuzgun, Kesim, Tokmaklı, Bektaşlı gibi) ilköğretimini tamamlamış bulunan öğrenciler, eğitimlerini sürdürebilmek için Kadirli'ye gelmektedirler. Gerek ulaşım imkanlarının kolay oluşu ve gerekse Kadirli'deki okulların türü, donanımı ve eleman bakımından yeterli düzeyde oluşu, buraya olan ilgiyi artırmıştır (Şekil 4.4).

Tablo 4.23. Kadirli'de Yer Alan Eğitim Kurumları, Öğrenci-Öğretmen, Personel ve Derslik Sayısı (1999-2000)

Eğitim Kurumlarının Adı	Öğrenci Sayısı			Öğret. Sayısı	Personel Sayısı	Derslik Sayısı	Dersliğe Düş. Öğr. Say.	Öğret. Düş. Öğr. Say.
	Kız	Erkek	Toplam					
Abdulkadir Perşembe Vak.İ.Ö.O	63	82	146	6	1	3	49	24
Atatürk İ.Ö.O	170	189	359	17	3	6	60	21
Aydınoglu Tufanbey İ.Ö.O	416	495	911	32	4	16	57	28
Cengiz Topel İ.Ö.O	494	461	955	31	2	13	73	31
Cevdet Paşa İ.Ö.O	497	680	1177	42	4	14	84	28
Cumhuriyet İ.Ö.O	306	312	618	22	3	12	52	28
Dadaloğlu İ.Ö.O	174	175	349	19	3	7	50	18
Derviş Paşa İ.Ö.O	463	584	1047	41	4	26	40	26
Fatih Mehmet İ.Ö.O	259	274	533	23	2	9	59	23
M.Akif Ersoy İ.Ö.O	526	553	1079	28	2	8	135	39
Mustafa Konaklı İ.Ö.O	491	522	1013	27	4	26	39	38
Rasim Ünal İ.Ö.O	375	360	735	26	4	11	67	28
Ş.İsmail Akduman İ.Ö.O	112	139	251	18	1	7	36	14
7 Mart İ.Ö.O	655	548	1203	33	4	14	86	36
100. Yıl İ.Ö.O	636	660	1296	47	4	21	62	28
Kadirli İ.Ö.O	569	610	1179	49	4	15	79	24
Özel Yeni Serhat İ.Ö.O	46	90	136	15	7	18	8	9
Anadolu Lisesi	153	174	327	31	3	16	20	11
İmam Hatip Lisesi	178	101	279	40	12	34	8	7
Kadirli Lisesi	1172	1148	2320	83	8	26	89	28
Kız Meslek Lisesi	134		134	20	3	4	34	7
Ş.Öğr.Orhan Gök Lisesi	564	576	1140	58	6	21	54	20
Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	25	596	621	68	16	22	28	9
Ticaret Meslek Lisesi	142	163	305	22	5	12	25	14
Atatürk Sağlık Meslek Lisesi	198	67	265	25	4	8	33	11
İlköğretim Kurumları Toplamı	6253	6734	12987	476	56	226	57	27
Ortaöğretim Kurumları Toplamı	2566	2825	5391	347	57	143	38	15
TOPLAM	8819	9559	18378	823	113	369	50	22

Kaynak: İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü (2000).

Kadirli'de yaygın eğitim kurumlarında biri olan *Halk Eğitim Merkezi*, çeşitli dallarda kursların düzenlendiği çalışmalarına 1968 yılında başlamıştır. 8 öğretmen, 4 usta öğretici, 1 memur ve 2 hizmetliden oluşan 15 kişilik çalışanı ile Halk Eğitim Merkezi'nde anne-çocuk eğitimi ve giyim üzerine yılda 2'şer kurs, okuma-yazma

üzerine 5 kurs, daktilografi üzerine 6 kurs ve bilgisayar kullanımı üzerine 25 kurs düzenlenmektedir. 2000 yılında düzenlenen toplam 40 kursa, 523 kursiyer katılmıştır. Kursiyerlerin % 64'ü (337 kişi) bilgisayar kullanımı, % 12'si (63 kişi) daktilografi, % 11'i (58 kişi) okuma-yazma, % 7'si (35 kişi) giyim ve % 6'si (30 kişi) anne-çocuk eğitimi görmüştür (Tablo 4.24).

Halk Eğitim Merkezi kurslarına katılanların % 65'i (338 kişi) Kadirli ve köylerinden, % 32'si (169 kişi) Sunbas ve köylerinden, % 3'ü (16 kişi) Kadirli'nin doğusundaki Andırın ilçesi köylerindedir. Kadirli, Sunbas ve köylerinden gelen kursiyerler tüm kurslara katılırken, Andırın ilçesinden gelen kursiyerler, Andırın Halk Eğitim Merkezi'nde olmayan bilgisayar kursuna katılmışlardır. Sunbas'ta ise Halk Eğitim Merkezi yoktur.

Tablo 4.24. Halk Eğitim Merkezi'nin Düzenlediği Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2000).

Açılan Kurs	Kurs Sayısı	%	Kursiyer Sayısı	%
Bilgisayar Kullanımı	25	62	337	64
Daktilografi	6	15	63	12
Okuma-yazma	5	13	58	11
Giyim	2	5	35	7
Anne-çocuk eğitimi	2	5	30	6
TOPLAM	40	100	523	100

Kaynak: Halk Eğitim Merkezi

Kadirli'deki yaygın eğitim kurumlarından birisi de Çıraklık Eğitim Merkezi'dir. **Çıraklık Eğitim Merkezi;** metal işleri, motor, ağaç işleri, oto kaporta, oto elektrik, mobilyacılık, elektrikli ev aletleri, kuaförlük, erkek berberliği, bayan terziliği, erkek terziliği gibi 11 branşta düzenlediği çalışmalarına 1987 yılında başlamıştır. 16 öğretmen, 1 memur ve 2 hizmetliden oluşan toplam 19 kişinin çalıştığı merkez, 7 derslikten oluşmaktadır. 2000 yılı verilerine göre merkezden çıraklık kurslarını bitiren 542, kalfalık kurslarını bitiren 506 olmak üzere, toplam 1048 öğrenci diploma almıştır.

Çıraklık Eğitim Merkezi, mezun olan öğrencilerin, küçük sanayi sitesindeki iş yerlerinde çalışma şansı bulması ve gelecekte bir iş yeri sahibi olma isteğine bağlı olarak önem kazanmıştır. Kadirli'de çıraklık ve kalfalık eğitimi almak isteyen kursiyerlerin büyük çoğunluğunu, 2000 yılı verilerine göre % 54'ünü (565 kişi) Kadirli ve köylerinden gelenler, % 21'ini (220 kişi) Sunbas ve köylerinden gelenler, % 19'unu (200) kişi Andırın ve köylerinden gelenler, % 6'sını ise (63 kişi) Göksun,

Saimbeyli ve Feke'nin güneyindeki köylerden gelenler oluşturur (Çıraklık Eğitim Merkezi Kayıtları 2000).

Kadirli'de bulunan eğitim kurumlarından birisi de Çukurova Üniversitesi'ne bağlı *Kadirli Meslek Yüksekokulu*'dur. 1997 yılında 2 meslek bölümü ile eğitimine başlamıştır. Okul, Rasim Ünal İlköğretim Okulu'nun 7 derslikli binasında faaliyetini sürdürmektedir. Kadrolu 10 öğretim elemanı bulunan okulun Endüstriyel Elektronik bölümünde 50, Endüstriyel Bilgisayar bölümünde 49 olmak üzere toplam 99 öğrenci eğitim görmektedir. Okula ülkenin çeşitli bölgelerinden öğrenciler gelmektedir. Daha bölgesel bir izlenimle yaklaştığımızda öğrencilerin % 38'inin Adana, Ceyhan, Kozan, Andırın, Göksun, Osmaniye, Feke ve Kadirli merkezler olduğunu söylemek mümkün olur. % 62'lik kısmını ise değişik yörelerden gelen öğrenciler oluşturmaktadır (Kadirli Meslek Yüksek Okulu kayıtları).

Kadirli şehri eğitim faaliyetlerinde, ilköğretim haricinde oldukça geniş bir sahaya hizmet etmektedir. Önceki yıllarda kırsal alanlardaki toplam 102 okulun 30 tanesi öğrenci azlığı nedeniyle kapatılınca, bu okulların 26 tanesinin öğrencileri yine kırsal alanlardaki merkezi okullara, dört tanesinin (Vayvaylı, Topraktepe Üstüneller, Harkaçtığı, Harkaçtığı Yanıklar İ.Ö.O.) öğrencileri ise Kadirli'deki okullara taşınmak durumunda kalmışlardır (Milli Eğitim Müdürlüğü 2000). Böylece Kadirli'deki ilköğretim okullarının hizmet sahası, şehrin güneyinde bulunan Vayvaylı, kuzeyinde bulunan Harkaçtığı ve Topraktepe köylerini de içerisine almıştır (Şekil 4.4).

Orta dereceli okulların Kadirli kırsal kesiminde yer almaması, Sunbas ve Andırın'da Ticaret Meslek Lisesi, İmam-Hatip Lisesi, Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi, Kız Meslek Lisesi gibi okulların olmaması ya da mevcut bulunan çok programlı liselerde söz konusu mesleklere yönelik bölümlerin açılmamış olması, kontenjan yetersizliği, öğretmen ve araç-gereç eksikliği.... vb. bir çok sebebe bağlı olarak şehir bu alanlardan da öğrenci çekmiş ve yalnızca kendi yönetim alanına değil, diğer komşu alanlara da eğitim hizmeti sunarak eğitim alanında da tam bir merkezlik görevi üstlenmiştir (Şekil 4.4).

Yüksek öğrenim kurumları, merkezi sistemle uygulanan sınav ve tercihe bağlı olarak öğrenci kabul ettiklerinden, Kadirli Meslek Yüksek Okulu'nda okuyan öğrencilerin % 62'si Türkiye'nin çeşitli il ve ilçelerinin nüfuslarına kayıtlıdır. Bununla beraber öğrencilerin % 38'ini Kadirli'yi merkez kabul ettiğimizde,

çevresindeki dairesel alan içerisinde yer alan Adana, Ceyhan, Kozan, Andırın, Göksun, Osmaniye, Saimbeyli, Feke ve Düziçi gibi il ve ilçelerin nüfusuna kayıtlı öğrenciler oluşturmaktadır (Kadirli Meslek Yüksek Okulu 2000). Buna göre okulun öğrenci sayısının ancak 1/3'ten fazlası, şehrin en geniş kültürel fonksiyon alanının belirleyen bir kriter olmaktadır. Ancak bu alan ölçüt olmayıp, ülkenin çeşitli bölgelerine kadar yayılabildiğinden ve yıldan yıla değişkenlik gösterdiğinden, yüksek okulu kültürel fonksiyon sahasını belirleyen bir kriter olarak ele almayıp, şehrin merkezilik özelliği üzerinde etkili olan önemli bir faktör olarak kabul etmek gerekir.

Kadirli'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenen *özel eğitim kurumları* arasında 140 öğrenci kapasiteli, 15 öğretmeni bulunan, 18 derslikli Özel Serhat Koleji, 4 sürücü kursu, 2 bilgisayar kursu, 1 İngilizce dil eğitimi kursu ve 5 özel dersane bulunmaktadır. Bunların dışında Akdeniz Çocuk Kulübü ve Özel Sevgi Kulübü adıyla 2 anaokulu faaliyet göstermektedir. Bu söz konusu özel eğitim kurumları Kadirli merkezi, köyleri, Sunbas ve köyleri ile Andırın'ın güneydoğusundaki köylerin taleplerini karşılamaya yönelik hizmetler vermektedirler (Şekil 4.4).

Kadirli'de *dini eğitim veren kurumlar* da vardır. Bu kurumlar genellikle ilköğretimi olmayan, öğrenimini tamamlamamış ya da ilköğretim mezunu kız öğrencilere hizmet vermektedir. Öğrenciler genellikle Kadirli ve yakın çevresinden gününbirlik geliş gidiş yaparak bu kurumlarda eğitim görmektedirler. Kur-an Kursu statüsünde Kadirli Müftülüğü'ne bağlı olarak eğitim veren bu kurumlar şunlardır: Tufan Paşa Kız Kur-an Kursu (Yenimahalle), Çuhadar Kız Kur-an Kursu (7 Mart mahallesi), Coşkunlar Kız Kur-an Kursu (Dere mahallesi), Derviş Paşa Kız Kur-an Kursu (Derviş Paşa mahallesi), Halil Kekilli Kız Kur-an Kursu (Cengiz Topel mahallesi), Sülemiş Kız Kur-an Kursu (Cemal Paşa mahallesi) ve Numanoğlu Kız Kur-an Kursu (Tufan Paşa mahallesi) (Tablo 3.34). Bununla beraber Şehit Vedat Kocadallı mahallesinde yer alan Cavidan Benlidayı Kur-an Kursu'nda ise erkek öğrenciler yatılı olarak eğitim görmektedirler. 49 öğrencinin eğitim gördüğü kuruma gelen öğrencilerin % 51'i (25 öğrenci) Kadirli'nin dağlık kesiminde yer alan Kızıyusuflu, Karatepe, Bozkuyu, Yoğunluk, Oruçbey, Tahtaköy gibi köylerinden, % 49'u ise (24 öğrenci) Andırın'ın Kadirli'ye yakın bulunan Kesim, Kızık, Kumarlı,

Anacık, Beşbudak, Bektaşlı, Kastal, Yeşilova, Tokmaklı ve Gökahmetli köylerinden gelmektedir (Kadirli Müftülüğü 2001) (Şekil 4.4).

Kültürel faaliyetler içerisinde yer alan *kütüphaneleri* incelediğimizde, Kadirli’de 1973 yılında kaymakamlık tarafından halkın hizmetine sunulan günümüzde Kültür Bakanlığı bünyesinde hizmetini sürdüren bir halk kütüphanesi bulunmaktadır. 2000 yılı istatistiklerine göre 11328 kitabı ve 843 üyesi bulunan kütüphanenin bir okuma salonu bulunmaktadır. Kütüphanenin 2000 yılı kayıtlarına göre yıl içerisinde 24927 kişi kütüphaneden yararlanabilmiştir. Yararlananların ne kadarı ve nereden sorularına cevap bulamadığımız kayıtlarda kütüphanenin daha çok şehir içinden öğrencileri tarafından ziyaret edildiği, okunan kitapların konusu ve türü itibariyle anlaşılmaktadır.

Kadirli’de ilk mahalli *basın organı* “Oba” adıyla 1948 yılında çıkarılmıştır. Adana’da basılan bu gazete, 1950 yılına kadar yayın hayatını sürdürebilmiştir. 1951 yılında Kadirli’de ilk matbaa kurulduğu zaman “Kadirli’nin Sesi” adlı bir yerel gazete yayınlanmaya başlamış ancak 1979 yılında kapatılmıştır. Aynı yıl, bugün de yayınlanan “Serhat” gazetesi yayın hayatına başlamıştır. 1988 yılında “Kadirli Yerel Gazetesi” yayınlanmaya başlamış ancak bu gazete de pek uzun ömürlü olmamış ve 1991 yılında kapatılmıştır. Bu arada “7 mart”, “Kadirli-Sunbas”, ve “Nomanoglu” adlarıyla kısa süreli çıkarılan gazetelerde olmuştur. 1991 yılında “Merhaba” gazetesi yayın hayatına girmiştir. 1994 yılında yayınlanmaya başlayan “Albayrak” gazetesi ise 2 yıl sonra kapatılmıştır. Halen “Serhat” ve “Merhaba” gazeteleri haftada bir de olsa (salı ve çarşamba günleri) yayınlanmaktadır.

Kadirli’de yayınlanan Serhat gazetesinin 400 adet, Merhaba gazetesinin ise 250 adet aboneli olup, haftada 500’er adet basılmaktadır. Gazeteler, genellikle Kadirli, Sunbas ve köylerindeki aboneleri tarafından okunmakta ve okullara dağıtılmaktadır.

Türkiye’de yayınlanan diğer gazeteler de günlük olarak şehirde okunabilmektedir. Gazete bayilerinden alınan bilgilerin tahmini olması sebebiyle, satılan gazete sayıları hakkında sağlıklı istatistik sonuçlara ulaşamadığımız Kadirli’de genel bir ifadeyle söylemek gerekirse Türkiye’de yayınlanan gazetelerin bir çoğu okuyucu bulabilmektedir. Özellikle promosyona bağlı olarak gazetelere olan talep artmakta ya da azalmaktadır. Ayrıca Adana’da basılan gazeteler günün en erken

saatlerinde Kadirli'ye ulaşabildiğinden şehirde gazete ve dergilerin okunmasında bir sıkıntı yaşanmamaktadır.

Şehirde dini hizmetlerin yerine getirilmesinde *camiler* önemli rol oynamaktadırlar. Günümüzde Kadirli'nin çeşitli mahalle ve mevkiilerinde 30 adet cami bulunmaktadır (Tablo 3.33). Bunlardan biri inşaatı henüz devam eden Şehit Halis Şişman mahallesindeki Çifte Minare camisidir. Camilerin % 67'si (20 cami) 1980 sonrasında yapılmıştır. 1950'li yıllara kadar şehirde Alacami haricinde yalnızca 1890 yılında yapılan Hamidiye camisi bulunuyordu. Bu cami, 1965 yılında Göçmenler camisi yapılanı kadar Kadirli merkezinin tek camisidir. Günümüzde ise cuma camisi olarak kullanılan merkez camidir (Şekil 3.7).

Kültürel fonksiyonlar içerisinde değerlendirdiğimiz *festivaller* de Kadirli için yeni sayılabilecek bir özelliktedir. Turp Kadirli için önemli bir tarım ürünüdür. Şehir sınırları içerisinde turp ekim alanı olmamasına rağmen, ilçenin güney ve batısındaki düz alanlarda ekimi yapılmaktadır. Turp için Savrun çayının da önemli bir rolü vardır. Çünkü tarladan sökülen turplar direkt olarak Savrun'a getirilir ve orada yıkanır. Kadirli'de turp festivali, ilk olarak 9 Ocak 2000 tarihinde kutlanmaya başlanmıştır. Festivalde en iyi turpu yetiştirenlere ödüller verilmekte, mahalli aşık ve ozanlar türkülerıyla eşlik etmektedirler. Festivalin Kadirli için henüz yeni olması yapılan etkinliklerin sınırlı kalmasını sağlamaktadır. Bu nedenle Kadirli için son derece önemli bir ürün olan turpun tanıtımının daha iyi yapılması gerekmektedir.

4.6. Merkezi Yer Olarak Kadirli

Şehirler, aynı zamanda çevresindeki kırsal alanlardaki halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlere sahip bulunmaktadır. Hiçbir şehir kendi kendine yeterli değildir. Şehir, çevresindeki sahaların çeşitli hizmetlerinin odağı durumundadır. Çeşitli hizmetler ile şehir, çevresindeki sahayı dolaylı ve dolaysız olarak etkilemektedir. Bu hizmetler şehir dışında ne kadar uzaklara yayılır ise, şehrin önemi o derece büyüktür (Karaboran 1989, s.82). Bu nedenle şehir merkezleri nasıl tanımlanırlarsa tanımlansınlar, aslında donatımların toplandığı bir merkezle, bu donatımlardan yararlanan halkın yaşadığı alandan başka bir sistem değildir. Bu sistemde merkeze şehir merkezi, donatımlardan yararlanan nüfusun oturduğu alana da etki alanı, çekim veya hizmet alanı gibi adlar kullanılmaktadır. O halde şehir merkezi bir ekonomik merkez olarak, etki alanındaki yerleşmelerin bütün ihtiyaçlarını karşılama görevini üzerine alır (Karaboran 1989, s.88).

Bugün de geçerliliğini korumakta olan “merkezi yer” teorisini ortaya koyan W.Christaller, merkezîyet adı altında, bir yerin kendisini çevreleyen bölge üzerinde nispi olarak önemi ve derecesini anlamaktadır. Bu bölge içerisinde şehir, merkezi fonksiyonunu yerine getirmektedir. W.Christaller, kırsal çevrelerinin merkezi olan bütün yerleşmeleri şehir olarak kabul etmektedir. Bununla, şayet bir bölgenin merkezi iseler, köy yerleşmelerini de kendi coğrafi düşüncesi içine almaktadır. Kendisi tarafından araştırılmış yerleşmeleri hukuki yönden tarif edilen şehir terimi ile karıştırmadan “merkezi yer” olarak ifade etmektedir. Bir merkezi yerin, merkez olduğu bölge “tamamlayıcı bölge” olarak isimlendirilir. Bu bölge içerisinde mevcut olan ekonomik birlikler, merkezi mal ve hizmetlere olan taleplerini böyle bir tamamlayıcı bölge içerisinde bulunan merkezi yerde yerine getirmektedirler. Bir merkezi yer çevresinde bulunan tamamlayıcı bölge, şayet geniş bir sahaya yayılıyor ve suni olarak tespit edilmemiş ve bu şehir merkezince sunulan merkezi yerle olan ulaşım masrafları henüz kazançlı değilse ve devamlı olarak artıyorsa, bu bölge genel olarak “tesir sahası” olarak nitelendirilmektedir (Karaboran 1989, s.95). İ.Mathiesen’e göre, bir şehrin kapsamlı tarifi ancak onun yaşama sahasını teşkil eden hinterlandı ile bağlantısı da coğrafya görüşü çerçevesinde beraberce düşünüldüğü zaman yapılabilir. Çevresinin merkezi olarak şehrin sahip olduğu merkezi fonksiyonlar, değerlilik sıklık ve tesir sahalarına göre ayrılır. Buna göre de, şehrin

münferit etki bölgelerinin bir araya toplanmasından tesir sahasının bütünlüğü meydana çıkar (Karaboran 1989, s.96).

Bu çalışma çerçevesinde ayrıntılı olarak araştırılan Kadirli, her şehir gibi yalnız kendi kendine varlığını sürdürmeyip, çevresindeki daha küçük yerleşmeleri etkilemekte bunun yanı sıra daha büyük şehirlerden de etkilenmektedir.

Kadirli ve onun etki sahası beraberce fonksiyonel bir birlik teşkil etmektedir. Bu, şehirle çevresi arasında olan karşılıklı ilişkiler neticesinde ortaya çıkmıştır. Bir şehir için çeşitli ihtiyaçlarının karşılandığı, özellikle de gıda maddeleri ve diğer tarım ürünlerinin temin edildiği çevresindeki bölgeler olmazsa hiçbir şehir meydana gelemez. Şehirler ise fonksiyonlarının belirginleştiği oranda çevresindeki bu bölgelere çeşitli hizmetler verebilir. Bu özellik ise şehrin kendine has bir yaşama sahası olmasının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

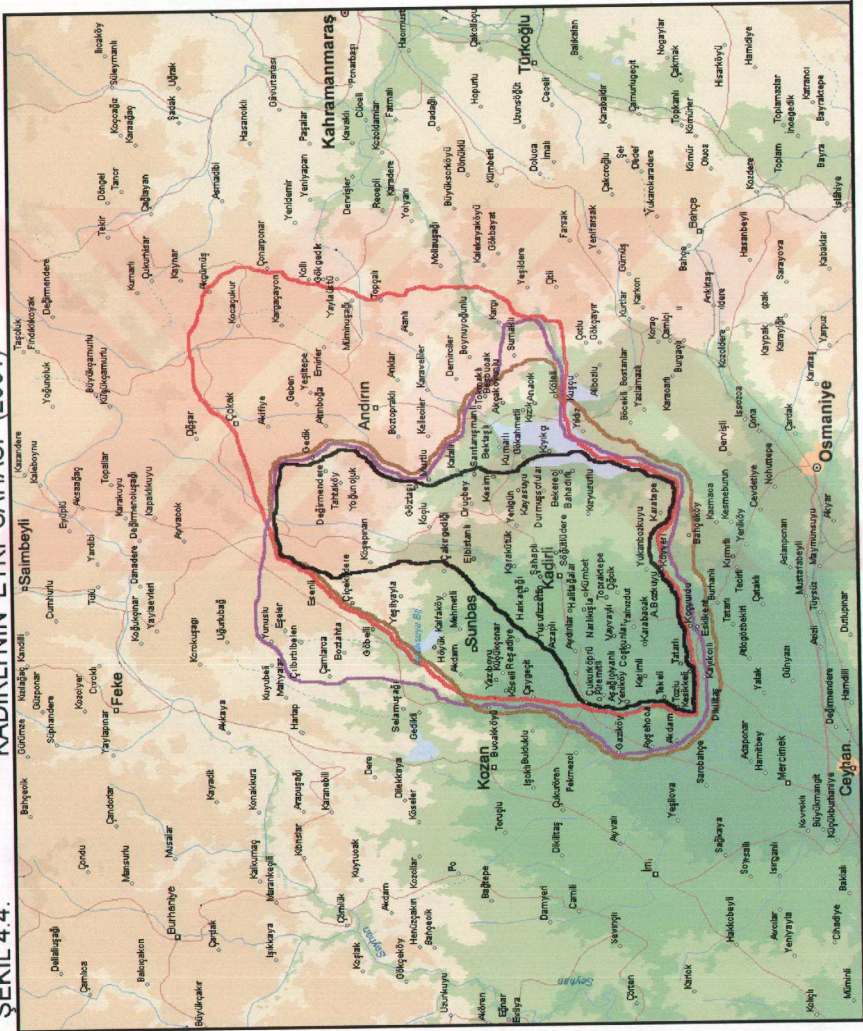
Kadirli'nin de fonksiyonlarındaki çeşitlenme ve bazı alanlarda üstlendiği merkeziyetçi rolü, onun idari sınırları dışına çıkmasını sağlamıştır (Şekil 4.4).

Kadirli'nin geçmişten günümüze üstlendiği *idari fonksiyonunda* meydana gelen değişiklikler, hizmet ettiği yönetim alanının da bu süre içerisinde genişleyip daralmasına neden olmuştur. Günümüzde ilçe merkezi statüsünde olup dar veya geniş bir alanı etkisi altında bulundurmaktadır. Kadirli 59 köy ve şehir merkezindeki 20 mahalle ile birlikte, ilçe merkezi ve kırsal kesimde olmak üzere toplam 101481 nüfusun idari merkezi olma özelliğini taşımaktadır. Hizmet ettiği toplam alan ise 1128339 da'dır (Şekil 4.4).

Kültürel fonksiyon alanının genişliği, şehirlerin merkezilik özelliklerindedir. Kadirli'de eğitim kurumlarının etki sahası kendi idari sınırlarını aşmış ve sağlık fonksiyonundan sonra da en geniş alana yayılmıştır (Şekil 4.4). Kadirli şehri eğitim faaliyetlerinde, ilköğretim haricinde oldukça geniş bir sahaya hizmet etmektedir. Orta öğretimde okul olmaması ve yetersizliği nedeniyle Kadirli'ye bağlı köyler, Sunbas ve Sunbas'a bağlı köyler ile aşağı Andırın'da denilen Andırın'ın Kadirli'ye yakın köylerinden (Gökahmetli, Kızık, Kumarlı, Anacık, Köleli, Kuzgun, Kesim, Tokmaklı, Bektaşlı gibi) ilköğretimini tamamlamış bulunan öğrenciler, eğitimlerini sürdürebilmek için Kadirli'ye gelmektedirler. Ulaşım imkanlarının kolay oluşu, Kadirli'deki okulların türü, donanımı ve eleman bakımından yeterli düzeyde oluşu, buraya olan ilgiyi artırmıştır (Şekil 4.4).

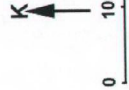
ŞEKİL 4.4.

KADIRLI'NİN ETKİ SAHASI (2001)

AÇIKLAMALAR

- Akarsu
- Karayolu
- 0-50 m.
- 50-200 m.
- 200-500 m.
- 500-1000 m.
- 1000-2000 m.
- 2000 +
- İdari Fonksiyon
- Sağlık Fonksiyonu
- Kültürel Fonksiyon
- Ticaret-Pazar Fonksiyonu

Kadirli'de yer alan çeşitli meslek okullarının Sunbas ve Andırın'da bulunmaması ya da mevcut olan çok programlı liselerde söz konusu mesleklere yönelik bölümlerin açılmamış olması sebebiyle şehir bu alanlarda da yalnızca kendi yönetim alanına değil, diğer komşu alanlara da eğitim hizmeti sunarak eğitim alanında da tam bir merkezlik görevi üstlenmiştir (Şekil 4.4).

Ayrıca Çıraklık Eğitim Merkezi de, mezun olan öğrencilerin, küçük sanayi sitesindeki iş yerlerinde çalışma şansı bulması ve gelecekte bir iş yeri sahibi olma isteğine bağlı olarak önem kazanmıştır. Kadirli'de çıraklık ve kalfalık eğitimi almak isteyen kursiyerlerin büyük çoğunluğunu, Sunbas ve köylerinden gelenler, Andırın ve köylerinden gelenler, Göksun, Saimbeyli ve Feke'nin güneyindeki köylerden gelenler oluşturmaktadır (Şekil 4.4).

Sağlık fonksiyonu açısından Kadirli en geniş etki sahasına sahiptir. Sunbas'ta Devlet Hastanesi'nin olmaması, Andırın'da ise bir uzman ve birkaç pratisyen doktor ile hastanenin ihtiyaçlara cevap verememesi nedeniyle buralardaki hastalar Kadirli'ye sevk edilmektedir. Kadirli Devlet Hastanesi, uzman doktoru bulunan 10 dalda ameliyatlara gerçekleştirilebileceği bir donanıma sahip olmasına rağmen, hastalığa ve uzman doktorun bulunup bulunmadığına bağlı olarak bazı dallarda hastalar Adana ve Osmaniye'ye sevk edilmektedir. Hastanedeki laboratuvar donanımı ve eleman sayısındaki yeterliliğin tüm tahlillerin yapılmasına olanak sağlaması, bu kuruluşun önemini artıran sebepler arasında sayılabilir.

Yıl içerisinde muayene olan hastaların geldikleri yerlere göre dağılışı, hastanenin etki sahasını büyük ölçüde yansıtmaktadır 2000 yılı içerisinde muayene olan 134971 kişinin içerisinde Kadirli ve ona bağlı köylerden gelenlerin oranı % 55 Sunbas ve ona bağlı köylerden gelenlerin oranı % 21 Andırın ve köylerinden gelenlerin oranı % 18 ve geri kalan % 6'lık oranı ise Saimbeyli ve Feke'nin Kadirli'ye yakın köylerinden gelenler oluşturmaktadır (Şekil 4.4).

Hastaneye muayene için, Saimbeyli ve Feke'nin güneyindeki köylerden gelenlerin sayısının az olmasının sebebi, bu kesimdeki köylerin bazılarının Kozan'a daha yakın oluşu sebebiyle Kozan'daki hastaneyi tercih etmeleridir. Hastaneye gelenler içerisinde Sunbas ve Andırın ilçelerine bağlı köylerden gelenlerin olmasının nedeni, bu ilçelerdeki sağlık kuruluşlarının yetersiz olması ve en yakın merkez olarak Kadirli'yi tercih ediyor olmalarıdır. Buna göre Andırın ve köylerinin hemen hemen hepsi Kadirli Devlet Hastanesi'ne gelmektedir. Merkezde 1 tane köylerinde ise 2

«tane sağlık ocağı olan Sunbas ve tüm köyleri yine en yakın merkez olan Kadirli'ye gelmektedirler (Şekil 4.4). Devlet hastanesi ve sağlık ocakları dışında Kadirli'de Ana Çocuk Sağlığı Merkezi ve SSK Sağlık İstasyonu'nun bulunması etki sahasının geniş olmasını sağlayan sebepler arasındadır.

Merkeziyetin en önemli unsurlarından birisi de *ticaret ve pazar fonksiyonunun* gelişmiş olmasıdır. Şehrin ticari bakımdan merkeziyet üstlenmesi ticari işletme sayısının fazlalığına ve türüne bağlıdır. Kadirli'de bu konuda çevresindeki Sunbas ve Andırın ilçeleri ile kırsal kesimlerine üstünlük sağlamış durumdadır. Günümüzde Kadirli şehrinin sahip olduğu ticari fonksiyon, hizmet ettiği nüfus miktarındaki artışa ve hinterlandının genişlemesine bağlı olarak gelişme göstermektedir.

Kadirli'de perakende ticaret kapsamında toplam 1223 iş yeri, büyük ticaret kapsamında toplam 381 iş yeri, un fabrikası ve mısır kurutma tesisleri gibi büyük sanayi kapsamındaki iş kolunda ise toplam 5 iş yeri bulunmaktadır. Küçük sanayi ve imalathaneler kapsamında toplam 644 işyeri, yeme, içme, dinlenme ve eğlence yerleri kapsamında toplam 352 iş yeri, büro hizmetleri kapsamında toplam 131 iş yeri bulunurken, bankalar ve sigorta acentelikleri kapsamında ise toplam 11 iş yeri yer almaktadır. Ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri kapsamında toplam 432 iş yeri bulunurken, ulaşım hizmetleri kapsamında ele alınan nakliye şirketi, seyahat şirketi, taksi işletmesi, petrol istasyonu ve otopark gibi ticarethane ve iş yerleri ise toplam 45 adettir. Sağlık hizmetleri kapsamında ise toplam 97 iş yeri bulunmaktadır. Kadirli'de bu saydığımız iş yerlerinin toplam sayısı ise 3321'dir. Bu iş kollarında toplam çalışan sayısı ise 5367'dir.

Görüldüğü gibi Kadirli'de hem sayı itibariyle hem de ticarethanelerin türü bakımından bir zenginlik söz konusudur. Kadirli'nin sahip olduğu bu özellik Sunbas ilçesinin tamamını, Andırın ilçesinin ise Kadirli'ye yakın olan Arslantaş baraj gölünün batı ve kuzeyinde bulunan köyleri etki sahası içerisine almıştır (Şekil 4.4).

Günümüzde Kadirli şehrinin çevresinde tarım fonksiyonu ve buna bağlı olarak gelişen ticari etkinlikler açısından oldukça geniş bir etki alanı oluşmuş durumdadır. Bu alan büyük oranda Kadirli ve Sunbas ilçelerini kapsamaktadır. Böylece Kadirli, çevresindeki kır sahalarına merkezlik yapabilecek bir konuma erişmiştir.

Kadirli'de ayrıca ulaşım ile ilgili ticaret, inşaat malzemeleri satışı ve toptan bakkaliye gibi büyük ticarete konu olan işletmelerin sayısında da önemli artışlar vardır. Kadirli'de oto yedek parça ve oto galeri türünde ticaret yapan 121 iş yeri bulunmaktadır. Nüfusu yıldan yıla artan bir şehir olarak, bayındırlık çalışmalarını yürütebilecek kalifiye eleman ve teçhizata sahip olan Kadirli'de, 110 inşaat malzemesi satıcısı ve şehir dışında da ticari etkinliği bulunan 56 toptan bakkaliye işletmesi yer almaktadır. Böylece Kadirli'nin çevresinde Sunbas ilçesi bütünüyle olmak üzere Andırın ve batısını da kapsayan bir hinterland alanı oluşmuştur (Şekil 4.4).

Kadirli, Sunbas ve köylerine hizmetler sunan tarımsal ürün komisyoncuları, avukatlar, çeşitli dernek ve vakıflar, siyasi partiler, sulama birlikleri, noterler ve dövizci gibi büro hizmetlerinin müşteri ve üyelerini, büyük ölçüde kır sahalarındaki insanlar oluşturmaktadır. Bu iş yerlerinin hedef kitlesi, kır sahalarındaki nüfus ve sorunlarıdır. Toplam 105 kişinin çalıştığı bankalar ve sigorta acentelerinde sunulan hizmetler, bütünüyle Sunbas ve Kadirli ilçeleriyle Andırın'ın Kadirli'ye yakın köylerinde (Gökahmetli, Tokmaklı, Kesim, Kumarlı, Kızık, Kıyıkçı gibi) yaşayan halka yöneliktir (Şekil 4.4).

Kadirli ilçesi, toplam 1128339 dekarlık bir alana sahiptir. Kadirli ve yakın çevresinde ekonomik yapı büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Yetiştirilen tarım ürünlerinin ticareti ise, son yıllarda Kadirli'deki en önemli aktivite durumuna gelmiştir. Kadirli kırsalında yetiştirilen ürünler ile Sunbas ve köylerinde yetiştirilen ürünler, tamamı ile Kadirli'de alıcı bulmaktadır. Ürün satımında Toprak Mahsulleri Ofisi, Çukobirlik gibi kurumlar dışında, daha çok zahireciler tercih edilmektedir. Kadirli, Andırın'ın ova kesimindeki köylerinden de (Arslantaş baraj gölü çevresi) talep görmektedir. Bu itibarla tarım ürünlerinin ticaretinin yapıldığı Kadirli şehri 1. derecede Sunbas ve köylerini etkilerken, Andırın'ın Kızık, Kumarlı, Gökahmetli gibi Aşağı Andırın da denilen köylerini 2. derecede etkilenmektedir (Şekil 4.4).

Sonuç olarak Kadirli'nin etki sahasına 1. derecede Sunbas girerken, Andırın'ın Kadirli'ye yakın kesimleri 2 derecede, Feke ve Saimbeyli'nin Kadirli'ye yakın köyleri ise 3. derecede etki sahası içerisinde yer almaktadır (Şekil 4.4).

5. GENEL DEĞERLENDİRME, BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5.1. Genel Değerlendirme

Araştırmamıza konu teşkil eden Kadırlı, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde yer alan Osmaniye ilinin kuzeybatısındadır. Burası, Çukurova deltasının yukarı kesimlerindeki Kadırlı Ovası ile Orta Toros ve Amanos dağlarına ait birimlerin birleştiği kesime karşılık gelmektedir.

Araştırma sahası, karakteristik bir Akdeniz iklimine sahiptir. Ancak denize uzaklık, yüzey şekilleri ve yükseklik gibi faktörlerin etkisiyle kıyı kesimlerine oranla farklılık gösterir. Nitekim Kadırlı kıyıya yaklaşık 65 km uzaklık ve 150 m yükseltide bulunmaktadır.

Kadırlı Ovası, ince taneli, kalın tabakalı alüvyal topraklardan oluşur. Bu topraklar tarımsal potansiyel açısından oldukça önemlidirler. Dağlık ve tepelik alanlar ise, kahverengi orman topraklarıyla örtülüdür. Bu toprakların da özellikle tahıl tarımı açısından önemi büyüktür.

Savrun çayı araştırma sahasının en önemli hidrografik birimidir. Kaynağını Orta Toroslardan alarak, Kadırlı Ovası'nın güneybatısında Ceyhan nehrine kavuşan akarsuyun, Kadırlı'nın kuruluşu ve gelişmesi üzerinde ve ayrıca halkın ekonomik ve sosyal hayatında önemli bir yeri vardır. Savrun çayı ve kollarının Kadırlı şehrinde nüfus ve yerleşmenin dağılışı üzerinde de önemli etkisi olduğunu görmekteyiz. Şehirde en fazla nüfus barındıran mahalleler genellikle şehrin güneydoğu diliminde toplanmıştır. Burası Cankurtaran deresi, Söğütlü dere ve Püsküllü dere vadilerinin yer aldığı hafif eğimlerle yükselen dağlık kesimin yamaçları üzerindedir.

Araştırma sahası çoğunlukla düz ve az eğimli alanlardan oluşmaktadır. Engbeli ve eğimli alanlar Kadırlı'nın kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusunda yer almaktadır.

Kadırlı'nın Çukurova havzasında yer almasına bağlı olarak sahip olduğu tarımsal potansiyeli, buranın Neolitik dönemde bile yerleşim yeri olmasını sağlamıştır. Kadırlı ve çevresi; yer şekilleri, iklim, toprak ve su kaynakları bakımından insanların yerleşmesi ve nüfus toplanması için oldukça elverişli şartlar arz etmektedir. Kadırlı'nın geçmiş dönemlerden itibaren ticaret-pazar fonksiyonu kazanmasında da, civarın en eski yerleşim merkezi olan Karatepe'ye ulaşan önemli tarihi ticaret yollarına göre bulunduğu konumunun önemi büyüktür. Kadırlı 1600-

1800 yılları arasında Rakka'dan firar eden aşiretler tarafından yerle bir edilip harabe haline dönüştürüldükten sonra bile, ticari öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Kadirli şehrinin tarihi dönem içinde önemli ulaşım yollarına olan konumu, ticari aktivitesini olumlu yönde etkilediğinden, iktisadi açıdan gelişme imkanı bulmuştur.

Kadirli nüfusuna ait edindiğimiz ilk bilgiler 1525 yılına aittir. Bu bilgilere göre 1525 yılında Kadirli'de yaklaşık 781 kişi yaşamaktadır. 1600-1800 yılları arasında ülkede yaşanan sosyal sarsıntılar Kadirli'nin de içinde bulunduğu bölgeyi etkilemiş, Celâli isyanlarının olumsuz etkileri görülmüştür. Kadirli Osmanlılar zamanında 1691 yılında Suriye'nin Rakka bölgesinden firar ederek buraya gelen aşiretler tarafından tahrip ve talan edilerek bir harabeye dönüştürülmüştür. Bu olayın sonucunda, sadece Alacami ile çevresindeki 10-15 kadar kemerli bina ayakta kalabilmiştir. 1865 yılına kadar devam eden bu dönem Fırka-i İslahiye hareketinin bölgeye gelmesine kadar sürmüştür. 1525-1865 yılları arasındaki 340 yıllık dönemde Kadirli nüfusunda önemli oranda değişiklikler olmuştur. 1600-1800'lü yıllar arasında yaşanan sıkıntılı dönemde Kadirli kasabası yakılıp yıkılmış ve yaklaşık 175 yıl, 1865 yılında Fırka-i İslahiye'nin kasabayı yeniden imar etmesine kadar yerleşme edilmemiştir. Bu dönemde kasaba merkezi boşalmış ve halk güvenliğini sağlamak için dağlara çekilmiştir.

Şehir nüfusu ile ilgili en sağlıklı bilgilere ilki 1927 yılında yapılan genel nüfus sayımları ile ulaşabiliyoruz. Kadirli nüfusunun 1927 yılından günümüze gösterdiği gelişme dikkate alındığında 1935-1940 yılları arasında nüfusun yıllık % 1,5 oranında azaldığı, 1940-1965 yılları arasında yıllık % 23 ve 1965-1970 yılları arasında ise % 15 oranında arttığı görülür. 1970-1997 yılları arasında ise yıllık artış oranı % 5'e, 1997 sonrasında ise % 0,21'e kadar gerilemiştir. Şehir, 1940-1965 yılları arasında yavaş, 1965-1997 yılları arasında ise hızlı bir gelişim süreci yaşarken, 1997 sonrasında tekrar yavaşlama sürecine girmiştir. Kadirli'de nüfusun yıllar arası seyri dikkate alındığında, 1935-1940, 1940-1965, 1965-1970, 1970-1997 ve 1997 sonrası dönemler göze çarpmaktadır. 1935-1940 devresi ayrı tutulacak olursa, Kadirli, hiçbir dönemde nüfus kaybetmemiştir.

1940 yılında % 91'i köylerde yaşayan Kadirli nüfusunun 1965'te % 79'u, 1990 yılında ise % 52'si köylerde yaşar olmuştur. Kır nüfusu 1965'e kadar hızlı, 1965 yılından sonra adeta hiç artmamıştır. Bu durum, başta Kadirli ve Adana'ya

olmak üzere şehirlere doğru hızlanan bir göç olgusunun, 1965 yılından beri devam ettiğini açıkça göstermektedir.

Şehir nüfusu, kır nüfusunun tersine 1940-1965 yılları arasında yavaş bir gelişme; fakat 1965 yılından sonra çok hızlı bir artış göstermektedir. 1960'tan sonra Kahramanmaraş, Adıyaman, Gökseman ile Kayseri'nin Sarız ve Pınarbaşı ilçelerinden, Kadirli'ye doğru göçün başladığı görülür. Mehmetli ve Arslantaş barajlarının yapımı da, Kadirli'nin göç almasında etkili olmuştur. Tarım arazilerinin baraj suları altında kalmasından dolayı bu çevrede yaşayan halk, yeni geçim kaynakları için Kadirli'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Mehmetli barajının yapılmasıyla 1970'den sonra Mehmetli köyünden, 1975'ten sonra ise özellikle Akdam, Akköprü, Akmaşat, Alibeyli, Döğenli köylerinden göçler olmuştur. Bunun yanı sıra yerel yönetimin seçimlerde yüksek oy toplamak amacıyla Güneydoğu'dan gelen tarım işçilerini şehirde göstermesi de nüfus artışında etkili olmuştur. Arslantaş barajının yapılmasıyla birlikte ise Kadirli'nin doğusunda bulunan özellikle Bahadırlı, Durmuşsofular, Karatepe, Sofular köylerinden 1980'den sonra göçler başlamıştır.

1940 yılında 2368 kişinin yaşadığı büyükçe bir köy durumunda olan Kadirli, 1990 yılı nüfus sayımına göre 55061 kişinin yaşadığı orta büyüklükte bir şehir olmuştur. Adana ve ilçelerinin hiçbiri, bu yıllarda Kadirli şehir nüfusu hızında bir artış gösterememiştir.

Kadirli, 1960'dan sonra fonksiyonel bakımdan şehir olma kimliğini kazanmıştır. Özellikle tarımsal faaliyetlerde bu yıllardan sonra meydana gelen değişimler (tarım ürünlerine dayalı sanayiinin ve ticaret aktivitesinin gelişmesi), şehir nüfusunun artışıyla birlikte çeşitli hizmet kollarının ortaya çıkması ve iş kollarında görülen çeşitlilik bunda etkili olmuştur.

Şehirde nüfus, mahallelere dengeli olarak dağılmamıştır. Mahallelerin yarısından fazlasının nüfusu 2000-5000 arasındayken, Pazar mahallesi, Dere mahallesi ve Tufan Paşa mahallelerinde 1000-2000 arasındadır. En fazla nüfus barındıran mahalleler, genellikle şehrin güneydoğusunda toplanmıştır. Burası Cankurtaran deresi, Söğütlü dere ve Püsküllü dere vadilerinin yer aldığı, hafif eğimlerle yükselen dağlık kesimin yamaçları üzerindedir. Şehirde en az nüfusa sahip mahalleler ise genellikle arsa bedelleri yüksek olan, ticarethanelerin yoğunluk kazandığı ve buna bağlı olarak konut sayılarının azaldığı Pazar, Savrun, Dere ve Tufan Paşa mahalleleri gibi şehrin orta bölümlerinde yer alan merkez mahallelerdir. Son dönemlerde nüfusunda artış

görülen Savrun çayının batısındaki Cemal Paşa, Şehit. Halis Şişman ve Şehit. Kansu Küçükateş mahalleleri ile Savrun çayının doğusundaki Şehit. Vedat Kocadallı ve Cengiz Topel mahalleleri daha çok tarım alanları içerisinde ve önemli karayolları (Adana ve Osmaniye karayolları) çevresinde gelişme göstermişlerdir. Bu kesimlerde şehir nüfusunun % 27'si (18060 kişi) yaşarken, tarım işletmelerinin çok geniş alanlar kaplaması (söz konusu mahallelerin % 59'u) nedeniyle ortalama nüfus yoğunluğu (15 kişi/ha) düşüktür.

Kadirli şehir nüfusunda 1927'den 1980 yılına kadar geçen sürede erkek nüfus sayısı kadınlara oranla daha fazla olmuştur. 1935'de % 52 olan erkek nüfus oranı, 1970'de % 53'e yükselirken, 1985'e kadar olan hiçbir dönemde % 50'nin altına düşmemiştir. 1985 yılından itibaren kadın nüfus sayısı, erkeklere oranla daha fazla artmaya başlamıştır. 1985 yılında % 50,2'si kadın, % 49,8'i erkek olan şehir nüfusunun cins oranı 99,4'tür. 1990 yılında bu oran 99,6 ve 1997'de 94,5'tir. Şehrin ekonomik gelişiminin yavaşlamasıyla birlikte ailesinin geçimini temin etmekte zorlanan erkek nüfus, başka yerlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Böylece 1985 yılından itibaren kadın nüfusu erkeklere nazaran daha fazla artmış ve cins yapısında kadınlar lehine bir gelişme olmuştur.

Araştırma alanında, yetişkin yaş grubunun fazla olduğu dikkati çekmektedir. *15-64 yaş grubunun* toplam nüfusa oranı 1990 yılı itibarıyla % 58 iken, 1997 yılında % 61 ve 2000 yılında % 67'dir. Kadirli'de 1990-2000 yılları arasında 0-14 yaş grubunda bir azalma görülüyorken, 65 yaşın üstündekilerde nispeten bir artış söz konusudur. Bu durum şehrin bağımlılık oranlarını etkilemektedir. 1990'da iktisaden faal nüfustan her 100 kişi faal olmayan 71 kişiyi geçindirmekte iken, bu oran 2000 yılında 49'a kadar düşmüştür. Bu oran günümüz itibarıyla Kadirli'nin ekonomik yapısındaki refah seviyesini gösterir.

1990 yılı itibarıyla şehirde 12 ve daha yukarı yaş grubunda olan nüfus miktarı 38651 kişidir. Bunun 12533'ü (% 32) iktisaden faal olan nüfusu, 26118'i ise (% 68) iktisaden faal olmayan nüfusu meydana getirmektedir. Nüfusun 19118 kişisi (% 49) erkek, 19533 kişi ise (% 51) kadındır. İktisaden faal olan nüfusun 8162 kişisi (% 83'ü) erkek, 1552 kişisi (% 17'si) ise kadındır.

Şehirde nüfus bağımlılık oranları 1990'da % 71 iken, 1997'de % 63'e ve 2000'de % 49'a kadar düşmüştür. Giderek azalan bir grafik gösteren yaş bağımlılık oranı, nüfusun sosyal ve ekonomik yapısı açısından olumlu bir gelişmedir.

Araştırma sahasında nüfusun önemli bir bölümünü ise genç nüfus meydana getirir. *0-14 yaş grubunun* toplam nüfusa oranı 1990 yılında % 39 iken, 1997'de önce % 34'e, 2000 yılında ise önemli bir azalış göstererek % 29'a gerilemiştir. Kısaca belirtmek gerekirse genç nüfusun şehir nüfusu içerisindeki oranı son 10 yılda % 10 azalmıştır. 65 yaşın üzerindeki yaşlı nüfus ise şehir nüfusunun 1990'da % 3'ünü meydana getirirken bu oran 1997'de % 5, 2000 yılında ise % 4'tür.

Kadirli şehir nüfusunda 1990-2000 yılları arasında doğumların % 1 oranında azalmasına rağmen, hemen her yaş grubunda önemli oranda artışlar olmuştur. Yetişkin yaş grubundaki nüfusun şehir nüfusu içerisindeki oranı % 3 kadar büyümüştür. Bunların iktisaden faal olabilecek nüfusu meydana getirdiği düşünülürse; bağımlılık oranının düşmesi beklenecektir. Ancak dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da, özellikle şehirdeki 10-19 yaşları arasındaki genç nüfusun, 1990-2000 arasında 1206 kişi azalmış olmasıdır. 2000 yılı itibariyle 20-29 yaşları arasındaki bu nüfusun, eğitim ve askerlik gibi nedenlerle 515 kişi azalan 20-24 yaşları arasındakiler bir kenara bırakılacak olursa, 25-29 yaşları arasında olanları yaklaşık 700 kişi azalmıştır. Bu durum tamamıyla şehirde 1970 sonrasında baş gösteren, 1985'den itibaren artan ve 1997'den beri de hızlanan, genç nüfusun ekonomik sebepli dışarıya göçleriyle ilgilidir. Bir bütün olarak bakıldığında 20-29 yaşları arasındaki dinamik nüfus, Kadirli'de kalmamakta ve daha çok Adana'ya göç etmektedir.

Kadirli'de 1980'li yıllardan sonra eğitim alanında hızlı gelişme görülmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan önce, ortaöğretimin kırsal kesimlerde talebe cevap verememesi nedeniyle, çocuğunu okutmak isteyen aileler şehirde ya akrabalarının yanına göndermek suretiyle ya da ev kiralayarak çocuklarının (özellikle de erkek çocukların) okumasını sağlıyorlardı. Bu nenenle de şehre okumak için gidenlerin sayısı fazla değildi. Ama 1990'lı yıllardan sonra köy ile şehir arasında günöbirlilik öğrenci servis olayının başlaması şehre okumak için gitmeyi teşvik etmiştir. Bunda tabi ki ailelerin ekonomik gelir seviyelerinin artışı ve insanların artık eğitilmiş insanın önemine inanmaya başlaması da etkili olmuştur. Şehirde okuma yazma bilenlerin sayısı 1985'de 31748 kişi iken, 1997'de 45329 kişiye yükselmiştir. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı ise 1985'de 8490 kişi iken, 1997'de 8308 kişiye düşmüştür. Bu durum şehir nüfusunun eğitim yapısı açısından önemli bir gelişmedir.

Ayrıca çeşitli meslek liselerinin 1980'den sonra yapılması ve bu okulları bitirince daha kolay iş bulabilme imkanının olması kırsal kesimde insanların çocuklarını okutmak için şehre göndermelerinde büyük rol oynamıştır. Bu durum sadece Kadirli kırsalından olmamış, Andırın'ın Kadirli'ye yakın köylerinden de özellikle Sağlık Meslek Lisesi, Teknik ve Ticaret Meslek liselerinde okumak için öğrencilerin gelmesine neden olmuştur. Böylece şehrin eğitim alanındaki etki sahası ilçe sınırlarını bile aşmış duruma gelmiştir.

Kadirli'de çalışan nüfusun % 12'si sanayi, % 24'ü tarım ve % 64'ü hizmet sektöründe çalışır. Şehir ekonomisinde hizmet sektörü hakim olup, bu durum şehrin sektörel karakterini ortaya koymaktadır.

Kadirli'de 1990 yılı nüfus sayımını takiben çalıştıkları tespit edilen nüfusun, çalıştığı iş kolu ve mesleklerine ilişkin bilgilere göre % 83'ünü erkek nüfus meydana getirirken, kadın nüfus ancak % 17 oranındadır. Kadınlar daha çok ilmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve ilgili mesleklerde, idari personel olarak ve zirai faaliyetlerde çalışmaktadır.

Kadirli'nin kuruluşu hakkında kesin bir tarihlendirme yapılamamaktadır. Ancak, gerek yerleşmenin ve gerekse yerleşmenin yer aldığı bölgenin tarihi hakkında yapılan çalışmaların etüdü sonrasında elde ettiğimiz sonuçlar, Kadirli'nin tarihi gelişimini aydınlayabilecek düzeydedir. "Sülemiş Tepesi" ile "Milli Eğitim Çamlığı" içinde yer alan oyma mağara evleri Romalılar'dan çok daha önceleri Kadirli'nin insan yerleşimine sahne olduğunu göstermektedir. Kadirli'nin tarih öncesine ait ilk bilgilerimiz, özellikle Karatepe'de yapılan kazılar yardımıyla oldukça aydınlanmış durumdadır. Bu nedenle Karatepe kazıları, ovanın tarih öncesini aydınlatması bakımından önemlidir. Kadirli, Roma çağındaki Flaviopolis adından da anlaşılacağına göre, M.S. 1.yy'da Flavienler döneminde kurulmuş, Roma çağıının sonuna dek önemli bir merkez olmuştur. Kadirli şehrinin ilk kuruluş nüvesini Alacami ve çevresi oluşturmaktadır. Daha sonra şehir Savrun kıyısına doğru yatay bir şekilde yayılmıştır.

Kadirli'deki yerleşim ve gelişimini tarihi süreç içerisinde 6 ayı dönemde ele almak mümkündür. Bölgede beşeri faaliyetin izlerine rastlandığı tarihten, Osmanlılar zamanında yerleşmenin Suriye'nin Rakka bölgesinden firar eden aşiretler tarafından yakılıp yıkılarak tamamen ortadan kaldırıldığı 1691 öncesi dönem ilk dönemi oluşturmaktadır. Bölgede nüfus ve yerleşimin olmadığı, yöre halkının güvenliğini

sağlamak için dağlık alanlara çekildiği, ancak eski yerleşim alanının stratejik öneminden dolayı ticari etkinliğinin sürdüğü 1691-1865 arası dönem ikinci dönemi; yörenin Fırka-i İslahiye hareketi tarafından yeniden iskanının sağlandığı ve yerleşmenin kasaba özelliğini kazandığı 1865-1960 arası dönem üçüncü dönemi; yerleşmenin yatay yönde en fazla gelişme kaydettiği, fonksiyonel özelliklerinin ve nüfusunun arttığı ve buna bağlı olarak şehir olma kimliğini kazandığı 1960-1980 arası dönem dördüncü dönemi; yerleşmenin şehir kimliğinin belirginleştiği ve buna bağlı olarak orta büyüklükte bir şehir olmasına rağmen her büyük şehir gibi gecekondulaşma, tarım alanlarının işgali, hızlı nüfus artışı, altyapı sorunları, işsizlik vb. sorunların arttığı 1980-1990 arası dönem beşinci dönemi ve son olarak yerleşmenin doğusundaki yatay gelişimini sınırlayan doğal engellere dayanmasına bağlı olarak, güneyi ve batısındaki yatay gelişime uygun düz alanlarda gelişme gösterdiği ve toplu konut projelerinin uygulandığı 1990 sonrası dönem altıncı dönemi oluşturmaktadır.

Tarım alanları haricindeki fonksiyonel arazi kullanım sahaları hesaplandığında, şehrin fonksiyonel arazi kullanım değerinin 1003,3 ha olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre arazi kullanımının % 46'sı tarım, % 36'sı konut, % 5'i yeşil alan, park ve bahçeler, % 1'i de ticaret fonksiyon alanlarıdır.

Günümüzde Kadirli şehrini meydana getiren 20 mahallenin toplam arazisi 1868,7 ha alan kaplamaktadır. Bunlardan şehrin merkezi kısmını oluşturan Pazar, Savrun, Dere, Bağ ve Tufan Paşa mahalleleri şehirdeki iş ve ticaret alanlarının % 51'ine, idari ve diğer resmi alanların % 37'sine ve eğitim-kültür alanlarının % 23'üne sahiptir. Bu sebeple şehirselleşme fonksiyonları bu alanda çok belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Kadirli'de arazi kullanım açısından tarım alanlarından sonra en büyük alanı konutlar oluşturmaktadır. İş ve ticaret alanlarının çevresiyle, tarım alanlarının kenar kesimlerinde gelişme gösteren konut alanları arasında çok belirgin farklar yoktur. Şehrin ilk kuruluş yeri olarak belirlediğimiz Alacami ve çevresindeki mahallelerde geleneksel mimariyi yansıtan bina tiplerini nadiren de olsa görmek mümkündür. Bununla beraber özellikle 1965 yılı sonrasında kurulan mahallelerde cadde, sokak ve oturma alanlarının planlı ve modern görünüşlü oldukları dikkat çeker. Özellikle kooperatifler aracılığıyla yapılan binaların bulunduğu mahallelerde bu görüntü oldukça belirgindir.

Kadirli'de yerleşim dairesel bir şekle sahiptir. Dairenin merkezinde gelişmiş olan iş ve ticaret alanının çevresi bütünüyle konut alanlarıyla kaplıdır. Konut alanlarının çevresinde ise batı ve güney kesimlerde tarım alanları, doğuda Toros dağlarının eteklerini meydana getiren tepelik alanlar, kuzeyde ise Savrun çayının yukarı kesimlerini meydana getiren, gittikçe daralan ve yükselen vadisi bulunmaktadır. Bütün bu doğal ve beşeri engeller konutların yatay gelişimini engelleyen sınırları meydana getirmektedir.

Kadirli şehrinde 67 dekarlık bir alan kaplayan idari kurumlar, her taraftan kolayca ulaşılabilen, ulaşım güzergahlarının düğümlendiği merkezi sahalarda yer almaktadır.

Kadirli şehrinde iş ve ticaret birimleri genellikle Tufan Paşa, Pazar, Savrun, Dere ve Bağ mahalle sınırlarının karşılaştığı merkezi alanda yer almaktadır. Burası aynı zamanda kuzeyde Cemal Paşa Caddesi ile güneyde Kamil Kara Bulvarı arasında kalan caddelerinin çevresinde gelişmiş şehrin merkezi iş sahasını meydana getirmektedir. Merkezi iş sahası, bulunduğu alandan dört ana yönde ve çevreye doğru gelişme göstermektedir. Bunlardan en önemlisi batı yönünde olan lineer gelişmedir. Geçmiş dönemlerde yaya ulaşımına uygun dar bir alanda irili ufaklı ticarethanelerden meydana gelen Alacami çevresindeki ticari nüvenin, şehrin mekansal gelişmesi ile yeni yapılaşmaları sınırlayan eski yerinden taşarak fiziksel şartlar bakımından daha iyi imkanlar sunan, Savrun çayı doğusundaki düz ve geniş bir alana taşınması ile ticari nüvenin yer değiştirmesi söz konusu olmuştur.

Günümüzde Kadirli şehrinin sahip olduğu ticari fonksiyon, hizmet ettiği nüfus miktarındaki artışa ve hinterlandının genişlemesine bağlı olarak gelişme göstermektedir. Şehirdeki ticaret sahası; Uzunçarşı Caddesi ile bu caddenin doğusundaki Hükümet Caddesi ve batısındaki Derviş Paşa Caddeleri'nin meydana getirdiği ana aks üzerindedir.

İş yerlerinin şehir içindeki dağılımına baktığımızda, ticarethanelerin % 47'sinin (1585 adet) merkezi iş sahasında, % 21'inin Kamil Kara Bulvarı'nın batısında (683 adet), % 13'ünün Andırın caddesi çevresinde (446 adet), % 10'unun Osmaniye ve Alparslan Türkeş Caddeleri çevresinde toplandığı görülür (305 adet). Ticarethanelerin % 9'luk kısmı ise şehrin muhtelif yerlerinde münferit olarak dağılmış durumdadır (298 adet).

Kadirli'de dört ticari nüve ortaya çıkmıştır. *Birinci nüve* Uzunçarşı ve Hükümet Caddeleri çevresinde kuzeye doğru gelişen merkezi iş sahasıdır. *İkinci nüve*, merkezi iş sahasına Cemal Paşa ve Savrun köprüleriyle bağlanan şehrin batısındaki Kamil Kara Bulvarı çevresinde, 1960 yılı sonrasında gelişen iş ve ticaret sahasıdır. *Üçüncü nüve*, şehrin doğusundaki Andırın Caddesi çevresinde özellikle 1980 yılı sonrasında gelişme göstermiştir. Şehrin güneyinde Osmaniye ve Alparslan Türkeş Caddeleri çevresinde ise *dördüncü nüve* gelişme göstermektedir.

Kadirli şehrinde sanayi fonksiyonu toplam 101 dekarlık arazi miktarı ile gelişmemiş bir fonksiyon olarak ortaya çıkmaktadır.

Şehrin % 46'lık kısmını (865,4 ha) tarım alanları oluşturmaktadır. Özellikle şehrin batısında ve güneyinde kalan kısımlar verimli tarım alanları durumundadırlar. Ancak 1990'lı yıllardan sonra bu verimli tarım alanları büyük ölçüde bayındırlık faaliyetleri altında yok olup gitmektedirler.

Kadirli ve yakın çevresinde ekonomik yapı büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Yetiştirilen tarım ürünlerinin ticareti ve buna bağlı olarak taşımacılık faaliyeti Kadirli'nin en önemli gelir kaynağıdır. Buna göre Kadirli tarım ve hizmetler sektörüne bağlı olarak gelişen bir şehirdir. Kentte 1970 yılı sonrasında görülen sosyo-ekonomik yapıdaki hareketlenme, tamamıyla tarıma dayalı sektörlerle, şehrsel fonksiyonlarda meydana gelen gelişmelere bağlıdır.

Kadirli merkezi yer olarak, kendi idari alanıyla sınırlı kalmayıp; özellikle sağlık, ticaret-pazar ve kültürel bakımdan 1.derecede Sunbas, 2. derecede ise Andırın ilçelerini etkilemektedir.

Ekonomisi tarıma ve ticarete dayanan üçüncü sınıf bir merkez olan Kadirli (DPT 1982, C:1, s.124-130, C:II, s.13) 1960'lı yıllara kadar tarihin hiçbir döneminde 10.000 kişinin yaşadığı ökümen bir saha olmamıştır. 1940'lı yılların sonlarına kadar henüz 4000 civarında, 1950'li yılların sonlarına kadar ise, 8000 civarında insanın yaşadığı küçük bir kasaba görünümündedir. Kadirli'yi coğrafi anlamda şehir olarak tanımlayabileceğimiz 1960 sonrası dönemde ise gerek nüfus miktarı, nüfus yoğunluğu, konut sayısı, konut yoğunluğu ve gerekse burada yaşayan insanların sosyal, kültürel ve ekonomik aktivitelerinde görülen çeşitlilik ile yerleşmenin çevresine sunabildiği hizmetler bakımından üstlendiği rolü göz önünde bulundurmak gerekir. Kadirli, 1960 yılında 10964 kişiye, 1980 yılında 40643 kişiye varan nüfusu

ve yaklaşık 8000 civarındaki konut sayısı ile, son 20 yıl içerisinde ciddi bir şehirselleşme süreci geçirmiş ve dikkatleri çeken bir gelişim göstermiştir.

5.2. Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

İnceleme konusu olarak belirlediğimiz Kadirli yerleşmesinin şehirselleşme fonksiyonlarının geliştiği, bunun paralelinde nüfusunun belirli bir düzeye ulaştığı tespit edilmiştir. Bu ortaya konulan sonuçlar neticesinde, bir coğrafyacı gözüyle değerlendirdiğimizde, zaman içerisinde gelişme kaydettiği kesinlikle söylenebilen Kadirli şehrinin önemli sorunlarla iç içe olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

Burada bu sorunları tek tek ele almakla, Kadirli'nin ileriye yönelik daha planlı ve sorunlarının üstesinden gelebilecek bir yaklaşıma sahip olabilmesi açısından küçük bir katkımızın olacağı düşünülmüştür.

Bilimsel bazı yaklaşımlarla ortaya koymaya çalıştığımız sorunlar ve öneriler, planlamacı bir yaklaşımla, zaman içerisinde Kadirli şehrinin mevcut sorunlardan uzaklaşacağı ve ileride gelişimini tehdit edecek unsurların ortadan kalkacağı kanaatindeyiz.

----- Kadirli'nin kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusu eğimli, heyelana maruz ve muhtemel heyelan alanları olarak yerleşime uygun olmasa da, gecekondulaşma nedeniyle kalabalık bir nüfus kitlesinin yerleşme alanı durumundadır. Bu alanlarda yerleşimin fiziksel engeller nedeniyle sınıra dayanması ve nüfusun artmasıyla birlikte artan bu nüfusa yer bulma problemlerinin ortaya çıkması, yerel yönetimin yeni arayışlar içerisine girmesine sebep olmuştur. Şehrin batı ve güneyindeki verimli tarım alanları büyük oranda yatay yönde gelişen tek katlı konutlarla işgal edilmiş, böylece tarım alanları yok edilmeye başlanmıştır. 1990'lı yıllardan sonra toplu konut projelerinin uygulanmaya konması, bu yatay yöndeki gelişmeyi biraz azaltmış olmakla birlikte Kadirli Belediyesi'nin bu konuya ciddi bir şekilde eğilmesi gerekmektedir. Sülemiş Tepesi'nin kuzeybatısında uzanan engebeli saha, yerleşime en uygun alanları meydana getirir. Nitekim bu kesimler, kalker çimentolu ve kaba heterojen elementli konglomeralar tarafından işgal edilmiştir. Burası Sülemiş Tepesi eteklerindeki çok eğimli kesimler haricinde, birinci derecede yerleşmeye uygundur. Yerel yönetimin güney ve batısındaki verimli alanlardan ziyade, şehrin kuzeybatısındaki tarımsal önemi biraz daha az olan yerlerde yapılaşmayı teşvik etmesi gerekmektedir.

---- Kadirli, geçmişten günümüze kadar kazanmış olduğu tarımsal ürünlerin ticaretinin yapıldığı bir pazar yeri konumundadır. Ancak tarıma bağlı sanayi fonksiyonu gelişmemiş hatta zamanla gerilemiştir. Bunun nedenide yakınında 1. dereceden Adana gibi Türkiye'nin en önemli tarıma dayalı sanayi şehrinin, 2. dereceden de sanayisi gelişmekte olan Osmaniye'nin bulunmasıdır. Nüfus ve şehirsell fonksiyonlar bakımından Kadirli'den daha gelişmiş durumdaki Adana ve Osmaniye, tarımsal hammaddenin işlendiği tesisleri kendine doğru çekmektedir. Ayrıca Adana organize sanayi bölgesinin Ceyhan'a çok yakın olması ve yine Ceyhan'ın ana ulaşım aksı üzerinde bulunmasıyla Kadirli'ye göre daha avantajlı olmasını sağlamıştır.

Kadirli'de sanayi fonksiyon alanının dar olmasında, halkın tarım ekonomisine dayalı iktisadi yaşantısının da etkisi büyüktür. Ayrıca burada gerek ulaşım kolaylığı, gerek aynı hat üzerinde bulunan Adana, Ceyhan ve Osmaniye gibi tarımsal hammaddeye dayalı sanayiinin gelişmiş olduğu merkezlere olan yakınlık ve gerekse Kadirli'de tarımsal hammadde ticareti yapan tüccar, komisyoncu ve nakliyeciler gibi işyeri sahiplerinin sayısının giderek artması gibi faktörlerin de etkisiyle ticaret ve hizmetler sektöründe gelişme sağlanırken, sanayi sektörü gelişmemiş, hatta gerileme sürecine girmiş bir fonksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadirli'de büyük sanayinin, saydığımız bu sebeplerden dolayı gelişmesi zaten beklenemez. Bunun yerine küçük ve orta ölçekli sanayinin gelişmesi teşvik edilmelidir. Kadirli'de özellikle karasör yapımının önemi büyüktür. Nasıl ki Kozan ve İmamoğlu traktör römorku yapımında ününü bölge dışına duyurmuşsa, Kadirli'de karasör yapımında söz sahibi bir merkez haline getirilebilir.

---- Kadirli'yi tarımsal alanda tanıtılabilecek ürün olarak turp üretimi ile yer fıstığı yetiştiriciliği, vazgeçilmez iki tarımsal aktivitedir. Turp için Kadirli'de 2000 yılından itibaren festivaller düzenlenmekte, ancak bu faaliyet Kadirli turplarını tanıtmada yeterli olamamaktadır. Turp denilince akla ilk önce Kadirli'nin gelmesi gerekmektedir. Bunun için Kadirli'de yapılan etkinlikler artırılmalı ve belirli bir plan çerçevesinde düzenlenmelidir.

---- Şehrin ortasından geçmekte olan Savrun çayı ve ona doğudan kavuşan derelere Kadirli'nin kanalizasyonunu döktüğü için, çevre sağlığı açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kadirli Belediyesi, İller Bankası desteğiyle 1998 yılında, "Kanalizasyon Tatbikat Projesi" adı altında, şehrin pis sularının insan sağlığına zarar vermeden bir kanalda toplanıp akıtılması için çalışmalara başlamıştır. Proje henüz tamamlanmamıştır. Bu çalışmaların tamamlanmasıyla Kadirli, sağlık açısından problem yaratan sorunlardan kurtulacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKÇURA, T., (1971), "Türkiye'de Şehirleşme ve Bazı Şehir Örnekleri", Türkiye:Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İ.Ü. Edb. Fak. Coğr. Enst., s:187-225, İSTANBUL.
- AKTAN, S., (1967), Dünkü ve Bugünkü Adana, Güney Basımevi, ADANA.
- AKTAN, S., (1972), Adana İli Yakın Çevre İncelemeleri, Garanti Matbaası, İSTANBUL.
- ALKIM, B., (1948), "Karatepe Kazısının Arkeolojik Sonuçları", Belleten, S:42, s.533-548, ANKARA.
- ALKIM, U.B., (1950), "Dördüncü Mevsim Karatepe Çalışmaları", Belleten, C:14, S:56, s.649-654, ANKLARA.
- ALKIM, U.B., (1950), "Beşinci Mevsim Karatepe Çalışmaları", Belleten, C:14, S:56, s.677-679, ANKLARA.
- ALKIM, U.B., (1952), "Yedinci Mevsim Karatepe Çalışmaları", Belleten, C:16, S:64, s.611-615, ANKLARA.
- ALKIM, U.B., (1952), "Sekizinci Mevsim Karatepe Çalışmaları", Belleten, C:16, S:64, s.616-619, ANKARA.
- ALKIM, U.B., (1952), "Domuztepe Kazılarının Arkeolojik Sonuçları", Belleten, C:XVI, S:62, s.225-237, ANKARA.
- ALKIM, U.B., (1959), "Güney-Batı Antitoros Bölgesinde Eski Bir Yol Şebekesi", Belleten, C:XXIII, S:89, s.59-73, ANKARA.
- ALKIM, U.B., (1960), "Sam'al ile Asitawandawa Arasındaki Yol", Belleten, C:XXIV, S:95, s.355, ANKARA.
- ALTAY, M.H., (1965), Adım-Adım Çukurova, Çukurova Turizm Derneği Yayınları No:1, Kemal Matbaası, ADANA.
- ARMAN, F., (1994), "Güneşin Kutsadığı Ülke, Karatepe-Aslantaş Milli Parkı", Atlas Dergisi, S:19, s.102-114, İSTANBUL.
- BATES, G. D., (1971), "Güneydoğu Anadolu'da Göçebe Yörük Yerleşmeleri Üzerine Bir Çalışma", Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, E.Tümertekin/ F.Mansur/ P.Benedict, İ.Ü. Edeb.Fak., Coğ.Enst., s.245-292, İSTANBUL.
- BAYKAL, T., (1966), "Çukurova Bölge Planı", 8. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, Türkiye'de Bölge Planlaması, Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması, İskan ve Şehircilik Derneği Yayın No:3, s.69-82, ANKARA.
- BAYKAL, F., (1998), "Salihli Kentsel Alanının Genişlemesinde ve Belirli Yönlere Kaymasında Rol Oynayan Faktörler", A.K.D.T.Y.K., Coğr.Araşt., S:2, s.311-322, ANKARA.

- BAYKARA, T., (1988), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı, Türk Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları: 86, Seri: VII, S: A.7, ANKARA.
- BAYRAM, A., (1992), "Kadirli'de Genel Tarım Durumu", Yedimart Gazetesi, Yıl:2, S:2, s.4, ADANA.
- BAYSUN, C., (1963), Tezakir, (Ahmet Cevdet Paşa), Türk Tarih Kurumu Yay. No:11, Seri:17b, ANKARA.
- BENEDİCT, P., (1971), "Türkiye'de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar", Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, s:147-186, İSTANBUL.
- BİLGİN, T., (1969), Ceyhan Doğusunda Volkanik Şekiller İle Hassa Leçesi. İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:58, İSTANBUL.
- CAN, İ., (2000), "Geleceği Görmek İçin Geçmişe Bakmak Gerekir", Yedimart Gazetesi, Yıl:10, S:10, s.4, KADIRLI.
- CHAOLER, T.J.-COOKE, R.U.-DOUGLAS, I., (1978), "Kentsel Çevrenin Fiziksel Sorunları", Jeomorfoloji Derg., S:7, s.87-108, ANKARA.
- CHRİSTALLER, W., (1933), Die Zentralen Orte in Süddeutschland, JENA.
- CUINET, V., (1891), La Turquie d'Asie, Geographie Administrative, Statistique Descriptive et Raisonnee de Chague Province de L'Asie-Mineure, C:1, PARİS.
- COŞKUN, T., (1965), Kadirli Milli Mücadelesi ve Hatıralarım, KADIRLI.
- ÇAKIROĞLU, E., (1941), "Mersin Şehir Coğrafyası", A.Ü. DTCF, Yıl.Çal.Derg., S:1, s.411-430, ANKARA.
- ÇAMBEL H., (1983), "Karatepe-Arslantaş, Arslantaş Baraj Göl Alanı ve 1982 Dönemi Çalışmaları", V. Kazı Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bak., Eski Eserler ve Müzeler Genel Müd., VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı , s.153-161, İSTANBUL.
- ÇAMBEL, H.-IŞIN, M.A.-SADLER, S., (1985), "Karatepe-Arslantaş ve Domuztepe 1985 yılı Çalışmaları", T.C. Kültür ve Turizm Bak., Eski Eserler ve Müzeler Genel Müd., VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I, s.329-343, ANKARA.
- ÇAMBEL H., (1985), "Karatepe-Arslantaş ve Domuztepe 1984 Yılı Çalışmaları", VII. Kazı Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bak., Eski Eserler ve Müzeler Genel Müd., VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, s.271-285, ANKARA.
- ÇAMBEL, H.-IŞIN, M.A.-SADLER, S., (1988), "Karatepe-Arslantaş ve Domuztepe 1986 ve 1987 Yılları Çalışmaları", X. Kazı Sonuçları Toplantısı I, T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı, s.331-352, ANKARA.

- ÇAMBEL, H.-AKSOY, A.-FREED, J.-IŞIN, M.A.-ROSSITER, J., (1990), "Karatepe-Arsलantaş ve Domuztepe 1989 ve 1990 Dönem Çalışmaları", XII. Kazı Sonuçları Toplantısı I, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müd., s.399-425, ANKARA.
- ÇELİK, K., (1999), Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922), A.K.D.T.Y.K. Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi, S:82, ANKARA.
- DARKOT, B., (1954), "Türkiye'de Nüfus Hareketleri", İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., C:3, S:5-6, s.3-22, İSTANBUL.
- DARKOT, B., (1961), "Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler", Türk Coğ. Derg., S:21, s.1-14, İSTANBUL.
- DARKOT, B., (1967), "Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri", İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., C:8, S:16, s.3-8, İSTANBUL.
- DAVIS, E.J., (1879), Life in Asiatic Turkey, LONDON.
- DENKER, B., (1973), "Tekirdağ Şehir Nüfusu", İ.Ü. Coğ.Enst.Derg., S:18-19, s.151-166, İSTANBUL.
- DENKER, B., (1976), Şehir İçi Arazi Kullanılışı, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:91, İSTANBUL.
- DENKER, B., (1977), Yerleşme Coğrafyası, İ.Ü. Coğ.Enst.Yay.No:93, İSTANBUL.
- DENKER, B., (1977), "Edirne Şehri'nin Kullanılış Alanları", İ.Ü. Coğ.Enst.Derg., S:20-21, s.119-128, İSTANBUL.
- DOĞANAY, H., (1980), Türkiye Ekonomik Coğrafyası, A.Ü. Edb.Fak.Coğ.Böl., ERZURUM.
- DOĞANAY, H., (1980), "Dıştan Anadolu'ya Göçün Nüfus Artışı Üzerindeki Etkilerine Genel Bir Bakış", Ata.Ünv. Fen-Edb.Fak.Derg. S:12, s.351-378, ERZURUM.
- DOĞANAY, H., (1986), "1980 Nüfus Sayımına Göre Türkiye'de Şehirli Nüfus ve Şehir Sayısındaki Artışlar", Ata.Ünv. Fen-Edb. Fak. Araş. Derg., S:15, s.1-24, ERZURUM.
- DOĞANAY, H., (1986), "Erzurum Şehir Planının Eleştirisi", Ata.Ü. Fen-Edeb.Fak.Derg., S:14, s.177-198, ERZURUM.
- DOĞANAY, H., (1986), "Çevre Sorunları Açısından Erzurum'da Şehir İçi Hayvancılık Etkinlikleri", Ata.Ü. Fen-Edeb.Fak.Derg., S:15, s.239-246, ERZURUM.
- DOĞANAY, H., (1989), Türkiye'nin Beşeri Coğrafyası, Ata.Ü. Fen-Edeb.Fak. No:98, ERZURUM.
- DOĞANAY, H., (1994), Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitapevi, ANKARA.

- ELİBÜYÜK, M., (1989), "Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterler", A.K.D.T.Y.K., Coğr. Araş., C:2, S:2, s.11-42, ANKARA.
- EMİROĞLU, M., (1975), "Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus", A.Ü. D.T.C.F., Coğ. Araş. Der., S:7, s.125-157, ANKARA.
- EMİROĞLU, M., (1981), "Türkiye'de Son Sayımlar ve Kentleşme Olayının Boyutları", A.Ü. D.T.C.F., Coğr. Araşt. Derg., S:13, ANKARA.
- ENER, K., (1961), Tarih Boyunca Adana Ovalarına Bir Bakış, Berksoy Matbaası, İSTANBUL
- ENER, K., (1978), Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar (Suriye'nin İddiasına Karşılık), Milli Eğitim Basımevi, İSTANBUL.
- ENER, K., (1996), Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, Kültür Bakanlığı Yay. No:1836, Başvuru Kitapları Dizisi: 35, ANKARA.
- ERİNÇ, S., (1952-53), "Çukurova'nın Alüvyal Morfolojisi Hakkında", İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., No:3-4, İSTANBUL.
- ERİNÇ, S., (1973), "Türkiye: İnsan ve Ortam", İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., C:10, s.18-19, İSTANBUL.
- ERİNÇ, S., (1996), Jeomorfoloji I, Öz Eğitim Yayınları, No:12, İSTANBUL.
- ERİNÇ, S., (1996), Klimatoloji ve Metotları, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Yay. No:276, İSTANBUL.
- EROL, O., (1976), "Ankara Şehrinin Gelişmesinde Doğal Koşulların Etkisi", D.T.C.F., 50. Yıl Konferansları, s.45-56, ANKARA.
- EROL, O., (1988), "Çukurova'da Kalış Tipleri", A.Ü. D.T.C.F., Coğ. Araş. Der., S:11, s.9-13, ANKARA.
- ERSAN, M., (2000), "Kilikya Ermeni Krallığı", Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı, Yapı Kredi Yayınları No:1392, s.327-343, İSTANBUL.
- ERTİN, G., (1993), "Bandırma Şehrinin Fonksiyonel Alanları", Türk. Coğr. Derg., S.28, s:189-215, İSTANBUL.
- ERUZ, E., (1989), "Kentleşmede Ekolojik Yaklaşımlar", İ.Ü. Dnz. Bil. ve Coğ. Enst. Bülten, S:6, s.79-84, İSTANBUL.
- ERUZ, E., (1998), "İzmit Kentinde Yeşil Alan Sorunları", A.K.D.T.Y.K., Coğ. Araş., S:2, s.281-310, ANKARA.
- GERAY, C., (1961), "Mesken İhtiyacının Tahmini ve Şehirlerimizdeki Mesken İhtiyacı Hakkında Bir Deneme", 4. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 19-21 Nisan 1960, A.Ü., Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını:119-101, s.65-85, ANKARA.

- GOTTMANN, J., (1976), Şehirselle Merkezietin Gelişmesi, (Çev:Nazmiye Özgüç), İ.Ü. Yay. NO:2087, İSTANBUL.
- GÖK, A., (1990), Siverek'te Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), F.Ü. Sosy.Bil.Enst., ELAZIĞ.
- GÖNEY, S., (1976), Adana Ovaları, İ.Ü. Yay. No:2162, Coğ. Enst. Yay. No:88, İSTANBUL.
- GÖNEY, S., (1984), Şehir Coğrafyası, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:91, İSTANBUL.
- GÖNÜL, M., (1977), Yerel Yönetim Birlikleri, TODAİE Yay., ANKARA.
- GÖYÜNÇ, N., (1991), "Hane Deyimi Hakkında", İ.Ü. Edb. Fak., Tarih Derg., S:32, s.331-348, İSTANBUL.
- GÖZENÇ, S.-GÜNAL, N., (1987), "Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinde Kır Şehir Nüfusu Ayrımı İle Şehir Nüfusunun 1/200.000 Ölçekli Haritada Yükselti Kademelerine Göre Tespiti", İ.Ü. Dnz. Bil.Enst. Bülten, S:4, s.27-38, ANKARA.
- GÜLER, M., (1999), Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı (1839-1908), F.Ü., Sos. Bil. Enst., Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), ELAZIĞ.
- GÜMÜŞ, A.E., (1989), "İzmit Güneydoğusunda Karayolu Yerleşme İlişkileri ve Bir Örnek", İ.Ü. Dnz.Bil.Enst. Bülten, S:6, s.177-186, ANKARA.
- GÜMÜŞTEPE, (Kitapçioğlu) F., (1993), "Edremit Şehri", Türk Coğr. Derg., S.28, s:189-215, İSTANBUL.
- HALAÇOĞLU, Y., (1973), "Fırka-i Islahiye ve Yapmış Olduğu İskan", İ.Ü.E.F., Tarih Derg., S:27, s.1-20, İSTANBUL.
- HALAÇOĞLU, Y., (1979), "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Sis (Kozan) Sancağı", İ.Ü.E.F. Derg., S:31, s.869-880, İSTANBUL.
- HALAÇOĞLU, Y., (1980), Maruzat, (Ahmet Cevdet Paşa), Çağrı Yayınları:19, Tarih Dizisi:1, İSTANBUL.
- HALAÇOĞLU, Y., (1988), XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, A.K.D.T.Y.K., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dizi:VII, S:92, ANKARA.
- HALAÇOĞLU, Y., (2000), "Adana Tarihçesi", Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı, Yapı Kredi Yayınları No:1392, s.10-17, İSTANBUL.
- HATİPOĞLU, S., (1989), Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi, Kültür Bakanlığı Yayınları:1023, ANKARA.
- İLLER BANKASI, (1956), Belediyelerimiz, İller Bankası Yayını, ANKARA.
- İRFAN, H.B., (1969), Şehir Planlaması, İskender Matbaası, İSTANBUL.

- İZBIRAK,R., (1973), Türkiye I-II, Milli Eğitim Basımevi, İSTANBUL.
- KARA, H., (1975), “Çukurova’da Pamuk, Çukurova’da Gelişen Pamuk Tarımının Köy Hayatı, Tarım Ekonomisi ve Endüstri Üzerine Etkileri”, Coğr. Araşt. Derg. No:7, s.159-187, ANKARA.
- KARA, H., (1977), “Çukurova’nın Üç Köyünde Tarım Nüfus İlişkileri ve Bölge Kır Kesimi Sorunu Konusunda Bir İnceleme”, Coğr. Araşt. Derg., No:8, s.159-179, ANKARA.
- KARA, H., (1988), “Çukurova’da Kentleşme ve Sanayileşmenin Tarım Topraklarına Etkisi”, A.Ü. D.T.C.F., Derg., C:XXXII, S:1-2, s.267-280, ANKARA.
- KARA, H., (1989), “Cumhuriyet’e Kadar Çukurova Nüfusu”, A.K.D.T.Y.K., Coğr.Araşt., S:1, s.115-122, ANKARA.
- KARA, H., (1990), “Çukurova’da Endüstri”, A.K.D.T.Y.K., Coğrafya Araştırmaları, C:1, S:2, s.193-230, ANKARA.
- KARA, H., (1992), “Kadirli’nin Coğrafi Özellikleri”, Yedimart Gazetesi, Yıl:2, S:2, s.1, ADANA.
- KARABORAN, H.H., (1975), Die Stadt Osmaniye In Der Oberen Çukurova.Entwicklung, Struktur und Funktionen Einer Turkischen Mittelstadt. Ein Beitrag Zur Regionalen Stadtgeographie und Zur Landeskunde Der Südöstlichen Türkei, Doktora Tezi.(Basılmamış), HEİDELBERG.
- KARABORAN, H.H., (1980), “Kentlerin Tiplendirilmesi Sorunu, Bölgesel Kent”, A.Ü. D.T.C.F., Coğ. Araşt. Der., S:9, s.95-97, ANKARA.
- KARABORAN, H.H., (1982), Hatay-Maraş Çöküntü Hendeğinde İki Yeni Yerleşme Merkezi, İslahiye ve Hassa’nın Kuruluş ve Gelişmesi, F.Ü., Edb. Fak., Coğrafya Bölümü, Doçentlik Tezi (Basılmamış), ELAZIĞ.
- KARABORAN, H.H., (1982), “Bölge Planlaması Açısından Şehir ve Türkiye Coğrafyasında Gösterdiği Değişiklikler”, Fırat Üniv. Edb. Fak. Derg., C:2, s:171-182, ELAZIĞ.
- KARABORAN, H.H., (1987), “İslahiye ve Hassa’da Şehirselleşme Açısından Nüfusun Gelişmesi, Dağılışı ve Şehirleşme Hareketleri”, F.Ü. Sosyal Bil. Der., C:1, S:1, s.95-129, ELAZIĞ.
- KARABORAN, H.H., (1988), “Yeryüzünde Kontrol Altına Alınamayan Yerleşimler”, A.Ü. D.T.C.F., Coğ.Araş.Derg., S:9, s.81-94, ANKARA.
- KARABORAN, H.H., (1989), “Şehir Coğrafyası ve Şehirselleşme”, F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C:3, S:1, s.81-118, ELAZIĞ.
- KARABORAN, H.H., (1990), “Merkezi Yer Olarak İslahiye ve Hassa”, F.Ü., Sosyal Bil. Derg., C:4, S:2,s.145-158, ELAZIĞ.

- KARABORAN, H.H., (1996), "Osmaniye'nin Kuruluş ve Gelişmesi", F.Ü., Sosyal Bil. Der., C:8, S:1, s.5-48, ELAZIĞ.
- KARAGEL, H., (1997), Devrek Şehir Coğrafyası, F.Ü., Sos. Bil. Enst, Coğrafya Bölümü, Lisans Tezi (Basılmamış), ELAZIĞ.
- KARAGEL, H., (2001), Devrek'te Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, F.Ü., Sos. Bil. Enst, Coğrafya Bölümü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), ELAZIĞ.
- KARAKAŞ, E., (1996), Merkezi Fonksiyonları Açısından Ağın, Arapgir, Kemaliye, F.Ü., Sosyal Bil. Enst. Doktora Tezi (Basılmamış), ELAZIĞ.
- KARPAT, K.H., (1985), Ottoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristics, The University of Wisconsin Press, MADİSON.
- KELEŞ, R., (1962), "Türkiye'de Köylü Nüfus ve Şehirlere Akın", V. Şehircilik ve İskan Haftası Konf., A.Ü. S.B. Fak. No:139-121, İskan ve Şehircilik Enst. Yay. No:9, s.9-58, ANKARA.
- KELEŞ, R., (1983), 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, Gerçek Yayınevi, İSTANBUL.
- KELEŞ, R., (1986), "Kent ve Bölge Planlamasında Jeomorfoloji", Jeomorfoloji Der., S:14, s.7-12, ANKARA.
- KELEŞ, R., (1990), Kentleşme Politikası, İmge Kitapevi Yayınları:13, ANKARA.
- KOÇMAN, A., (1980), "Çukurova Bölgesinde Şehirselleşme, Sanayi İş Sahaları ve Sanayide Kuruluş Yeri Problemleri", Ata. Üniv. Edb. Fak. Yay. Edb. Fak. Araştırma Dergisi, S:12, Fasikül:2, s.413-450, ANKARA.
- KOÇMAN, A., (1991), "İzmir'in Kentsel Gelişimini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri ve Bunlara İlişkin Sorunlar", A.K.D.T.Y.K., Coğ. Araşt., S:3, s.101-122, ANKARA.
- KOŞAY, H.Z., (1968), "Kilikya Tarihi", Belleten, S:26, s.296-298, ANKARA.
- KURT, Y., (1990), "1572 Adana Mufassal Tahrir Defterine Göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi Üzerine Bir Araştırma", Belleten, C:54, S:209, s.179-211, ANKARA.
- KURT, Y., (2000), "Menemencioğulları Tarihi ve Çukurova'da Aşiretler", Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı, Yapı Kredi Yayınları No:1392, s.356-365, İSTANBUL.
- MATHİESEN, I., (1951), Die Stadt Geographisches Problem, Festschrift E. Obst, REMAGEN.
- OEKES, H., (1958), Türkiye Toprakları, Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Neşriyatı, Sayı:18, Ege Üniversitesi Matbaası, İZMİR.

- ORHONLU, C., (1963), Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskan Teşebbüsü (1691-1696), İ.Ü. Edb. Fak. Yay. No:998, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İSTANBUL.
- ÖLMEZOĞLU, A., (1973), "Cevdet Paşa", İslam Ansiklopedisi, C:II, s.114-123, İSTANBUL.
- ÖZÇAĞLAR, A., (1994), "Zile'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", A.Ü. Türkiye Coğ. Araşt. ve Uyg. Merk. Derg., S:3, s.219-249, ANKARA.
- ÖZÇAĞLAR, A., (1996), "Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler", A.Ü. D.T.C.F., Coğ. Araş. Derg., S:12, s.7-24, ANKARA.
- ÖZÇÖREKÇİ, H., (1944), "Anadolu'da Küçük Şehir Araştırmaları", A.Ü. D.T.C.F., Derg., C:3, S:1, s.70, ANKARA.
- ÖZGÜR, E.M., (1992), "Türkiye'de Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı", A.Ü. Türkiye Coğ. Araşt. ve Uyg. Merk. Derg., S:1, s.55-80, ANKARA.
- ÖZGÜR, M., (1993), "Bilecik İlinde Nüfusun Dağılışı, Yoğunluğu ve Özellikleri", A.Ü. Türkiye Coğ. Araşt. ve Uyg. Merk. Derg., S:2, s.199-220, ANKARA.
- ÖZGÜR, E.M., (1996), "İl ve İlçe Merkezlerinin, Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması", A.Ü. Türkiye Coğrafyası Araşt. ve Uyg. Merk. Derg., S:5, s.53-71, ANKARA.
- ÖZGÜR, M., (1997), "Yeni İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Bakımdan Gösterdiği Özellikler", Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl:XXXIII/1-2, s.215-222, ANKARA.
- ÖZMEN, Ü., (1968), Kent Kent Türkiye ADANA, Öz Yayınevi, ANKARA.
- PAKER, H., (1958), Seyhan ve Ceyhan Havzalarında Orman Tahripleri, Zir. Vek. Orman Gen. Müd. Yay. No:281. Seri No:16, ANKARA.
- REFİK, A., (1989), Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200), İkinci Baskı, Enderun Kitapevi, İSTANBUL.
- RAMSAY, W.M., (Çeviren: Mihri Pektaş), (1961), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, M.E. Basımevi, İSTANBUL.
- SAMYÜREK, O., (1992), Tarih İçinde Kadırlı, F.Ü. Sos.Bil.Enst., Tarih Böl., Lisans Tezi (Basılmamış), ELAZIĞ.
- SELEN, H.S., (1955), "Şehircilik İlimi", İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 7-12 Haziran 1954, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak., İskan ve Şehircilik Enst. Yay. No:1, s.4-6, ANKARA.

- SOYSAL, M., (1988), "Onaltıncı Yüzyılda Adana İlinin "Mufassal Defteri"ne Göre Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma", Belleten, C:52, S:202, s.169-181, ANKARA.
- SÖZER, A.N., (1968), "Erzurum'da Şehirleşme Hareketleri ve Gece Kondu Problemi", Türk Coğ.Derg., S:24-25, s.194-213, ANKARA.
- SÜMER, F., (1963), "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", A.Ü. Tarih Araşt. Enst. Derg., C:1, S:1, s.1-112, ANKARA.
- SÜMER, F., (1987), "XIX. Yüz Yılda Çukurova'da İctimaî Hayat", Türk Dünyası Araştırmaları, S:48, s.9-12, İSTANBUL.
- ŞAHİN, F.-TUĞCU, İ., (2000), "Karatepe ve Efsanevi Arkeolog Prof. Dr. Halet Çambel", Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı, Yapı Kredi Yayınları No:1392, s.86-91, İSTANBUL.
- ŞEN, E., (1975), "Ankara Şehri Mesken Alanlarının Gelişimi (Gecekondu Sorunu Açısından)", Türk Coğrafya Dergisi, S:26, s.73-86, ANKARA.
- TANDOĞAN, A., (1977), "Çayeli ve Pazar İlçeleri'nde Yerleşme, Mesken Tipleri ve Nüfus", A.Ü. D.T.C.F, Derg., C:XXVIII, S:3-4, s.99-155, ANKARA.
- TANDOĞAN, A., (1989), Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler, K.T.Ü. Yay. 141/5, TRABZON.
- TANOĞLU, A., (1959), "Türkiye'de Nüfusun Dağılışı", İ.Ü. Coğ.Enst.Derg., S:10, s.1-15, İSTANBUL.
- TANOĞLU, A., (1969), Nüfus ve Yerleşme, İ.Ü. Yay. No.1183, Edb. Fak. Coğ. Enst. Neşriyatı No:45, İSTANBUL.
- TEKİNDAĞ, Ş., (1973), "Derviş Paşa", İslam Ansiklopedisi, C:III, s.552-553, İSTANBUL.
- TEKİNDAĞ, Ş., (1967), "II. Beyazıt Devrinde Çukurova'da Nüfus Mücadelesi, İlk Osmanlı-Memluklu Savaşları (1485-1491)", Belleten, C:31, S:123, s.345-373, ANKARA.
- TEMELKURAN, T.-AKTAŞ, N., (1991), Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Üçdal Neşriyat Yay., C:3-4, İSTANBUL.
- TOLUN, B., (1970), "Silivri'de Gelişen Şehirsel Fonksiyonlar Hakkında", İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., No:17, s.91-105, İSTANBUL.
- TUNCEL, M., (1973), "Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Deneme: İzmit", İ.Ü. Coğ. Enst. Der., S:22, s.93-97, İSTANBUL.
- TUNCEL, M., (1973), "İzmit Şehri ve Yayılış Sahası", İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., S:18-19, s.167-189, İSTANBUL.

- TUNCEL, M., (1977), "Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında İlk Not", İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., S:20-21, s.119-128, İSTANBUL.
- TUNCEL, M., (1980), "Türkiye'de Kent Yerleşmelerinin Tarihine Toplu Bir Bakış", İ.Ü. Coğ. Enst. Der., S:23, s.123-161, İSTANBUL.
- TUNCEL, M., (1981), "Türkiye'de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler", İ.Ü. Yer Bilimleri C:1, S:1-2, s.115-124, İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N., (1957), "Eskişehir ve Şehrin Tekamülü", İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., C:4, S:8, s.35-47, İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N., (1985), Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı, İ.Ü. Yay. No:3279, İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N., (1986), Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İ.Ü. Yay.No:163, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., (1965), Türkiye'de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması, İ.Ü. Coğ. Enst. Yay.No:43, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., (1969), Sanayi Coğrafyası, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:22, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., (1972), İstanbul Sanayiinde Kuruluş Yeri, İ.Ü. Coğ.Enst.Yay No:71, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., (1973), Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları, İ.Ü. Yay. No:1840, İ.Ü. Coğ. Enst. Yay.No:72, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., (1973), "Yerleşme Planlaması (Şehir-Köy İlişkileri)", İ.Ü. Coğ.Enst.Derg., S:18-19, s.71-85, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., (1982), Ekonomik Coğrafya, İ.Ü. Edb.Fak.Yay. No:2926, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., (1984), Beşeri Coğrafyaya Giriş, İ.Ü. Coğ.Enst.Yay No:100, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., (1987), Ulaşım Coğrafyası, İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., Yay. No:85, İSTANBUL.
- TÜRKAY, O., (1962), Türkiye'de Nüfus Artışı ve İktisadi Gelişme, İş Bankası Yayını, ANKARA.
- TÜRKAY, C., (1979), Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi: I, İSTANBUL.
- ÜNAL, A., (2000), "Çukurova'nın Antik Devirlerde Taşındığı İsimler İle Fiziki ve Tarihi Coğrafyası", Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı, Yapı Kredi Yayınları No:1392, s.18-41, İSTANBUL.
- ÜNAL, A., (2000), "Adana'da Kizzuwatna Krallığı: Taş Devrinden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar Adana ve Çukurova Tarihi", Efsaneden Tarihe Tarihten İSTANBUL.

- VAYISOĞLU, S. vd., (2000), Kadırlı 2000, Kadırlı Belediyesi Kültür Hizmetleri Yay.-2, KADIRLI.
- YALÇINLAR, İ., (1967), "Türkiye'de Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmesinde Jeomorfolojik Temeller", İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., S:16, s.53-66, İSTANBUL.
- YAVUZ, F., (1955), "Şehirciliğimizin Bugünkü Durumu ve Genel Meseleleri", İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 7-12 Haziran 1954, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak., İskan ve Şehircilik Enst. Yay. No:1, s.18-32, ANKARA.
- YAVUZ, F., (1964), "Kasaba ve Küçük Şehirlerimizin Nüfus Hareketleri İçindeki Yeri", 7. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 11-13 Haziran 1963, Türkiye'de Bölge Planlaması Alanındaki Gelişmeler, İskan ve Şehircilik Derneği Yayın No:2, s.83-89, ANKARA.
- YİĞİT, A., (1994), "Maden (Ergani Maden) Kasabası'nın Kuruluş, Gelişme ve Fonksiyonları", F.Ü. Sosyal Bil. Der., C:7, S:1-2, s.319-343, ELAZIĞ.
- YİĞİT, A., KARAKAŞ, E., (1995), "Sivrice'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Şehirselleşme Fonksiyonları", 1. Hazar Gölü ve Çevresi Semp., S.167, ELAZIĞ.
- YİĞİT, A., HAYLI, S., KARAKAŞ, E., (1995), "Doğu Anadolu Bölgesindeki İl ve İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Özellikleri", F.Ü. Sosyal Bil. Der., C:7, S:1-2, s.345-361, ELAZIĞ.
- YİNANÇ, M.H., (1973), "Dulkadiroğulları", İslam Ansiklopedisi, s.654-662, İSTANBUL.
- YURTSEVER, C., (1981), Kadırlı Tarihi (Türkmenler'in Soy, Kültür Karakteristiğine Göre), İSTANBUL.
- YURTSEVER, C., (1983), Ermeni Terör Merkezi Kilikya Kilisesi, İSTANBUL.
- YURTSEVER, C., (1999), Kadırlı Tarihi, Kadırlı Hizmet Birliği Kültür Yayınları, Yay. No:2, KADIRLI.
- YÜCEL, T., (1960), "Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler", Türk Coğ. Der., S:20, s.23-35, İSTANBUL.
- YÜCEL, T., (1961), "Uzun Süre gelişmeyen Kasabalarımız", Coğrafya Haberleri, C:S:4, s.8-10, İSTANBUL.

HARİTA, RAPOR, BÜLTEN VE YILLIKLAR

ADANA İL YILLIĞI 1967, 1973, 1991, 2000, ADANA.

ADANA TİCARET VE SANAYİ ODASI, (1966), Çukurova Bölgesi Ekonomik Etüdü, ADANA.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, Tapu Tahrir Defteri (1525-1526 Sayımı), No:998,
s.486-487, İSTANBUL.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, Tapu Tahrir Defteri (1562-1563 Sayımı), s.154-158,
İSTANBUL.

D.İ.E., (1929-1992), 1927-1990 Genel Nüfus Sayımları, ANKARA.

D.İ.E., (1937), 1935 Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu Kat'i Tasnif Neticeleri, Neşr.
Sayı: 75, C: 60, ANKARA:

D.İ.E. (1983), 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı (Birinci Aşama Sonuçları), Adana
Kitapçığı, Yay. No: 1018-1, ANKARA.

D.İ.E., (1989), 1985 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Yay.
No: 1237, ANKARA.

D.İ.E., (1994), 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Yay.
No: 1657, ANKARA.

D.İ.E., (1998), 1997 Nüfus Tespiti, ANKARA.

H. G. K. 1/100000 Ölçekli Topoğrafya Haritası, N36 Paftası.

H. G. K. 1/25000 Ölçekli Topoğrafya Haritası, N36 a1, a2, a3, a4 paftaları.

İLLER BANKASI, (1949), Belediyeler Yıllığı, İller Bankası Yayını, C:2, Güney
Matbaacılık ve Gazetecilik, TAO, ANKARA.

İLLER BANKASI, (1991), Kadirli Belediyesi İlave İmar Planına Esas Olacak Jeoloji Etüt
Raporu, ADANA.

İLLER BANKASI, (1998), Kadirli (Osmaniye) Kanalizasyon Tatbikat Projesi Gerekçe
Raporu, ADANA.

İLLER BANKASI, (2000), Kadirli İmar Planı Ön Araştırma Raporu, ANKARA.

KADİRLİ REHBERİ, Şoförün Eğitim Kitabı, (1998), Kadirli Şoförler ve Otomobilciler
Odası Yay., KADİRLİ.

KADİRLİ İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ (2000), İstatistik Şube Verileri.

KADİRLİ İLÇE TARIM MÜDÜRLÜĞÜ (2000), Tarımsal Arazi Varlığı ve Üretim İstatistikleri.

KADİRLİ KAYMAKAMLIĞI (2000), Brifing Raporu.

KADİRLİ MERKEZ SAĞLIK OCAĞI (2000), ETF Kayıtları.

KADİRLİ BELEDİYESİ (2000), Bina Sayım Cetvelleri.

KADİRLİ BELEDİYESİ, 1/1000 ve 1/5000 Ölçekli İmar Planı Haritaları.

KADİRLİ BELEDİYESİ, 1/5000 Ölçekli Halihazır Haritası.

METEOROLOJİ İŞL. GEN. MÜD., Adana, Kadirli ve Kozan'a Ait Rasat Verileri, ANKARA.
OSMANİYE İL SAĞLIK MÜD., (2000), Yılı Yıl Ortası Nüfus Sonuçları ve Diğer İstatistikî
Çalışmalar (6 Aylık), OSMANİYE

SÜLEMİŞ, Kadirli Eğitim ve Kültür Vakfı Dergisi, (1995), Yıl:1, C:1, S:2, ANKARA.

SÜLEMİŞ, Kadirli Eğitim ve Kültür Vakfı Dergisi, (1996), Yıl:1, C:1, S:4, ANKARA.

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde doğdum. İlkokulu Kızılömerli köyünde tamamladıktan sonra ortaokul ve liseyi Kadirli'de tamamladım. 1995 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Coğrafya öğretmenliği bölümünü kazandım ve 1999 yılında buradan mezun oldum. Aynı yıl Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünde Yüksek Lisans'a başladım. Halen yüksek lisansımı sürdürmekteyim. 2000 yılında yine aynı yerde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladım. Halen burada görev yapmaktayım.

Döndü ÜÇEÇAM

ELAZIĞ - 2002

Osmaniye İhtisas Hukuk Mahkemesi
1999/10/15